magazin istoric

SERIE NOUĂ — MAI 1993

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 5 (314)
mai 1993

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin (responsabil de număr), Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan

Secretar de redacţie: Theodor Lianos

Macheta artistică: arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Consilier onorific: Radu Ion Popescu

Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti, în secţiile fotoculegere, offset şi legătorie

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Misiunea de a fonda statul şi societatea română: Al. I. Cuza 2
Cea mai frumoasă pagină de istorie: M. Kogălniceanu 3
Din vremea lui Cuza Vodă: Th. C. Văcărescu 5
De la Văcăreşti la Luvru: Virgil Cândea 9
Din cronica moravurilor veacului fanariot: Paul Cernovodeanu 13
Domniţa Maria: Gheorghe David 17
Domnul Valahiei, patriarhul Ierusalimului şi regele Suediei: N. Răduică 23
1950. Democratizarea sau decapitarea armatei?: D. D. Stoiculescu 26
Rhône-Poulenc — **Călătorie într-o lume necunoscută:** Dorin Matei 33
Arhipelagul ororii: Constantin Aioanei, Cristian Troncotă 36
Convorbiri diplomatice (1940-1944): Mihai Antonescu 41
Întâlniri cu I.I.C. Brătianu: Al. Iacovachi 46
Anii '70. În spatele uşilor închise, la Bucureşti şi Washington: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney 50
Imaginea generalului de Gaulle în România: N. Fotino, C. Popişteanu 54
De la Reichstag la Bundestag: Dumitru Hîncu 57
1403-1406. În solie la Timur Lenk: Clavijo 64
Vikingii: Maurice Druon; A. Spiegler 69
Operaţia „Ursul" eşuează: Florentina Dolghin 73
Din istoria submarinului: Camil Busquets i Vilanova 77
Delfinul: Niculae Koslinski 81
În Bucureşti, acum 50 ani 86
• Curierul Fundaţiei Culturale Magazin Istoric ...25 • Cărţi sosite la redacţie ...32 • Rebus istoric ...85 • Istoria şi şcoala: Prim-miniştrii şi suveranii României ...90 • Ora şcolii ...92 • Dialog cu cititorii 95

AL.I. CUZA

misiunea de a fonda statul român

Dorința și ambițiunea mea este și va fi de a face ca poporul român să dobândească supt domnia mea toate libertățile de care se bucură națiunile cele mai înaintate.

Dacă de astăzi nu deschid mâna întreagă este pentru că nu o dată s-au văzut partidele anarhice servindu-se de armele libertății, de presă și de tribună, spre a ucide libertatea; este pentru că nu voiesc a expune la furtuni tinerele noastre instituții, înainte de a prinde rădăcini în pământul României.

Aceste instituții, odată consolidate, fiți fără grijă pentru viitor. Cu aceste instituții, toate întemeiate pe sistemul electiv, de la comună până la stat, de la bază și până la culme, numai guvernele rele și arbitrare nu mai sunt cu putință în țara noastră...

Eu am conștiința misiunii mele, care este de a funda statul și societatea română pe baza drepturilor vechii noastre autonomii, pe baza marilor principii ale egalității și civilizației moderne. Această misiune voi ști a o îndeplini în tot timpul și în toate împrejurările.

Așadar, domnilor senatori și domnilor deputați, pășiți cu energie în îndeplinirea mandatului d-voastră. Autoritatea ce națiunea mi-a dat-o în 10-14 mai eu astăzi o împărtășesc cu d-voastră. Apucați-vă serios de lucru. În cercetarea legilor ce vi se vor prezenta, puneți acea lealitate care decurge din tăria convingerilor care dă putere consiliilor și care dovedește cu atât mai mult credința și patriotismul cetățeanului.

Dați sinceramente guvernului meu concursul luminilor d-voastră. Aduceți-vă aminte, și acum și totdeauna, prin dureroasa ispită prin care a trecut țara, că nu este progres, că nu este ordine și libertate, fără o înțelegere deplină între deosebitele puteri ale statului.

Ajutați-mă în stângerea partidelor și a urelor, prin înfrățirea tuturor claselor societății noastre sub un singur drapel, acela al binelui comun. Sub acest drapel, toți își pot da mâna fără umilire.

Eu sunt cel dintâi a arunca un văl asupra durerosului trecut; doresc ca noua eră, în care astăzi pășesc românii, să fie nu numai de libertate și de egalitate, dar și de pace și de înfrățire; și de aceea și întind mâna, fără deosebire, la toți fiii țării, chemându-i a contribui la mărirea și fericirea României.

D-voastră, domnilor senatori și domnilor deputați, mă veți urma pe această cale. D-voastră veți fi cei dintâi a da exemplul păcii și al înfrățirii. Aceasta va mări încă puterea morală a consiliilor și a lucrărilor d-voastră, căci făcând așa, atunci toți veți vorbi și lucra în numele României; căci toți, preoți, vechi și înalți funcționari ai statului, magistrați, ofițeri, proprietari, specialiști, negustori și voi, foști clăcași, astăzi stăpâni liberi pe brațele și ogoarele voastre, toți pe cari astăzi vă văd împrejurul meu, toți sunteți însăși România.

Cât pentru mine, domnilor senatori și domnilor deputați, aceasta este cea mai frumoasă zi a vieții mele; pentru că, după ce, pentru un minut, spre a salva națiunea și societatea română, am fost nevoit a mă pune mai presus de legi, eu astăzi mă aflu în fericita poziție de a pune în aplicație noile instituții ale României, încredințându-le inimii, inteligenței și patriotismului unei adevărate reprezentațiuni naționale.

Dumnezeu dar să binecuvinteze lucrările d-voastră!

Dumnezeu să facă ca ele să aștearnă mărirea și gloria națiunii!

Dumnezeu să ocrotească România!

(Mesagiu domnesc, *pronunțat de Î.S. Domnul, duminică, în 6 decembrie 1864, cu ocazia deschiderii celor două corpuri legiuitoare, Camera și Senatul)*

CEA MAI FRUMOASĂ PAGINĂ DE ISTORIE

M. KOGĂLNICEANU

În urmă cu 120 ani, în dimineaţa zilei de 15 mai 1873, la ora 1.30, se stingea din viaţă, departe de ţară, la Heidelberg, Alexandru Ioan Cuza, primul domnitor al Principatelor Unite (Magazin istoric, **nr. 5/1973).**

Revista noastră a publicat, de-a lungul celor 26 ani de apariţie, o bogată suită de articole, grupaje documentare, memorialistică inedită, mărturii iconografice, consacrate atât personalităţii domnului Unirii, cât şi epocii sale.

La împlinirea a 120 ani de la moartea lui Al. I. Cuza, reproducem cuvântul pe care Mihail Kogălniceanu, apropiat colaborator, sfătuitor şi prieten al celui ce condusese timp de 7 ani destinele Principatelor Unite, l-a rostit la ceremonia funebră care a avut loc la 29 mai la Ruginoasa, text apărut atunci în broşură şi care nu a mai fost retipărit din 1873. La înmormântarea fostului domn al Unirii au luat parte mii de ţărani veniţi din toate colţurile ţării, foşti colaboratori şi apropiaţi ai lui Cuza, printre care şi V. Alecsandri, C. Negri, P. Grădişteanu, I. Em. Florescu, Petru Poni şi mulţi alţii.

Ilustră doamnă, prea sfinte mitropolit, sfinţi părinţi şi fraţi.

Biserica ne zice: „Deşertăciunea deşertăciunilor, totul este deşertăciune".

Ei bine, îmi permit a zice cum că acest mare adevăr îşi are şi el excepţiunea sa. Nu este în lumea aceasta totul deşertăciune, rămâne ceva statornic; rămân faptele mari, care sunt nepieritoare. Da fraţilor. Faptele mari opresc chiar moartea.

Se zicea că Cuza Vodă a murit... Dacă renaşterea României a murit, apoi a murit şi Vodă Cuza. Căci Vodă Cuza nu este decât renaşterea României.

Dar vă rog credeţi oare că vin aci să fac eu istoria acestui domn? Nu! Căci care glas

29 mai 1873, la Ruginoasa, „în faţa unui mormânt deschis..."

poate să o facă? Care pagină tipărită poate să fie așa de adevărată și așa de elocventă ca fața țării însăși?

Fața țării este pagina istoriei lui Alexandru Ioan I. Alexandru Ioan I nu are trebuință de istoriograf. El singur și-a scris istoria sa prin legi, prin actele cu care a făcut un stat, o societate alta decât aceea ce i s-a fost dat când l-am proclamat domnitor.

Sunt patrusprezece ani trecuți de când în Adunarea țării, în capitala Moldovei, mi s-a făcut rara onoare de a spune, eu cel dintâi, colonelului Cuza cuvântul *Măria Ta* și totdeodată de a-i spune care era voința națiunii și care erau aspirațiunile națiunii a i se da lui spre îndeplinire.

Cei bătrâni aduceți-vă aminte, cei mai tineri consultați paginile *Monitorului* și veți vedea ce s-au cerut de la dânsul. Veți vedea că în cei 7 ani de ilustră domnie și eternă memorie, Vodă Cuza nu numai că a fost om onest, dar și-a ținut totdeauna cuvântul său.

Pe lângă aceasta, în fiecare an, în fiecare lună a domniei sale înzestra țara cu câte o lege, în fiecare zi sporea numărul cetățenilor și puterea noastră.

Ce voia națiunea atunci? Națiunea voia legi noi și oameni noi. Cuza a fost omul nou și a făcut legi noi, care au făcut apoi lume nouă, căci lumea de la 73 este alta. Astăzi statul român nu mai este provincia vasală a Moldovei sau a Valahiei. Iată ce a făcut Alexandru Ioan I.

Ce i se zicea atunci? Tu, Măria Ta, ca domn, fii bun, fii blând, mai ales pentru aceia pentru care toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi. Ei bine, vă fac eu o întrebare. Luați istoria României de dincoace și de dincolo de Milcov, căutați paginile ei și se va găsi oare vreun domn care să poată să se compare cu Vodă Cuza? Nu! Nu poate fi comparațiune între faptele foștilor domni și ale lui Cuza făcute ca om, ca cetățean și ca oștean.

I s-a mai zis lui Cuza că națiunea dorește ca prin dreptatea Europei, prin dezvoltarea instituțiunilor noastre, prin sentimente cu totul patriotice să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale națiunii noastre, când Alexandru cel Bun zicea imperatorilor din Bizanț *că țara noastră nu are decât sabia sa.*

Ei bine, fraților, când România a ținut un mai mare limbagiu în Europa, decât acel ținut de Alexandru Ioan I?

Alexandru Ioan I ținea cheia Orientului și nimic nu se făcea în Orient nu numai fără știrea, dar fără voia lui. El era gata a-și sacrifica tronul, persoana sa, numai să-și apere țara de orice pericol, pentru că el era credincios națiunii române. Șapte ani ne-am odihnit, șapte ani n-a fost umiliațiune, dar a căzut jalnic și România și-a întrerupt cariera sa.

A, iertați-mă! Aici, în fața unui mormânt deschis, în fața acestei figuri care va fi pururea glorioasă nu ne este permis să facem polemică, dar suntem datori să spunem că nu greșelile lui l-au răsturnat, ci faptele cele mari.

Odată cu exilul a espirat emanciparea poporului român; odată cu exilul vechile societăți retrograde și demagogice s-au aliat. Și când o zic aceasta fraților ca să vedeți dacă este așa, uitați-vă la cei 7 ani de exil care au trecut. Apoi care domn a fost mai demn în exilul său, care domn a apărat țara și mai mult, pe acea țară care permisese de a i se închide porțile?

Țara va mărturisi și chiar mărturisește. Mărturisesc mulți din acei cari l-au răsturnat că mai demn nu s-a purtat alt domn. Pentru că să nu ne înșelăm, fraților. Domnul Cuza, Alexandru Ioan I, oricând voia putea să fie domnitor. Alexandru Ioan I nu avea trebuință să zică ca Alexandru Lăpușneanu, că dacă țara nu-l vrea el o vrea. Cuza nu a voit, deși țara l-a voit, pentru că a voit pacea acestei țări, pentru că a voit să fie demn de numele ce-l poartă.

Și cum, fraților? După ce v-am spus aceste cuvinte, noi care suntem aci unii mai bătrâni decât dânsul, unii luptători sub el, mulți adoratori ai lui, alții amploaiați ai săi, alții care s-au folosit de legile lui, putem zice numai Dumnezeu să-l ierte? Dar de aceasta nu are trebuință! Căci șapte ani binecuvântat din partea a trei milioane de locuitori pe cari i-a făcut cetățeni nu este oare de ajuns?

Noi avem trebuință să ne rugăm pentru iertarea altora. De aceea, noi care am avut onoarea de a-i fi miniștri și funcționari ne întrebăm: nu avem nimic de făcut?

La '59 românii au dat dreptul lui Cuza să facă totul și de aceea ne zicea că unul lucrează pentru toți, era conștiința națională. Acel unul nu mai este azi, azi toți trebuie dar să lucrăm și să lucrăm în spiritul lui. Să fim oameni ai țării noastre, să ridicăm sus stindardul ei în afara și în întru, pincipiul acela fără de care nu poate fi un stat, prin instrucțiune, prin administrațiunea bună, fiecare prin exercițiul pașnic al drepturilor ce fiecare datorim lui Vodă Cuza.

Ilustră doamnă, sfântă și mumă a românilor, nu plânge, căci Alexandru Ioan I nu a murit; Alexandru Ioan I nu poate să moară.

Nu lacrimile acelora care sunt aci vor putea dovedi aceasta, ci lacrimile tuturor. Lacrimile unui popor întreg, lacrimi ce se varsă de oriunde se vorbește românește, de la Carpați până la Marea Neagră și de la Tisa până la Nistru. Nu este hotar politic pentru tristețea ce se poartă de soția lui Alexandru Ioan I.

Și acum, după ce biserica a zis veșnica pomenire în spiritul lui Alexandru Ioan I, veșnica lui amintire în spiritele noastre nu se va șterge din inimile noastre și ale fiilor noștri și cât va avea țara aceasta o istorie, cea mai frumoasă pagină ce va avea va fi aceea a lui Alexandru Ioan I. ■

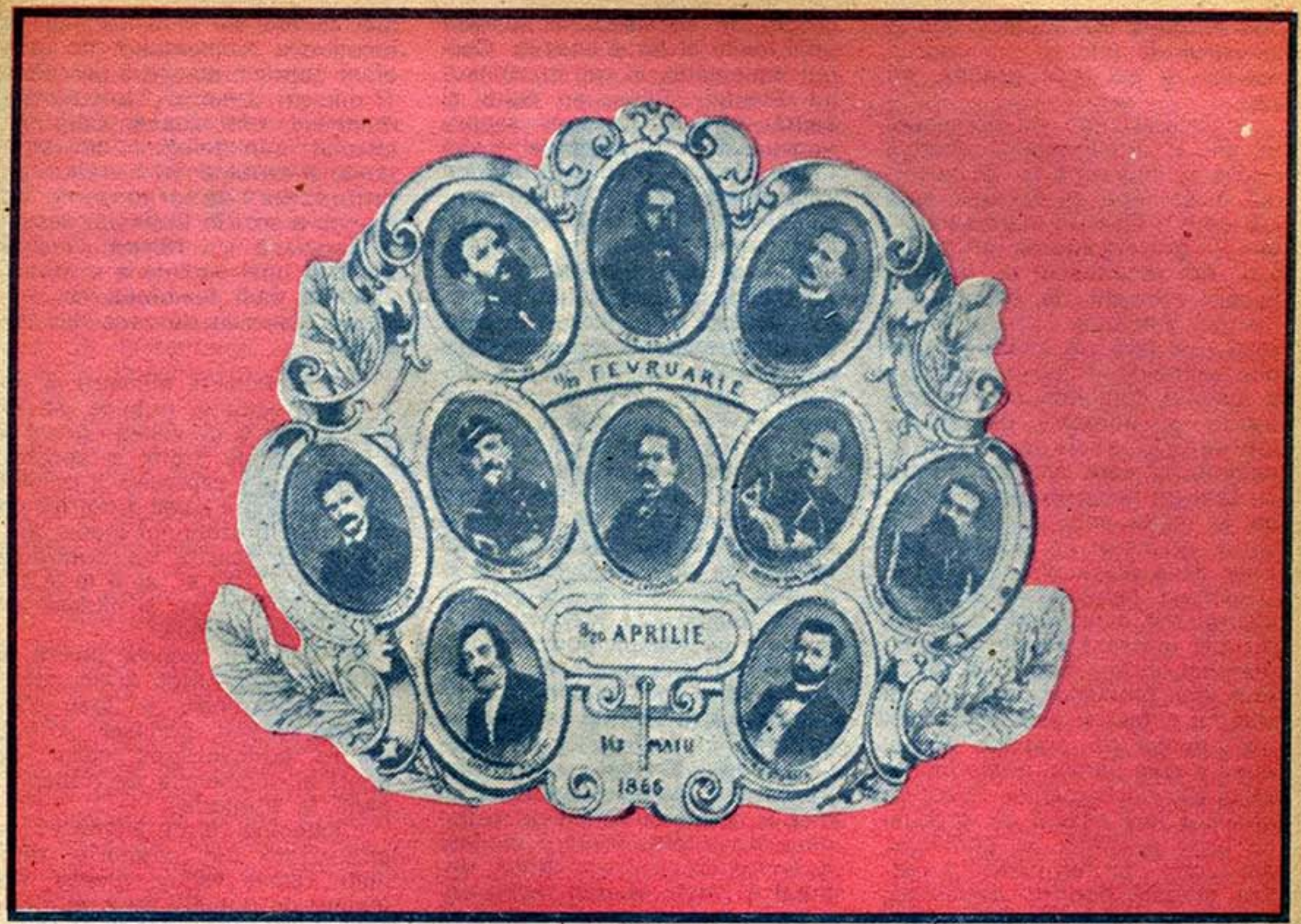

DIN VREMEA LUI CUZA VODĂ

TH. C. VĂCĂRESCU

Apropiat lui Cuza Vodă i-a fost şi generalul Theodor C. Văcărescu (1842-1913) care, în 1863, a fost numit în Statul major al oştirii, iar apoi aghiotant domnesc. Vremea lui Cuza, Th. Văcărescu a evocat-o în câteva pagini de memorialistică, apărute postum în revista Convorbiri literare **din anii 1914-1916 şi din care am reprodus şi noi unele fragmente în nr. 4-7/1988 al** Magazinului istoric.

În continuarea celor apărute atunci, prezentăm cititorilor noştri alte pagini din memoriile generalului Th. C. Văcărescu — pe care nu le-am putut publica în 1988 — în care sunt evocate ultimele zile petrecute de Al. I. Cuza pe pământul românesc, după abdicarea sa la 11 februarie 1866.

Ca şi la episoadele tipărite în 1988, precizăm că am reprodus selectiv însemnările sale, transcriindu-le conform normelor ortografice actuale. Am păstrat particularităţile stilistice ale memorialistului, iar întreruperile de text nu le-am marcat prin trei puncte, pentru cursivitatea lecturii. Intervenţiile explicative din paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin.

În seara zilei de 12 februarie 1866, zi în care în acel an cădea sărbătoarea mea patronimică, prinţul Dimitrie Ghica[1], ministru de interne în guvernul locotenenţei domneşti proclamat în ajun[2], mă invită printr-un bilet a veni urgent la Ministerul de interne, unde locotenenţii domneşti şi toţi miniştrii ţineau consiliu în permanenţă. Deşi locuiam în apropierea ministerului, avusesem însă greutatea a străbate mulţimea de popor.

În curtea şi pe scările ministerului aceeaşi învălmăşeală; toţi impiegaţii în picioare şi dându-se în vânt, la care se adăogau şi curioşii veniţi să mai afle ce se petrecea. Numeroşi ofiţeri veneau şi luau ordine secrete de la ministrul de rezbel, maiorul Lecca şi porneau în grabă. Anunţat principelui Dimitrie Ghica, fui ime-

[1] Dimitrie Ghica (1816-1897), fiul domnitorului Munteniei Grigore Dimitrie Ghica (1822-1828), partizan al Unirii, ministru de finanţe, de interne şi preşedinte de Consiliu în timpul lui Cuza; cunoscut şi sub numele de Beizadea Mitică. El este cel care, în memorabila întrunire a unioniştilor munteni de la hotelul Concordia, din ziua de 23 ianuarie 1859, a făcut propunerea ca Alexandru Ioan Cuza să fie ales domn şi în Ţara Românească.

[2] În urma abdicării, conducerea ţării a fost preluată de o locotenenţă domnească — formată din generalul Nicolae Golescu, colonelul Nicolae Haralambie şi Lascăr Catargiu —, iar guvernul nou numit avea următoarea alcătuire: Ion Ghica, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi secretar de stat la Departamentul din afară; Dimitrie Ghica — interne; Ion C. Cantacuzino — justiţie, Petru Mavrogheni — finanţe; C.A. Rosetti — culte; maior Dim. Lecca — război; Dimitrie Sturdza — lucrări publice.

diat introdus în cabinetul său și ministrul de interne mă abordă imediat și cu voce grăbită îmi zise:

— Văcărescule! știi încrederea ce am în inteligența și energia d-tale, și împreună cu tot guvernul facem apel la dânsele, spre a-ți cere a face un mare serviciu țării, în gravele împrejurări de astăzi. Am recunoscut cu toții, că fiecare moment de întârziere a fostului domnitor Cuza în București și în țară prezintă incalculabile primejdii. Printr-o scrisoare a fostului domnitor, primită adineauri și adresată generalului Golescu[1], scrisoare foarte demnă, în care am recunoscut cu toții un netăgăduit patriotism, ce în multe acte a inspirat pe Cuza, el însuși își exprimă dorința de a pleca din țară. Iat-o: „Domnule general. Astăzi fiind ocârmuirea constituită, socot că nu mai urmează nevoie de a se prelungi oprirea mea. D-ta știi că principiul proclamat de Corpurile statului a fost și este țelul meu, căci numai un principe străin, după a mea părere, poate închezășui viitorul României. Socot de prisos a mai adăogi că, precum ca prinț domnitor al României, am lucrat pururea pentru a realiza această dorință, asemenea, și ca prinț român, nu voi conteni un minut de a face tot ce va atârna de la mine pentru aceasta. Doresc, d-le general, după împrejurările urmate, a mă porni din țară cât mai în grabă. Să trăiască România! 12/24 februarie 1866. Al.I. Cuza".

Îți dau cunoștință d-tale despre această scrisoare, putându-ți servi această comunicare în împlinirea misiunii, cu care voim a te însărcina; scrisoarea nu o vom publica însă decât atunci, când vom ști pe Cuza peste graniță, pentru a-l feri atât pe el, cât și țara, de încercări și *coup de tête* [faptă nesăbuită] a unor amici prea zeloși.

Dar lucrurile ne impun grabă. O contra-mișcare militară se prepară; în capul ei se află colonelul Solomon[2], ministrul de război de ieri al lui Cuza, soțul nepoatei mele Sofia, născută Ghica, și care, în contra avizului meu, a fost lăsat liber pe cuvânt de Haralamb, în temeiul unui vechi al lor prieteșug. Corpul diplomatic, în cap cu consulul Franței, Tillos, se agită și caută a face presiuni asupra noastră, dorind a ști unde se află Cuza, zicând că circulă svonul că a fost asasinat. Ca să-l convingem de sfruntatul neadevăr, l-am condus a vedea și a vorbi la palatul de la Cotroceni cu fostul domnitor, internat acolo. A trebuit însă să luăm măsuri în contra unui eventual atac de surprindere din partea trupelor devotate lui Solomon și a escadroanelor de cavalerie închise în apropiere, în cazarma Malmaison, și foarte surescitate de ofițerii lor și de agenți provocatori cuziști. E o oră de când, în urma unei emoționante deliberări, am hotărât ca cât mai curând, și în cursul acestei nopți, sau cel mai târziu mâine, să trecem peste graniță pe fostul domnitor. Și guvernul și colegii mei au fost de părere să apelăm la d-ta, să pleci chiar în astă noapte la Ploiești, unde e încă prefect Istrati Negulescu, unul din cei mai devotați slujbași ai fostului regim; să iei d-ta în mână, cu puteri discreționare, autoritatea civilă și militară și împreună cu Anton Arion, deputat și vechi liberal, numit comisar extraordinar, să îndepliniți această misiune de mare importanță pentru țară. Chibzuiește-te repede! Te cunosc prea mult, spre a crede că ne vei refuza — și vino cu mine în sala Consiliului, spre a auzi această propunere și din partea colegilor mei și a primi instrucțiuni și amănunte.

— Măria Ta, — îi spusei — propunerea ce-mi faci e atât de neașteptată și de gravă, încât îți cer câteva minute a mă gândi și mai ales a lua înțelegere și cu Anton Arion, spre a vedea dacă în așa scurt timp putem lua, la Ploiești și tot lungul drumului, până în Predeal, măsurile necesare.

— Tocmai odată cu chemarea d-tale aci am poftit și pe Anton Arion, pe care îl așteptăm dintr-un moment într-altul. Deocamdată, dă-mi răspunsul d-tale, afirmativ sau negativ, spre a-l duce în Consiliu, unde e așteptat cu nerăbdare. Cu Arion te vei putea înțelege și în fața noastră, unde vă mai putem da și noi păreri.

Imediat după dialogul ce relatai cu ministrul de înăuntru [interne], acesta mă luă de braț și trecu cu mine în sala Consiliului unde în jurul unei mese, pe care ardeau mari candelabre, erau așezați cu aere grave și îngrijorate sfetnicii, care acum erau numai ai țării, nu și ai tronului. În emoțiunea momentului, de care eram coprins, aceste 9 persoane (7 miniștri și numai 2 locotenenți domnești, căci Lascar Catargiu, chemat prin telegraf din Moldova, n-avusese încă vreme, cu mijloacele de transport de atunci, a sosi în Capitală) aceste 9 persoane îmi făcură sinistrul efect al unei ședințe a misteriosului și mult temutului de odinioară Consiliu de zece din Veneția[3].

C. A. Rosetti, ministru al instrucțiunei publice, se ridică atunci și cu vocea-i gravă și adâncă ca de profet și apostol, cu căutătura expresivă a ochilor săi și cu tonul solemn potrivit de altminteri prezentului mediu ambiant, mă felicită de hotărârea mea, care, zise el, ar fi la înălțimea împrejurărilor și pildelor ce mi-au dat strămoșii.

În răstimpul acesta sosiră și fură introduși Anton Arion, comisar extraordinar, și Ioan Fălcoianu, numit comisar ad-hoc pentru concentrarea căilor de poștă și mijloacelor de transport până la fruntarie.

I. Fălcoianu era o intimă a mea cunoștință din copilărie; tatăl meu, rămas văduv, fusese mai înainte pe punctul de a se căsători cu sora lui Fălcoianu, Sofia, divorțată de un Rudeanu, femeie de o rară frumusețe, dar de fire foarte iute și pornită, așa că tatăl meu nu putea să se hotărască la

---

[1] Nicolae Golescu (1810-1877), general și om politic, fiul lui Dinicu Golescu, participant la revoluția din 1848; ministru de externe (1859), președinte de Consiliu (1860) și membru al locotenenței domnești instituită la 11/23 februarie.

[2] Alexandru Solomon (1832-1875), general, ministru de război în guvernul — prezidat de N. Kretzulescu — format la 30 ianuarie 1866.

[3] Tribunal secret al Republicii veneține, creat în 1310 și însărcinat să vegheze asupra siguranței statului. Avea puteri nelimitate, dispunea asupra tuturor cetățenilor și nu era responsabil în fața nimănui (*Magazin istoric*, nr. 4/1977).

Al. I. Cuza mergînd la deschiderea Camerei în 1862; în p 5: Locotenența domnească și membrii guvernului provizoriu din 1866

acest pas, nevoind a ne da o așa mamă vitregă, mai ales sorii mele, cu caracterul ei de mare blândețe și bunătate.

I. Fălcoianu, care făcuse studii remarcabile de inginer în Școala centrală din Paris, luase doctoratul în științe, ca și frate-său, căpitanul Ștefan Fălcoianu, fost elev al Școalei politehnice și al celei de stat major din Francia. La întoarcerea-i în țară, inginerul I. Fălcoianu fusese numit profesor de matematici la tânăra noastră Universitate din București[1].

I. Fălcoianu comunică Consiliului că în starea de dezorganizare, în care erau poștiile, nu va fi putință a se concentra până a doua zi dimineața caii necesari pentru cele patru trăsuri și furgonul, care vor forma convoiul fostului domn. Apoi, aceste trăsuri chiar necesitau grabnice reparații, spre a putea fi puse în stare bună până seara. El stărui că ar fi mai nimerit a porni pe înserate pe Cuza, pentru a-l apuca ziua pe drumul Predealului, cât mai departe de Capitală. După o scurtă deliberare, propunerea lui I. Fălcoianu fu primită și plecarea lui Cuza hotărâtă pentru a doua zi, duminică 13 februarie, la orele 6 seara.

Concediindu-ne de la Consiliul de Miniștri, trecurăm într-o cameră alături, unde ne așteptau C.T. Grigorescu, liberalul cu mare influență în Ploiești[2], și cumnatul lui Anton Arion, căpitanul Lipoianu, sub a cărui comandă, ministrul de război pusese escorta militară, ce avea să însoțească pe Cuza. Aci mai regularăm oarecari dispoziții și amănunte, care nu trebuiau însă puse decât discret în lucrare, în Ploiești, înainte de 6 seara, când convoiul părăsea București, spre a nu se face zvon și a atrage atențiunea.

În Ploiești nu erau alte trupe disponibile decât un ploton din escadronul Prahova de călărași (ce purtau atunci numele de dorobanți), căci garnizoana obicinuită, constând din trupe ale Regimentului 7 de infanterie, al colonelului D. Kretzulescu, fusese reținută în București. Urma, deci, a se concentra toți călărașii din Ploiești, Câmpina, Breaza, Comarnic. În fine, comisarul ad-hoc, I. Fălcoianu, avea a lua cu sine un aparat telegrafic portativ, cu accesoriile trebuincioase, spre a-l putea atârna la orice stâlp telegrafic al liniei, de-a lungul șoselei, ca să poată fi imediat în comunicație cu Ploieștii și cu guvernul în București.

Toate astfel regulate, ne despărțirăm târziu după miezul nopții, dându-mi întâlnire cu Grigorescu pentru a doua zi, la ora 6 dimineața, spre a putea ajunge la amiază în Ploiești, a lua în primire administrația și a face pregătirile cele mai urgente până la 12 din noapte, când avea a trece prin acest oraș fostul domnitor.

A doua zi, 13 februarie, la orele 6 dimineața, se înfiinţase la mine C.T. Grigorescu, care avea a mă însoți până în Ploiești, împreună cu un credincios al său amic și partizan din acest oraș; cerui și noului prefect de poliție, G.M. Ghica, a-mi da un jandarm pe capră, spre a avea, la nevoie, cu noi un om în uniformă. Se făcuse ora șapte jumătate și birja cu caii de poștie, ce urma să ne trimeată I. Fălcoianu, nu sosise. Contrariat de acest început, ce ne făcea a pierde timpul, trimisei la dânsul, spre a mă informa de cauza acestei piedici; el îmi răspunse printr-un bilet că-i fusese imposibil a concentra și caii de poște trebuincioși pentru mine, dar că a regulat, ca la 10 ore punct, să-mi sosească un birjar, cu 6 cai iuți și zdraveni, care s-a obligat a mă duce în 6 ore la Ploiești.

La 10, birjarul sosi și ne puturăm pune pe drum.

Abia apucaserăm să sosim în vale la Băneasa, când auzirăm o vie canonadă venind dinspre București. Birjarul opri; Grigorescu îngălbeni; tovarășul său, ca și mine, toți devenirăm foarte neliniștiți. Grigorescu bănuind că aceste frecvente lovituri de tunuri însemnau că atacul ce se temea asupra Cotrocenilor se dă și că a început încăierarea între trupele partizane noului guvern și cele dizidente, de sub colonelul Solomon, adăpostite în cazarma Malmaison, îmi declară, că, până nu se va lămuri, el nu merge înainte și că nu este nebun a se duce în gura lupului, spre a fi prins și arestat în Ploiești, cum de altminteri i se mai întâmplaseră asemenea nemulțumiri și alte dăți. Birjarul însuși părea foarte îngrijat și spunea că preferă a nu se mai risca înainte, pe vremuri turburi ca acestea.

Ce mă zgudui însă adânc pe mine fu mai ales teama că mi se va înfățișa iar înaintea ochilor cernita vedenie de morți și răniți, ce abia cu 7 luni înainte, în ziua de 3 august 1865, oferea piața Sf. Anton și hanul de la Bazaca. Atunci, partidul liberal înaintat proiectase o demonstrație pacinică de protestare în contra regimului loviturei de Stat de la 2 mai. Pentru această mișcare se mobilizase populația din mahalaua Tabacilor, asupra căreia acest partid avea multă înrâurire și care tabaci jucaseră întotdeauna un rol, de la 1858 încoace, la toate mișcările demonstrative din Capitală. Șeful guvernului din 1865, Nicolae Crețulescu, prevenise prin telegraf pe Vodă Cuza care se afla la băi la Kissingen, de ce se proecta în Capitală și îi ceruse autorizația de a lua măsuri, spre a zădărnici intențiunea opoziției. Însă directorul telegrafelor, Liebrecht, trecând peste intenția leală și cinstită a lui Crețulescu, reprezintă prin depeșa trimisă Domnitorului că o adevărată revoluție se prepară în Capitală și, alterând intențiunea primitivă a lui Crețulescu făcu ca trupele să fie scoase din cazărmi și să opereze cu cea din urmă rigoare. Astfel intenționata mani-

---

[1] La 4/16 iulie 1864, prin decret domnesc semnat de Al. I. Cuza, s-a înființat Universitatea din București, cu facultățile de drept, filosofie-litere și științe; primul rector a fost Gh. Costa Foru, ales la 15/27 septembrie 1864.

[2] *Magazin istoric*, nr. 7/1986.

festație pacinică și liniștită, la care se adăogaseră și mulți curioși, fu prinsă ca într-o cursă și fu înconjurată de toate părțile.

Hotărându-ne a curma într-un fel sau altul întreruperea forțată, la Băneasa, a călătoriei noastre, puturăm obține de la birjar să deshame unul din caii de la trăsură și jandarmul să pornească pe deșelate, pe distanța relativ scurtă, până la locuința mea în calea Mogoșoaei, peste drum de palatul Știrbei, unde se află și să ne aducă răspuns despre cele ce se petrec în Capitală. Sosind la domiciliul meu, el află acolo pe doctorul Iatropol, medic al meu și foarte bun amic al lui C.A. Rosetti, care nu lipsise a face din el un devotat partizan politic. Atât doctorul, cât și soția mea ne trimiseră grabnic răspuns prin jandarm a ne liniști, căci canonada care o auzeam nu însemna încăierare de trupe, ci salve de ceremonie, care se trăgeau în acel moment la Mitropolie, unde locotenența domnească, împreună cu guvernul, deputații și senatorii depuneau jurământul de credință contelui de Flandra, proclamat de națiune domn ereditar al României, sub numele de Filip I[1]. De la Mitropolie, locotenența domnească și ministrul de război aveau să se ducă și să ia același jurământ trupelor bivuacate pe platoul de la Cotroceni.

Aci voi face o parantează, spre a povesti un incident petrecut în aceiași zi, și care mi s-a relatat în urmă. El privește pe colonelul A. Solomon, ultimul ministru de război al lui Vodă Cuza, și este cu totul spre onoarea ca militar a colonelului.

Mai întâi, dau aci câteva amănunte personale asupra acestui ofițer, foarte simpatic și popular în armată. El era născut oltean, în acea parte a țării, care, pe lângă șireaua Basarabeștilor noștri voievozi, a fost în cursul vremilor și un sămânțar de viteji și capi de oaste, ca frații Buzești, Calomfirești, Popa Farcași, Banu Manta și mulți alții. Alexandru Solomon era fiul unui fost pandur din timpul războaielor cu turcii, de la începutul secolului XIX, și unul din locotenenții lui Tudor Vladimirescu. Acest Solomon, tatăl, nu era din clasa boierilor celor mari, însă era de neam și la formarea armatei naționale fu primit, în virtutea serviciilor lui anterioare, cu rangul de maior și în curând înaintă polcovnic (colonel) și i se dete comanda Regimentului 1 de infanterie (pihotă) [pedestrime] recrutat numai în Oltenia și ținând garnizoană în Craiova, cu detașamente în Severin, Calafat, Islaz etc. El păstră foarte îndelung timp comandamentul acestui regiment și-l avea încă în anul 1848, așa că în mișcarea revoluționară din acel an, împreună cu șeful oștirii de atunci, colonelul Odobescu, încercă un moment a restabili ordinea turburată, arestând la palat pe membrii guvernului provizoriu, dar pe care poporul îi sili a-i elibera, terminând astfel o vărsare de sânge ce începuse deja a se produce. Evenimentul acesta din viața militară a părintelui, decedat pe la 1859 [1892] nu fu defavorabil fiului și creă acestuia reputațiunea de a avea atavice tradițiuni de bun ostaș, pătruns de spiritul de disciplină și respect al ordinei.

Alexandru Solomon era un autodidact în privința militară; el nu făcuse vre-o școală specială, dar se folosise de multă practică.

Vodă Știrbei îl luă ca adjutant, însă A. Solomon nu îndeplini mult timp acest serviciu, preferând întotdeauna a fi ceea ce se numea atunci ofițer de front. Domnia lui Cuza îl găsise colonel și comandant al aceluiași Regiment 1, ce fusese comandat de tatăl său. Cuza îl aprecia foarte mult și, după ce îl trimese cu regimentul său, ca unul din primii ofițeri munteni la Iași, îi încredință direcțiunea Ministerului de rezbel, în care îl găsi evenimentul din 11 februarie.

Acum să povestesc incidentul petrecut cu colonelul Solomon înaintea locotenenței domnești, în ziua de 13 februarie, astfel cum mi s-a relatat și mie și care a fost foarte impresionat pentru acei ce au asistat la dânsul.

Pe când se adunaseră la Mitropolie, pentru jurământ, locotenența domnească, guvernul și membrii Corpurilor legiuitoare, sosise o deputațiune de ofițeri, din trupele închise în cazarma de la Malmaison, trimisă de colonelul Solomon spre a întreba pe președenții Senatului și ai Camerei, dacă Reprezentațiunea națională recunoaște și aprobă faptele petrecute și cele ce se petrec.

Ofițerii declarară președenților că în caz contrariu colonelul Solomon și soldații săi se pun la ordinele Camerelor și sunt gata a face toată rezistența ce li se va ordona. Președenții răspunseră că sentimentul iubirii de patrie și al măririi ei impune tuturor datoria de a recunoaște îndeplinirea votului națiunii, din 1857 pentru proclamarea dinastiei ereditare a unui principe străin[2], voi repeta încă odată acum; că această datorie o au toți românii, cetățeni și soldați, și prin urmare trebuie s-o aibă și colonelul Solomon și oștașii săi. Reprezentațiunea națională învită dar pe colonelul Solomon, pe ofițerii și pe soldații săi, a renunța la orice idee de rezistență și a depune, ca celelalte trupe, jurământul de credință pentru contele de Flandra.

Colonelul Solomon era prea bun militar pentru ca, după acest răspuns, să mai facă rezistență cu trupele sale; el le împreună cu cele ce juraseră deja pentru Filip de Flandra. Dar, în cursul zilei, pe când locotenența și guvernul erau adunați în consiliu la palat, se înfățișă înaintea lor colonelul Solomon care declară că a dat ordin batalioanelor și escadroanelor, ce erau închise în Malmaison, a se uni cu trupele bivuacate pe platoul de la Cotroceni și a săvârșit și ele jurământul, ce acelea depuseseră. Iar cât pentru dânsul, adăogă că ar considera onoarea lui militară întinată și pătate epoletele sale, dacă ar rămânea un moment în armată, în urma trădării săvârșite de unii ofițeri, față de domnul și suprema lor căpetenie. Zicând acestea, trase sabia, o frânse pe genunchi, depuse crâmpeiele înaintea locotenenței și miniștrilor și părăsi sala. ■

Prezentare și selecție:
Ioan LĂCUSTĂ

---

[1] La 11 februarie 1866, pentru a preîntâmpina eventuale tulburări care puteau periclita Unirea, Adunarea Electivă și Senatul au ales ca domnitor al Principatelor Unite pe contele Filip - Eugeniu - Ferdinand - Maria - Clement - Balduin - Leopold - Georges de Flandra, duce de Saxonia, fratele regelui Leopold II al Belgiei. Acesta însă nu a domnit efectiv *(Magazin isoric,* nr. 9, 10/1976).

[2] Adunările ad-hoc — care și-au desfășurat lucrările între 4 octombrie 1857 și 2 ianuarie 1858 (stil nou) în Moldova și 12 octombrie-22 decembrie 1857 (stil nou) în Țara Românească — au proclamat unirea celor două Principate sub un principe străin *(Magazin istoric,* nr. 4, 6, 8, 9/1975).

În episodul următor:
Simpatizanții opoziției din Ploiești • Agenții secreți umblă după birje • Punerea în mișcare a dorobanților • Lucruri care vor uimi lumea... • Focuri de pușcă la bariera Câmpinei • Șeful guvernului arestat • Cuza în fața unui tablou cu Mihai Viteazul, la Predeal.

DE LA VĂCĂREŞTI LA LUVRU

Dr. VIRGIL CÂNDEA

Odiseea unui manuscris bizantin

Timp de trei luni (noiembrie 1992 - ianuarie 1993) Muzeul Luvru din Paris a prezentat expoziţia „Arta bizantină în colecţiile publice franceze". Câteva sute de mii de vizitatori, francezi şi turişti străini, amatori de artă, simpli iubitori de cultură sau specialişti au avut privilegiul de a admira opere celebre, reproduse în mai toate tratatele de istorie şi civilizaţie bizantină, de la mozaicuri monumentale, sculpturi, ivorii, steatite, gliptică şi piese de orfevrărie, până la manuscrise, icoane, stofe, broderii şi monede. Savant şi estetic reunite în marele hol Napoleon sub marea piramidă de plastic, aceste creaţii înfăţişau fascinant, somptuos, convingător, diversitatea şi bogăţia tezaurului cu care geniul greco-latin medieval a înzestrat patrimoniul cultural al umanităţii.

Genul cel mai bine reprezentat prin exponate numeroase şi de înaltă calitate a fost acela al manuscriselor. Poate pentru că, aşa cum vom vedea, mecenaţii şi cărturarii Franţei au acordat timp de secole o deosebită atenţie acestor creaţii ale culturii bizantine. Poate pentru că manuscrisul se recomandă deopotrivă prin prestigiul autorului, importanţa textului, măiestria caligrafiei, miniaturilor şi a legăturii, adesea o rară bijuterie. Poate, de asemenea, pentru că deşi mai fragile decât operele în piatră sau metal, manuscrisele au învins adesea mai bine vicisitudinile necruţătoare ale timpului.

Într-o vitrină din secţia rezervată epocii iconoclaste (726-843), perioadă când au fost interzise icoanele şi orice formă de reprezentare a chipului uman în artă, un codice superb atrăgea atenţia prin fineţea scrierii, prin risipa de aur în text sau în miniaturi, dar şi printr-o prezentare evident greşit redactată pe legenda explicativă a exponatului: „Oferit principelui Ţării Româneşti, abatelui Sevin, pentru Biblioteca Regelui, în 1730" (Offert au Prince de Valachie à l'abbé Sevin pour la Bibliothèque du Roi en 1730). Aşadar: Cine şi cui a oferit somptuosul manuscris? Ce legătură are această operă bizantină de acum unsprezece secole cu un principe al Ţării Româneşti? La care voievod al nostru se referă legenda şi cum a ajuns preţiosul codice de la curtea munteană în palatul regelui Franţei? Ce rost să fi avut o bibliotecă românească în înzestrarea bibliotecii lui Ludovic al XV-lea? Ca să aflăm răspuns la toate aceste întrebări, ne-am adresat prof. dr. Virgil Cândea, membru corespondent al Academiei Române, cel mai bun cunoscător al relaţiilor noastre cu culturile străine, care, de altfel, citează celebrul manuscris în enciclopedia sa Mărturii românești peste hotare, **vol. I, 1991, la capitolul Franţa, sub nr. 297.**

Arsenalul anti-iconoclast

Mai tot secolul al VII-lea şi prima jumătate a celui următor, lumea creştină, îndeosebi în Răsăritul ei, a fost tulburată de criza iconoclastă, de lupta împăraţilor Bizanţului şi a înaltei ierarhii bisericeşti, devotată acestora, împotriva venerării icoanelor.

O dispută teologică, rezervată, aparent, învăţaţilor şi călugărilor, care a iscat însă prigoane, torturi şi execuţii sângeroase, distrugeri de opere celebre, pasiuni fratricide şi lupte de stradă — iată ce poate provoca uimirea sau chiar surâsul omului modern. Dar cronicile timpului şi o bogată literatură datorată unor mari doctrinari greci sau arabi ai secolelor VIII-IX demonstrează amploarea crizei pe toate planurile vieţii. Era în joc nu numai cursul viitor al creştinismului ca reli-

În imagini: Nicolae Mavrocordat (în stânga) i-a trimis cadou lui Ludovic XV (în dreapta) un foarte preţios manuscris bizantin. Regele Franţei i-a oferit în schimb o carte ce se putea procura la orice librar din Paris...

gie și temei al civilizației europene, dar însăși soarta Imperiului bizantin, deja șubrezit de ereziile anterioare — arianismul, nestorianismul, monofizitismul etc. — care din controverse dogmatice au degenerat totdeauna în crize politice și sociale. Pentru teologi, respingerea icoanei, deci a posibilității de a reprezenta și venera chipul lui Hristos, înseamnă să pui în discuție miezul religiei creștine. Spre deosebire de mozaici și musulmani, creștinii zugrăvesc Divinitatea pentru că ei cred că Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat, s-a făcut om, ne-a lăsat chipul său într-o epifanie care trebuie venerată. A contesta legitimitatea reprezentării acestui chip înseamnă a te îndoi de întruparea însăși. Dar această învățătură, prin care creștinii se singularizau între religiile abrahamice, îngrijora pe suveranii Bizanțului, care au văzut în ea o afirmare a clerului monastic, mereu mai puternic în imperiu, și deopotrivă un front vulnerabil în lupta cu Islamul în plină ascensiune și înverșunat iconoclast. Așadar, de la Leon al III-lea Isauricul până la Mihail al II-lea, șase împărați bizantini au interzis icoanele prin măsuri de stat, sprijinite de patriarhi ai Constantinopolului aleși anume pentru convingerile lor iconoclaste. Ceea ce a determinat reacția apărătorilor icoanelor *(iconofili* sau *iconoduli)* și constituirea unei „teologii a icoanelor", capitol ultim și încununare a doctrinei creștine. Arsenalul lor a fost alcătuit în primul rând din actul însuși de venerare a imaginilor sacre apoi din răspândirea curajoasă a legitimității acestui act prin cuvânt și prin scris. Ne-a rămas din acest arsenal opera sfântului Ioan Damaschin.

În Siria bizantină, recent ocupată de musulmani la sfârșitul secolului al VII-lea, erau mulți creștini și dintre ei s-a ridicat Ioan Mansur, de familie nobilă, ajuns prin educație și calități la treapta de demnitar al califului umayyad Yazid al II-lea din Damasc. Dar înaltul funcționar al puterii musulmane era un creștin convins și un învățat hotărât să-și pună știința în slujba religiei sale. Așa a dobândit el faima de părinte și învățător al Bisericii Răsăritului, justificată și prin sfârșitul vieții sale, ca monah în celebra mănăstire a Sfântului Sava din deșertul Palestinei, în 749. Cu cinci secole înaintea lui Toma d'Aquino, autorul tratatului *Summa Theologica* (sinteza credinței catolice), Sf. Ioan Damaschin a scris *Izvorul științei* (Têgê gnôseôs), prima sinteză a doctrinei creștine în expresia ei ortodoxă, răsăriteană. Dar învățații i-au atribuit, cu temeinice argumente, și o operă nesemnată, anume *Sfintele paralele* (Hiera parallêla), culegere de citate din *Biblie* și din Sfinții Părinți, ordonate alfabetic, în 24 de capitole pe teme doctrinare și ascetice.

S-a scris mult despre această carte publicată de Jacob Billius la Paris, în 1619, drept prima operă a marelui învățat creștin. Dar, după 1730, Occidentul cultivat a intrat în posesia „celui mai vechi și celui mai somptuos manuscris al operei *Sacra parallêla* ajuns până la noi, singurul ilustrat" (cum este apreciat în *Byzance. L'Art byzantin dans les collections publiques françaises* — Bizanț. Arta bizantină în colecțiile publice franceze, Paris, Bibliothèque Nationale, 1992, p. 190).

Un manuscris bizantin de rară valoare...

Cel mai vechi text cunoscut din celebra operă a Sfântului Ioan Damaschin are 394 file scrise pe pergament, cu frumoase caractere unciale încolonate pe două coloane și e împodobit cu 1658 de miniaturi, fapt rarisim în istoria manuscriselor de artă. Titlurile capitolelor și numele autorilor citați sunt scrise pe fond de aur. Dintre ilustrații, 456 sunt portrete în medalioane bordate cu perle, tot de aur. Iconografia (portrete sau scene) este inspirată din toate sursele artei și literaturii creștine din Siria și Palestina (îndeosebi), dar și din modele carolingiene sau romane (constatările lui André Grabar și Kurt Weitzmann). De aceea, discuțiile asupra locului unde a fost creat manuscrisul (în Palestina sau la Roma?) încă nu s-au încheiat. Dar un lucru este sigur: el a făcut parte din arsenalul anti-iconoclast. El a participat la desăvârșirea doctrinei creștine prin teologia icoanelor. O demonstrează textul și bogăția ostentativă a imaginilor, realizate într-o epocă în care icoanele erau interzise. Manuscrisul este din prima jumătate a sec. IX (anterior deci anului 843 când s-a restabilit cultul icoanelor), sau chiar mai vechi (în descrierile obișnuite el este datat din secolul VIII, Palestina, așadar contemporan autorului său).

Știm despre Nicolae Mavrocordat că a inaugurat epoca fanariotă. Istoriografia mai veche ne-a obișnuit cu ideea că toată perioada 1711-1821 — an în care Tudor Vladimirescu a salvat țara de fanarioți — a fost dezastruoasă pentru români. Nuanțările multor istorici, de la Nicolae Iorga până la Andrei Pippidi, care arată că secolul amintit a fost în multe privințe binefăcător pentru societatea românească — fără a-i ascunde aspectele păgubitoare — sunt încă prea puțin înregistrate de istoriografia noastră.

Între petele de lumină care integrează vremea domniilor fanariote în tradiția românească cea mai intensă a fost legată de personalitatea și opera lui Nicolae Mavrocordat, domnitor în diferite perioade, între 1711-1730, în Moldova și Țara Românească.

Cel care a inaugurat domniile fanariote în Principate a fost român cel puțin pe jumătate, prin naștere. Era, prin mama lui Sultana, strănepot al lui Alexandru Iliaș, deci se trăgea din vechea dinastie a

Moldovei. Era rudă prin alianță cu Constantin Brâncoveanu. Dar mai ales român prin opțiune și operă. Fecior al lui Alexandru Mavrocordat, mare dragoman al Porții otomane, el însuși înalt funcționar la Istanbul (mare dragoman, terziman), Nicolae s-a așezat pe tronul Brâncovenilor, Cantacuzinilor și, în Moldova, al Cantemireștilor, cu conștiința unei misiuni nu numai politice, dar și culturale. Îl ajuta ca să înțeleagă această misiune o excelentă educație. Cunoștea latina și italiana, ceea ce i-a permis să învețe repede româna după instalarea sa pe tron. A înțeles îndată contextul cultural brâncovenesc în care a intrat ca un continuator. Aflase în Țara Românească un înalt, foarte înalt nivel de cultură necunoscut și imposibil atunci în climatul grecesc din Fanar. Aflase, activă, opera tradițională de protecție românească a așezămintelor creștine din Orient. Aflase ospitalitatea oferită fără condiții de români, în mănăstirile lor bogate, confortabile, bine apărate, cărturarilor din întreaga creștinătate răsăriteană. Aflase o deschidere spre Europa manifestată prin trimiterea la studii a copiilor din familiile înlesnite (Cantacuzini, Brâncoveni etc.), prin traduceri din scrierile Apusului, prin relații noi cu biserica română. Aflase, ceea ce îl făcea cu deosebire sensibil, o civilizație a cărții — manuscrisă sau tipărită. Luase puterea într-o țară în care tiparul era liber, nu interzis ca în Imperiul otoman. Lui Nicolae Mavrocordat, când lua puterea unei țări românești i se ofereau bogăția, inițiativa, confortul, ascensiunea europeană, dar și obligațiile impuse de înaintașii săi. Iar el s-a achitat conștiincios de toate. Se poate așadar spune că primul domnitor fanariot a fost de fapt un domn român și devotat românilor. Prima lui domnie din Moldova, în 1710, după aprecierea lui Constantin Giurescu, „se distinge prin câteva măsuri luate, în folosul păturii de jos, al celor nevoiași. Desființează darea pe păpușoi, silește pe «zlotași» — strângătorii de dări numiți astfel de la moneta zlot — să restituie oamenilor banii ce începuse a strânge cu puțin înainte de mazilirea lui Racoviță, bir la care el renunță; pune și pe turcii strângători de vite la darea cornăritului. Are grijă ca judecățile să se facă pe dreptate; întemeiază o sumă de slobozii la marginile țării".

Din opera lui Nicolae Mavrocordat va rămâne totdeauna românilor, alături de admirație, un mare regret și o nostalgie. Aceea a unor ani de cultură majoră pe care acest principe, vrednic de înaintașul său martirizat la Parmak-kapî — a vrut s-o amplifice într-o viziune brâncovenească. Pentru că de fapt Brâncoveanu și viziunea lui au dominat toată epoca fanariotă. Tot ce s-a făcut până la 1848 a fost sub semnul, după modelul, în amintirea, cu conștiința continuării lui.

Educat în Levant, menit să domnească peste români, în singura zonă de cultură europeană din sud-estul Europei, Nicolae Mavrocordat și-a înțeles repede și posibilitățile și obligațiile. Răspunsul lui la provocarea brâncovenească, pe care a aflat-o pretutindeni când a venit la tronul Țării Românești, a fost mănăstirea Văcărești. A început zidirea ei într-o concepție care i-a permis regretatului Grigore Ionescu s-o numească „testamentul arhitecturii brâncovenești". Dar, în Văcărești, Nicolae Mavrocordat n-a investit doar, ca înaintașii săi români, o danie spirituală, pentru mântuirea sufletului său și alor săi. În Văcărești el și-a investit viața luminată de cultură, de lectură, de călătorii imaginare prin cărți, viața aceea care ne este nouă azi agrementată de presă, reviste, televiziune, videocasetofoane. Eforturile lui pentru a-și constitui un tezaur de cărți unic în Levantul acelei epoci au fost evocate de Nicolae Iorga, V. Mihordea și alți cărturari. Aceste eforturi sunt astăzi uitate în Europa Occidentală.

...și în Biblioteca regelui Franței

Ele erau însă bine cunoscute acum două secole și jumătate. La curtea Franței și la Ambasada franceză din Constantinopol se elaborase o adevărată strategie pentru obținerea cât mai multor manuscrise și cărți rare din biblioteca principelui Mavrocordat în vederea îmbogățirii bibliotecii regale. S-a constituit o misiune condusă de abatele Fr. Sevin (1682-1741), distins filolog, membru al Academiei de Inscripții a Franței, trimisă în Orientul creștin cu instrucțiunile abatelui J. O. Bignon (1661-1743), bibliotecarul regelui. La Constantinopol, Sevin întâlnește un imbatabil concurent: principele Mavrocordat. Acesta îl preceda în orice achiziție de piese prețioase, cunoștea așezămintele în care erau păstrate, de la mănăstirea din Muntele Athos până în Peloponez, la Theba sau Monembasia și plătea prețuri pe care emisarul regelui nu și le putea îngădui. Sevin este sfătuit să intre în relații cu principele și cu persoane influente la curtea lui (secretarul particular, medicul etc.), să obțină un catalog al bibliotecii, să-l măgulească pe Mavrocordat, să pândească momentul favorabil pentru a-i lua comorile. Bignon, bun creștin, sfătuie pe Sevin să profite de momentul când „moartea sau vreo disgrație ar putea să ne procure niște achiziții așa de strălucite". Dar până atunci să folosească alte mijloace: „După faima pe care o are în ce privește ardoarea și cunoștințele despre cărți [Principele] ar putea fi sensibil la plăcerea de a îmbogăți biblioteca regelui, unde numele său va deveni neuitat și celebru pentru totdeauna și unde colecția sa este mai în siguranță decât ar putea fi în țara în care locuiește acest savant principe, expusă la cele mai dese și cumplite ravagii ale

războiului". Sevin își întrece în zel sfătuitorul: Mavrocordat, scrie el lui J. Fr. Maurepas, ministrul Marinei, „se socotește îndeosebi generos. El are, pe lângă multă știință, toată vanitatea grecilor vechi și moderni, iar eu încerc prin laude exagerate să-i smulg câteva bucăți prețioase, convins că, dacă nu-i vorba de onoare, n-a fost interzis niciodată să profiți de slăbiciunea altuia. Ceea ce rămâne sigur este faptul că a adunat cu cheltuieli de necrezut monumentele [literare și artistice] din această țară".

Frumoasă filosofie... Ne întrebăm dacă dărnicia unui principe atât de generos trebuia stimulată prin lingușeli. Cu zece ani înaintea apariției lui Sevin, Mavrocordat făcuse deja acte de mărinimie față de regele Franței. În 1719, el îi trimisese prin de Bannac, ambasadorul francez la Constantinopol, un manuscris al operei sale *Philotheon paserga* (Distracțiile lui Filothei); anul următor îi dăruiește alt manuscris, cuprinzând o scriere rară în Apus: traducerea elină a *Mângâierilor filosofiei,* celebra operă a lui Boëthius, realizată de marele umanist bizantin Maximos Planudes (1260-c.1310). Iar *Sacra parallêla* era tot un dar, nu o cedare negociată contra cost, sau în schimb. Principele putea dori să fie în grațiile regelui Franței, dar nu-și vindea cărțile. Așa încât abatele Sevin a simțit nevoia să atragă atenția lui Bignon că ar fi bine ca și Ludovic al XV-lea să facă un dar lui Mavrocordat, deoarece „ține de grandoarea lui să nu rămână mai prejos de un principe care îi este sub toate raporturile inferior".... Iar Ludovic îi trimite, într-adevăr, un cadou, dar nu regesc: ediția din 1715 a hotărârilor conciliilor bisericești *(Collectio regia maximorum conciliarum,* în 12 volume). Așadar o tipăritură recentă pe atunci, în nici un chip pe măsura superbului și rarului codice primit de la București.

Posteritatea nerecunoscătoare

Darul lui Mavrocordat a fost anunțat de Sevin prin următoarele rânduri: „Fac curte cu asiduitate principelui Valahiei, iar el răspunde scrisorilor mele foarte prompt și foarte politicos. Ultima scrisoare cu care m-a onorat era însoțită de un manuscris al Sfântului Ioan Damaschin de o frumusețe perfectă. Este scris cu caractere unciale din secolul al VIII-lea; literele fiecărui [început de] paragraf sunt în aur și nu există margine care să nu fie încărcată cu figuri. Un volum ca acesta s-ar vinde la greutatea lui în aur în această țară și ar face oricând una din cele mai mărețe podoabe a oricărei biblioteci din lume. Aș vrea să-l decid pe principe să facă regelui câteva daruri de aceeași calitate". Firește, dacă moartea nu l-ar fi răpit atât de repede (la numai 50 de ani), Mavrocordat ar fi continuat îmbogățirea bibliotecii regale din Paris. Pentru că deși „vanitos" și „inferior sub toate raporturile", „suveranul luminat al unei țări expusă la cele mai cumplite ravagii" avea între cărțile lui încă multe piese râvnite pe malurile Senei. Iar Sevin intenționa să obțină, dacă nu originale, cel puțin copii de pe manuscrisele lui Mavrocordat și în orice caz, exemplare de pe cărțile (în greacă și arabă, slavă sau română) tipărite în Țara Românească și Moldova, rarități atunci ca și astăzi în bibliotecile occidentale.

La moartea principelui Nicolae, false știri anunțau deja la Paris eventualitatea vinderii bibliotecii lui pe care ar fi vrut s-o dobândească papa Clement al XII-lea, împăratul romano-german Carol al VI-lea (al Austriei) și George al II-lea, regele Angliei. Ludovic al XV-lea era, firește, și el amator, dar selectiv numai pentru anumite manuscrise și cărți rare. Licitarea bibliotecii ar fi trebuit să înceapă de la 100 000 de piaștri de aur (pe care V. Mihordea îi echivala în 1940 cu 12 milioane de lei). Firește, Constantin Mavrocordat, el însuși un fin cărturar, nici nu se gândea să vândă biblioteca părintelui său. Doar o serie de nenorociri (mazilie, sărăcie, moarte) au putut duce la risipirea tezaurului Mavrocordaților.

S-au păstrat unele giuvaeruri din acest tezaur, precum cele amintite mai sus, manuscrise și cărți în mari biblioteci din Occident, Grecia și România și mai cu seamă s-a păstrat în culturile română și grecească amintirea principelui Nicolae care aparținea prin naștere, cultură și operă celor două națiuni.

Dar Mavrocordat n-a devenit, prin daniile lui, „celebru în Franța", cum îi preconiza abatele Bignon. În recenta prezentare a manuscrisului Sfântului Ioan Damaschin („una din cele mai mărețe podoabe a oricărei biblioteci din lume", aprecia Sevin!) în expoziția de la Luvru ca și în impresionantul volum-catalog publicat cu acest prilej, nu întâlnim numele Nicolae Mavrocordat. Mai mult chiar, cartonul explicativ nu arată clar proveniența codicelui. Bănuim că graficianul a greșit involuntar scriind „dăruit Principelui Țării Românești" în loc de „dăruit de Principele...", deoarece un occidental cultivat de azi nu poate concepe că o capodoperă de o asemenea valoare ar fi putut veni din România veacului al XVIII-lea.

Dărnicia principelui Mavrocordat a rămas nerăsplătită și în timpul vieții și în posteritatea beneficiarilor lui. ■

DIN CRONICA MORAVURILOR VEACULUI FANARIOT

PAUL CERNOVODEANU

În numerele 5, 7-10/1992 ale revistei Magazin istoric **am publicat un ciclu de articole consacrate veacului fanariot. Am schiţat cu acel prilej portretele sumare ale claselor, păturilor, mediilor conducătoare ale societăţii, cu sublinierea elementelor definitorii pentru dinamica unei epoci marcate de multiple şi profunde contradicţii, specifice de altfel tranziţiei de la evul mediu la epoca modernă capitalistă.**

Succesul de care s-au bucurat aceste articole, exprimat, între altele, şi prin numeroasele scrisori primite din partea cititorilor, m-a determinat să revin asupra acestei atât de controversate perioade din istoria poporului român. De această dată vom pune în circuit public un izvor arhivistic inedit **şi cu totul obligatoriu pentru a ne face o imagine mai exactă despre ceea ce s-ar putea numi viaţa cotidiană în acel ev fanariot. Este vorba despre** Condica Sfintei Mitropolii Ungro-Vlahiei ce s-au făcut cu porunca prea Sfântului Mitropolit kir Neofit... **şi care se păstrează la Arhivele Statului, Bucureşti sub cota ms. 139. Este un ceaslov voluminos cuprinzând informaţii interesante pentru depistarea unor aspecte de viaţă mai greu sesizabile în alte categorii de izvoare documentare. Condica cuprinde în copie, în limbile greacă şi română, toate actele legate de cariera înaltului ierarh Neofit I Cretanul** (Magazin istoric, **nr. 9/1992) — scrieri ale acestuia şi corespondenţă —, dar mai ales hotărârile luate în materie de drept civil, penal şi canonic de către duhovniceasca dicasterie (tribunalul ecleziastic ce judeca pricinile dintre clerici, dintre aceştia şi mireni sau dintre mireni). Am vrea doar să mai spunem că mitropolitul Neofit I Cretanul a fost un om cult şi luminat, sprijinitor al reformelor lui Constantin Mavrocordat şi el însuşi a imprimat un suflu nou de onestitate şi primenire morală în cârmuirea bisericii.**

Dintre numeroasele speţe de procese menţionate în condică am selectat câteva referitoare la divorţuri. Ele vin să compună o frescă a moravurilor din deceniile patru şi cinci ale veacului XVIII. Cititorii vor constata ei înşişi că ceea ce se întâmpla în sânul clasei rurale, al târgoveţilor şi orăşenilor, al clerului şi boierimii nu era ceva ieşit din comun. Oamenii acelor vremuri n-au fost nici mai virtuoşi, nici mai depravaţi decât semenii lor din alte epoci, chiar mai apropiate nouă.

Şi acum este momentul să trecem în revistă câteva procese de divorţ, aşa cum apar ele consemnate în izvorul amintit.

Gubăvie, orbire sau neputinţă

Iată, de pildă, cartea de despărţenie dată de mitropolitul Neofit la 8 martie 1739 pentru un mahalagiu bucureştean, pe nume Stan, a cărui soţie, Voica, era bolnavă de „gubăvie", adică de lepră. „Aici însemnăm pentru pricina lui Stan cu soţia lui Voica — precizează actul —, pentru că luându-se în căsătorie de june cu fata şi fiind ea bolnavă de gubăvie mai de-nainte vreme de când au fost fată iar nu după ce o au luat. Şi auzind el prin unii printr-alţii vecini cum că iaste bolnavă, au mersu la fratele ei Anghel de l-au înştiinţat, iar el foarte tare s-au prins cum că nu iaste bolnavă, nici o ştie cu nici un fel de pricină. Şi dup[ă] prinderea [mărturia] frăţâne-său, el au luat-o şi îndată s-au cunoscut acea boală ce au avut şi făcând şi un copil, l-au omorât lângă dânsa. Deci, văzând el că nu să poate tămădui

într-atâta vreme, au voit amândoi ca să să despartă. Şi au dat Stan în mâna fămeii lui Voica t[a]l[eri] 35 şi zestrea ei osebit cât au adus ia în casa lui deplin păn-la una". Consultând „sfânta pravilă" şi pe baza mărturiilor a şapte rude şi vecini (în rândul cărora se numărau Anghel, fratele bolnavei, vărul ei Crăciun, popa Neculce de la biserica Gorgani, Vlad brutarul, Stan pârcălabul din Zărneşti ş.a.), Neofit a îngăduit ca cei doi soţi să-şi dea „cărţi după voinţa lor ce s-au voit de dăspărţeală unul la mâna altuia, iscălite de dânşii, şi de alte mărturii", întărindu-le cu al său consimţământ şi pecete sigilară octogonală, aplicată în tuş negru.

Un alt caz de infirmitate mai aparte — folosit ca motiv de desfacere a unui cuplu conjugal — este acela al orbirii soţiei. Astfel, la 15 februarie 1741, o anumită Marla, împreună cu mama sa Rada şi cu sora ei Ilina, dă o „scrisoare" la mâna soţului ei Radu, ţăran din Radovanu (sat în fostul judeţ Ilfov, actualmente în judeţul Călăraşi), prin care face cunoscut că „luându-ne amândoi în căsătorie [cu] cununie pre lege, mi s-au întâmplat după păcatele mele şi din voia lui D[u]mnezeu de am orbit de amândoi ochii (măcar că, când m-au luat tot mai eram beteagă la un ochi) iar acum mi-au pierit vederile de tot de nu văz nimic. Şi văzându că nu iaste de a-mi mai găsi leacul ca să mai văz şi neavându nici pă dânsul cine îl căuta [îngriji], l-am slobozit cu bună voia noastră să să însoare, să-şi ia altă soţie şi dăspre noi să aibă bună pace, dându al mieu, ce s-au găsit, mult-puţin, şi l-am priimit cu voia noastră... Iar de ne-am scula noi cu vreo gâlceavă asupra lui a nu-l lăsa să să căsătoriască, au de i-om mai cere cevaşi, să avem a lua mare pedeapsă şi pradă de la judecător, căci noi de bună voia noastră l-am slobozit şi ne-am voit între noi, neputându a mai ţinea casă cu el şi a-l căuta".

La această suplică, mitropolitul a dat o carte de despărţire, la 17 februarie, din care reţinem: „Dat-am cartea Smereniei noastre de despărţeală Radului de la Rădovanul de către Mariia soţiia, pentru că luându-se amândoi în căsătorie [cu] cununie pre lege, au trăit doi ani şi s-au întâmplat [ei, Mariei] de au orbit de amândoi ochii şi au mai şăzut cu dânsa un an după acea orbăciune, ca doară va da Dumnezeu de-şi va găsi leacul şi să se zdrăvenească şi nici într-un chip nu s-au putut îndrepta, ci încă tot mai spre rău mergea. Şi văzându ia că nu iaste lucrul de a se tămădui, [el] s-au învoit cu dânsa şi cu toate rudeniile de i-au dat zestrile ei ce-au avut de la părinţi şi din altele ce s-au găsit dintr-ale ei şi [ea] i-au făcut zapis la mâna lui cum să aibă pace dăspre dânsa, că ia nu mai poate să ţie casă cu el şi să-l chivernisească dăspre cele femeieşti, de vreme ce din păcatele ei şi din voia lui D[u]mnezeu i s-au întâmplat acea betejiciune".

Cei doi soţi s-au prezentat înaintea mitropolitului, pentru ca acesta să constate personal cazul: „Văzând dar şi Smerenia noastră că nu va mai putea dobândi vindecare şi în voia ce ş-au făcut între ei şi cum că iaste beteagă rău, am citat şi la Sfânta Pravilă... unde zice că «să dăsparte bărbatul de muiare şi muiarea de bărbat cându se află unul dintr-ânşii cu acest fel de betejiciune»". Aşadar, aplicând legea, „i-am despărţit pre unul de către altul şi am dat la mâna Radului aciastă carte de dăspărţeală întărită cu iscălitura Smereniei noastre şi i-am dat voe să se însoare oricându va vrea, să fie neoprit de nimenea".

În sfârşit, în condica Mitropoliei se întâlnesc şi cazuri de despărţire datorate, de data aceasta, infirmităţii soţului. Iată o mostră. La 16 noiembrie 1739 se înfăţişează înaintea mitropolitului mai mulţi mahalagii bucureşteni, anume „protopopul Mănăilă i[şi] Iane căp[itan] i Ioan siimén i Costea lipcan i Lupaşco i Neacşul stegari", mărturisind „pentru Mihai din mah[a]laoa Herăscului, ce au ţinut pe Despa căpităneasa, cum că [acesta] iaste om rău şi gâlcevitor şi au sărit cu cuţitul în multe rânduri asupra muierii lui şi iaste şi nevrednic de casă şi de alte blestămăţii şi ocăraşte şi înjură toţi mahalagii şi nu iaste vrednic de a ţinére muiare, având şi alte blestămăţii şi păngăriciuni asupra lui". Despa „au mărturisit ia, puind mâna pre sfânta Evanghelie", că Mihai „nu iasfe vrédnic să facă cele bărbăteşti", deci era impotent. Pentru aceste motive s-a cerut despărţirea, care a fost încuviinţată de înaltul prelat.

Păţania bietului Datco...

Majoritatea cazurilor de divorţ întâlnite în condica Mitropoliei s-au datorat însă, cel mai frecvent, altor motive, şi anume: bigamiei, adulterului, abandonului căminului familial, incestului, alcoolismului, violenţei, maltratării şi încercărilor de proxenetism etc.

Iată un exemplu de bigamie feminină, ilustrat prin păţania bietului mahalagiu bucureştean Datco, pentru care depun mărturie Velisarie, vătaful de puşcărie, Brăilă armaşul şi Ştefan seimeanul, la 25 februarie 1739. Toţi cei amintiţi au dat un zapis „la mâna dichiului de la Mitropolie, precum să să ştie că fiind acest Datco căsătorit cu fămée rea, s-au încărdăşit cu alt om şi i-au luat tot ce au găsit în casa bărbată-său şi pă copil şi banii ce au fost după bucate omeneşti şi s-au dus în Moldova şi acolo s-au cununat şi au făcut şi copii cu acel om. Iar bărbată-său

cel dintiu rămâind în urmă au pătimit acea datorie toată pă deplin, fiind slugă la vătaful Velisarie de puşcărie". Mărturia a fost întărită şi de Hiera, fiul lui Iane pârcălab, care trecând cu un tovarăş de negoţ, Muşat, pe la Soroca, a găsit acolo pe acea femeie „măritată după alt bărbat, având încă şi copii cu el". Întrucât Datco, soţul părăsit şi păgubit, „s-au jăluit şi la Măria Sa Vodă" pentru această pricină, Constantin Mavrocordat a însărcinat pe mitropolit să rezolve cazul „după pravilă", iar înaltul prelat, după ce a luat act de jalbă şi mărturiile aduse, a acordat lui Datco dreptul de a se despărţi şi a se recăsători.

Pentru frivolitate şi moravuri uşoare ale soţiei, care se căsătorise, deşi era însărcinată cu un alt bărbat, menţionează actul dat la 15 aprilie 1739 de mitropolitul Neofit lui Dumitrache Nanoveanu din judeţul Teleorman. Iată cum îşi motiva înaltul prelat sentinţa pronunţată: „Am dat carte de despărţeală lui Dumitraşco Nanoveanu sud Te-l[eorman] de către Mariia, fata lui Mihai căp[i]t[an] pentru că, după ce o au luat, numai doao luni au trecut şi au făcut copil, fiind grea de alţii. Pentru care lucru, el nepohtind nici într-un chip aşa vieţui cu dânsa, s-au voit cu părinţii ei de i-au dat toate zestrile înapoi şi pe fie-sa şi socru-său au dat zapis de adeverinţă la mâna lui cum că i-au dat zestrile deplin şi să fie volnic de către dânşii i [şi] de către fie-sa şi să să căsătoriască".

Pentru cazurile de despărţire prin adulter, urmat de abandonul căminului conjugal, semnalez desfacerea căsătoriei dintre Neagul călăraşul din mahalaoa Popii Dărvaş din Bucureşti şi soţia sa Stana, „pentru că i-au fugit femeia lui cu alt om de un an şi două luni şi nu o au mai aflat, nici n-au mai venit la casa ei" (sentinţa din 10 noiembrie 1744), precum şi hotărârea dicasteriei metropolitane din 6 noiembrie 1747 dată în favoarea lui Radu din Vlădeni, judeţul Ialomiţa, fiind slobod „de către Chirana fămeia lui, fiindcă [aceasta] au fugit de la el în ţinutul Brăilii [la turci] de sănt 2 ani".

...şi năpasta popii Nicăi

O pricină destul de aparte, deoarece era vorbă despre comiterea unui adulter într-o familie din mediul ecleziastic bucureştean, a fost judecată

În p. 13: *Bucureştii în 1789; în prim-plan: boieri întâmpinând un oaspete străin*

Mireasă dintr-o localitate din vecinătatea Bucureştilor în primii ani ai sec. XIX

de Neofit la 2 decembrie 1741. Înaintea mitropolitului s-a înfăţişat „Maria, preotea[sa] popii Nicăi, bănuită cum că ar fi avut a face curvie cu popa Vlădislav, de o au şi îngreţat [însărcinat]". Martorii acuzării, „Preda călăreţul de bae [baia domnească] şi Stoian călăreţul ot mahalaoa Ceauş Radului şi Paraschiva ot mahalaoa Prundului, au primit groaznic blestem", declarând „că ia iaste muere rea şi curvă şi face năpaste preotului", adică soţului ei. Au mai fost interogaţi suplimentar şi „mătuşa Paraschiva, cu Iane, bărbatul ei", ce au mărturisit „cu blestem şi cu mâna pe Sfânta Evanghelie, cum că o au văzut pă aciastă Marie preoteasă curvind cu un fecior al lor".

În faţa acestor „probe" cu martori, potrivit obiceiului timpului, şi neţinând seama de protestele inculpatei, care îşi adusese — într-o stranie intenţie de apărare — pe propriul ei copil, în vârstă de 7 ani, Neofit a dat sentinţa de condamnare şi de desfacere a căsătoriei din vina soţiei, acuzate de desfrâu.

Un alt caz de adulter, agravat însă de prostituţie, este cuprins în „cartea de despărţeală" dată la 27 august 1742 lui „Strezii, calicul din mahalaua Popi Pătru", deoarece soţia acestuia, Dragomira, cu care era căsătorit „cu cununie pre lege, de june cu fată, n-au trecut multă vreme la mijloc, ci au început a se apuca de curvăsărit şi au fugit de la el de trei ori, uneori cu turci, o altă oară cu alţi oameni şi el tot au umblat după dânsa de o au găsit şi au adus-o acasă, ertându-i greşalele. Iar când au fost acum, au fugit a patra oară tocmai la Dărstor [Silistra], luându-i şi al lui tot ce au avut. Şi el s-au dus după dânsa tocmai acolo la Dărstor şi n-au putut să o scoată, ci s-au întorsu înapoi şi au venit de ş-au dat jalbă la Smerenia noastră pentru faptele ei", aducând şi martori.

„După porunca Sfintei Pravile şi după încredinţarea

mărturiilor", Neofit a procedat la despărţirea lui Strezea „de către muiarea lui Dragomira", dându-i totodată voie „să se însoare, să-şi ia altă soţie pre lége, când va vrea".

Al doilea caz dintr-aceeaşi speţă juridică ne este semnalat prin actul din 9 august 1743, prin care se desfăcea căsătoria dintre „Ion şălariul din Bucureşti şi soţia sa Păuna, femeie rea", care „umbla din loc în loc şi din curte în curte şi viind mărturi [martori] de au primit blestem că n-au şăzut în căsătorie nici un an cu bărbatul ei, den 8 ani de când s-au luat, ci tot printr-alte părţi"; prin hotărârea de despărţire se preciza că „el să se însoare [din nou], dar ea să nu se mărite".

Iată acum un caz de adulter, cumulat însă cu contractare de boli venerice. El ne este semnalat în învoirea de recăsătorie dată la 25 februarie 1739 lui Gheorghe din mahalaua Tuteni din Bucureşti „din pricina relelor purtări ale soţiei sale Neaga". Soţul lezat „s-au jăluit" instanţei cu „răvăşel" că femeia lui, „fiind ia curvă mai denainte vreme şi în multă vreme o au ertat, ca să nu i să strice casa, iar când au fost acum mai în trecutul an au mersu de bună voiia ei la turci [în timpul ocupaţiei otomane din vremea războiului austro-ruso-turc din 1736-1739] şi au şăzut cu turcii cât i-au fost voia ei şi s-au şi sfrinţit [îmbolnăvit de sifilis]; care, după ale ei blestemăţeşti fapte, înţelegând Domniia, o au făcut surghiun, dupre cum au mărturisit înaintea noastră preoţii şi alţi oameni de cinste dentr-aciastă mahala ot Tutueni". Decizia mitropolitului a fost promptă, îngăduind „protopopului să-i dea răvăşel de cununie" lui Gheorghe, despărţindu-l de fosta lui soţie. ■

(Va urma)

Second International Congress on ROMANIAN STUDIES

IAŞI, ROMANIA July 6-10, 1993

Coordinated by
The Society for Romanian Studies USA
and Academia Română, Bucureşti

În perioada 6-10 iulie 1993, sub coordonarea lui Society for Romanian Studies (Societatea pentru studii române), din S.U.A. şi a Academiei Române urmează să aibă loc la Iaşi cel de al II-lea Congres Internaţional de Studii Române. Organizatorii au primit până acum sprijinul prefecturii judeţului şi al primăriei oraşului Iaşi, al Mitropoliei Moldovei şi Fundaţiei Culturale Române. S-au înscris deja peste 200 participanţi cu comunicări, dintre care 70 sunt din Statele Unite ale Americii, Canada şi Europa de Vest, iar 25 din Republica Moldova. Tematica respectivelor comunicări cuprinde subiecte ce merg din antichitate şi până în prezent, privind istoria românilor dar şi relaţiile lor cu alte popoare. În mod firesc, un accent aparte se va pune pe relaţiile româno-americane.

Ţinând cont de numărul foarte mare de participanţi şi de intervalul scurt de timp în care urmează să se desfăşoare Congresul, lucrările au fost împărţite în câteva secţiuni ce-şi vor desfăşura activitatea concomitent în funcţie de domeniul abordat: istorie evenimenţială, istorie a diplomaţiei, relaţii internaţionale, istoriografie, ştiinţe sociale, economie, literatură, folclor, geografie, arte, religii şi altele.

Se află în pregătire şi urmează să apară chiar înainte de deschiderea lucrărilor Congresului un volum ce cuprinde comunicări dedicate manifestării ştiinţifice. Pe de altă parte, comunicările prezentate la Iaşi vor fi strânse şi publicate.

Pentru participanţii la Congres sunt prevăzute şi o serie de acţiuni culturale. Astfel, chiar în prima seară, la Filarmonica din Iaşi va avea loc un concert simfonic, iar într-o altă seară se vor prezenta lieduri şi poezie românească la Teatrul Naţional „Vasile Alecsandri". În program sunt incluse şi două excursii: una la mănăstirile din Nordul Bucovinei şi alta la mănăstirea Neamţ.

Chipuri de boieri şi jupânese

DOMNIŢA MARIA

GHEORGHE DAVID

Anul 1587 a fost fericit şi îmbelşugat pentru Ţara Moldovei. Urmele pustiitoarei secete din 1585 fuseseră date uitării, după doi ani îmbelşugaţi în roadă. Cazacii — care ca „nişte lupi ce suntu învăţaţi de-a pururea la pradă", năvăliseră în ianuarie din nou asupra Moldovei dar fuseseră biruiţi, ba mai mult, Pârvu, pârcălabul Sorocăi, îi urmărise cu hânsarii lui până la Pereiaslav şi le luase înapoi şi prada şi robii.

În plus, relaţiile cu cealaltă ţară românească, Muntenia, în care domnea Mihnea II, nepotul voievodului Petru Şchiopul, atinseseră apogeul bunei vecinătăţi, înţeleptul şi blândul voievod al Moldovei, de viţă băsărăbească, guvernând de fapt peste ambele principate. Era momentul reglementării pe un plan mai larg a disputelor ce stăruiau între feluritele partide domneşti, vechea duşmănie ce opunea pe Mihneşti Mirceştilor — moment pecetluit printr-o nuntă ca-n basme, unind pe Vlad, fiul adoptiv al lui Petru Şchiopul, cu Vasilica, fiica vornicului Ivan Norocea şi al Stancăi, fiica vestitei doamne Chiajna. Acest eveniment s-a petrecut în ziua de 10 iunie, la Tecuci, „cu multă cheltuială şi cu frumoase podoabe şi giocuri şi mulţi den vecini au venit de le-au înfrumuseţat masa", cum consemna Nicolae Costin (Magazin istoric, **nr. 1/1985).**

Petru Şchiopul, cu doamna şi fiica sa Maria

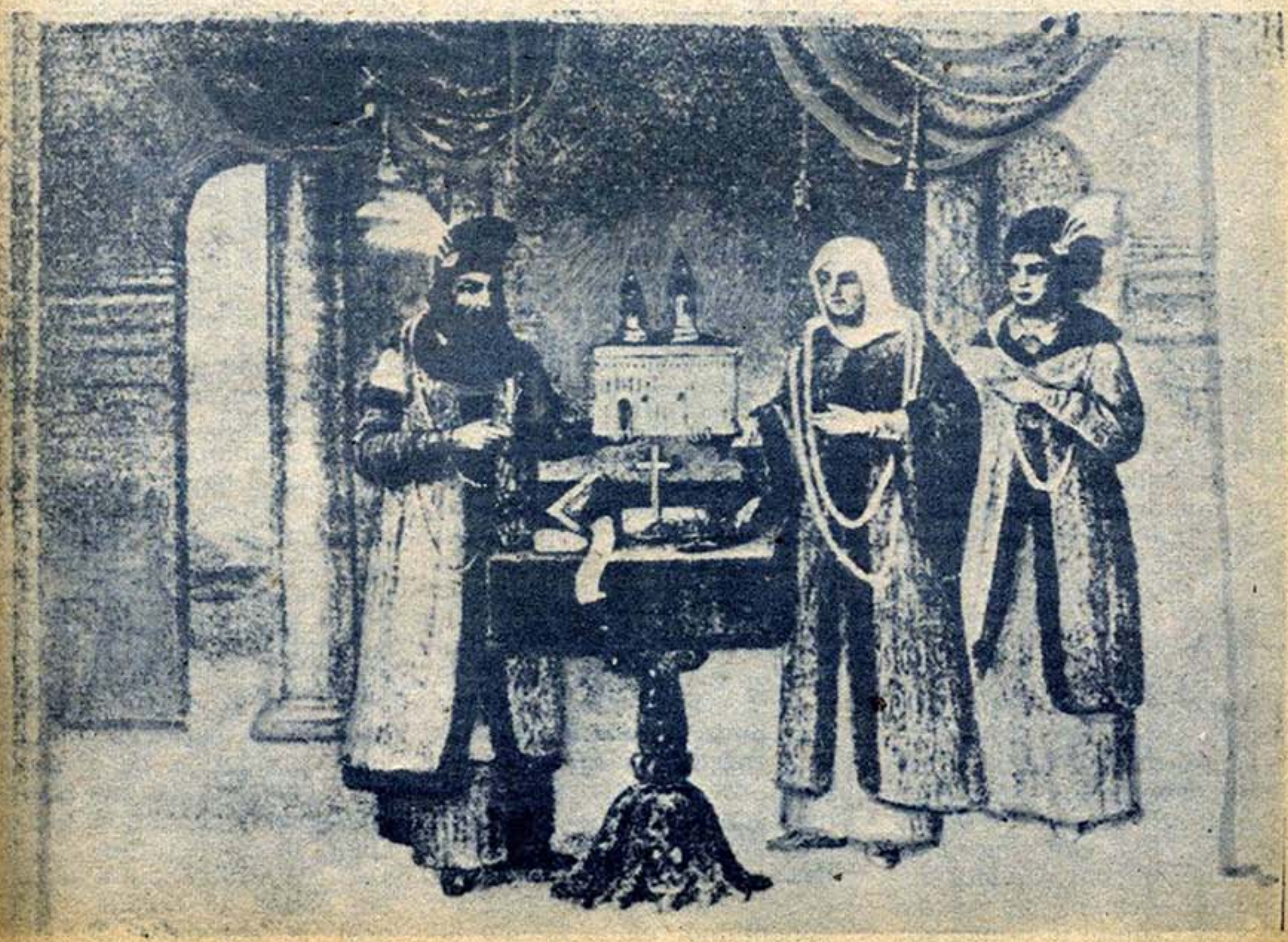

Dota unei odrasle

Dar nici nu se stinseseră bine ecourile nunții de la Tecuci, și, în decembrie, familia domnească se pregătea din nou de sărbătoare. De astă dată, Petru Șchiopul căsătorind-o chiar pe fiica sa, Maria, cu marele spătar Zotu Tzigara, din Ianina. Este prima știre mai consistentă pe care o avem despre urmașa acestui Basarab urcat pe tronul Mușatinilor, primul care inaugura seria domnitorilor originari din Muntenia și ajunși la domnie în principatul vecin. Căci Petru Șchiopul — e cazul s-o reamintim (vezi și *Magazin istoric*, nr. 7,8/1982) era strănepotul lui Vlad Țepeș, trăgându-se în linie dreaptă din Mircea cel Bătrân, dar, prin înrudiri matrimoniale, și din Ștefan cel Mare și Sfânt.

Până în decembrie 1587, datele despre domnița Maria, nume purtat și de mama ei, Maria Amirali — o levantină din cartierul constantinopolitan Pera — sunt extrem de firave. De altfel, nu prea stătea în firea cronicarilor și alcătuitorilor noștri de documente să furnizeze multe date despre odraslele domnești, mai cu seamă dacă acestea erau fete. Revenind la domnița Maria, să precizăm că era născută probabil înainte de anul 1574, la urcarea tatălui ei în tronul Moldovei, căci altminteri, în 1587, vârsta ei ar fi fost prea fragedă pentru o căsătorie. Înseamnă că s-a născut în același Istanbul în care și Petru Șchiopul trăise până spre vârsta de 40 de ani, ca pribeag. Va fi primit deci educația grecească a vremii, dar, neîndoielnic, și românească — întrucât documente ulterioare ne-o arată purtând corespondență *în limba română* cu fratele ei vitreg, Ștefan Șchiopul.

Mai multe date avem însă despre soțul său, Zotu Tzigara. Acesta era unul dintre mulții aventurieri — Bartolomeo Brutti, Giovani de Marini Poli ș.a. — veniți împreună cu Mihneștii din capitala Imperiului otoman, cu gândul de a se căpătui în principate. Și Zotu nu se putea plânge, căci a beneficiat din plin de milostivenia domnească. Mai întâi a fost pârcălab de Hotin, apoi mare spătar — comandant efectiv al armatei —, ca mai apoi, pe lângă marile venituri ce-i reveneau din dregătorii și danii în moșii și sate, să primească — iată — și pe fiica domnului ca soție. Ceea ce, „ca-n basme", însemna măcar jumătate din „împărăție", căci la data căsătoriei sale cu Maria, cumnatul său născut din căsătoria lui Petru Șchiopul cu Maria Amirali murise, iar Ștefăniță, abia născut din legătura nelegitimă a domnitorului cu Irina Botezat, avea un statut incert.

Deși neconsemnată în cronici sau alte documente, nunta domniței Maria nu a fost mai puțin fastuoasă decât aceea de la Tecuci. O probează, între altele, zestrea fabuloasă primită de mireasă. Așa cum aflăm dintr-un inventar alcătuit prin anul 1600, dota domniței Maria cuprindea, între altele, un colier de diamante în valoare de 180 000 aspri, o coroană incrustată cu pietre prețioase valorând alți 120 000 aspri, „una scuffa con pietre" prețuită la 30 000 aspri și — notabil —, căci ne arată că în moda vremii pătrundeau și obiecte de proveniență românească — „una scuffa di Valachia", brodată cu perle, ce valora 10 000 aspri. În total, deci, numai în bijuterii, zestrea domniței se ridica la uriașa sumă de 700 000 aspri.

Să nu ne imaginăm însă că asemenea bogății slujeau doar satisfacerii vanității și avidității posesorilor lor. Nu în puține cazuri, bună parte din marile venituri erau cheltuite și prin gesturi de milostenie sau în folosul Bisericii — ceea ce în spiritul epocii echivala cu acte de cultură. Nici tânăra pereche (mai puțin Zotu Tzigara) nu a făcut excepție. Ei au ctitorit, chiar în 1587, schitul Hlincea, nu departe de Iași — o construcție interesantă ce sintetiza elementele arhitecturii moldovenești și muntenești, constituind, ca și Galata lui Petru Șchiopul, o ilustrare în acest domeniu a ideilor de unitate spirituală românească, tot mai frecvente în epocă în diverse domenii ale vieții. De asemenea, deși înclinațiile sale erau mai curând spre arta militară și negustorie, Zotu Tzigara a inițiat și un act de cultură. Sub supravegherea sa, Ierotei al Monembasiei a copiat *Cronograful lui Dosoftei al Monembasiei*, adăugându-i la sfârșit un capitol rezervat perioadei dintre 1570 (când își încheiase Dosoftei opera) și 1591, cuprinzând evenimentele principale ale istoriei universale din acel timp.

Un fapt fără precedent: domnul demisionează

Fără îndoială, și-ar fi continuat acumularea de bogății, dar și de fapte de folos obștesc, dacă asupra lor nu s-ar fi abătut urgia iminentei mazilíri a domnului Petru Șchiopul. Amenințat cu pierderea tronului, dar, și mai grav, cu o posibilă obligație de a-și renega credința, Petru Șchiopul a ales în această situație calea cea mai neașteptată: abandonarea tronului, printr-o abdicare în toată regula (prima de acest fel în istoria noastră), cu cerere de demisie trimisă sultanului, împreună cu însemnele domniei. Prudent însă, după demisie, nu s-a îndreptat spre Orient, unde avea depozitate însemnate averi, ci a ales calea Apusului.

Petru Șchiopul a fost urmat în pribegia sa de mitropolitul țării, Gheorghe, și de aproape întreaga sa curte. S-a îndreptat mai întâi spre Polonia, dar aici, regele, temător să nu-și strice relațiile cu sultanul, nu i-a oferit găzduire. S-a îndreptat apoi spre Praga, unde, după multe rugăminți și insistențe (nu au lipsit, desigur, în cel mai pur spirit balcanic, darurile și peșcheșurile, acceptate în același spirit, la urma urmei universal!), Petru Șchiopul a căpătat din partea lui Rudolf II adăpost în apropiere de Inns-

bruck, la Bozen (Bolzano), pe atunci în Sfântul imperiu romano-german.

Stabiliţi aici, după scurt timp cei din suita domnului pribeag au început să se risipească în toate zările. Movileştii (cu excepţia mitropolitului Gheorghe) şi Luca Stroici s-au întors în Polonia. Gheorghe cămărăşul, cumnatul ex-voievodului, şi un alt Gheorghe, hatmanul, s-au dus în Italia. La Veneţia şi-au găsit adăpost şi soţii Maria şi Zotu Tzigara, aici aflându-se de mai multă vreme şi un frate al lui Zotu, pe nume Apostol. De fapt, încă cu ani în urmă, în oraşul lagunelor exista o puternică colonie de emigranţi din Balcani, în special greci levantini, dar şi români. Mihneştii înşişi aveau rude aici. În insula Murano trăia Mărioara Vallargo Adorno, mătuşa domniţei Maria. Mărioara Vallargo Adorno era sora Ecaterinei Salvaressi, care fusese soţia lui Alexandru II Mircea, fratele mai mare al lui Petru Şchiopul *(Magazin istoric,* nr. 2/1990). Din Veneţia veniseră în ţările române rude sărace în averi, dar bogate în titluri nobiliare, care se numeau Prepia, Estera ş.a.m.d. La Veneţia ajunsese şi un nepot al lui Petru Şchiopul, e vorba despre Radu Mihnea, fiul lui Mihnea II. În 1591, acesta din urmă fusese mazilit din tronul Ţării Româneşti şi îşi renegase credinţa străbună, trecând la islamism. Pentru a-şi feri fiul de aceeaşi soartă, Mihnea Turcitul îl adăpostise pe Radu mai întâi într-una din mănăstirile Athosului, iar apoi, pentru mai multă siguranţă, îl trimisese la studii la Veneţia.

Aşadar, Maria şi Zotu Tzigara nu ajunseseră la Veneţia într-o lume străină. Aveau multe rude şi cunoştinţe şi chiar liturghia o puteau asculta într-un lăcaş de cult adecvat, cunoscuta biserică San Giorgio dei Greci, destinată cultului ortodox. Graţie bogăţiei şi relaţiilor, au intrat curând în lumea afacerilor veneţiene, încă atât de prospere în acel sfârşit de veac XVI.

Moştenire cu bucluc

Poate că viaţa familiei Tzigara ar fi curs în monotonia specifică lumii neguţătoreşti, dacă în 1594 nu se întâmpla un eveniment, previzibil altminteri: moartea, la Zimmerlehen — o mică localitate de munte, unde stătea vara „la răcoare" — a bătrânului şi bolnavului Petru Şchiopul. Evenimentul a declanşat o furibundă dispută între urmaşi — motivul acesteia fiind fabuloasa avere pe care decedatul o dobândise în cursul vieţii, avere pe care felurite zvonuri o înzeceau.

Dar pentru a înţelege mai uşor miezul disputei, trebuie să ne întoarcem în timp cu câţiva ani.

Cum am arătat, spre bătrâneţe, Petru Şchiopul căpătase un copil de la ţiitoarea sa, Irina Botezat. Copilul, pe nume Ştefan, se născuse cu puţin înainte ca Maria Amirali să fi murit. Un fiu nelegitim, aşadar, însă, conform principiului „osului domnesc"; în vigoare încă în Moldova acelor ani, el se putea bucura de toate drepturile, inclusiv de accesul la tronul ţării. De altfel, în ianuarie 1590, în speranţa evitării unei maziliri, Petru Şchiopul obţinuse chiar numirea acestui fiu al său, Ştefan, ca domn al Moldovei (părintele său îndeplinind rolul de tutore), deşi copilul nu împlinise încă cinci ani!

Spătarul Zotu Tzigara, ginerele voievodului...

Dar ceea ce era valabil pentru lumea orientală nu era acceptabil şi pentru cea occidentală, în care voievodul hotărâse, se pare, încă de atunci să-şi sfârşească zilele. Pentru a preîntâmpina o eventuală dezmoştenire a acestui fruct al unei iubiri târzii, în ianuarie 1591, deci cu o jumătate de an înainte de a părăsi tronul Moldovei, Petru Şchiopul se căsătorise în taină, în miez de noapte, cu Irina Botezat, căsătoria urmând a fi făcută publică după ieşirea domnului din ţară. Nu era însă îndeajuns. În anul de pribegie, până la stabilirea în Tirol, cunoscând firile hrăpăreţe ale fiicei şi ginerelui său, la Tulln, Petru Şchiopul a alcătuit un prim testament, prin care întreaga avere o încredinţa fiului său (Maria îşi primise dota la căsătorie), rânduind ca executor testamentar pe „il mio nepote, signor Zorzi Catmano", adică pe Gheorghe hatmanul.

Dar după ce au ajuns în Tirol, Gheorghe hatmanul, ca şi Zotu, l-a părăsit pe voievod, ultimul însuşindu-şi şi suma de 8 000 de galbeni din dota doamnei Irina. Edificat, aşadar, în privinţa credinţei slujitorilor (care îi erau şi rubedenii), Petru Şchiopul a alcătuit un nou testament, prin care îl anula pe cel de la Tulln, lăsându-şi din nou întreaga avere fiului său Ştefan (copil de 10 ani la acea dată), în afara unor mici legate pentru slujitorii casei, şi încredinţându-l pe minor îngrijirii căpitanului de Adige, von Kühlbach.

Fostul executor testamentar nu era însă dintre aceia care să se lase impresionaţi de anularea unui testament. În vreme ce domniţa Maria veghea la căpătâiul muribundului Petru Şchiopul, Zotu Tzigara, împreună cu Gheorghe hatmanul, Maria (Rada) Cercheza şi alţi iniţiaţi scotoceau în sipetele şi sipeţelele voievodului, îngrămădind, de-a valma, în boccele, perne şi desagi tot ce le cădea în mână. Căci, spre deosebire

de apuseni, pentru care valorile primordiale erau banii, Petru — ca un autentic om al Orientului (nu degeaba trăise 40 de ani în mediul Asiei Mici) își transformase averile, într-adevăr uriașe, în bunuri mai ușor de păstrat: pietre prețioase, bijuterii, perle ș.a.

Așa se face că în vreme ce Kühlbach, anunțat de decesul lui Petru, zorea spre Zimmerlehen, pentru a face inventarul și a-și îndeplini îndatoririle de executor testamentar, s-a întâlnit pe drum cu un grup de țărani velși conducând spre hotarul venețian vreo doisprezece valahi cu felurite boccele: printre ei, Zotu Tzigara, Maria (Rada) Cercheza și alții. Nu le-a dat prea mare atenție, dar când a ajuns la castelul unde fostul voievod zăcea mort, plâns de ceilalți membri ai familiei, printre care și domnița Maria, a înțeles ce se întâmplase până la sosirea lui. Acum era însă prea târziu: o bună parte dintre bogățiile lui Petru Vodă luaseră drumul Veneției. Mai rămăseseră însă destule: inventarul alcătuit de Kühlbach menționează încă 34 smaralde de felurite mărimi, 41 rubine, un colier cu 15 smaralde, perle și diamante cu montură de turcoaze, spinel (un fel de rubin), lanțuri și lănțișoare, stofe, blănuri scumpe, precum și pecețile — mică și mare — ale Moldovei. De negăsit era doar... ultimul testament! De aceea, poate, dornic să pună mâna pe restul averii, Gheorghe hatmanul cerea să i se încredințeze minorul, în baza testamentului de la Tulln.

Noroc însă că între fugari, abia sosiți la Veneția, au început disensiunile: Zotu o acuza pe Maria Cercheza de furt, iar aceasta pe Zotu, dându-i în vileag intențiile de a-l spolia pe Ștefan de avere. Devenit public, diferendul a căpătat un final oarecum prevăzut. Atât Serenissima Republică, cât și arhiducele Ferdinand, reprezentantul împăratului Rudolf II, au dispus sechestrarea bunurilor (care pe unde se aflau), până la stabilirea adevărului. În plus, pentru a-l obliga pe Zotu să se reîntoarcă la Zimmerlehen, autoritățile habsburgice au reținut-o acolo pe domnița Maria, într-un soi de captivitate...

Amantissima sorella atacă

Bernardino Rosso, un avocat tirolez, a fost însărcinat de austrieci să meargă la Veneția, pentru a încerca să dea de urma bijuteriilor dispărute; la rândul său, Zotu cerea un salvconduct, oferindu-se să aducă el însuși „bunurile" sustrase de Maria Cercheza. Era desigur, un șiretlic și Zotu n-a căpătat învoirea, mai ales că, în sfârșit, testamentul din 10 mai 1594 fusese găsit.

Dar acum Serenissima Republică nu voia să-i recunoască valabilitatea. Nimic anormal: în cazul în care părțile nu ajungeau la o înțelegere, bijuteriile puteau fi confiscate în folosul vistieriei venețiene. Așadar, de ce le-ar fi lăsat să se întoarcă în Tirol?

...Ștefăniță, voievod la cinci ani, copil prea iubit al lui Petru Vodă...

În plus, intervenișeră și alte elemente noi. Boierii fugari în Polonia — Movileștii și Stroicii — au venit și ei cu un testament, alcătuit — ziceau ei — tot de Petru Șchiopul, prin care minorul era încredințat „boierilor țării" și regelui Poloniei, brusc interesat de soarta „bietului orfan". În sfârșit, Zotu — câtă naivitate! — confecționase și el un testament prin care soarta minorului îi era încredințată lui, ca fiind ruda cea mai apropiată.

Procesul pentru recuperarea valorilor ajunse la Veneția (apreciate la 100 000 țechini) se prelungea la nesfârșit. Părțile când se împăcau, când recurgeau la soluții forte (între altele, chiar o încercare de răpire a minorului). Austriecii au găsit chiar un martor gata să jure în privința autenticității testamentului din 10 mai 1594, dar venețienii l-au luat în râs când acesta s-a prezentat în instanță (omul era chior).

La 11 aprilie 1599, procesul s-a întrerupt brusc, prin moartea neașteptată a lui Zotu Tzigara. Pe piatra sa de mormânt din biserica San Giorgio dei Greci din Veneția, inscripția consemnează: „Zotu Tzigara, din Ianina, care s-a învrednicit a fi sub Petru Mihnescul, domn și stăpânitor a toată Moldo-vlahia, mare spătar și ginere al domnului".

Deloc ranchiunos pentru că sora sa vitregă încercase să-l lase fără avere, Ștefan i-a adresat o scrisoare plină de compătimire văduvei, numind-o „amantissima mia sorella" și iscălind *în românește* „dragul frate", iar într-o altă epistolă „ieu, fratele domniei tale Ștefan Vodă, ce am fost domn Țării Moldovei și a Țării Românești", dovadă că, deși pe meleaguri străine, urmașii lui Petru Șchiopul se înțelegeau între ei în limba română.

Numai că „amantissima sorella" nu împărtășea deloc aceeași dragoste pentru fratele ei. În mai 1600, ajunsă la înțelegere cu Gheorghe hatmanul, ea a redeschis procesul. Căsătorită (la foarte scurt timp de altfel, după decesul soțului său) cu „il serenissime principe Polo Minio", Maria revendica averea. Kühlbach avea mandat pentru a-i ceda o treime din avere; până la urmă, s-a ajuns la o împărțire pe din două. În sfârșit, bunurile sechestrate de venețieni au ieșit la iveală: între altele, un ceas de aur, un trandafir de aur cu safire și rubine, un șirag de 37 mărgăritare mari și trei șiraguri de diamante. Banii însă fuseseră cheltuiți în întregime în timpul procesului.

Liniștea n-a durat însă nici doi ani. Pentru că, la 21 martie 1602, bolnav (se pare de podagra care era ereditară în familie), Ștefăniță a încetat din viață la Innsbruck. Prompt, împăratul Rudolf II a ordonat imediat inventarierea averii rămase, interzicând să se dea ceva cuiva. Pe bună dreptate, căci prin soțul ei, Polo Minio, Maria introdusese o nouă acțiune, reclamând averea; pasă-mi-te, Ștefăniță se născuse când mama sa (a Mariei) era încă în viață, așadar, acesta nu era decât un bastard, lipsit de orice drept la moștenire. De aceeași părere, dar cu un alt scop, era și Rudolf II. Ștefăniță era într-adevăr un bastard, a cărui soartă căzuse în grija imperiului; ca atare, gândea împăratul, bunurile lui trebuiau să intre în patrimoniul tutorelui, adică al lui. Cum numai banii se ridicau la suma de 271 000 florini, fără a mai socoti bijuteriile, Rudolf II a cerut să-i fie trimise, să le vadă. Împachetate cu grijă, acestea au ajuns în vistieria imperială, de unde n-au mai ieșit niciodată!

La rândul ei, nici Veneția nu avea altă părere cu privire la soarta bunurilor unui bastard. Ca atare, la rândul ei, le-a confiscat. Și iată cum, în numai câțiva ani, praf și pulbere s-a ales de averea lui Petru Șchiopul. Într-atât, încât, la 1 februarie 1603, Kühlbach se plângea că nu dispunea de suma necesară pentru plata praznicului de un an de la moartea tânărului prinț...

Desigur, veniturile familiei Minio, în care intrase acum domnița Maria, nu se limitau numai la aceste bunuri. Erau oameni bogați și aveau, mai cu seamă, susținători bogați. În primul rând, nepotul de văr, Radu Mihnea, care din 1611 își începea lungul șir de domnii (patru în total) succesive în Țara Românească și Moldova. Întoarsă în Moldova, domnița Maria a mijlocit soțului ei dobândirea mai multor dregătorii care i-au îngăduit refacerea materială. Firește, tot pe spinarea bieților contribuabili din principate. Acesta era de altfel un lucru în spiritul vremii. Numai Petru Șchiopul preferase să abandoneze tronul, decât să împovăreze contribuabilii cu noi dări...

... și buclucașul testament autograf al domnitorului, alcătuit la 10 mai 1594

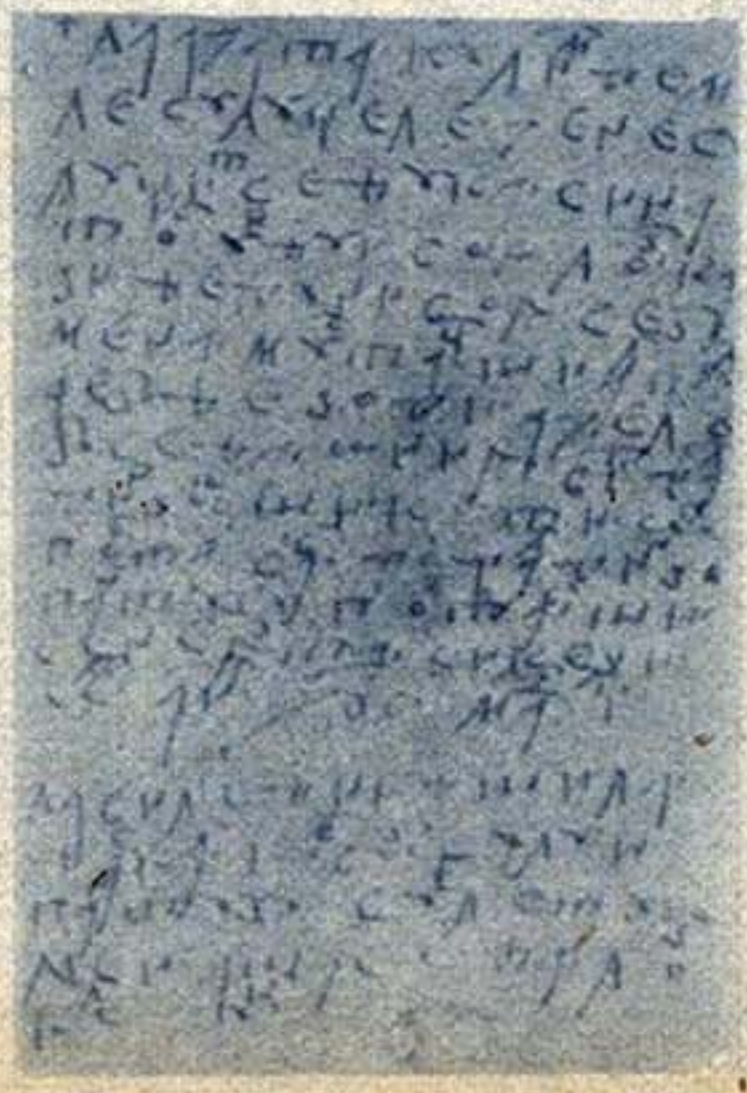

Ctitorul acuză pe călugări

Deși s-a aflat în umbra tuturor proceselor ce au urmat după moartea părintelui său, domnița Maria s-a păstrat, ca să spunem așa, în planul doi. Poate că nimic nu o pune cu atâta putere în lumină ca interesul pe care l-a manifestat față de ctitoria părinților săi, mănăstirea Galata. Constatând starea de părăginire în care ajunsese lăcașul, ea a adus aspre acuzații călugărilor, sesizându-l pe domnitorul Radu Mihnea, în cursul celei de a doua domnii a acestuia în Moldova (1623-1626), care însuși constata că mănăstirea „de este nou zidită și făcută de sfânt-răposatul unchiu al domniei mele... au căzut întru mare slăbiciune și la sărăcie, din toate una, căci au fost de nou zidite împrejurul acestei sfinte mănăstiri trapezării și chilii și altele de prin prejur s-au răsipit și au căzut. Alta, și veșmintele și arginturile ce au avut dania de la răposatul Petru Vodă, la acea sfântă mănăstire, unde este îngropată și doamna domniei sale, toate au pierit, încât s-a aflat numai o tipsie de argint".

Și trebuie să ne-o închipuim pe apriga domniță Maria făcând acest rechizitoriu „cu gura sa înaintea noastră și înaintea a tot sfatul nostru câtă seamă de veșminte și de arginturi au avut biserica aceasta și alte câte sate au avut, și mori, și hăleșteie, și vii, și priseci cu stupi, toate s-au prăpădit și tot venitul ce-au avut sfânta mănăstire de toate au scăzut *din necăutare și nechiverniseala călugărilor, iar nu din niscaiva prăzi sau limbi străine, ce au venit aici, la acest pământ*" [subl. ns.].

Poate că acest spirit de chiverniseală și bună gospodărire moștenit de la părinții

săi să se fi aflat și la originea acțiunilor vizând recuperarea averilor părintești. Poate. E greu de spus, căci Mihneștii au colorat istoria noastră ori cu oameni foarte cruzi și aprigi, ori prea blânzi și îngăduitori. Din prima categorie au fost Vlad Țepeș, Mihnea Vodă cel Rău, Alexandru II Mircea și Mihnea III (Mihail Radu); din cea de a doua categorie, îi amintim pe Petru Șchiopul, Mihnea Turcitul (cel care își condamna supușii la moarte, potrivit legii, dar în ascuns îl chema pe acuzator și-l îndemna să ceară iertarea vinovatului, pentru a avea motiv s-o acorde), Radu Mihnea. Desigur, aprecierea este subiectivă; răutatea sau bunătatea, după împrejurări, nu este altceva decât spiritul veacului. Dacă ar fi s-o judecăm pe domnița Maria după acțiunile ei, am fi tentați s-o includem în prima categorie, a Mihneștilor răi. În realitate, ea a fost un om al epocii sale, cu scăderi și merite, dar cu nimic mai prejos decât ale contemporanelor ei: Elena Brancovici și fiicele lui Petru Rareș, Chiajna și Ruxandra, Velica doamna, ori Stanca doamna.

Caracterul extrem de contradictoriu al domniței Maria reiese cu prisosință și din ciudatul tratament la care și-a supus copiii din cele două căsătorii: fete — de la Zotu Tzigara, băieți de la Polo Minio. Primelor, ce-i drept, măritate foarte bine, nu le-a lăsat nimic: un pat celei mari, o cămașă celei mici. Băieților — remușcare târzie? — le-a lăsat toată averea... ■

Un coleg — GHEORGHE DAVID

Când citiți acest articol, ultimul scris de colegul și colaboratorul nostru Gheorghe David, va fi trecută o lună de la încetarea sa fulgerătoare din viață. Peste o altă lună, în iunie curent, ar fi împlinit 49 de ani...

A venit în redacția noastră în vara anului 1974, după ce lucrase, mai bine de 7 ani, în presa cotidiană. S-a remarcat de la bun început prin dorința sa de a-și însuși rigorile publicisticii istorice. Era extrem de atent, chiar prevenitor cu oamenii, cu noi, colegii. Se străduia mereu să găsească noutăți istorice, se zbuciuma pentru orice imperfecțiune, așa cum zbuciumată i-a fost de mic copil viața.

Gheorghe David s-a impus ca unul dintre coechipierii de nădejde ai revistei. Cu o bună pregătire profesională, cu un orizont de informație care depășea cu mult sfera cunoștințelor istorice, cu o

vie pasiune pentru istoria națională, cu o neclintită dorință de respectare a documentului și adevărului, Gheorghe David a redactat sau a publicat sub semnătură proprie un număr impresionant de articole pe teme nu numai de istorie veche și medie (domeniile sale predilecte), ci și modernă și contemporană. Stă mărturie colecția revistei noastre.

A publicat, de asemenea singur sau în colaborare, o monografie, o carte de evocări istorice, o ediție a Breviarului Bruckenthal și a coordonat un volum de documente și mărturii privind istoria orașului Roman. Avea în pregătire o cercetare — premieră în istoriografia noastră — consacrată istoriei emigrației românești.

Din 1991 a lucrat în redacția revistei Curierul românesc, **continuând să publice noi și noi articole în** Magazin istoric. **În portofoliul nostru, programate în numerele viitoare, mai sunt câteva din microstudiile lui Gheorghe David. Le vom publica însoțite totdeauna de o lacrimă ce nu va putea fi oprită.**

Dispare din viață mult prea timpuriu, lăsând în urmă atâtea proiecte începute, un fiu pe care-l iubea până la sacrificiu, o soție de care era inseparabil.

Revista noastră pierde nu numai un colaborator, ci și un coleg și prieten.

Să-i fie țărâna ușoară!

DOMNUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI PATRIARHUL IERUSALIMULUI ŞI REGELE SUEDIEI

În mai multe rânduri, revista Magazin istoric **(nr. 12/1969, 7/1970 şi 9/1983) a publicat interesante date despre regele Suediei Carol XII (1697-1718), articole referitoare la domnia şi personalitatea vestitului şi controversatului monarh scandinav, cât şi la împrejurările în care acesta şi o parte dintre oştenii săi au fost prezenţi pe teritoriul ţării noastre. Ion Neculce, Radu Greceanu, dar mai ales Radu Popescu ne-au furnizat date multe şi interesante despre şederea „craiului Şfeţului" la Tighina (Bender), în urma înfrângerii suferite la Poltava, în 1709, din partea ruşilor, cum, cu greu a acceptat să vină la Demotika (în apropiere de Adrianopol), unde a rămas într-un fel de cvasiprizonierat până la 20 septembrie 1714. La acea dată, cu aprobarea sultanului, a pornit spre patria sa, traversând şi o parte a pământului românesc. La Giurgiu a fost întâmpinat şi salutat de către trimişii domnitorului muntean Ştefan Cantacuzino (1714-1715), după care, însoţit de aceştia, a ajuns la Piteşti, fiind cazat într-un conac de la Budeasa. Contrar indicaţiilor date de sultan, care îi acordase un termen de 7-8 zile pentru a traversa Ţara Românească, regele suedez a rămas la Piteşti timp de 20 de zile. Deghizat în simplu ofiţer german şi însoţit de numai doi oameni de încredere, Carol XII a pornit călare spre Turnu Roşu, a trecut prin Câineni, Sibiu, Cluj, Zalău şi Şimleul Silvaniei, părăsind pământul românesc în ziua de 31 octombrie 1714.**

În articolele publicate până acum de revista Magazin istoric, **autorii acestora nu au evidenţiat însă şi momentul de tensiune provocat de atitudinea insolentă a monarhului suedez, care şi-a prelungit cu de la sine putere durata şederii pe teritoriul Ţării Româneşti, spre nefericirea şi îngrijorarea gazdelor sale, obligate să asigure întreţinerea regelui şi a numeroasei sale suite.**

Acest moment tensionat este prezentat de însuşi domnitorul Ştefan Cantacuzino într-o scrisoare pe care a adresat-o patriarhului de Ierusalim, Hrisantie. Documentul a fost depistat de către D.C. Ollănescu, în Biblioteca Sfântului Mormânt din Constantinopole, şi l-a publicat în Almanah literar şi ilustrat, **1887. Dincolo de întregirea informaţiei privitoare la prezenţa lui Carol XII la Piteşti, documentul aduce interesante elemente pentru înţelegerea mai corectă şi mai nuanţată a raporturilor dintre Ţara Românească şi Înalta Poartă, cu puţine luni înainte de instaurarea regimului fanariot.**

Nicolin RĂDUICĂ

Carol XII, regele Suediei

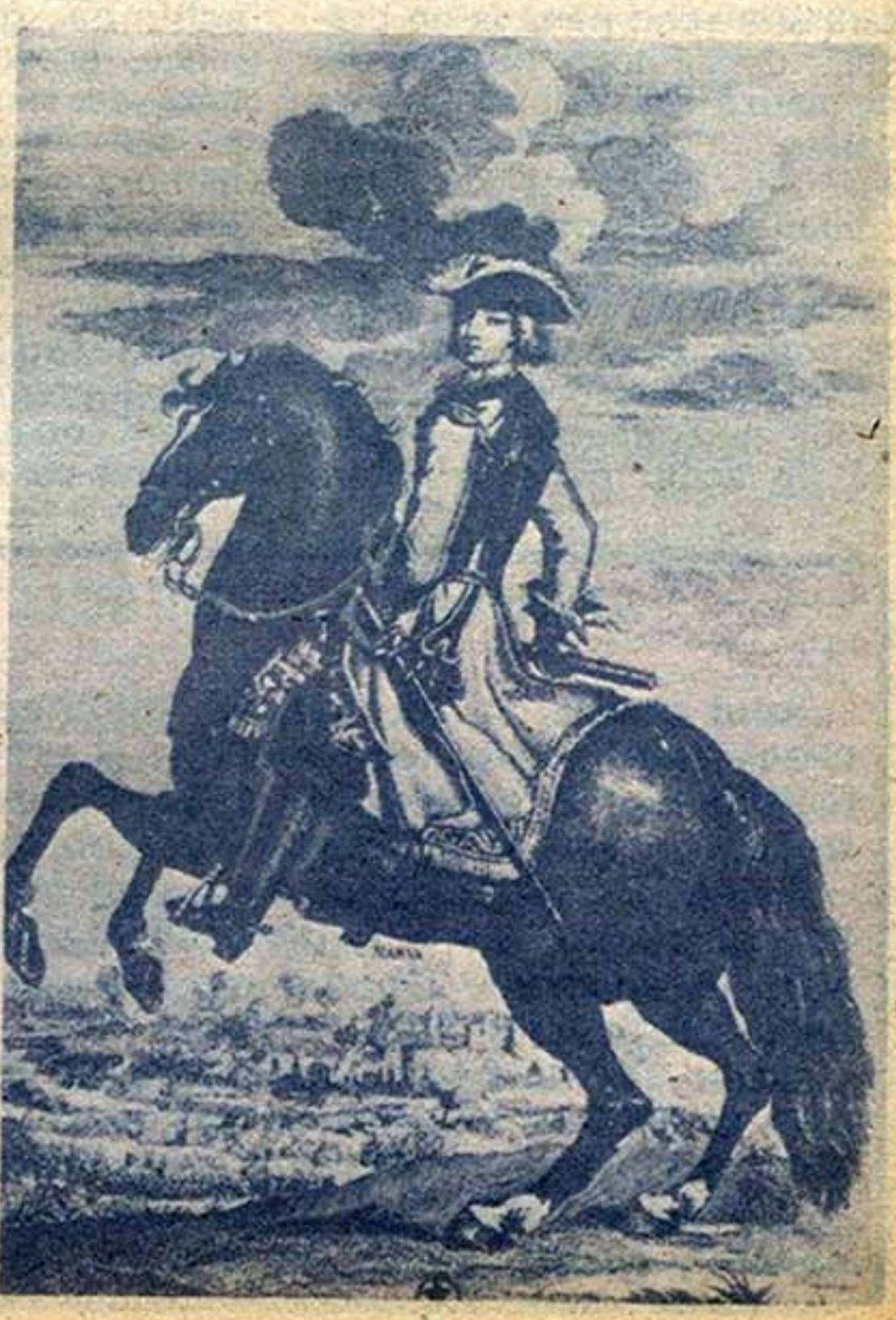

„Pofta“ regelui și supărarea domnului

„Prea Fericite Stăpâne, Părinte, respectuos închină-mu-ne Fericirei Tale, sărutăm cu dragoste sfânta Ta dreaptă.

Cele două scumpe și venerate scrisori ale Fericirei Voastre, de la 9 și 10 ale curentei, le-am primit cu bucurie și am mulțumit Sfântului Dumnezeu mântuitor carele Vă păzește, luând cunoștință pe de o parte despre scumpă-Va sănătate, iar pe de altă parte că ați părăsit Muntele Măslinilor, silit fiind de vânturi puternice și de frig și că locuiți acum la poalele lui. Sfântul Dumnezeu să dăruiască Fericirei Tale totdeauna putere și fericire!

Noi, de-aici, n-avem altceva mai însemnat să aducem la cunoștința Fericirei Voastre decât câteva știri în privința Maiestății Sale Regele Suediei care, de când a călcat în această nenorocită țară și a venit până la un orășel, numit Pitești, nu știm din ce cauză n-a voit să urmeze călătoria potrivit orânduielii măsurilor hotărâte de către firmanele puternicei Împărății, anume, că în 7-8 zile să-și facă intrarea și ieșirea până la hotare, ci, sosind pe neașteptate la Pitești, a rămas locului nestrămutat, cu toate că de acolo până la hotare nu sunt decât două conace, zicând că așa vrea să șeadă cât o pofti; și sunt opt zile astăzi de când se află acolo cu atâta mulțime după dânsul.

Noi, nefiind în cunoștință de mai înainte despre această nemijlocită întârziere, i-am pregătit cele cuvenite, asemănat poruncilor împărătești, numai pentru șapte sau opt zile și încă aceste porunci ne-au sosit abia când Maiestatea Sa ajunsese la Giurgiu. Iar acum, oprindu-se pe neașteptate în Pitești, este fără putință de a arăta pe hârtie ce mâhnire, ce strâmtoare, ce prădări și ce răpiri, la câte pagube și la câte stricăciuni dă prilejul această împrejurare nenorocitei și vrednicei de plâns țării acesteia.

De aceea, ne aflăm în cea mai mare întristare și deznădăjduire față cu împrejurările acestea și mai ales trei sunt pricinile care ne năpăstuiesc în cea mare nedumerire: cea dintâi este că agalele ce-l însoțesc în călătoria sa nu pot nici să-i dea sfat, nici să-l întrebe, nici să-l silească să-și schimbe gândul, nici să plece; al doilea, că [în] ăst timp de secetă nu s-a făcut pe aici nici grâu îndestulător, nici orz, nici fân, iar Serenitatea Sa tocmai aceste trei lucruri le cere în fiecare zi mai covârșitor, pe când unul Dumnezeu știe nevoia și strâmtoarea în care se află boierii noștri însărcinați a-l căpătui cu cele de trebuință; al treilea, ne e teamă ca nu cumva, întârziind Serenitatea Sa aci, să nu vină furtună și ploi torențiale și atunci munții de la hotarele noastre să ajungă fără de seamă primejdioși, căci nu sunt ca munții din Dobrogea unde călătorii pot să urce și să coboare cu înlesnire, ci sunt munți foarte înalți și cu greu de străbătut sau mai bine zis, fără putința de a străbate. Așa fiind împrejurările, ne aflăm uimiți, înmărmuriți și întristați până la moarte.

Au mai sosit din Banat la Târgoviște și ceilalți suedani, în număr de o mie și, de trei-patru zile, stau și ei acolo, cu prea mare cheltuială și nici nu merg înainte, nici înapoi; nu știm ce fel de poruncă așteaptă de la regele lor; astfel că nu ne-a mai rămas altă scăpare decât numai bunul Dumnezeu să ne îngrijească, prin mijloacele ce el cunoaște, despre plecarea lor și să ridice de pe spinarea bieților pământeni această povară de jale și grea de suferit.

Asemenea și așa de multe suferințe îndurând, cu inima strânsă de mâhnire, le facem cunoscute Fericirei-Voastre ca unui părinte sufletesc al nostru. Binecuvântările Voastre prea Sfinte părinte să fie cu noi în toată viața.

Al Fericirei-Voastre fiul sufletesc și întru totul plecat,
Io Ștefan Cantacuzino
Voievod
București (Cotroceni),
15 octombrie 1714“ ■

ARMAND CĂLINESCU — Discursuri parlamentare

Anul acesta, la 22 mai, se împlinesc 100 ani de la nașterea lui Armand Călinescu, om politic, fost ministru și prim-ministru, care a căzut răpus de gloanțele legionarilor în septembrie 1939. Fundația Culturală Magazin Istoric a tipărit, anul trecut, un volum de mărturii despre Armand Călinescu, păstrate în arhiva familiei.

Acum, tot cu sprijinul domnului arhitect Barbu Călinescu, fiul acestui om politic, vă oferim, într-o ediție realizată prin fotografierea și reimprimarea celei originale, la tipografia Quadrimpex, Discursurile parlamentare **rostite de Armand Călinescu între anii 1926-1937.**

Celor 452 de pagini ale volumului întâi și 359 de pagini ale volumului doi, apărute în 1938 la Imprimeria Națională, le-am adăugat 14 pagini de ilustrații din arhiva familiei și o Postfață **semnată de dr. Cristian Popișteanu.**

Volumele, totalizând peste 800 pagini pot fi procurate de la sediul redacției noastre, pentru suma de 450 lei, începând cu ultima decadă a lunii mai.

„VOI SUNTEŢI VIITORUL ROMÂNIEI“

Cu aceste cuvinte li s-a adresat prinţul Dimitrie Sturdza noilor bursieri ai Fundaţiei Culturale Magazin Istoric. Domnia sa, membru de onoare al Fundaţiei noastre, s-a numărat printre primii români care s-au străduit, după decembrie 1989, să arate lumii că România nu este ţara copiilor handicapaţi, ci a copiilor frumoşi, inteligenţi şi talentaţi. De atunci, a căutat să îi ajute pe cei mai buni dintre ei, acţiune în care se înscriu şi cele 16 burse „Monica şi Dimitrie Sturdza“.

Ceremonia de acordare a noilor burse ale Fundaţiei Culturale Magazin Istoric s-a desfăşurat vineri, 9 aprilie, ora 15.00, la sediul din str. Ministerului, nr. 2. În faţa unei foarte numeroase asistenţe, căci au ţinut să asiste nu doar rude ori profesori ai bursierilor, dar şi mulţi dintre prietenii *Magazinului istoric*, preşedintele Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, dr. Cristian Popişteanu, a dat citire numelor celor 19 noi bursieri, pe care le-am publicat deja în nr. 4/1993. Au fost deci 8 elevi şi 8 studenţi care au primit bursele „Monica şi Dimitrie Sturdza“, un bursier „Constantin C. Giurescu“ — de faţă s-a aflat şi fiul marelui istoric, prof. univ. dr. Dinu C. Giurescu —, o bursieră „inginer Bogdan Goilav“ şi un bursier „Benedict Negru“.

Cu multă şi firească emoţie, cel mai mic dintre bursieri, elevul Alupoaie Ionuţ, din clasa a VI-a, Şcoala generală din comuna Popeşti — locul de naştere şi al prinţului Sturdza — a mulţumit primul pentru sprijinul primit, invitându-i la el acasă, cu ospitalitatea şi căldura specifică acelor meleaguri, pe titularii bursei. De altfel, toţi bursierii care au luat cuvântul au arătat că văd în acest sprijin material o recunoaştere a eforturilor lor de până acum — trebuie să vă spunem că, de exemplu, cea mai mare parte a elevilor sunt participanţi la faza pe ţară a diverselor olimpiade, la care au obţinut, în anii trecuţi, locuri de frunte —, cât şi un îndemn de a continua la fel. Iar Laura Claudia Stanciu, studentă din Alba Iulia spunea că a avut prilejul să întâlnească nu un prinţ din basme, ci un om adevărat, căruia i-a mulţumit în numele studenţilor ardeleni.

La fel de impresionaţi s-au arătat şi alţi participanţi. Astfel, domnul profesor Matei Constantin, din Urziceni — care a ţinut să îşi însoţească eleva la această ceremonie, la fel ca şi doamna dirigintă a elevului de la Şcoala Normală din Tulcea — s-a bucurat că în asemenea vremuri nu tocmai uşoare sunt oameni care se gândesc la aceşti copii meritoşi. Iar domnul Sergiu Selian, cunoscut specialist în istoria şi civilizaţia armenilor, redactor şef al publicaţiei *Nor Ghiank*, a mulţumit domnului Cristian Popişteanu pentru iniţiativa Fundaţiei Culturale Magazin Istoric.

Un moment neaşteptat s-a ivit atunci când a luat cuvântul primul director al revistei *Magazin istoric*, prof. univ. dr. Dumitru Almaş, care şi-a amintit de o cerere primită pe vremea când conducea revista, semnată de 12 studenţi din Chişinău, care doreau să se aboneze la *Magazin istoric*. Aşa ceva nu a fost posibil atunci, dar iată că acum Fundaţia poate acorda, prin generozitatea prinţului Dimitrie Sturdza, o bursă unui student de dincolo de Prut. Este al doilea student român din Republica Moldova — adăugăm noi — care primeşte o bursă a Fundaţiei Culturale Magazin Istoric.

Spusele profesorului Dumitru Almaş ne-au făcut să ne gândim, cu bucurie că, iată, Fundaţia creată nici de doi ani a reuşit deja să îşi treacă la capitolul reuşite şi numele celor 37 de elevi şi studenţi bursieri. Este o realizare pe care o datorăm atât sponsorilor respectivelor burse, cât şi dumneavoastră, iubiţi cititori, cei care faceţi posibilă, număr de număr, existenţa revistei noastre.

ANII '50:

DEMOCRATIZAREA

SAU DECAPITAREA

ARMATEI?

„Mă găseam în funcţia mândră de profesor şef de catedră a Şcolii Superioare de Război Bucureşti, unde activam de 10 ani... Luasem parte activă la război în funcţii de răspundere, ca şef de stat major de mare unitate şi ca ofiţer cu operaţiile la armată

În imagine: un „fost comandant excepţional al Şcolii Superioare de Război" — generalul Paul Teodorescu (în imagine, poartă sabie şi se întreţine cu A. Călinescu şi Victor Slăvescu).

[Armata 4], în care calitate, la 28 august 1944, am colaborat în mare măsură la capturarea coloanei generalului locotenent aviator Gerstenberg [Magazin istoric, **nr. 7-8/1969 şi 10/1975], pe care l-am dezarmat personal...**

Cu toate acestea, la 9 august 1947, am fost scos samavolnic din armată, deşi nu mă incadram în nici un articol al Legii nr. 433/1946 şi, deşi [cu toate că] am fost susţinut cu căldură de marea majoritate a Consiliului Superior al Armatei, în frunte cu generalul de armată Sănătescu Constantin (fost preşedinte al Consiliului de Miniştri la 23 august 1944), de gl. Niculescu Const. — care trăieşte încă —, de gl. Atanasiu Vasile, care comandase Armata a 4-a română în Cehoslovacia şi ale cărui uniforme sunt expuse astăzi la loc de cinste în Muzeul Militar.

Prin această sfărâmare bruscă a activităţii mele eram lăsat fără ocupaţie la vârsta de 43 de ani şi mi se zdrobea posibilitatea de a ajunge general în armată... Între 1947 şi 1958, am fost nevoit să trăiesc cu o pensie de 387 lei, timp în care, oricare ar fi fost nivelul pensiei, fără drept de muncă, **eu trebuia să întreţin 4 persoane, dintre care doi copii în creştere..."**

Fragmentul citat l-am desprins dintr-un memoriu adresat în ziua de 13 august 1969 lui Nicolae Ceauşescu şi pe care semnatarul său l-a intitulat sugestiv Un memoriu de pomină. **Autorul, cunoscut cititorilor din lectura numărului 11/1992 al revistei noastre, este colonelul** Dumitru D. Stoiculescu, **asupra căruia revenim cu câteva date biografice, pentru ca documentul** inedit **pe care îl vom publica de această dată să poată fi apreciat la justa lui valoare.**

S-a născut la Craiova, la 26 iunie 1903 şi a decedat la 29 februarie 1992, având gradul de general-maior în retragere. A fost şef de promoţie, pe rând, al Liceului militar din Craiova (1914-1920), al Şcolii de pregătire a ofiţerilor activi de cavalerie din Târgovişte (1920-1922), al Şcolii speciale de cavalerie din Sibiu (1922-1923) şi al Şcolii Superioare de Război (1932-1934). La numai 33 ani, căpitan fiind, a fost reţinut ca profesor la Şcoala Superioară de Război, ca şef al catedrei „Divizia blindată". A predat această nouă disciplină concomitent cu alte două cursuri — „Tactica generală" şi „Tactica cavaleriei". A fost autorul unor prestigioase lucrări de specialitate: Motorizarea-mecanizarea în armată şi cavalerie **(1937),** Napoleon şi manevra românească **(1944),** Desfăşurarea diviziei de infanterie **(1945),** Compararea a două doctrine. Marşul la bătălie **(1946),** Războiul de material **(1946) etc. A colaborat cu zeci de studii şi articole în presa de specialitate şi a contribuit la formarea a 10 promoţii de ofiţeri de mare stat major. A participat la ambele campanii — Est şi Vest — ale celui de al doilea război mondial, fiind distins cu ordine şi**

medalii românești, germane și sovietice. La 43 de ani a fost „deblocat" din armată și, timp de 16 ani, nerecunoscându-i-se studiile, a fost obligat (atunci când a primit drept de muncă) să-și câștige existența dintr-o pensie mizeră și din exercitarea celor mai stranii meserii temporare, începând cu stropitor de pomi și legător manual și sfârșind cu aceea de arhivar sau magazioner.

N-a fost singurul ofițer superior român care, în anii dictaturii comuniste, și-a ridicat cu demnitate și curaj glasul de protest împotriva nedreptății. Și tot asemenea altora, nici el n-a urmărit în primul rând reparații de ordin material, ci pe acelea mai importante prin valoarea lor socială: demascarea abuzurilor, apărarea valorilor naționale, a moralității legilor, a demnității și libertăților cetățenești. Căci ofensiva oarbă declanșată de comuniști împotriva instituțiilor fundamentale ale statului român — mai ales în primii ani, când România a avut regimul și tratamentul unei țări ocupate de trupele sovietice — a lovit cu furie corpul de comandă al oștirii române.

Străveche instituție, cu rădăcini în însuși procesul de organizare și afirmare politică a poporului nostru, oștirea română a fost o sinteză a năzuințelor de unitate, libertate și independență. În toate momentele de restriște, oștirea s-a identificat cu țara, iar țara a devenit oștirea. Așa s-a întâmplat în antichitatea dacă, în timpul marilor voievozi ai Evului Mediu românesc, așa a fost în epoca modernă. Chemată să pecetluiască prin jertfa sa pe câmpul de bătălie independența proclamată la 9 mai 1877, tot oștirii i-a revenit misiunea de a da întruchipare aspirației de unitate național-statală. România Mare s-a înălțat în primul rând prin jertfa zecilor de mii de oșteni români căzuți eroic la Predeal, Jiu și Neajlov, la Mărăști, Mărășești și Oituz. Chezașă Sfintei și Marii Uniri din 1918, oștirea română a fost din nou prezentă — cu sutele-i de mii de jertfe — pentru provinciile istorice românești și eliberarea altor popoare de dictatură în ambele campanii ale celui de-al doilea război mondial (Magazin istoric, nr. 6-11/1991).

Așadar, armata nu era vizată în mod întâmplător, ofițerimea și îndeosebi corpul ei ofițeresc superior fiind instrumentul de maximă importanță în cultivarea și promovarea intereselor naționale, a demnității și mândriei naționale, stări de spirit diametral opuse procesului de sovietizare și comunizare a țării în acei ani. Același proces s-a desfășurat în toate țările intrate în orbita comunismului.

Ca și în alte domenii și sfere de activitate ale societății românești, sub masca epurării și democratizării, instituția militară națională a fost pur și simplu decapitată. Distrugerea elitelor societății ușura procesul de aservire a României și aceste elite au fost vizate în primul rând. Cum s-a produs acest fenomen în armată și ce efecte a avut, vom afla și din memoriul redactat de colonelul Dumitru D. Stoiculescu și din care am extras părțile privitoare la Școala Superioară de Război. Ne-am oprit asupra acestor pasaje și pentru faptul că, absolvent meritoriu și profesor distins al acestei instituții de prestigiu, autorul a știut mai bine decât oricine ce a însemnat Școala Superioară de Război în viața oștirii și a țării. Să-i dăm cuvântul, nu înainte de a mulțumi celor doi fii ai săi, dr. ing. Cristian și ing. Mihai Stoiculescu, pentru amabilitatea cu care ne-au pus la dispoziție datele și documentele necesare.

Marian ȘTEFAN

Un memoriu de pomină

Ofițeri din Regimentul 3 călărași, distinși cu ordine și medalii pentru fapte de arme în războiul antihitlerist

...În ce privește recunoașterea înaltelor studii militare, a suferit și ea, sub actualul regim, nu mai puțin de 4 schimbări, trecându-se, în 20 de ani, tot atât de intempestiv de la extrema: „Școala Superioară de Război este un doctorat" la cealaltă extremă: „Școala Superioară de Război nu aduce nici o calificare și, în Republica Populară Română, nu poți fi angajat cu ea, decât ca muncitor necalificat".

Or Școala Superioară de Război din București a pregătit comandamentele și sta-

tul major, adică creierul armatei (și nu al armatei propriu-zise, ci al națiunii sub arme). Ea a dat elementele ce vor conduce armata și neamul înarmat la victoriile de la Mărășești și Oituz — în primul război mondial — și la ofensiva victorioasă extinsă până în Munții Tatra, războiul antifascist.

Creată curând după cucerirea independenței din 1877, această școală a pregătit solid elita armatei pentru opera de apărare a suveranității, a independenței abia dobândite, a neamestecului străin în treburile noastre interne, ale demnității naționale.

Dacă cele mai vechi universități ale țării (cea din Iași și București) abia au împlinit un secol de existență, Școala Superioară de Război din București *împlinește anul acesta 80 de ani de la înființarea ei,* față de 91 de ani trecuți de la obținerea independenței statului român.

Între 1934-1938, faima ei depășise frontierele țării, căci era frecventată și de ofițeri străini. (În fiecare din acești ani, am avut ca elevi și un număr de ofițeri cehoslovaci.)

Cînd partidul și guvernul sărbătoreau, acum 2 ani, aniversarea a 50 ani de la victoriile de la Mărăști și Oituz, sărbătoreau implicit și opera Școlii Superioare de Război. Căci acele victorii se datorau, indiscutabil, vitejiei ostașului și micului ofițer român, dar vitejia singură nu duce decât la masacre inutile dacă nu este însoțită de o concepție a operațiilor superioară inamicului, de o organizare și o pregătire a acțiunilor mai temeinice decât acelea ale dușmanului. Or această știință a pregătirii și conducerii superioare a operațiilor de război se dobândește prin studii îndelungate în cursul lungilor și numeroșilor ani de pace, numai în Școala Superioară de Război. Într-un fel, se poate spune că Mărășeștiul, Oituzul și victoriile din Munții Tatra se câștigaseră cu 20 de ani înainte, pe băncile Școlii Superioare de Război din București. De aceea, în 1939, când Școala Superioară de Război împlinea 50 de ani de existență, vechiul regim a cinstit-o clădindu-i localul monumental în care funcționează și astăzi sub numele de Academia Militară, pe Dealul Tăcăliei, pe care cândva au tăbărât pandurii lui Tudor, deal de pe care domină Capitala ca o simbolică și permanentă strajă asupra destinelor noastre. Ea a fost construită la sugestia și prin energia tânărului ei comandant de atunci, colonelul Paul Teodorescu.

Conștientă de răspunderea ei pentru promovarea la conducerea armatei a unor elemente necapabile și cunoscând consecințele teribile pentru stat ale unei asemenea slăbiciuni, Școala Superioară de Război a fost cu mult mai exigentă în selecționarea și pregătirea candidaților ei decât oricare din institutele noastre de cultură superioară. Aceasta se vede din următoarele fapte:

1) Școala Superioară de Război era singurul institut de cultură superioară din țară în care nu se putea intra numai cu liceul. Mai trebuiau 4 ani de școală militară (pregătitoare și specială), toate absolvite în cele mai bune condiții.

2) Abordarea cu profit a gravelor probleme de apărare națională cerea candidaților o anumită maturitate. Această maturitate nu putea exista la vârsta de 19-23 de ani, adică la vârsta studenției, vârstă potrivită, totuși, pentru oricare alte studii din facultățile române sau străine. Șc. Sup. de Război nu se putea urma decât la vârsta de 27-35 de ani, de niște candidați maturi, care depuseseră deja o activitate de 7-15 ani în cariera lor, atât în timp de pace cât și în timp de război. Toate aceste școli pregătitoare, speciale, plus 7-15 ani de serviciu înaintea Școlii de Război, nu dădeau candidaților decât dreptul de a se prezenta la examenul de admitere și nu examen; ci concurs, căci pe vreo 40-50 de locuri candidau toate armele terestre și în plus aviația și marina. Din această cauză, cu greu se putea intra în Școala Superioară de Război, de la prima încercare, chiar și de elementele bine pregătite.

3) Dacă intrarea în Școala Superioară de Război era grea, absolvirea ei era și mai grea. Căci Șc. Sup. de Război cuprindea un ciclu de 5 ani, din care 2-3 ani școala propriu-zisă, iar restul de stagii (adică practică) în arme străine și la Marele Stat Major. Aceasta pentru că Șc. Sup. de Război se ferea să creeze spirite pur teoretice viitorului comandament și statului major al armatei. Ea se străduia — desigur — să formeze spirite cultivate și reflexive, capabile să urmărească timp îndelungat o problemă fără a obosi, dar, mai presus, ea ambiționa să formeze oameni de acțiune, adică capabili ca, după o judecată adâncă, să ia hotărâri rapide, simple dar viguroase, profund realiste și imediat executabile. Iar pentru aceasta, conferințele, cursurile teoretice alternau cu aplicații pe hartă și pe teren și cu stagii (practice) îndelungate în alte arme și mai ales în Marele Stat Major. Dar toate aceste stagii sau practici erau tot timpul cotate și un singur eșec mai important putea anula toate rezultatele dobândite până atunci. Constatăm o altă deosebire față de facultățile civile: dacă un student nu dă rezultate în anul 3, de exemplu, îl poate repeta. El poate chiar să reia facultatea de la început, de câte ori vrea. Un ofițer elev la Șc. Sup. de Război care claca pe parcursul ciclului de 5 ani nu putea repeta nimic. El era chiar prin acest fapt verificat ca necorespunzător, ca lipsit de „stofă", iar repetarea sau reluarea școlii de la început nu-i puteau schimba aptitudinile de care era lipsit.

4) Dacă în orice altă facultate a țării se promova cu media de la 5 în sus, Șc. Sup. de Război acorda celor cu media de 5 și 6 abia titlul de „absolvent". Aceștia nu erau

Demolatorii (de la stânga, la dreapta): N. Ceaușescu, Gh. Gheorghiu-Dej și Emil Bodnăraș

destinați să fie întrebuințați în statele majore. Numai cu media de la 7 în sus erau sortiți să devină „brevetați de stat major" și folosiți în statele majore și în înaltele comandamente. Strictețea cu care se acorda calificarea de „brevetat de stat major" este cunoscută. În 1927 numai 42% din absolvenți au fost declarați brevetați.

5) Școala Superioară de Război împingea grija de selecție până acolo, încât era singura instituție de învățământ superior care, pe lângă notarea cunoștințelor candidatului, acorda o notă, hotărâtoare, și pentru *aptitudinile* lui, adică pentru capacitatea lui de a se adapta prompt și eficace condițiilor noi, neașteptate cărora trebuia să le facă față cu succes. Dacă la ciclul de 5 ani al acestei școli mai adăugăm încă minimum 2 ani necesari pregătirii pentru admitere, ajungem la concluzia că ea implica un efort susținut și prelungit timp de 7 ani, făcut în plină maturitate de către ofițerii care-și impuneau singuri acest efort.

6) Ca o ultimă deosebire menționez faptul că, pe când o diplomă de licență a oricărei facultăți se obține o dată pentru totdeauna, pe viață, un brevet de stat major nu era păstrat decât atâta timp cât brevetatul își păstra capacitatea și era la curent cu toate inovațiile ce apăruseră după terminarea școlii. De aceea, la primele semne de stagnare sau de regres, cei în cauză erau verificați prin examene și călătorii de stat major pe frontiere, iar cei ce nu mai corespundeau pierdeau brevetul.

Această pregătire înaltă și variată se asigura printr-un corp didactic care astăzi a intrat în istorie. Într-adevăr, printre comandanții și profesorii militari ai Școlii Superioare de Război amintesc figura luminoasă a mareșalului Averescu Alex., învingătorul de la Mărăști, a generalului Paul Teodorescu, Sănătescu (președintele Consiliului de Miniștri de la 23 august), a generalului Ștefleа Ilie (cel care, ca șef al Marelui Stat Major, peste capul guvernului, a sustras cât mai multe trupe din U.R.S.S., pentru a le aduce în interiorul țării, pregătind astfel reușita actului de la 23 august 1944 [vezi și *Magazin istoric*, nr. 8/1979]).

Pentru conferințele de cultură generală s-a făcut apel la profesori celebri ai facultăților din București, care au câștigat de la început acest auditoriu vibrant și pregătit, de o altă factură decât studenții lor obișnuiți. Dintre acești profesori civili amintesc figura de talie mondială a lui Nicolae Iorga, ce a predat vreo 20 de ani *Istoria politică*, apoi personalități culturale de talia lui Simion Mehedinți, psihologul Ion Petrovici, [Mihail] Manoilescu, Gh. Brătianu, [Dimitrie] Bungețeanu, Oscar Rădulescu etc., etc., ca să nu vorbim decât de cei mai proeminenți.

În epoca puterii populare, echivalarea acestei instituții de învățământ superior s-a schimbat de 4 ori, îmbrăcând toate extremele, astfel:

1) Prin Decretul-lege nr. 451/1946 (vedeți *Monitorul oficial*, nr. 136/1946, p. 6055) s-a acordat absolvenților Școlii Superioare de Război echivalența unui doctorat, care putea folosi la ocuparea posturilor în activitatea civilă (absolvenții școlilor pregătitoare și speciale de ofițeri erau considerați ca având o licență).

2) Dar acest Decret nr. 451/1946 a rămas literă moartă și a fost trecut cu totul sub cea mai completă tăcere. Nimeni nu-l mai aplica și nu-l mai invoca, deoarece autoritățile de stat nu-i dădeau nici o urmare.

Absolvența Școlii Superioare de Război a trecut de la extrema de doctorat, în 1946, la extrema de *nici un fel de calificare timp de 17-21 de ani.*

Orice școală de guarzi, de ucenici militari sau civili de la vreun arsenal, orice școală de artificieri, de trompetiști, de tobosari, de bucătari etc. oferea sub noul regim o calificare care permitea angajarea respectivului pe un post corespunzător. Școala Superioară de Război nu oferea nici o calificare, nu numai absolvenților, dar nici profesorilor ei. Cine nu avea vreo școală militară inferioară (guard, mic ofițer de geniu, artilerie etc., adică vreo formație cu vreun caracter tehnic cât de elementar), cazul meu, care proveneam din cavalerie, fie ei eminenți brevetați ai Școlii Superioare de Război, ba chiar profesori strălucițiți la acea înaltă școală, nu puteau fi angajați decât ca *muncitori necalificați.*

După câte știu, Șc. Sup. de Război este singurul institut de învățământ superior din țară care, după 1946, n-a fost echivalat cu nimic și n-a putut oferi nici o altă alternativă decât aceea de muncitor necalificat. Chiar și licența în teologie, cu un profil atât de diferit de ideologia actualului regim, a fost recunoscută de acesta ca facultate, iar preoții teologi au fost echivalați cu profesorii de liceu, spre deosebire de preoții fără facultatea de teologie, care au fost echivalați numai cu învățătorii. Numai Șc. Sup. de Război nu era echivalată decât cu muncitorii necalificați.

Și totuși existau posturi care cereau studii universitare și pentru care cei cu Șc. Sup. de Război erau foarte pregătiți, dar pe care nu le puteau ocupa din cauză că nu aveau calificare. De exemplu, la o fabrică de bere de gradul I, postul de șef de serviciu al planificării îl ocupa un licențiat în geografie, numai pentru că avea o licență. În aceeași fabrică, un brevetat de stat major ocupa un post de muncitor necalificat, deoarece cu Șc. Sup. de Război nu i se acorda nici o calificare. Și totuși, pentru operațiile de planificare ești mai pregătit cu Șc. Sup. de Război decât cu geografia.

Amintesc că astăzi profesorii Academiei Militare (în care s-a transformat Șc. Sup. de Război Română) sunt echivalați profesorilor universitari, cu toate că, cei mai mulți dintre ei, prea tineri încă, nu au putut da proba capacității lor la supremul examen care, pentru militari, este războiul. Această echivalare nu s-a aprobat și profesorilor Școlii Superioare de Război.

În Franța, *Révue de deux mondes* din 1926-1927 publica o serie de articole sub titlul *Nos grandes écoles.* În rândul acestor mari școli ale Franței figurau: L'école centrale polytechnique, L'école nationale de médecine, L'Ecole normale supérieure (care a dat pe Pasteur, pe Jean Jaurès, pe dl. Pompidou), L'école supérieure de guerre (care a dat pe Foch, pe de Gaulle etc.).

În Franța, Școala Superioară de Război figurează în rândul celor mai mari instituții de cultură ale Franței, iar absolvenții ei (francezi sau străini) pot intra la Sorbona fără concurs. Școala noastră Superioară de Război este cu numai 14 ani mai tânără decât L'école supérieure de guerre din Paris, dar pe când aceasta din urmă își trimitea absolvenții la Sorbona, celeilalte nu i s-a recunoscut nici o calificare.

Tocmai la sfârșitul anului 1961, prin H.C.M. nr. 779, *nepublicat*, serviciul de stat major s-a considerat serviciu „tehnic" și a dat putința ofițerilor de stat major aflați pe posturi tehnice, dar fără școala tehnică respectivă, să fie considerați ca tehnicieni I, deoarece aveau Șc. Sup. de Război. Și astfel, în 1961, în R.P.R., Școala Superioară de Război putea compensa o școală tehnică oarecare, însă *mult inferioară oricărei facultăți.* Dar și pentru acest modest pas înainte au trebuit 17 ani!

Și numai în 1967, prin H.C.M. nr. 1185, din 26 mai, Școala Superioară de Război a fost, în sfârșit, recunoscută ca instituție de învățământ superior, nu ca doctorat cum fusese calificată în 1946 tot de actualul regim, ci ca o facultate. Între 1946 și 1967, o generație întreagă a fost lipsită de dreptul legitim de a i se recunoaște studiile superioare pe care le avea...

Iată câteva personalități din foștii strălucițiți profesori ai Școlii Superioare de Război, care mai sunt încă în viață.

1. General-locotenent Teodorescu Paul, acest venerabil patriarh spiritual al oștirii, care de pe piedestalul de granit al caracterului său domină două generații: a celor ce au mai rămas din primul război mondial și a sexagenarilor celui de al doilea război, la formarea cărora a contribuit în diferite forme. Ca ministru al aerului și marinei, el a forjat acea mică dar puternică aviație și marină care a făcut războiul antifascist cu atâta glorie. Ca tânăr colonel, fost comandant excepțional al Școlii Superioare de Război și reorganizator al ei în 1936-1937, el a luat inițiativa și a militat pentru construcția actualului local care adăpostește azi Academia Militară; el a obținut *gratis* terenul pe care este clădită Academia Mili-

tară, el a obținut *gratis* mâna de lucru militară, el a obținut cele 200 milioane necesare clădirii. El a inspirat și modificat de mai multe ori proiectele marelui arhitect Duiliu Marcu, până a ajuns la actuala formă a acestui local destinat de el cetății învățământului superior militar, menită să strângă laolaltă și Școala de Război și cursul de generali. Generalul Paul Teodorescu poate fi privit ca ctitor al acestui monumental local.

2. Generalul locotenent (r) Andronescu Mihai, fost șef de Catedră de „Artilerie" și fost șef de stat major al Armatei 1 în Ungaria, în 1944-1945.

3. General maior Dragomir Nicolae fost șef al Catedrei „Tactica generală" și șef de stat major al Armatei 4 în 1944-1945.

4. Gl. maior Brătescu Constantin, fost șef de Catedră „Cavalerie".

5. Gl. maior Brătănescu Mircea, fost șef al Catedrei „Tactică generală" (pe câte știu are și licența în matematici).

6. Colonel Ștefănescu Constantin, fost șef Catedră „Tactica generală" și „Tactica artileriei".

7. Colonel Miclescu B. Andrei, fost șef Catedră „Artilerie" (licențiat în fizico-chimice).

8. Colonel Constantinescu Alexandru, fost șef Catedră „Infanterie".

9. Colonel Stoiculescu D. Dumitru (subsemnatul), fost șef Catedră „Divizia blindată" și profesor „Tactica generală" și „Tactica cavaleriei".

10. Lt. colonel Stănescu Gheorghe, șef grupă „Tactica generală" etc.

Iată câțiva supraviețuitori dintre cei care au ilustrat învățământul superior militar pe catedra Școlii Superioare de Război. Desigur, mai sunt și alții care trebuie căutați...

Marea majoritate a celor trecuți pe această listă și a celor netrecuți au pensii mai mici ca ale plutonierilor majori ieșiți la pensie în 1967... ■

Col.(r) Dumitru D. STOICULESCU

CLIO ANUNȚĂ

COMORILE DIN... TEXAS

Un lot foarte mare de obiecte de artă și manuscrise miniate medievale, despre a căror soartă nu se mai știa nimic din momentul dispariției lor din Germania, la sfârșitul celui de al doilea război mondial, au reapărut într-un mic orășel din Texas, anunța ziarul *International Herald Tribune*.

Obiectele respective — între care sunt menționate o versiune din sec. IX somptuos ornată și miniată, a celor Patru Scripturi, într-o legătură din aur și argint, incrustată cu pietre prețioase, un mic relicvariu din argint, decorat cu emailuri și pietre prețioase, având panouri laterale din fildeș, sculptat, un alt manuscris din 1513, mai multe flacoane din cristal de stâncă, crucifixe din aur și argint și alte daruri făcute de împărații germani din sec. IX-X — aparțineau catedralei din Queddlinburg. În 1945, cu puțin timp înainte de capitularea Germaniei, comorile au fost ascunse într-un puț de mină din apropierea orașului. Au dispărut la câteva zile după ce trupele americane au ocupat orașul, la 18 aprilie 1945. Autorul furtului — *„unul dintre cele mai mari furturi de obiecte de artă"*, după opinia Florentinei Mutherich, fosta directoare adjunctă a institutului de istoria artei din München — a fost descoperit. Se numea Joe T. Meador și era în 1945, locotenent în armata americană. El fusese pus să păzească puțul de mină, după descoperirea operelor de artă ascunse acolo. Probabil că nu vom afla niciodată cum a reușit să le subtilizeze și să le ducă în Texas, pentru că Meador a murit în 1980. Era desigur un cunoscător, pentru că făcuse studii de istoria artei și din 1946 a predat la o școală din New London, Texas.

Scandalul a izbucnit în aprilie 1990, când o fundație particulară din R.F.G. a intrat în posesia manuscrisului din sec. IX. Valoarea colecției este apreciată de unii experți ca fiind mai mare decât a unui tablou semnat de Van Gogh (ale cărui opere sunt printre cele mai bine cotate la ora actuală), în vreme ce alții consideră că este imposibil de estimat, din moment ce obiecte de acest gen nu au fost vreodată oferite spre vânzare pe piață. „Când toate comorile se vor fi întors — spunea Klaus C. Maurice, secretarul general al fundației care a recuperat manuscrisul în aprilie — trebuie să le privim nu numai ca un simbol al trecutului nostru, ci și ca o rememorare a ceea ce se întâmplă atunci când un stat își pierde controlul asupra lui însuși, așa cum s-a întâmplat la noi în vremea naziștilor, și cunoaște o invazie străină".

Oficialitățile germane au ajuns la o înțelegere cu moștenitorii: le-au plătit un milion de dolari în schimbul operelor de artă. Decizia a fost criticată de mai mulți directori de muzee. Dar Klaus C. Maurice a replicat: „Dacă ne judecam cu ei, taxele pe care trebuia să le plătim ar fi depășit cu mult suma la care am convenit".

În sfîrșit, o știre — reluată și în presa română — ne anunță că o parte a tezaurului s-a reîntors deja în Germania.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• **Ioan Scurtu — ION I.C. BRĂTIANU, ACTIVITATEA POLITICĂ.**

Editura Museion, București, 1992, 143 pp., 200 lei: monografie consacrată celui care a condus guvernul României timp de 12 ani, contribuind direct la făurirea marii Uniri din 1918, la legiferarea și înfăptuirea reformei agrare și a celei electorale, la consolidarea statului național unitar român.

• **Gelcu Maksutovici — ISTORIA COMUNITĂȚII ALBANEZE DIN ROMÂNIA.**

Editura Kriterion, București, 1992, 104 pp.: pe baza unor documente de arhivă, în parte inedite, sunt prezentate date și fapte din activitatea Societăților Culturale ale albanezilor din România, sunt evocate personalități ale comunității albaneze, raporturile dintre albanezi, români și aromâni, cu deosebire în ultimele decenii ale secolului XIX și începutul secolului XX.

• **Teodor Brateș — EXPLOZIA UNEI CLIPE.**

Editura Scripta, București, 1992, 168 pp., 280 lei: amintirile unui personaj extrem de controversat, aflat însă în miezul evenimentelor din ziua de 22 decembrie 1989 și deci în plină istorie contemporană a României.

• **Preot dr. Gheorghe I. Drăgulin — IDENTITATEA LUI DIONISIE PSEUDO-AREOPAGITUL CU IEROMONAHUL DIONISIE SMERITUL (EXIGUUL)** (tipărită prin stăruința și cu Binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului dr. **Nestor Vornicescu,** Mitropolitul Olteniei).

Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991, 343 pp.: încununarea unor mai vechi preocupări privind identificarea lui Dionisie Areopagitul cu dobrogeanul Dionisie Exiguul, lucrarea de doctorat pune în circulație și o altă idee: că renumitele **Dialoguri ale lui Pseudo-Chesarie** i-ar aparține tot învățatului din Dacia Pontică.

• **BUCUREȘTI. MATERIALE DE ISTORIE ȘI MUZEOGRAFIE. VOL XI.**

Editura Museion, București, 1992, 331 pp. + 193 foto: studii și articole despre oameni, locuri și clădiri din trecutul Capitalei.

• **Aurel Păuncu — EVENIMENTE FĂGEȚENE ÎN DATE. 1548-1992.**

Editura „Călăuza", Deva, 1992, 104 pp., 250 lei: o lucrare de istorie locală, despre zona Făget, ținut de graniță dintre Banat și Transilvania, care încearcă să recupereze, cât se mai poate, evenimente din trecut și să consemneze faptele prezentului.

COPERTELE

①Corabia și calul i-au dus pe vikingi în cele patru zări de lume (statuie de călăreț viking din sec. XIII, descoperită în Danemarca **(Ceilalți vikingi,** p. 72)

②O pagină din manuscrisul miniat bizantin, pe care Nicolae Mavrocordat i l-a trimis în dar regelui Franței, Ludovic XV. Autorilor expoziției organizate între lunile noiembrie 1992 și ianuarie 1993, la Muzeul Luvru, nu le-a venit să creadă și au trecut pe cartonul explicativ: „dăruit Principelui Țării Românești" **(De la Văcărești la Luvru,** p. 9)

④Detaliu dintr-o moschee ridicată în secolul XIV, în celebrul Samarkand, pe care Timur Lenk l-a iubit atât de mult **(1403-1406. În solie la Timur Lenk,** p. 64)

PLANSELE

Continuăm călătoria noastră în lumea imaginilor din viața politică și culturală din anii interbelici, păstrate în Cabinetul de fotografii din cadrul Colecțiilor speciale ale Bibliotecii Naționale. Amintim că în depistarea și selectarea fotografiilor am fost ajutați cu deosebită amabilitate de doamna **Ana Pleșia** și de domnul dr. **Ion Mamina.**

① **20 iunie 1935:** aspect din timpul serviciului religios organizat la Iași, cu prilejul readucerii osemintelor domnitorului Dimitrie Cantemir și depunerii lor la biserica Trei Ierarhi. În asistență pot fi remarcați: Nicolae Iorga, Ion Inculeț, Mihail Sadoveanu, Gheorghe Tătărescu ș.a.

4 noiembrie 1937: la București, pe Calea Victoriei nr. 133, se pune piatra de fundament a Palatului Ministerului industriei, festivitate prezidată de ministrul secretar de stat Valer Pop și la care participă Ion Inculeț — secretar de stat la Ministerul de interne, Petre Bejan — subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri, A. Bentoiu — subsecretar de stat la justiție și Mitiță Constantinescu — guvernator al Băncii Naționale

②Secvență din timpul unui congres al Partidului Poporului; în picioare, Al. Averescu citește raportul; în rândul din spatele său, stând jos — Octavian Goga

Ședință a Delegației Partidului Național-Țărănesc. Printre participanți: I. Mihalache, dr. N. Lupu, V. Madgearu, Eduard Mirto, dr. D. Mezincescu, M. Ghelmegeanu, Armand Călinescu, Petre Andrei

③**18 iulie 1939:** parastas de un an de la moartea reginei Maria, desfășurat la Curtea de Argeș în prezența regelui Carol II, a principesei Elisabeta și a arhiducilor Ileana și Anton, cu participarea miniștrilor și consilierilor regali N. Iorga, G.G. Mironescu, C. Argetoianu, A. Călinescu ș.a.

15 august 1939: consilierii regali invitați la serbările organizate în portul Constanța, cu prilejul Zilei Marinei

④Controversatul om politic Constantin Argetoianu în trei ipostaze inedite: portret de tinerețe, la curse la Hipodromul Băneasa și lăsându-se sedus de aparatul de filmat

Album istoric
Viaţa politică în România interbelică

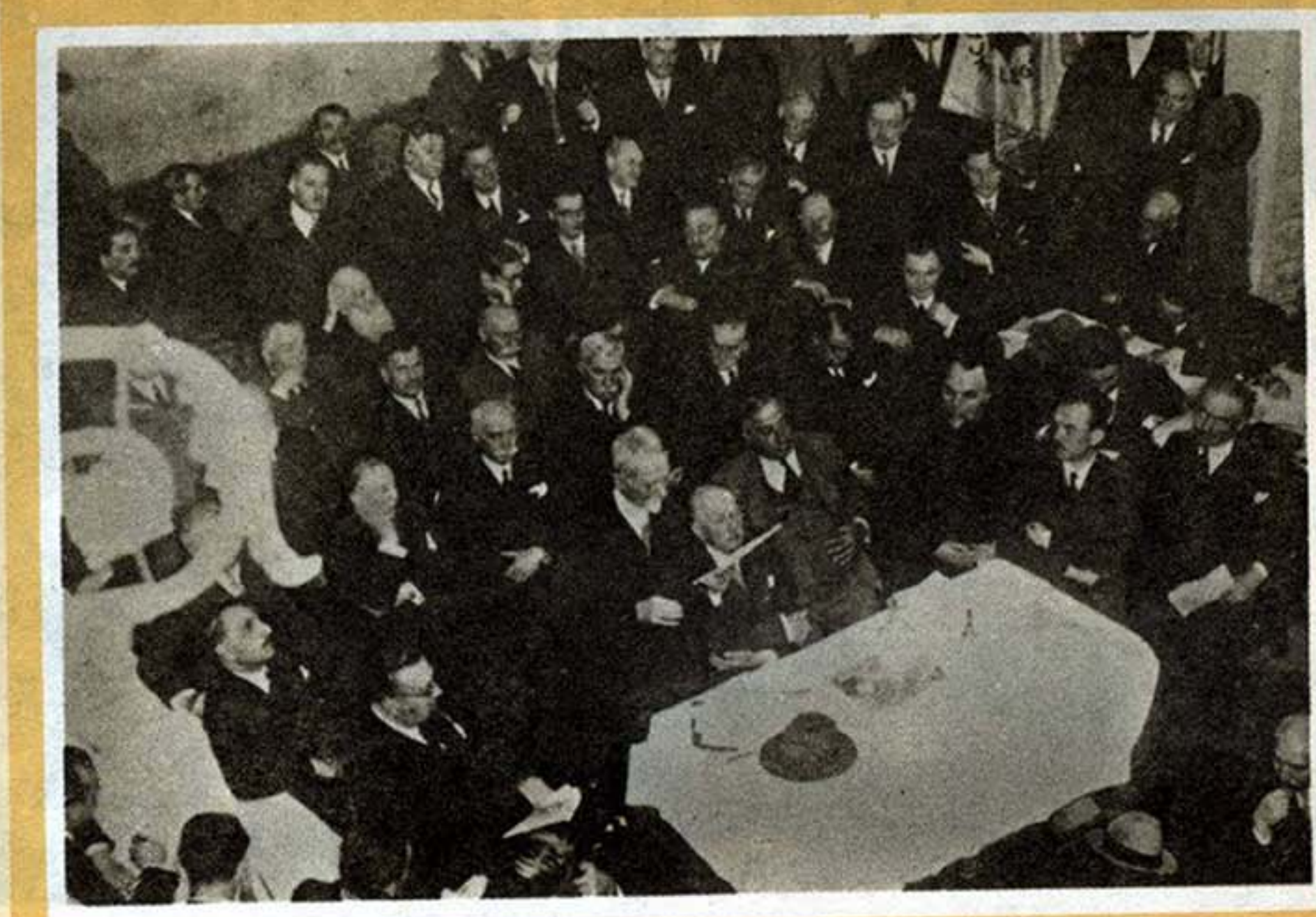

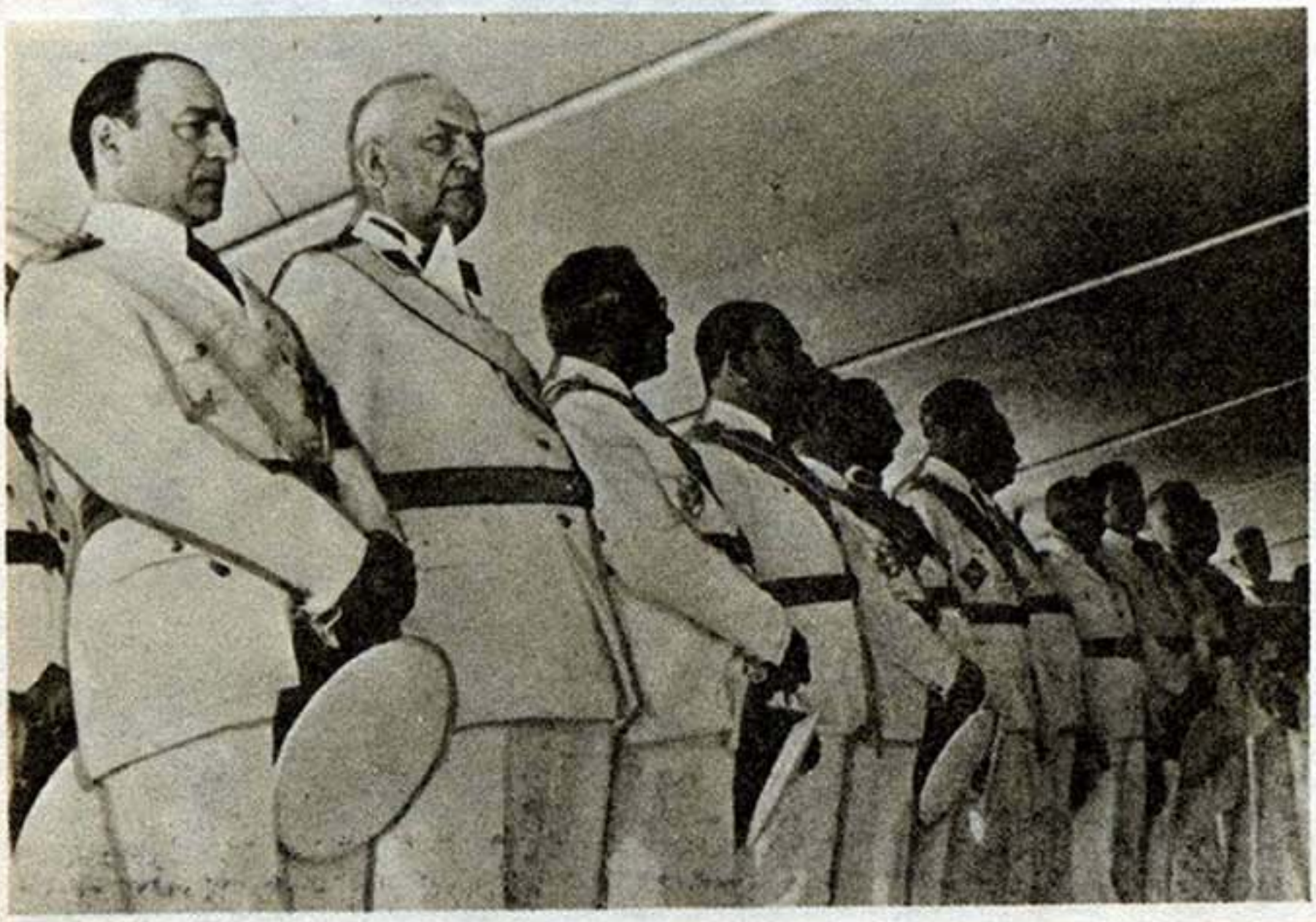

RHÔNE POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

Pentru a pregăti acţiunea de vânzare publică a unei părţi din acţiunile grupului Rhône-Poulenc **— al cărui proprietar este statul — s-a lansat, la 26 noiembrie 1992, o campanie publicitară instituţională. Ultima de acest gen avusese loc în 1987-1988 şi urmărise promovarea unei imagini cât mai complete a grupului. Astăzi, campania publicitară îşi propune să prezinte atuurile grupului** Rhône-Poulenc **şi rezultatele strategiei pe care a promovat-o până acum. Ea are două componente: a) o campanie instituţională, prin mass-media, de care se ocupă** Rhône-Poulenc **şi b) o campanie financiară, legată direct de pregătirile ce se fac în vederea scoaterii la vânzare a acţiunilor grupului, de care se ocupă Ministerul economiei şi finanţelor. În cadrul sondajelor pregătitoare, 57% dintre cei interogaţi şi-au amintit de precedenta campanie publicitară instituţională, iar pentru 60% dintre aceştia cel mai cunoscut element revenit în memorie a fost formula „Bine aţi venit într-o lume...". Actuala campanie publicitară — care pune un accent deosebit pe Extremul Orient, o regiune de viitor şi în plină dezvoltare — doreşte, în principal, să scoată în evidenţă că grupul** Rhône-Poulenc **se află în serviciul nevoilor umane şi acţionează în respectul faţă de mediul înconjurător.**

'n zece în zece ani

Se știu încă puține lucruri despre bazele moleculare ale cancerului și evoluția fundamentală a acestei maladii. Ea constituie a doua cauză a mortalității pe plan mondial. Statisticile arată că unul din trei oameni vor dezvolta un cancer, iar rata mortalității este de unu la patru. Cele mai răspândite forme sunt cele care afectează plămânul, sânul și colonul. Fumatul se află la originea a 30% dintre îmbolnăviri.

Ca rezultat al unirii eforturilor cercetării științifice pe plan mondial - *Rhône-Poulenc*, de exemplu, lucrează într-o strânsă colaborare cu CNRS, Inserm, Institutul Gustave Roussy din Villejuif, Institutul Curie din Paris, New York University, Institutul Max Planck din München, National Cancer Institute din Bethesda, Maryland (S.U.A.) și Laboratorul de genetică a eucariotelor din Strasbourg - s-a confirmat ipoteza că genele sunt implicate în dezvoltarea unui cancer. Sigur, pentru populație, faptul că există o predispoziție la cancer, cel puțin pe baza factorului ereditar, a fost și este o cauză majoră de îngrijorare. Pentru oamenii de știință însă, stabilirea acestui lucru a însemnat un pas înainte în bătălia pe care o dau cu necruțătoarea maladie.

În ultimii 30 ani, grupul *Rhône-Poulenc* a depus eforturi permanente pentru descoperirea de noi metode terapeutice anti-canceroase, atât pe planul investițiilor (35 milioane franci francezi, în 1991) cât și pe cel al diversificării cercetării. Încă din 1963, a fost descoperit *Cerubidine*, un antibiotic anti-tumoral, folosit în tratamentul leucemiei mieloide acute, care rămâne încă un medicament de referință. Dar în vreme ce forme de cancer precum leucemia, boala Hodkin și cancerul testiculului pot fi ținute sub control cu succes, s-au făcut puține progrese în domeniul tumorilor solide.

Cercetarea actuală a grupului se orientează în două direcții: una chimică și alta biologică. Prima metodă este cea tradițională și constă în descoperirea și testarea moleculelor active pentru a putea stabili asupra căror tumori vor fi eficiente. La Centrul de la Vitry sunt trecute în revistă în jur de 1 000 molecule pe an, iar în fiecare săptămână se analizează sute de extrase de fermentație. Prin metoda aceasta - apreciază specialiștii - se descoperă o nouă aplicabilitate a unui produs la fiecare zece ani. În cadrul cercetării, se urmăresc mai multe obiective. De exemplu, rezistența chimică a tumorilor, căci se poate ca un tratament să fie ineficient în cazul unei tumori recidivante, chiar dacă el s-a dovedit un succes în cazul unor teste preliminare.

O altă problemă o constituie faptul că chimioterapia actuală se bazează pe o combinație de medicamente mai vechi, care au un spectru larg de acțiune dar și o puternică toxicitate. Datorită acestui fenomen secundar, este nevoie de o terapie adjuvantă, printre care și anti-emetice. Între metodele terapeutice testate se numără și anti-emeticele, care să reducă suferințele bolnavului supus chimioterapiei. Astfel, s-a obținut RG 12915, produs de *Rhône-Poulenc Rorer*. Se află în teste clinice un antagonist al receptorului serotoninei (5 - HT3), care și-a dovedit eficiența în tratamentul emesisului indus chimioterapeutic. El produce efecte anti-emetice, în funcție de doză, după administrare orală sau intravenoasă. Datele preliminare au demonstrat o bună acțiune când este administrat pe cale orală și o bună compatibilitate biologică. Tot *Rhône-Poulenc Rorer* produce *Clastoban* (clodronate), derivat bisfosfonat, administrabil atât oral cât și sub formă injectabilă, un puternic inhibitor al pierderilor de substanță osoasă. Este indicat în tratarea hipercalcemiei maligne și a bolii Paget. Sunt investigate și alte posibilități de utilizare.

Molecula speranței

Mari speranțe se leagă de un alt medicament: *Taxotere*. În anul 1971, cercetătorii americani au identificat în trunchiul arborelui de tisă prezența unei substanțe antitumorale, numită taxol. Studii clinice efectuate timp de șapte ani asupra bolnavelor de cancer ovarian, care nu răspundeau la tratamente convenționale, au arătat că taxolul putea duce la remisiuni. Rezultate și mai încurajatoare s-au obținut la National Cancer Institute asupra altor tumori, în special asupra cancerului mamar. Dar a apărut curând o problemă materială: pentru a obține 2,5 kg de taxol - cu care se pot trata 2 000-3 000 pacienți - trebuiau distruși 12 000 arbori de tisă. Sinteza completă a taxolului, care are o structură extrem de complexă, i-a pus la grea încercare pe chimiști, peste 20 echipe de cercetători din întreaga lume lucrând la rezolvarea acestei probleme. În 1979, cercetători de la Institut de Chimie des Substances Naturelles au început studiul tuturor substanțelor active din arborele de tisă. Ei au identificat o structură apropiată de taxol, numită tetraol, care se extrage din acele arborelui, putându-se astfel regenera sursa în fiecare an. Studiile întreprinse de cercetătorii francezi s-au finalizat cu sintetizarea parțială a taxolului și descoperirea unui produs intermediar, *taxotere*. Deși taxol și *taxotere* au proprietăți diferite, structura lor de bază este similară. În 1989, *Rhône-Poulenc* a preluat cercetarea fundamentală în vederea utilizării farmaceutice a acestei molecule, iar în iunie 1990 au început testările clinice în Europa și în Statele Unite privind efectele anti-tumorale. S-a constatat că *Taxotere* este de două ori mai activă decât taxolul. Molecula are un mecanism de acțiune neobișnuit, fiind un agent anti-microtubul, care acționează prin inhibarea depolimerizării tubulinei, oprind astfel procesul de diviziune celulară. Activitatea de inhibare se produce în mod selectiv. *Rhône-Poulenc Rorer* se află acum în faza II a teste-

lor în Europa și S.U.A. iar molecula s-a dovedit foarte eficientă în tratarea cancerului ovarian și altor varietăți de tumori, precum cele ale sânului. În cazul în care rezultatele clinice vor fi bune până la capăt, *Taxotere* ar putea fi înscris pentru înregistrare în 1994.

A doua cale de atac o constituie ingineria genetică. Între cele 50-100 000 gene care formează setul unui corp uman, majoritatea sunt active doar în perioada de formare a fetusului. Totuși, sub efectul unor factori externi - carcinogeni, radiații sau anumiți viruși - gene care în mod normal, în perioada vieții adulte, ar trebui să stagneze, sunt reactivate sau cunosc o metamorfoză, provocând cancere. Există de fapt două tipuri de gene care concură în această direcție: cele care prin acțiunea (sau non-acțiunea) lor contribuie la formarea unei tumori, protooncogenele, implicate în creștere și diferențierea celulară, și opusele lor, antioncogenele, cele care inhibă tumorile, acționând ca niște frâne față de multiplicarea celulelor. Ca să apară un cancer, o protooncogenă comandă celulelor să producă proteine care în mod normal sunt legate de formarea unei tumori canceroase. Drept urmare a reactivării, antioncogenele își pierd capacitatea de stabilizare și celulele scapă activității normale de control imunitar al organismului. Aproximativ 50 dintre aceste gene au fost deja identificate ca fiind, direct sau indirect, implicate în generarea unui cancer. Rămâne să se găsească și restul și, mai ales, inhibitorii lor.

La acest capitol, *Rhône-Poulenc Rorer* va putea oferi în curând un produs, *Granocyte* (factor de stimulare a coloniei granulocitare), utilizabil pentru neutropenia indusă de chimioterapie sau asociată cu transplantul de măduvă osoasă, deoarece în cursul chimioterapiei, celule albe sănătoase sunt distruse alături de cele maligne. El a fost obținut prin inginerie genetică. Experimentările se fac în colaborare cu laboratorul japonez Chugai.

Pe termen lung, *Rhône-Poulenc Rorer* urmărește finalizarea testelor clinice, inițiate nu cu mult timp în urmă, privind o nouă entitate chimică ce aparține clasei de agenți ce acționează asupra sintezei ADN și care s-ar putea dovedi eficientă în tratarea tumorilor solide. Acești agenți interacționează cu topoizomeraza II pentru stabilizarea complexelor de scindare enzimatică a ADN, care duce în final la moartea celulei. Acest agent este un compus de sinteză care manifestă o puternică afinitate pentru ADN și care acționează după un mecanism diferit, inducând clivaje în locuri diferite de cele unde au acționat alți inhibitori ai topoizomerazei II. În faza actuală - testele au început în august 1991 în Europa și în ianuarie 1992 în S.U.A. - există speranțe că se vor obține rezultate mai bune și o toxicitate redusă față de alte metode terapeutice. Faptul că acest agent terapeutic este hidrosolubil constituie un avantaj în găsirea unor formule mai bine tolerate și deci mai ușor de întrebuințat.

O altă direcție de cercetare o constituie explorarea implicării factorilor de creștere și a receptorilor lor în proliferarea celulelor canceroase. Această direcție este reprezentată de inhibitorii specifici ai proliferării celulelor prin blocarea receptorului factorului de creștere asociat tyrosin-kinazei. Asemenea compuși au o valoare potențială în tratarea dezordinilor proliferative, precum tumorile sau psoriasis. Primele teste clinice au început în 1992.

În concluzie, într-un domeniu al medicinei în care descoperirile se fac într-o viteză invers proporțională cu nerăbdarea angoasată a bolnavilor - și nu din vina celor implicați, ci din cauza lipsei fondurilor și a dificultăților deosebite pe care le presupune cercetarea - *Rhône-Poulenc Rorer* este foarte bine situat. Prin *Taxotere* și celelalte proiecte aflate în curs de finalizare sau în diverse faze de testare clinică, *Rhône-Poulenc Rorer* va deține o poziție puternică pe o piață a acestui tip de medicamente care, se estimează, va atinge - din nefericire - o creștere de trei ori până în anul 2000. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

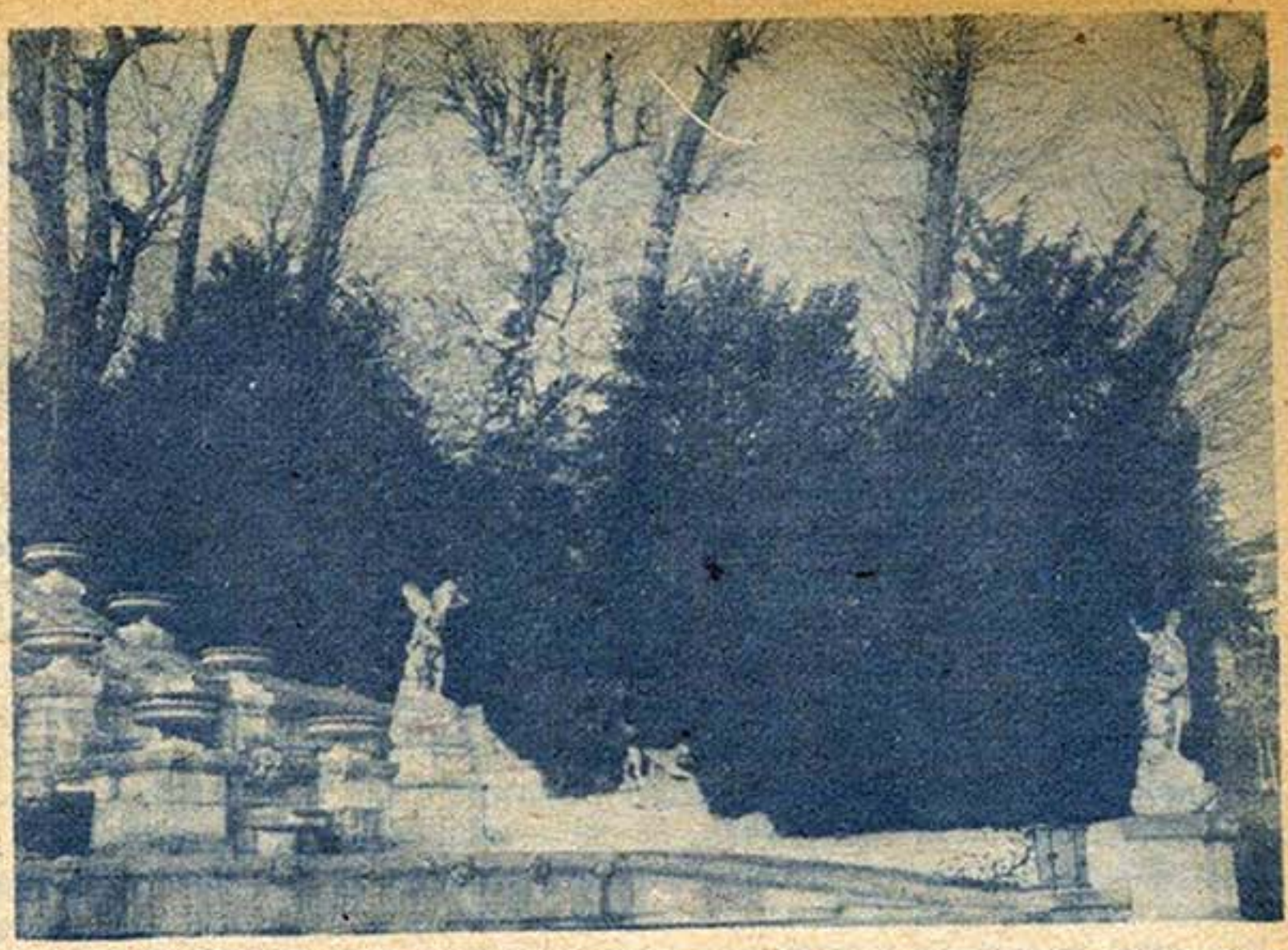

Din arborele de tisă, „Taxus Baccatal", se obține o moleculă folosită în lupta contra anumitor forme de cancer

ARHIPELAGUL ORORII (III)

CONSTANTIN AIOANEI, CRISTIAN TRONCOTĂ

Între anii 1949-1953 au fost înfiinţate în fosta regiune Dobrogea coloniile de muncă de la „Salcia", „Cernavodă" şi „Capul Midia", cu scopul declarat al „reeducării prin muncă". Modul de organizare şi funcţionare al coloniilor şi regimul de detenţie instituit arată în mod clar că unicul scop a fost exterminarea deţinuţilor. Numărul celor trimişi în respectivele colonii a depăşit cu mult capacitatea spaţiilor de şedere. Mulţi erau bolnavi, în vârstă, inapţi pentru muncă. Conducerea Ministerului afacerilor interne şi cea a Direcţiei generale a lagărelor şi coloniilor de muncă, deşi cunoşteau situaţia, continuau să trimită loturi tot mai numeroase. Sunt edificatoare rapoartele şi declaraţiile făcute de cadre ale Direcţiei generale a lagărelor şi coloniilor de muncă, cât şi de unii deţinuţi audiaţi în anul 1953, cu prilejul unei anchete efectuate de Procuratura Militară. Reînnoim avertismentul făcut cititorilor revistei Magazin istoric: **este vorba despre documente oficiale, rezultate în urma unei anchete evident dirijate, care trebuia să ajungă la concluzii prestabilite. Motivul pentru care le punem în circulaţie este că — dincolo de caracterul lor de documente istorice, totuşi — transpare, chiar şi în aceste condiţii, oroarea represiunii exercitate împotriva unor mari grupuri de oameni.**

În raportul din 25 aprilie 1953 al fostului colonel Ion Baciu, până în octombrie 1952 director general al Direcţiei penitenciare şi lagăre, se arăta: „prin înfiinţarea coloniilor de la Direcţia generală a coloniilor, au fost trimişi un număr important de deţinuţi începând cu anul 1949, care la începutul înfiinţării acestor colonii nu au avut asigurate posibilităţi de cazare". Şi tot el declara, la 21 februarie 1955, în faţa Tribunalului Militar : „am fost în control în colonia «Salcia» de circa trei ori şi cu această ocazie mi-am dat seama că condiţiile de cazare nu erau optime... În unităţi se găseau foarte mulţi inapţi şi atunci când am raportat fostului ministru adjunct Marin Jianu să ne dea aprobarea să înfiinţăm câteva penitenciare de inapţi, mi s-a răspuns că linia ministerului este ca toţi deţinuţii, chiar şi cei inapţi să lucreze".

La 18 martie 1955, fostul locotenent-colonel Maxim Dumitru, şeful serviciului producţie din Direcţia lagăre şi colonii, a făcut următoarea depoziţie în faţa Tribunalului Militar: „Se trimiteau un număr mare de deţinuţi, care trebuiau să ajungă la 4 000, deşi loc de cazare era pentru 2 000... Deţinuţii care ni se trimiteau erau în mare parte istoviţi şi bolnavi. În urma convoaielor erau unii aduşi pe păturI sau sprijiniţi pentru că abia se puteau ţine pe picioare... La primirea unui lot de 700 deţinuţi am selecţionat şi oprit pentru muncă circa 300 deţinuţi. Pentru acest fapt am fost criticat de fostul comandant colonel Baciu Ion [cel de mai sus, care constata şi el că „nu erau optime" condiţiile de „cazare" — *C.A., C.T.*] într-o conferinţă cu ministrul de interne Pavel Ştefan, că nu am dreptul să refuz deţinuţii ce au fost transferaţi de Direcţie".

Toată lumea era de acord — post-factum — asupra acestui aspect: în colonii fuseseră trimişi oameni care nu aveau ce căuta acolo. Astfel, la 21 aprilie 1953, fostul locotenent-colonel Ştefan Coler, locţiitor şef de direcţie pentru probleme de producţie din Direcţia lagăre şi colonii de muncă, declara: „Au fost trimişi oameni în vârstă sau invalizi cu picior de lemn sau anchilozaţi la braţ". Iar la 8 aprilie 1953, medicul coloniei „Salcia", Nicolae Rizeanu, afirma: „organele de conducere din Bucureşti au fost în control în mai multe rânduri la colonie şi au văzut situaţia grea în care trăiau deţinuţii şi nu au luat nici o măsură. Colonelul Albaiu a venit în repetate rânduri şi o dată a stat în colonie o lună de zile... Colonelul Sloboda, căruia i-am raportat personal situaţia, ducându-l chiar în dormitor unde nu puteau sta mai mult de 100 deţinuţi, dar erau cazaţi peste 300. El personal i-a văzut noaptea pe deţinuţi cum dormeau în picioare şi pe jos. A promis că va lua măsuri, dar situaţia nu s-a îmbunătăţit, dimpotrivă au continuat să vină loturi noi de deţinuţi, fără a se mări capacitatea de cazare". Obsedant revine acest cuvânt: cazare! În sfârşit, să mai cităm o mărturie, cea a doctoriţei Georgeta Popescu, de la Centrul de triere a deţinuţilor din Rahova, care arăta că în 1952, cu ocazia unei inspecţii, fostul ministru adjunct Jianu Marin, deşi s-a convins personal că mulţi deţinuţi erau bătrâni, infirmi, bolnavi T.B.C., cardiaci şi unii chiar în cârje, i-a ordonat „să nu mai pună diagnostice cu uşurinţă, că dacă un deţinut este bolnav de inimă, poate să moară şi acasă, ca şi la muncă".

„Cazaţi" în condiţiile pe care le-am văzut, lipsiţi de o minimă îngrijire medicală, su-

balimentați, deținuții din coloniile de muncă au fost supuși unui continuu regim de teroare fizică și psihică, stimulat atât prin ordinele primite, cât și prin inițiative locale. Astfel, în timpul vizitei făcute în aprilie-mai 1952 de către Alexandru Drăghici pe șantierul Canalului Dunăre-Marea Neagră, la sesizările ce i s-au făcut că numărul deținuților depășea capacitățile coloniilor de muncă, ceea ce afecta și randamentul lor, ministrul a apreciat că, dimpotrivă, condițiile erau prea bune, avertizându-i pe șefii coloniilor că nu manifestă suficientă severitate față de deținuți și cerând în mod expres înăsprirea regimului la maximum. Și îndemnul i-a fost urmat întocmai. La 20 ianuarie 1953 a avut loc o consfătuire cu cadrele Direcției generale a lagărelor și coloniilor de muncă, unde s-a indicat împărțirea deținuților pe categorii, în funcție de realizarea planului. Pentru cei din categoria III-a s-a stabilit un regim de înfometare de numai 2 400 calorii zilnic. În plus, locotenent-colonelul Cosmici a sugerat ca deținuții care nu își îndeplineau norma în 8 ore să fie ținuți pe șantier încă 8 ore.

Pentru „stimularea" deținuților, s-au folosit și alte metode:

— bătăi cu pumnul, cazmaua, lopata, cureaua de la ventilatorul tractoarelor;

— scoaterea forțată la muncă a bolnavilor, în pofida indicațiilor medicale, chiar interzicerea tratamentului medical;

— pedepsirea prin scoaterea deținuților dezbrăcați la muncă, pe timp de iarnă, ori obligarea lor să stea cu picioarele în apă rece; să intre în apă până la brâu, ca să taie stuf și papură;

— ținerea în timpul iernii în zăpadă sau în carceră dezbrăcați, cu mâinile legate, iar în timpul verii expuși țânțarilor;

— folosirea unor instalații electrice pentru aplicarea de electroșocuri;

— alergarea deținuților cu caii;

— dezbrăcarea lor și tăvălirea prin mărăcini;

— asasinarea prin împușcare și profanarea cadavrelor;

— îngroparea unor deținuți de vii.

Referindu-se la metodele de mai sus, deținutul Ștefan Weiss declara în fața organelor de justiție, la 18 martie 1955: „Eu, care am fost și în lagărul de la Auschwitz, apreciez că tratamentul de la «Salcia» nu era departe".

Regimul inuman și fixarea unor norme de muncă imposibil de realizat chiar de către persoane valide au făcut ca lucrările să nu poată fi executate la termenele fixate prin grafice. Deși cunoștea foarte bine care erau cauzele reale, Alexandru Drăghici a stabilit că de vină erau sabotajele și a cerut întreprinderea unor cercetări. S-a constituit o comisie, condusă de maiorul Maximilian Vardan, șeful Serviciului de contrasabotaj pentru Canal. Rezultatul anchetei: nu era vorba de sabotaj, cauzele fiind de natură organizatorică, de proiectare (documentații incomplete ori greșite), sau ținând de incompetența factorilor de conducere. Urmarea? Drăghici a calificat comisia de anchetă ca „dușmănoasă" și l-a dat afară din Securitate pe maiorul Vardan; a dispus rearestarea celor anchetați anterior în stare de arest, care fuseseră puși în libertate de comisie, și trimiterea lor în judecată sub acuzația de sabotaj. Într-o ședință la care au participat ministrul adjunct Gheorghe Pintilie, secretarii generali Nicolschi și Mazuru, șefii de direcție Mișu Dulgheru, Gogu Popescu și Carabedian, precum și Iosif Chișinevschi, Drăghici a ordonat organizarea unui proces public exemplar în legătură cu „sabotajul" de la Canal, cerând ca întreaga acțiune să se încheie în trei săptămâni. Se stabiliseră deci vinovații, termenul de rezolvare, condamnările, plus că exista și exemplul maiorului Vardan. Nu este de mirare că noua comisie de anchetă, condusă de colonelul Mișu Dulgheru, șeful Direcției anchete, nu s-a sfiit să aplice bătaia în timpul interogatoriilor, amenințarea cu moartea, drogarea persoanelor anchetate, supuse unor interogatorii non-stop, ceea ce ducea la extenuarea lor fizică și morală, în condițiile în care li se refuza hrana. Unul dintre anchetatori, Nicolae Dumitrescu, recunoștea că „pregătirea celor arestați în vederea procesului s-a făcut în parte de către anchetatori iar în final de către Dulgheru, Mazuru și consilierul sovietic". În urma procesului, inculpații au fost găsiți vinovați de sabotaj și condamnați la moarte sau închisoare pe viață ori pe diferite termene.

Cu timpul, sesizările privind atrocitățile comise în coloniile de muncă au început să se strângă în proporții mult prea mari pentru a mai putea fi ignorate. Mai ales după ce penitenciarele și coloniile de muncă nu au mai fost în subordinea directă a lui Drăghici, a început să li se dea curs. Încă din 28 iunie 1952, locțiitorul politic al coloniei „Salcia", locotenentul Constantin Tănase, a înaintat un raport la Direcția generală a lagărelor și coloniilor de muncă, în care semnala: „În unitatea noastră o parte din milițieni bat deținuții în mod neomenesc și aceștia sunt curajați de însăși comandantul coloniei, lt. maj. Pavel, care și el bate în repetate rânduri, precum și de organele de control de la Direcție ca lt. col. Badica și Albon, care și ei însăși bat deținuții în fața milițienilor și ofițerilor". La 24 septembrie 1952, procuratura fostului raion Măcin a fost sesizată că în colonia „Salcia" sunt prea multe cazuri de deces în rândul deținuților. Primind aprobarea procuraturii regionale, a făcut cercetări la fața locului și a stabilit că nu existau „probleme deosebite", în afara faptului că deținuții nu primeau țigări și cărți poștale. Până la urmă, Procuratura Generală a trebuit totuși să ceară procuraturii regiunii

Galați să întreprindă cercetări în coloniile de muncă din Dobrogea. S-au constatat abuzuri și atrocități comise atât de cadre din administrație, cât și de deținuții brigadieri, dar nu s-au dispus măsuri împotriva celor vinovați.

În luna februarie 1953, din ordinul ministrului afacerilor interne Pavel Ștefan, a fost sesizată Direcția Procuraturilor Militare, care a cercetat în stare de arest pe comandantul coloniei „Salcia", împreună cu alte 20 cadre și deținuți brigadieri de la „Salcia", „Capul Midia" și „Cernavodă". Au fost învinuiți de instigare la omor prin torturi urmate de executare, crimă de omor prin torturi, abuz în serviciu, profanare de cadavre și vătămare gravă a integrității corporale. Dar să citățm din dosarul cu declarații și rapoarte.

În luna aprilie 1953, fostul sublocotenent Ion Cârliga, de la secția „Strâmba", declara: „It. Manciulea Petre a ales în fața mea circa 30-40 deținuți și a început să îi bată cu pumnii și cu picioarele arătându-mi că așa trebuie să fac și eu pentru a face treabă cu ei. Pe unul l-a bătut așa de rău, lovindu-l în inimă cu pumnul de a început să se zbată la pământ, făcând spume la gură și tremurând... În ianuarie 1953 a venit la secția «Strâmba» col. Coler Ștefan împreună cu locțiitorul politic Szabo și cpt. Dumitrescu — seara după orele 9, a dat alarma scoțând afară 300 de deținuți în cămașă, izmene, desculți și cu capul gol, ținându-i în curtea coloniei o oră și ceva, culcați pe burtă, înconjurați de sentinele. După acest «exercițiu», a doua zi am avut 50 deținuți bolnavi care nu au putut ieși la lucru".

Deținutul Teodor Baicu declara la 22 februarie 1953: „În ziua de 22 ianuarie 1953 lucram la desfăcutul gardului de sârmă din jurul secției «Bandoiu». Pe seară a venit slt. Ilinca Tudor și spunându-mi că de ce nu am scos mai repede țărușii de la gard, m-a lovit de două ori cu muchia cazmalei de mi-a rupt o coastă. Tot în acea seară a mai lovit cu cazmaua pe deținutul Vancea Petru".

„Prin luna ianuarie 1953 am fost bătut cu parul de lt. Popa pentru faptul că nu puteam munci și nu puteam merge în pas alergător cu targa. Cumnatul meu Lunca Dionisie într-o seară din luna ianuarie 1953 a fost bătut de lt. Popa cu parul și apoi a ordonat brigadierului Popovici (deținut) să-l bată până îl va omorî. După ce l-a bătut, l-a băgat în carceră în pielea goală iar a doua zi dimineața l-a scos mort" — declara Andrei Rădulescu.

Iată ce relata și deținutul Liviu Radu, fost medic la colonia „Capul Midia", la 22 decembrie 1955: „prin octombrie 1952, lt. maj. Borcea Liviu aflând că deținutul general Ignat se află bolnav în baracă, mi-a dat ordin să-l aduc în fața sa, deși acesta nu putea merge, având o fractură a coloanei vertebrale neconsolidată. Deținutul a fost adus de alți doi deținuți călare pe o bâtă în fața lt. maj. Borcea Liviu, care după ce l-a văzut m-a întrebat pe mine ce boală are și de ce nu vrea să meargă. După ce i-am spus că are coloana vertebrală fracturată și o paralizie a membrelor inferioare, lt. maj. Borcea m-a insultat și mi-a spus să tac din gură, după care i-a ordonat bolnavului să meargă. Deținutul mergând un pas, s-a prăbușit la pământ. Văzând aceasta, lt. maj. Borcea s-a năpustit asupra deținutului și l-a călcat cu cizmele, lovindu-l puternic pe tot corpul, după care a dat ordin să fie vârât în închisoare".

În raportul întocmit în ianuarie 1953, cu prilejul unui control efectuat pe linie sanitară, șeful biroului sanitar, dr. D. Husariu, nota că „atât medicul deținut cât și oficiantul sanitar au relatat că deținuții inapți au fost scoși adesea la muncă, nerespectându-se scutirile date de către oficiantul sanitar. Au fost cazuri când deținuții bolnavi care au fost scoși la muncă au decedat chiar în cursul acelei zile sau peste 2-3 zile (2 cazuri)". Iar în declarația dată la 10 decembrie 1955, deținutul Ștefan Nițescu, medic la colonia „Capul Midia" preciza: „Bolnavi cu răni grave, slăbiți în ultimul hal, astfel că nu mai rămăsese decât scheletul de ei, erau trimiși în cârjă la lucru. Au fost cazuri când au venit de pe șantier deținuți morți de frig sau în agonie. Este astfel cunoscut cazul deținutului Lantianu Victor, care a fost adus în comă de pe șantier, fiind readus cu greu la viață". Să mai adăugăm și declarația sublocotenentului Ștefan Floarea, din 23 mai 1953, fost șef birou operativ: „Între 16-20 ianuarie 1953 au fost scoși din ordinul lt. Cormos un grup de 15-17 deținuți la muncă pe șantierul Dealul Sofia-Cernavodă, care erau îmbrăcați foarte subțire și în majoritate bolnavi de epilepsie. Înainte ca acești deținuți să ajungă la locul de muncă, cinci dintre ei au picat pe drum făcând scenele obișnuite de acei ce sunt predominați de această boală".

Sunt sute de asemenea declarații, una mai îngrozitoare decât alta, atât prin faptele descrise, cât și prin seninătatea cu care le relatează foștii torționari. Iată, de exemplu, confruntarea dintre Petre Constantinescu și locotenentul Petre Manciulea, care a avut loc la 6 aprilie 1953: *„Constantinescu* — Prin luna ianuarie 1953, lt. Manciulea a venit în secția «Piatra Frecăței» și dând peste doi deținuți care refuzau să muncească mi-a dat ordin să-i bag cu picioarele în Dunăre. Eu i-am dus cu sergentul Lungu și i-am ținut în apă până la genunchi o jumătate de oră... *Lt. Manciulea* — sunt adevărate cele spuse de Constantinescu, însă precizez că i-am ținut în apă doar un sfert de oră".

Mulți deținuți au decedat în urma „tratamentelor" aplicate. Astfel, sergentul Nicolae Ghețău, de la colonia „Salcia", declara la 17 iulie 1953: „Eu am găsit în carceră patru deținuți băgați de slt. Cârliga; doi în picioare și doi

cu capul în jos. Toţi deţinuţii aveau fiare pe picioare. Bârlădeanu a fost introdus în carceră cu capul în jos. L-am scos afară şi peste două ore a murit". Un alt caz îl relata deţinutul Gheorghe Munteanu, medic la colonia „Cernavodă": „În ziua de 5 martie 1953 a fost adus la penitenciar deţinutul Rapciug Ion şi internat în infirmeria coloniei. Acesta a stat 15 zile la carceră în lanţuri şi apoi a fost trecut la penitenciar, fiindcă i se umflaseră picioarele şi nu le mai simţea. În urma vizitei medicale făcute de medicul Ştefănescu la penitenciar, a fost ridicat şi adus pe targă la infirmerie pentru a i se da îngrijirile medicale necesare. L-am reţinut la infirmerie, deoarece membrele inferioare erau tumefiate până aproape de genunchi, iar labele picioarelor până la mijlocul gambelor erau de culoare aproape neagră-vineţie, fără puls şi reci. Am întocmit foi de evacuare la spital, dar până la 16 martie nu am putut obţine evacuarea. Trimiterea la spital era necesară pentru a se face amputarea şi a salva viaţa deţinutului. În ziua de 16 martie deţinutul a murit în infirmerie".

Un alt deţinut, Jean Dincă, din colonia „Salcia", scria în declaraţia dată la 24 ianuarie 1955: „Am văzut cadavre de deţinuţi aduse de la «Bandoiu» şi «Strâmba» aruncate în curte sau ţinute în căruţe câte două-trei zile, având nasurile şi urechile mâncate de şobolani... Când erau ţânţari, din ordinul lt. Popa deţinuţii erau dezbrăcaţi şi puşi seara să stea legaţi pentru a-i mânca ţânţarii".

„Începând din decembrie 1952 — declara la 10 iunie 1953 deţinutul Vasile Leoveanu, oficiant sanitar tot la «Salcia» —, mortalitatea a luat proporţii mari în cadrul coloniei. Cauzele morţii erau alimentaţia insuficientă, trimiterea în colonie a deţinuţilor inapţi pentru o muncă aşa grea şi bătaia care atinsese proporţii mari. În luna august 1952 lt. maj. Pavel fiind în brutăria coloniei a bătut pe brutari şi pe un deţinut cu numele Borbinaţi, care din cauza bătăii a făcut hemoragie şi a fost internat în infirmerie. Acest deţinut fusese bătut în prealabil şi de lt. Popa, care era călare. Tot cu această ocazie lt. Popa îl bătuse şi pe deţinutul Ignat Gheorghe, punându-l apoi să adune iarbă cu gura... Lt. Popa bătea într-un mod de nedescris deţinuţii. Eu personal am văzut bătând deţinuţii cu parul... Întrucât în acea zi au fost mai mulţi morţi, Prunescu, pentru a-i identifica, le-a pus cartoane în gură pe care scria numele. Deţinutul Lazăr a fost adus la «Salcia» cu un asemenea carton în gură, acestuia dechizându-i-se gura cu un topor, dinţii din maxilarul superior fiind complet rupţi... Brigadierul Grigoraş a bătut până la exterminare pe deţinutul Sotir Georgescu. După ce l-a bătut, l-a pus pe o targă pe

STRICT SECRET!

Proces-verbal

al şedinţei Colegiului Special de pe lângă M.S.S. din R. P. R.
din 27 Mai 1953.

Au participat: preşedinte Tov. Min. Drăghici Alexandru
membri: Tov. Min. Adj Alexandru
Gen. Maior Mojueu Vladimir
Gen Maior Nicolschi Alexandr
Lt. Col Ionuicî Pavel

Procurorul R.P.R.

Nr. crt.	AM ASCULTAT	AM HOTĂRÎT
1.	Dosarul de deslocare Nr. o74 al Dir. Regională M.F.S. Bucureşti, asupra numitului CHIRIACESCU PAVEL, anul naşterii 189o, soţia CHIRIACESCU FLORICA, anul naşteri 19o2.- Numitul Chiriacescu Pavel, a posedat o moşie şi o fermă cu loo Ha. pământ în Slobozia în Comuna Perieţi, care i-au fost expropiate în 1945, a mai posedat 5o ha. pământ în Com. Perieţi şi cai de curse la Hipodromul Băneasa. In trecut a făcut parte din mişcarea legionară, a luat parte la rebeliune. A fost Prefect în Ialomiţa In 1942 a adus 2 prizonieri sovietici care au lucrat pe moşia lui.-	Dislocarea lui : CHIRIACESCU PAVEL CHIRIACESCU FLORICA
2:	Dosarul de deslocare Nr. o39 al Dir. Regională M.S.S. Bucureşti, asupra numitei GUTULESCU ELIZA anul naşterii 19o1, fiul acesteia GUTULESCU IORDAN anul naşterii 1931.- Numita GUţulescu Eliza până în 1945 a posedat loo ha. pământ în Com. Tone-Ialomiţa. In prezent ăn imobil cu 5 apartamente unde domiciliază. Soţul ei GUTULESCU ALEXANDRU este decedat din anul 1951 fost Lt.Col. în vechia armată. Susnumita din anul 1951 lucrează ca funcţionară (curieră).-(	GUTULESCU ELIZA GUTULESCU IORDAN

.///.

care bătuse piroane de fier. Când l-a adus la infirmerie de la secția «Bandoiu», era mort și avea corpul în întregime perforat".

Relatând condițiile în care fusese împușcat deținutul Câmpeanu, Nicolae Rizeanu declara, la 25 mai 1953: „După ce a venit la Spirea Jean, acesta a început să-l bată. Deținutul Câmpeanu atunci s-a ferit de lovituri, îndepărtându-se. Spirea Jean a tras un foc de pistol, dar nu l-a nimerit. Câmpeanu, de frică, s-a oprit și Spirea Jean a continuat să-l bată. Deținutul s-a îndepărtat din nou și atunci Spirea a tras un nou cartuș care l-a lovit pe deținut în gât... Lt. maj. Pavel mi-a interzis să mai continui tratamentul deținutului Câmpeanu cu penicilină. Dacă i se făcea tratament și era transportat la Brăila pentru intervenție chirurgicală, cred că putea fi salvat".

Chiar și în asemenea condiții bestiale, solidaritatea umană mai funcționa. Iată ce declara, la 14 mai 1953, deținutul Iosif Cardei, din colonia „Cernavodă": „Zilnic se petreceau astfel de scene, unele mai impresionante ca altele, acte de tortură și schingiuire care nu pot fi concepute de mintea unui om sănătos și conștient de urmările lor; cu toate acestea, scenele se repetau zilnic, cu singura deosebire că actorii erau mereu schimbați... Într-o dimineață am asistat la o scenă din aceeași piesă. În timp ce detașamentele ieșeau pe poartă pentru a se duce la locul de muncă, doi-trei epileptici au căzut din cauza bolii pe care o aveau, printre rânduri, chiar în fața porții de la ieșire. Acest Circu, cu toate că era iarnă grea, zăpadă și ger, n-a binevoit să aprobe ca acești nenorociți să fie ridicați din zăpadă unde căzuseră. Ba dincontră, a ordonat ultimului detașament care urma să iasă pe poartă să treacă peste ei călcându-i. N-a fost nici unul din cei 80 deținuți din front s-o facă, cu toate că privirile d-lui prim erau îndreptate spre picioarele celor ce nu vroiau să execute ordinul său. În același timp însă, o căruță încărcată cu gunoi, trasă de doi cai, se îndrepta și ea spre poartă. Un gând diabolic îi împinge până acolo bestialitatea încât comandă căruțașului să treacă cu caii și căruța peste cele trei epave nenorocite culcate în zăpadă, lucru pe care încearcă să îl facă căruțașul, fără pic de șovăire, însă în ultimul moment, cei trei au fost trași de sub copitele cailor de câțiva deținuți care priveau cu groază la scena ce se perinda în fața ochilor-lor".

Tot atât de cutremurătoare ni se pare și declarația dată la 6 aprilie 1954 de Nicolae Chioreanu, fost deținut în colonia „Cernavodă": „În decembrie 1952 fiind bolnav am obținut un bilet de scutire de la medic. Acuzatul Moroșanu care era de serviciu n-a vrut să recunoască biletul și m-a luat la bătaie până m-a umplut de sânge. Apoi m-a dus la Cormos care m-a bătut în poartă până am leșinat și m-a obligat să ies la muncă timp de 36 ore fără mâncare și fără odihnă... Acuzatul Moroșanu a dat ordin la trei deținuți să fiu urcat în basculantă și să fiu aruncat în Dunăre. De frică am fugit între deținuți și am răcnit cât am putut. După aceasta m-a bătut Moroșanu cu o lopată până mi-am pierdut cunoștința, iar apoi am fost dus din nou în fața lui Cormos care a dat ordin să fiu băgat la carceră cu fiare la mâini și la picioare pe timp de trei luni. Am stat aici timp de 42 zile și aș fi murit la fel ca alți șase deținuți care au murit în ochii mei, dacă nu ar fi venit un sublocotenent care m-a scos și m-a dus la infirmerie. Când am fost scos de la infirmerie, Cormos a dat ordin să fiu băgat din nou în carceră până la împlinirea celor trei luni. I-am spus lui Cormos că nu mai pot rezista, la care el mi-a răspuns că noi trebuie să pierim: Nemaiputând suporta, mi-am tăiat venele de la mâna stângă. Apoi iar am fost bătut de Circu, de față fiind Moroșanu. Circu m-a ținut, iar Moroșanu m-a lovit cu cizma în testicule și în gură, rămânând nenorocit pe viață".

În sfârșit, o ultimă declarație, cea a deținutului Virgil Gavrilescu, făcută în fața Tribunalului, care ne poate oferi și un indiciu despre unul dintre motivele care au determinat inițierea anchetei: „Prin faptul că eu eram inginerul coloniei, circulam mai liber și mi-am putut da seama că locuitorii satelor din jurul coloniei «Salcia» erau profund indignați de cele ce se petreceau acolo. Faptele săvârșite nu puteau fi ascunse și erau văzute de populația locală. Populația locală își manifesta simpatia pentru deținuții maltratați și ura față de cadrele militare care conduceau colonia. Femeile din sat veneau noaptea în cimitirul unde erau îngropați deținuții omorâți și aprindeau lumânări la căpătâiul lor. Prin aceasta își manifestau compătimirea pentru regimul la care aceștia erau supuși. Chiar astăzi, după trecerea a doi ani de la acele fapte, s-au mai menținut încă aceste manifestări ale populației locale".

Reamintindu-i cititorului că toate grozăviile de mai sus sunt desprinse din actele oficiale ale anchetei întreprinse începând din 1953 de organele Procuraturii Militare, să vedem cu ce s-a soldat ea. Să mai menționăm doar un singur lucru: pe baza sesizărilor primite, s-a cerut și organelor de securitate să facă o informare despre situația din penitenciare și coloniile de muncă. În informarea făcută — și semnată personal de Alexandru Drăghici — faptele săvârșite erau calificate ca fiind... barbare! La 27 februarie 1954 s-a luat măsura trimiterii în judecată a celor vinovați. Au fost condamnați 24 foști ofițeri și subofițeri, precum și 13 deținuți brigadieri, pe termene ce variau între muncă silnică pe viață și 6 ani închisoare corecțională. La 10 decembrie 1955, Tribunalul Suprem, co-

(Continuare în p. 45)

1940-1944

MIHAI ANTONESCU

Convorbiri diplomatice (II)

Între multele episoade interesante ale vieţii diplomatice internaţionale din anii celui de al doilea război mondial, unul, după toate probabilităţile, cu caracter de raritate, dacă nu cumva de unicat, s-a petrecut în capitala României. Este vorba despre existenţa concomitentă la Bucureşti a două misiuni diplomatice italiene — una reprezentându-l pe regele Italiei şi guvernul mareşalului Pietro Badoglio, cealaltă pe Benito Mussolini. Două legaţii, doi miniştri, fiecare acţionând şi pretinzând a fi unicul reprezentant legitim în capitala României.

Cum a privit şeful diplomaţiei române de atunci această situaţie şi pe ce raţiuni se întemeia atitudinea sa?

Mihai I, regina mamă Elena şi Mihai Antonescu, la procesiunea dezvelirii bustului reginei Maria, în curtea Regimentului 4 roşiori (Realitatea ilustrată, *nr. 874, noiembrie 1943)*

Italia, guvernul Ducelui şi guvernul Maiestăţii Sale

Iată trei termeni de drept internaţional care, departe de a exprima ideea de unitate, conviețuiau la București și erau pe punctul de a dezlănțui un adevărat război civil italian în capitala României.

Să-i decodificăm, așa cum va face și ministrul român al afacerilor externe, încercând să-și precizeze poziția.

Italia — a doua mare țară latină, după Franța, chemată, în concepția lui M. Antonescu, să joace un rol important în refacerea solidarității latine europene, nu numai ca instrument de temporizare a influenței germane și barare a primejdiei bolșevice, ci și în vederea reorganizării postbelice a lumii.

Renato Bova Scoppa — ministru al Italiei la București, începând din 11 iulie 1941, până la înlăturarea lui Mussolini, la 25 iulie 1943, când își declară fidelitatea față de guvernul mareșalului Badoglio și rămâne în post la București ca reprezentant al acestuia. Mai mult, Renato Bova Scoppa colaborase intens cu Mihai Antonescu, la sfârșitul anului 1942 și începutul lui 1943, pentru a-l determina pe Mussolini să preia inițiativa unei desprinderi simultane a României și Italiei din alianța cu Germania și încheierea unei păci separate. Dictatorul italian nu a respins ideea, dar a dorit amânarea ei până la crearea unei conjuncturi militare favorabile, care nu s-a mai ivit însă niciodată.

Armando Odenigo — fost consul al Italiei la București până în septembrie 1943, când acceptă desemnarea sa de către Mussolini ca reprezentant al Republicii de la Salo pe lângă guvernul român.

Și acum să-l urmărim pe Mihai Antonescu interpretând situația de fapt, creată prin aceste evenimente, și ce valoare acorda el — în virtutea intereselor statului român — fiecăruia dintre cei trei termeni cu care venea în atingere în calitatea de ministru de externe.

București, 8 februarie 1944

Notă asupra convorbirii dintre Mihai Antonescu și Armando Odenigo, trimisul lui Mussolini la București

Dl. Odenigo, trimisul domnului Mussolini la București, a venit în audiență de prezentare.

Am recunoscut într-însul pe fostul consul general italian, care a lucrat în România mai multă vreme.

I-am spus de la început d-lui Odenigo că doresc să clarific poziția guvernului român și atitudinea mea personală în privința Italiei, a guvernului Ducelui, a guvernului Majestății Sale regelui Italiei, a d-lui Bova Scoppa și a italienilor de la București, fără nici un înconjur și fără nici un fel de ezitare.

Pentru mine, problema italienilor la București și a celor două legații este o problemă mult mai gravă, este problema Italiei, este problema latinității.

În vreme ce toate rasele se adună sau s-au adunat chiar, slavii, germanii, anglo-saxonii și chiar puterile Asiei, latinitatea — cea mai veche, mai profundă și mai rafinată dintre rase — se destramă singură.

Dacă școala lui Mazzini și veacul al 19-lea au pus în lumină principiul naționalităților, numai cea mai penibilă ignoranță ne poate împiedica să vedem că suntem în veacul raselor și că în timp ce toate rasele se adună, latinitatea obosită, particularistă sau incapabilă de sinteză, nu face decât a se destrăma și a se compromite.

Pe de altă parte, un om care își iubește patria și crede în unitatea ei ca în Dumnezeu nu poate să privească fenomenul italian al divizării decât ca o adevărată dramă.

Rog pe Dumnezeu să ferească țara mea de asemenea încercări.

În ce privește pe Duce, nu voi uita niciodată convorbirea de la Rocca delle Camminate. Ducele a fost cu mine sincer și mi-a spus tot ce gândea[1].

Mă onorează să știu că între punctul său de vedere și al meu nu am găsit atunci nici un fel de deosebire. Mi-a vorbit cu astfel de francheță că trebuie să închid în conștiința mea tot ceea ce mi-a mărturisit.

Mi-am făcut atunci datoria ca, ținând seamă de concluziile convorbirii, să spun Sfântului Părinte în întrevederea ce am avut, ca și Majestății Sale regelui Italiei, impresia pe care mi-o făcuse Ducele, iar prin ministrul [român la Lisabona] Cădere am comunicat-o și d-lui Salazar.

Ce s-a petrecut după aceea în Italia este pentru mine o adevărată dramă și un lucru asupra căruia mă abțin să vorbesc.

Rog să-i spună domnului Mussolini că nu am uitat convorbirea de la Rocca delle Comminate și că privesc tot ce s-a petrecut în Italia ca atare (o dramă).

Acestea sunt lucruri care aparțin Italiei.

Cu aceeași francheță cu care am considerat aceste împrejurări, declar că eu și ca ministru de afaceri străine și ca profesor de drept internațional, care crede în principiile profesate 17 ani la catedră, și ca om, nu pot să mă abat de la reguli care constituie baza legăturilor internaționale și pe care România, care nu este o mare putere, trebuie să le respecte: principiile fiind permanente, pe când noi, oamenii, suntem trecători și interesele României neputând să fie asigurate decât prin respectul statornic al principiilor stabile.

Aceste principii însemnează pentru mine datoria de

---

[1] La sfârșitul lui iunie și începutul lunii iulie 1943, Mihai Antonescu a făcut o vizită în Italia, cu care prilej a purtat convorbiri cu secretarul de stat Bastianini (29 și 30 iunie), cu Benito Mussolini (1 iulie, la Rocca delle Camminate), cu papa Pius XII (2 iulie, la Vatican), cu prințul moștenitor Umberto (2 iulie, la Roma) și cu regele Victor Emmanuel III (3 iulie, la castelul San Rossore).

a respecta imunitatea diplomatică a d-lui Bova Scoppa și exteritorialitatea. Am aflat că dl. Odenigo aduce și scrisoarea de rechemare a d-lui Bova Scoppa.

Acest lucru îmi este foarte greu să-l admit.

În nici un caz nu pot crea Majestății Sale regelui meu dificultatea ca el să hotărască asupra acestui lucru, ci trebuie eu însumi, înainte de a-i supune problema, să-i atrag atenția d-lui Odenigo că părerea mea este că dl. Bova Scoppa nu poate fi rechemat de Duce. Dl. Bova Scoppa a declarat că aparține guvernului Majestății Sale regelui Italiei. A declarat-o de îndată ce Ducele a demisionat. Atunci și guvernul german și noi am recunoscut, mai bine zis am confirmat, legăturile cu Italia, pentru că problema unei recunoașteri nici nu se punea, întrucât nu era vorba de schimbarea unei forme de guvernământ, ci de schimbarea funcțională și constituțională a statului italian printr-un alt președinte de consiliu, în urma demisiei Ducelui. Ce s-a petrecut după aceea este un lucru care nu schimbă principiile. Dacă Germania are titluri care-i aparțin, pentru ca, ținând seama de împrejurările petrecute pe teritoriul italian, trupele germane să poată să ia o altă atitudine față de Italia, iar în urma constituirii de către Duce a unui alt guvern să-l recunoască pe acesta și numai pe acesta, România, care nu are nici o justificare de drept pentru a constata ruperea legăturilor diplomatice cu guvernul Badoglio, cu care a lucrat pe baza regulilor dreptului internațional, la începutul activității acestuia, România nu ar putea nici să nege d-lui Bova Scoppa funcțiunea diplomatică, imunitățile și privilegiile de agent diplomatic[1].

Dl. Odenigo mi-a cerut permisiunea să mă întrerupă pentru a-mi spune că guvernul Badoglio nu este recunoscut nici măcar de Aliați decât sub forma unui comitet de apărare națională, care lucrează în sud. Că, în asemenea condiții, a i se recunoaște calitatea de suveran ar fi nu numai să nu se urmeze punctul de vedere german, dar să nu se țină seamă nici de punctul de vedere al celorlalți care nu tratează guvernul Badoglio ca guvern regulat.

I-am spus d-lui Odenigo drept răspuns că, chiar așa fiind, consider că una este problema funcționării guvernului și alta este problema funcționării d-lui Bova Scoppa.

Dl. Bova Scoppa a fost acreditat pe lângă Maiestatea Sa Regală la o funcțiune aci, beneficiind de toate privilegiile și imunitățile diplomatice. Aceste funcții, odată recunoscute și împlinite, nu pot să înceteze decât în conformitate cu regulile dreptului internațional sau prin încetarea oricăror relații sau prin plecarea Domniei-Sale.

I-am arătat d-lui Odenigo procedarea guvernului român față de dl. Lavrentiev[2]. Într-un moment când o gravă stare de opinie publică în iunie 1941 își îndrepta resentimentele împotriva țării care ne atacase și ne amenința nu numai teritoriul cotropit în parte, dar existența națională, i-am asigurat d-lui Lavrentiev viața și drepturile, instalându-i peste 90 de membri ai legației într-un tren în care au așteptat până când au putut să treacă spre Rusia, temându-mă atunci ca nu cumva vreo manifestare populară să atingă extrateritorialitatea Legației sau să-i aducă vreo ofensă. Având copii bolnavi i-am trimis medic și i-am dat toată considerarea umană.

— Când ministrul Statelor Unite la București[3] se găsea grav bolnav după intrarea în război a Statelor Unite, în chiar momentul când eu plecam spre Berlin — prima oară în vizită oficială —, eu nu am ezitat, aflând că are nevoie de un medic specialist, ca chiar pe peronul Gării de Nord să rog pe dl. ministru von Killinger să dea d-lui Stelzer dispoziții pentru a telegrafia la Berlin și în numele meu să intervină pentru a înlesni unui avion românesc, pe care voiam să-l pun la dispoziție, posibilitatea de a merge în Elveția spre a-i aduce acest medic.

După aceea, când ministrul Gunther, care a fost un credincios prieten al țării noastre, a murit, după constatarea stării de război dintre noi și Statele Unite, la cererea Germaniei și Italiei, eu nu am ezitat să trimit în scris doamnei Gunther, odată cu regretul acestei pierderi, asigurarea că poate să rămână pe teritoriul României atâta timp cât va voi, contând pe sprijinul leal și civilizat al Ministerului afacerilor străine și asigurând-o chiar că dacă nu aș mai fi eu pe locul pe care-l am, sunt sigur că oricine ar veni în locul meu ar urma această considerare.

Am organizat după aceea trenul cu care au plecat membrii Legației [americane] și am întovărășit această misiune de tot respectul care i se cuvenea pentru că principiile sunt mai tari decât oamenii.

Față de dl. ministru Bova Scoppa nu aș putea să procedez altfel. Sau pleacă din țară și în acest caz trebuia să-i ajut condițiile plecării, sau dacă rămâne în țară nu pot decât să-i respect condiția imunității diplomatice, pe care a primit-o pe teritoriul României.

Pe lângă aceasta eu mă simt dator să am această atitudine față de dl. Bova Scoppa și pentru că dl. Bova Scoppa este singurul ministru al Italiei la București, din câți îmi aduc eu aminte, care a lucrat sincer, serios și efec-

---

[1] La 25 septembrie 1943, guvernul român a recunoscut guvernul fascist al Republicii de la Salo, dar a menținut relațiile cu guvernul Badoglio.

[2] Arkadi Lavrentiev, ministrul U.R.S.S. la București.

[3] Referire la F. Gunther Mott, ministrul S.U.A. la București, începând din 1937 și până în momentul ruperii relațiilor diplomatice dintre cele două țări, survenit în urma declarației de război a României către S.U.A.; a decedat la București la sfârșitul anului 1941 (*Magazin istoric*, nr. 4/1985).

tiv respectând și interesele României și îngrijindu-se de marile probleme ale latinității și ale colaborării italo-române.

A fost sincer, leal și față de Duce și față de mine și față de patria sa și față de România.

M-aș dezonora dacă nu aș considera acest lucru.

Acest om a lucrat pentru Duce și a suferit cum a suferit pentru patria sa, simțindu-i criza și amenințarea gravă. Luni de zile înainte de grava criză italiană, Bova Scoppa a venit la mine să-mi înfățișeze neliniștea și suferințele lui pentru a le uni cu ale mele. Astfel că am putut să-mi dau seama de buna credință a lui și de patriotismul său, ca și de fidelitatea față de conducătorul Italiei, pe care sunt sigur că ar purta-o și plecând din România.

Acest om onest a îmbătrânit în ultimele luni de suferință și m-aș umili pe mine dacă nu aș ști să-i respect suferința.

Italia trebuie să înțeleagă că nu trebuie și nu poate să fie decât una. Împrejurările de azi nu trebuie să-i umbrească legile unității italiene.

De aceea, am cerut și unora și altora din aceste două tabere italiene ca atmosfera de război civil pe teritoriul nostru să înceteze nu numai pentru respectul care ni se cuvine, dar pentru respectul unității italiene.

M-aș dezonora ca om dacă aș proceda altfel, fiindcă dl. Bova Scoppa mi-a fost prieten, nu numai colaborator în răspunderile politice.

D-na Bova Scoppa și dl. Bova Scoppa m-au primit în casa lor cu toată prietenia și mi-au arătat cea mai caldă înțelegere.

Impunându-mi rigiditatea unor reguli aspre, eu de la septembrie și până azi nu am călcat în casa d-lor, pentru că nu am vrut să se creadă că atitudinea pe care o iau sprijinind-o pe baza unor principii, condițiile prezenței sale în România însemnează un sentiment subiectiv de prietenie numai, ci nu datoria rece și stăpână a omului de stat care respectă principiile.

Regret că ei pot să interpreteze ca un act de lașitate umană acest lucru. Eu nu sunt un laș, dar pentru țara mea sunt dator să-mi fărâm orice fel de elemente subiective pentru a nu servi decât interesele țării mele.

De aceea nu am ezitat o clipă în această atitudine, deși s-au găsit unii care să-și permită să afirme că mașina mea s-ar vedea la Legație.

Dl. Gerbore[1] a trimis o scrisoare spunând că dl. Trandafilo[2] ar fi afirmat acest lucru, deși dl. Trandafilo, în scris după aceea, a contestat. Aceeași atitudine de măsură o cer mai ales din partea italienilor pe teritoriul nostru.

Dl. Trandafilo mi-a spus că dl. ministru Davidescu l-a chemat să-i comunice același lucru din partea mea, rugându-l să înceteze atmosfera de război civil din țara noastră dintre grupurile de italieni.

I-am spus d-lui Trandafilo că într-adevăr eu l-am însărcinat pe dl. Davidescu ca să-i comunice acest lucru și eu sunt autorul acestei formule.

Același lucru l-am spus și d-lui Bova Scoppa.

Am rugat pe dl. ministru Odenigo să-i spună Ducelui că evoc convorbirea noastră din 3 iulie [corect, 1 iulie] și rămân la ea.

Rog să-i adauge Ducelui că nu am uitat niciodată că într-un anumit moment greu Ducele m-a ajutat personal pentru ca să-mi continui răspunderea.

Nu uit niciodată că acest lucru s-a făcut în vremea informațiilor d-lui Bova Scoppa și m-ar dezonora dacă rămânând pe același loc, unde nu am decât răspunderi grele de purtat și nu satisfacții personale de împlinit, să uit vreodată acel ceas greu în care am simțit pe Bova Scoppa lângă mine. Și dl. Bova Scoppa trebuie să simtă azi că sunt lângă el.

D-lui Odenigo, în concluzie, i-am arătat întâi că trebuie să aștepte până când Majestatea Sa regele se va restabili, până atunci neputând discuta o aranjare a solemnității remiterii scrisorilor de acreditare.

În ce privește primirea scrisorilor de rechemare pentru dl. Bova Scoppa, rog să exprime Ducelui punctul meu de vedere, că nu pot face acte împotriva d-lui Bova Scoppa, violând principiul imunității diplomatice și că nu pot lua cu forța localul Legației de la dl. Bova Scoppa, pentru că sunt ținut să respect principiul extrateritorialității.

Dacă dl. Bova Scoppa ar părăsi localul Legației, plecând în altă țară, problema ar putea să fie diferită, întrucât apărarea intereselor italiene în România ar cere desigur o organizare administrativă cât mai unică.

Dacă dl. ministru Bova Scoppa și-ar exprima dorința de a pleca, așa cum mi-a lăsat să înțeleg cândva că ar dori să plece în Turcia, cred că ar trebui să i se dea tot concursul, iar guvernului român să i se dea toate garanțiile că acest lucru eu l-am cerut de mai multă vreme și el ar fi condus la evitarea tuturor incidentelor care s-au produs în ultima vreme.

Că dacă dl. ministru Bova Scoppa ar dori să părăsească localul Legației pentru a se instala în țară, Domnia-Sa ar continua să-și păstreze imunitatea diplomatică și toate drepturile, întrucât nu înțeleg să disprețuiesc principiile de drept internațional.

În nădejdea că această sfâșiere italiană va fi trecătoare și că unitatea Italiei și echilibrarea latinității vor deveni fapte în ordinea de mâine, recomand tuturor italienilor din România, oricare le-ar fi convingerile, să nu creeze între dânșii o atmosferă de irepara-bil și să dea în țara noastră un spectacol penibil, după toate încercările prin care trece Italia.

Dl. Odenigo mi-a răspuns că îmi mulțumește pentru franchețea și lămuririle date, că va comunica Ducelui cuvintele de înțelegere pe care.

1-2 Ambii făceau parte din personalul diplomatic italian în capitala României.

le-am exprimat, fiind sigur că Ducele va fi mișcat de aceasta.

Împărtășește punctul meu de vedere în ce privește necesitatea ca italienii la București să aibă o condiție demnă, nu numai pentru a nu crea dificultăți guvernului, dar și pentru că Italia trece prin ceasuri grele.

Că ar fi inexact că Domnia-Sa ar fi afirmat într-un anumit cerc că joi va lua localul Legației cu forța și cu concursul autorităților române, pentru că Domnia-Sa este un om serios și nu poate să facă o asemenea afirmație (dl. Bova Scoppa îmi scrisese în acest sens). Că înțelege conduita guvernului român și atitudinea mea personală atât față de problema extrateritorialității și imunităților diplomatice cât și a d-lui Bova Scoppa personal și a prieteniei ce ne leagă, pentru că dl. Bova Scoppa personal i-a fost și Domniei Sale șef, îl cunoaște și știe că, într-adevăr, a lucrat pentru România și a reprezentat serios și demn interesele italiene în România.

În ce privește însă plecarea d-lui Bova Scoppa va referi punctul meu de vedere Ducelui și garanțiile pe care le-am cerut, dar dacă pentru membrii Legației problema poate fi rezolvată odată cu a d-lui Bova Scoppa, pentru militari și atașatul militar, care era în același timp și șeful Misiunii militare italiene în România, chestiunea va fi mult mai grea.

Mi-a exprimat satisfacția de a putea lucra în România și m-a asigurat de obiectivitatea pe care o va pune întotdeauna și de dorința ca italienii în România să aibă o ținută potrivită cu împrejurările grave prin care trece patria.

Desigur, dl. Odenigo mi-a semnalat unele excese ale italienilor nefasciști, cerându-mi să intervin în viitor când asemenea acte s-ar mai produce. ■

Prezentare și selecția documentelor
I. ARDELEANU

ARHIPELAGUL ORORII

(Urmare din p. 40)

legiul militar, a respins prin Decizia nr. 180 recursul celor condamnați, menținând hotărârea instanței de fond.

Dar la 28 iulie 1956, Procuratura Generală a introdus recurs în supraveghere, semnat de fostul locțiitor al procurorului general, Grigore Râpeanu personaj cunoscut cititorului din serialul consacrat „grupului Pătrășcanu" (*Magazin istoric*, nr. 7-12/1991, 1-3/1992), prin care s-a cerut casarea sentinței de condamnare, pe considerentul că faptele nu ar fi constituit acte de teroare, ci crime de omor și de instigare la crimă de omor. Nu are rost să mai specificăm că noua încadrare era greșită. Cu toate acestea, la 15 septembrie 1956, Plenul Tribunalului Suprem a emis decizia nr. 45, prin care a admis recursul în supraveghere a celor condamnați și a schimbat calificarea juridică a faptelor după cum se ceruse, menținând însă pedepsele privative de libertate.

După ce în iulie 1956 s-au contopit M.A.I. cu Securitatea iar penitenciarele au ajuns din nou în subordinea sa, Drăghici a ceruț generalului maior Alexandru Mureșanu, locțiitorul directorului general al Direcției generale a penitenciarelor și coloniilor de muncă — care i-a transmis mai departe ordinul colonelului Ilie Bădica — să trimită un ofițer la penitenciarul unde erau deținuți condamnații pentru a-i îndemna să facă cerere de grațiere, cu indicația ca în cerere să arate că nu au făcut altceva decât să-și îndeplinească obligațiile ce le reveneau. Pe baza memoriilor, fără alte verificări și fără consultarea dosarelor de anchetă și judecată, Drăghici a promovat un proiect de grațiere, care în fond a avut efectele unei amnistii pentru niște oameni vinovați. El s-a concretizat în decretul nr. 403 din 22 august 1957 și decretul nr. 484, din 1 octombrie 1957, prin care foștii ofițeri și subofițeri condamnați au fost grațiați. Din ordinul ministrului adjunct, general-locotenent Gheorghe Pintilie (Pantiușa), li s-a acordat salariul pe trei luni, cônform încadrării avute la data arestării, au fost trimiși pentru o lună la casele de odihnă ale M.A.I. „pentru refacerea stării fizice" și au fost încadrați în toate drepturile ca lucrători în Ministerul afacerilor interne, la Direcția generală a penitenciarelor și coloniilor de muncă, începând cu data de 25 august 1957. Mai mult, Alexandru Drăghici a obținut, printr-un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, recunoașterea vechimii lor neîntrerupte în muncă, deci și pentru perioada cât s-au aflat în detenție: Ulterior, la propunerea aceluiași Alexandru Drăghici, au fost grațiați și brigadierii deținuți condamnați, pe motiv că din moment ce cadrele militare au fost grațiate, și lor li se cuvine aceeași clemență.

În același an, 1957, la data de 13 noiembrie, în baza Decretului nr. 534/1957, era pus în libertate, după ce executase patru ani și opt luni de închisoare, Tudor Sepeanu, fost angajat al Ministerului afacerilor interne. El fusese arestat și cercetat pentru inițierea și punerea în aplicare a „metodei de demascare și reabilitare" folosită mai ales în penitenciarele de la Suceava, Pitești și Gherla. I se întocmise dosarul penal nr. 494/1954, pentru că a cunoscut, sprijinit și tolerat actele diversioniste concretizate în acțiunea de „reeducare și demascare" și fusese condamnat la 8 ani muncă silnică și confiscarea totală a averii pentru infracțiunea de „instigare la crimă de acte de teroare". Respectivul dosar nu pomenea nimic despre faptul că modul de lucru fusese stabilit de superiorii săi, în frunte cu ministrul adjunct Gheorghe Pintilie (Pantiușa), și nici nu menționa indicația celui din urmă: „să nu se aleagă metodele, ci numai scopul să fie realizat". ■

Am văzut, din episoadele publicate în nr. 3 şi 4/ 1993 ale revistei, împrejurările în care Al. Iacovachi l-a cunoscut şi s-a apropiat de I.I.C. Brătianu.

În mai 1918, Al. Iacovachi a însoţit de la Berna până la Iaşi un vagon cu 400 milioane lei — bancnote tipărite în Franţa pentru necesităţile României —, având prilejul să-l întâlnească pe Brătianu în capitala Moldovei, unde se aflau refugiate înaltele autorităţi româneşti.

Să urmărim acum alte pagini din însemnările sale inedite, **păstrate la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.**

ÎNTÂLNIRI CU I.I.C. BRĂTIANU (III)

AL. IACOVACHI

Audienţele mele la suverani au avut loc în două zile succesive. Regele mă primi după-amiazi în locuinţa sa oficială. Regina a doua zi de dimineaţă în locuinţa privată a suveranilor.

Regele ascultă descrierea călătoriei mele şi ştirile pe care le aduceam despre situaţiunea frontului occidental, fără a emite nici o părere. Ca suveran constituţional, regele era legat de politica guvernului său şi, mai ales, în împrejurările date nu putea să exprime vreo părere. Atenţiunea suveranului a fost îndeosebi atrasă asupra părerilor care erau îndeobşte împărtăşite în Apus despre durata războiului. Am avut de altfel impresia că regele era cu desăvârşire informat asupra realităţii situaţiunii. Rezerva pe care şi-o impunea era datorată numai obligaţiunilor pe care deocamdată era ţinut să le observe.

Regina era tot aşa de bine informată ca şi regele. Părerile ei se exprimau însă cu mai multă preciziune. Pentru dânsa victoria Aliaţilor era un lucru sigur. Regina aproba cu totul părerea emisă de o tânără engleză, fiica ataşatului militar englez la Berna, care, în momentul plecării mele de acolo, îmi spuse: „Surtout n'oubliez pas que les Anglais perdent toutes les batailles, sauf la dernière" [Mai ales, nu uitaţi că englezii pierd toate bătăliile, în afară de ultima].

Cum urma să mă înapoiez la Berna peste câteva zile, întrebai pe regină dacă nu avea vreo misiune să-mi dea pentru mama ei, ducesa de Edinburgh, care locuia lângă Zürich. Regina îmi spuse: „Dites à ma mère de ne pas avoir le souci pour les enfants et pour nous; tout ce qui pourra arriver de bien au pays sera aussi pour notre bien. Nous sommes ici en toute sécurité et ma confiance est absolue" [Spuneţi-i mamei mele să nu se îngrijoreze de copii şi de noi; tot ce va fi bine pentru ţară, va fi bine şi pentru noi. Ne aflăm aici în deplină siguranţă şi încrederea mea este absolută].

Însărcinarea ce mi se dase fiind îndeplinită, rămânerea mea la Iaşi nu mai putea să dureze. Mă pregătii deci de întoarcere la Bucureşti, căci înapoierea mea la Berna era hotărâtă.

În drumul de la Iaşi la Bucureşti, mi-a fost dat să văd la Mărăşeşti jalnica privelişte a întoarcerii în Muntenia a convoaielor de soldaţi români demobilizaţi. Din cauza lipsei de corespondenţă a trenurilor, am fost silit să petrec o noapte în Mărăşeşti, într-o cămăruţă rămasă neatinsă din ceea ce fusese odinioară frumoasa locuinţă a lui George Negroponte. Dorind de a vedea locurile unde luptaseră cu atâta vitejie soldaţii români, m-am dus dis-de-dimineaţă spre dealul unde fuseseră odinioară viile prietenului meu. Partea de jos a acestor vii era mărginită de şoseaua care duce prin Adjud spre Moldova. Ceea ce fusese odinioară via avea acum un aspect haotic. Pământul era găurit şi frământat de proiectilele duşmane.

Pe şoseaua vecină, mii de soldaţi români aşteptau să se deschidă drumul care ducea

În imagine: Al. Iacovachi şi fiul său (din colecţia familiei) (sus); în pp. 48, 49: invalizi români demobilizaţi la punctul de trecere al frontului (stînga); gara Mărăşeşti apărată de trupele noastre (centru) şi poziţii de luptă ale Regimentului 32 infanterie „Mircea" în zona Mărăşeştilor.

spre căminurile lor părăsite. Cuvintele nu pot reda aspectul jalnic al acestor soldați. Obosiți de drum, abia îmbrăcați și mai toți desculți, căci și opincile primite se rupseseră, soldații noștri lihniți de foame așteptau ca dușmanii să le redeschidă drumul spre țara ocupată.

De 24 de ore convoiul de care vorbesc aștepta sub cerul liber permisiunea de a înainta. Oamenii ce-l compuneau veneau din nordul Moldovei. Cei cu care am putut vorbi la marginea drumului se înapoiau în regiunea Oltului. Cîți vor fi ajuns acasă, dintre cei care așteptau bunăvoința autorităților de ocupație nu știu. Păstrez însă o jalnică amintire despre răsplata dată de acei care conduceau pe atunci guvernul țării celor care s-au jertfit pentru apărarea pământului strămoșesc.

Am urmat în acel loc vizita câmpiei glorioase, cu impresia că deocamdată poporul român era robit.

Noaptea târziu convoiul german în care fusesem autorizat a mă sui ajunsese în București.

În ziua de 10 iunie 1918, la 24 ore p.m., m-am oprit la Chitila în trenul zis Take Ionescu, care transporta în Elveția pe indezirabilii români desemnați de nemți. Printre acești îndezirabili erau în afară de Take Ionescu și de Titulescu, militari, diplomați și patrioți români. Guvernul Marghiloman consimțise, sub presiunea lui Mackensen, la expulzarea lor. E o laudă pentru dânșii și o pată asupra guvernării lui Marghiloman.

Trenul intrase în gara Chitila. La ferestrele vagoanelor regăseam mulți prieteni, dar nici un loc unde să-mi pot pune bagajele. În cercetarea mea, ajunsei la fereastra vagonului în care se aflau Take Ionescu și Titulescu. Le spusei că trenul fiind ticsit de lume, apelam la bunătatea lor pentru a mi se da un loc. Rugămintea mea a fost primită și astfel făcui acea călătorie, care mă legă de acești doi oameni, îndeosebi de Titulescu.

Timpul de un an pe care l-am petrecut în Elveția, până la semnarea tratatului de la Versailles, a fost pentru mine extrem de interesant. Interesele țării noastre au fost apărate la congresul de la Versailles de Ionel Brătianu și de Nicolae Mișu. Ambii au susținut teza că drepturile garantate României prin tratatele semnate trebuiau respectate; ambii s-au ridicat împotriva tratatului minorităților care a fost impus țării noastre ca preț al recunoașterii unității naționale a poporului român, dar în dauna drepturilor sale suverane. Aici este locul să amintesc conversațiunea pe care Niculae Mișu a avut-o cu ministrul englez Balfour, în momentul când îi anunța rechemarea sa din postul ce ocupa ca ministru al țării la Londra.

— Regret mult plecarea dv., îi zise Balfour.

— Da, răspunse Mișu. Am fost chemat de suveranul meu fiindcă l-am informat greșit.

— Cum se poate asta! Dv. să informați greșit pe rege?

— Da, l-am informat greșit, căci am afirmat regelui că Anglia va respecta obligațiunile care rezultă pentru dânsa din semnarea tratatului de alianță cu România. L-am asigurat despre aceasta. Lucrurile însă stau altfel. Am informat greșit pe suveranul meu, deci trebuie să plec.

Ministrul de externe al Angliei plecă capul de rușine și nu adăugă nici un cuvânt.

Reîntoarcerea mea în țară în iunie 1919 a fost motivată prin desemnarea mea ca consilier al Legațiunii noastre din Varșovia, în fruntea căreia fusese numit Alexandru Florescu, care cu toate că nu fusese niciodată în cariera sa politică alături de Ionel Brătianu, totuși era apreciat de acesta pentru meritele sale și serviciile benevole pe care le adusese țării în timpul războiului.

Înainte de a porni la drum spre Varșovia, m-am prezentat firește președintelui Consiliului. Brătianu se întorsese de la Paris amărât. Starea de lucruri pe care o găsise în țară nu-l mulțumise. Aveam deci să mă întâlnesc cu un om supărat.

Din parte-mi trebuie să notez o greșeală. Obișnuit după douăzeci de ani de colaborare devotată să găsesc la șeful meu oricând un moment de ascultare, neglijasem formalitatea cererii de audiență. Să fi fost obiceiurile cancelariilor din Paris, să fi fost vreun cuvânt rău rostit despre mine, de fapt am constatat o schimbare în atitudinea șefului meu.

Văzându-mă în camera care preceda biroul său, Brătianu mă întrebă:

— Ai ceva pe astăzi?

— Nu, răspunsei eu, dar voi aștepta cel din urmă.

— Bine, răspunse el, dar să știi că dacă ai oră ai parte, dacă nu, nu.

Mă scuzai și-l rugai să-mi permită totuși a-l aștepta.

Am fost primit și pentru prima și singura dată în cursul unei întregi vieți Brătianu se arătă aspru față de mine. Războiul și reformele agrare îmi micșoraseră mult mijloacele [materiale de existență]. În vederea că la Ministerul de externe era un post vacant budgetar de consilier de legație, rugai să mi se dea acea alocațiune budgetară pentru ca să pot face față scumpetei vieței la Varșovia.

Brătianu nu refuză categoric, dar mă trimise să vorbesc despre aceasta cu secretarul general al ministerului, care era un om cu netăgăduite calități, dar pătimaș și violent. Patima și violența caracterului lui Nicolae Docan l-au silit să părăsească serviciul diplomatic al țării mult mai devreme decât ar fi trebuit. Fără arătare de motiv, Docan mă refuză.

Cum vorbisem șefului meu despre micșorarea pe care o suferise averea noastră din cauza reformelor agrare, el mă întrebă:

— Dar de moșia d-tale cine se ocupă?

Răspunsei că acest ajutor mi-l dădea vărul meu, maiorul Iacovachi, care servea în garnizoana București. Brătianu păru foarte nemulțumit

de faptul că un ofiţer se ocupa şi de chestiuni în afară de obligaţiunile serviciului său. Totuşi, nu auzii alt comentar decât cuvintele:

— Cum, are vreme s-o facă?

Apoi şeful meu spuse:

— Pleci la Varşovia şi adăugă cu ironie, vezi acum să înveţi să joci mazurca.

Întristat de acest cuvânt, îi spusei:

— Nici vârsta, nici firea mea nu mă îndeamnă spre aşa ceva.

Brătianu văzu că cuvintele lui mă întristaseră. Pentru a mă îmbuna, el îmi ură drum bun şi deplină reuşită în noul meu post. Mulţumii şi mă retrăsei întristat de audienţa pe care o avusesem. E singura dată când pentru motive pe care nici astăzi nu le-am putut afla, Brătianu se arătase faţă de mine altfel de cum îl cunoscusem întotdeauna.

Între 1919 şi 1922 Brătianu stă în opoziţie. Greşelile succesive ale guvernelor care s-au urmat în acest răstimp au silit pe Ionel Brătianu să ceară regelui guvernarea ţării în februarie 1922. Regele i-a încredinţat-o. El formă atunci ministerul cel mai puternic şi prezidă, până în aprilie 1926, guvernul cel mai omogen pe care ţara l-a avut de la război încoace.

În februarie 1922, Brătianu mă găsi reîntors de la Varşovia în funcţia de director politic în Ministerul afacerilor străine, şeful meu direct fiind Duca. Nu aveam ocazia de a-l vedea decât foarte rar, căci preocupările lui erau mari şi răspunderile sale erau grele. Totuşi fui trimis într-o seară de Duca la Preşedinţia Consiliului să supun primului ministru un dosar care-l interesa. După o aşteptare destul de lungă, văzui pe Brătianu ieşind din biroul său împreună cu ministrul Franciei, care se vede că-l necăjise cu repetate cereri în privinţa unor păduri expropriate. Brătianu îi spunea: „Mr. le Ministre, en ce moment j'ai à m'occuper des elections générales et ne puis m'occuper de forêts" [D-le ministru, acum am a mă ocupa de alegerile generale şi nu pot să mă ocup de păduri]. Reprezentantul Franciei plecă capul şi se duse.

Am aflat mai târziu cât de insistente fuseseră cererile acelui ministru pentru ca unele păduri expropriate unor supuşi francezi de nedibacea lege agrară din Basarabia să fie restituite proprietarilor lor. De fapt, ele au fost plătite în aur şi astfel ţara noastră şi-a achitat datoria de recunoştinţă pe care o avea către Francia pentru recunoaşterea suveranităţii noastre asupra Basarabiei.

În ianuarie 1925 am fost numit ministru al ţării la Varşovia. Alegerea mea pentru acest post fusese determinată atât de dorinţa guvernului nostru de a avea o cât mai mare continuitate în relaţiunile noastre cu Polonia cât şi de faptul că servisem în acea ţară timp de doi ani sub ordinele lui Alexandru Florescu, căruia eram chemat acuma să-i urmez în postul ce el înfiinţase.

Mă pregăteam să cer audienţă primului ministru pentru a-i mulţumi, când din întâmplare îl întâlnii în sala cea mare a ministerului. Brătianu se opri şi-mi întinse mâna. Eu îi spusei:

— Vă mulţumesc pentru marea cinste şi semnul de încredere ce mi-aţi dat.

Brătianu îmi răspunse:

— L-ai meritat prin muncă şi sper că vei răspunde aşteptărilor mele. Nu am să-ţi dau nici o altă instrucţiune decât acele pe care le-ai primit de la Duca.

Auzind de venirea primului ministru, Duca ieşise întru întâmpinarea lui. Văzându-l, Brătianu se îndreptă spre camera de unde acesta ieşise.

În cursul misiunii mele la Varşovia, am avut două întrevederi cu Ionel Brătianu. Prima a avut loc în noiembrie 1925, la înapoierea mea dintr-o călătorie foarte interesantă pe care o făcusem la Riga şi Tallin şi în cursul căreia am cules informaţiuni

detaliate în privința situațiunii din Rusia. Toate aceste informațiuni, controlate la Varșovia, au făcut obiectul câtorva rapoarte care au interesat pe șeful meu.

După ce-i făcui o dare de seamă a situațiunei politice în Polonia și în țările unde fusesem, Brătianu îmi spuse:

— Am citit rapoartele d-tale și le-am apreciat: văd că stăpânești situațiunea ce ți-am încredințat.

Apoi prezidentul Consiliului îmi vorbi despre nenorocirea care m-a lovit în iulie 1925 și amintindu-și de fiul pe care l-am pierdut la vârsta de 25 ani, într-un îngrozitor accident, datorat imprudenței sale, Brătianu îmi spuse:

— Ai pierdut un fiu iubit. Durerea îți este cu atât mai mare, cu cât el promitea mult.

Am ascultat cu durere binevoitoarele cuvinte ale șefului meu. Am păstrat amintirea privirii sale bune și compătimitoare. El pusese mâna pe umărul meu, ca și cum ar fi voit să-mi aline durerea. La despărțire, nu putui să rostesc altceva decât cuvintele:

— Și vă mulțumesc pentru compătimire.

Cea de a doua întrevedere am avut-o cu Brătianu în decembrie 1926. Cu această ocazie și discutai chestiunea despăgubirii proprietarilor poloni expropriați în Basarabia, pe care guvernul polon de atunci, prezidat de contele Skryznski, ar fi voit să le conexeze cu aceea a reînnoirii alianței noastre cu Polonia. Semnalai șefului meu această tendință și cum cred că era datoria mea înclinai spre o soluție împăciuitoare.

Brătianu îmi spuse:

— Sub nici un cuvânt nu pot admite conexarea ambelor chestiuni. Nu pot admite ca o chestiune de ordin superior și care atinge interesele cele mai mari ale ambelor state să fie subordonată unei chestiuni bănești. Cât despre cererea guvernului polon referitoare la despăgubirea conaționalilor expropriați în Basarabia, de asemenea nu o pot admite, căci ea ar crea un precedent pe care l-ar invoca în contra noastră toți proprietarii străini, supuși legilor noastre de expropriere. Sarcina pe care o reprezintă pentru stat plata unor asemenea despăgubiri se urcă la peste 800 milioane franci aur și statul este în imposibilitatea de a o suporta. Când te vei întoarce la Varșovia, te rog ca în conversațiunile ce vei avea să nu lași nici o îndoială despre intențiunile mele. Dorim reînnoirea alianței, dar nu o putem cumpăra.

Cu prilejul încheierii misiunii mele ca ministru al României în Polonia, am avut o ultimă întrevedere cu Ionel Brătianu, în ziua de 12 iulie 1927. Această întrevedere a fost îndeosebi cordială. Îi arătai modul cum mi se impusese această capitio diminutio nedreaptă și nejustificată.

El cunoștea bine cauzele ei, dar era vorba să mă îmbuneze. De aceea mă întrebă, crezându-mă mai naiv decât sunt:

— Cine luase această măsură?

Îi răspunsei că Știrbey îmi telefonase pentru a-mi arăta că eram rechemat pe aceeași zi în administrația centrală a ministerului, cu toate că el a demisionat în seara aceleeași zile. Brătianu afectă mirarea și apoi îmi spuse:

— Ce pot face pentru d-ta Iacovachi? Ce dorești de la mine?

— Doresc să-mi servesc țara, oriunde mă veți pune, domnule prim-ministru.

— Voi avea grijă de d-ta. și, punându-mi mâna pe umăr, îmi spuse: așa merge politica.

Aceasta a fost ultima întrevedere pe care am avut-o cu întemeietorul României de astăzi. Îmi amintesc sfatul său, că în viață omul nu trebuie să se retragă niciodată în urma unui insucces. „Să te retragi numai după o izbîndă", mi-a spus Brătianu. ■

Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ

Anii '70

ÎN SPATELE UŞILOR ÎNCHISE, LA BUCUREŞTI ŞI WASHINGTON

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

Intervalul cuprins între lunile august 1971-ianuarie 1973 constituie subiectul acestui nou episod desprins din cartea istoricilor americani Joseph F. Harrington și Bruce J. Courtney, Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations. 1940-1990 **(Ciupindu-i de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române. 1940-1990). Este o perioadă scurtă de timp. Cititorul nostru se va fi obișnuit însă, pînă la acest al cincilea episod, cu asemenea oscilații ale întinderii intervalelor de timp asupra cărora ne-am aplecat. Ele sunt justificate de o singură rațiune. Nu ne-am propus, evident, să redăm întreg conținutul cărții — sperăm în continuare că ea va cunoaște și o versiune românească — ci să surprindem mecanismul luării deciziilor celor mai importante în domeniul relațiilor dintre București și Washington, potrivit documentelor păstrate în arhivele oficiale și în cele ale președinților S.U.A. De aceea, cu acordul autorilor americani, am efectuat un astfel de decupaj în materialul evident mai amplu al cărții lor.**

Intervalul pe care îl prezentăm azi are o pondere aparte în istoria de acum două decenii a raporturilor româno-americane. Pe de o parte, istoricii americani apreciază că în acea perioadă s-a consumat una dintre ocaziile cele mai favorabile — ratată din motive pe care cititorul le va afla până la sfârșitul episodului — pe care le-a avut România de a obține clauza națiunii celei mai favorizate. Și tot atunci, dezvăluie analiza americană, se conturează câteva dintre problemele care vor face atât de dificilă menținerea clauzei în anii următori obținerii ei în 1975. Rolul lui Ceaușescu în jocul politico-strategic american n-a mai atins cotele realizate în timpul războiului din Vietnam. Au început să apară în presa de peste ocean primele articole acide la adresa cultului personalității pe care el îl inițiase. Iar senatorul Jackson a avut ideea să lege acordarea clauzei de politica de emigrări a țărilor est-europene. Împreună cu Charles Vanik, el avea să introducă în Congres, în perioada imediat următoare, celebrul amendament care le poartă numele și care condiționa acordarea, respectiv reînnoirea clauzei, de acordarea dreptului de emigrare. Tot la sfârșitul intervalului prezentat din cartea istoricilor americani apar și primele informații despre „afacerea Watergate". Nu dorim decât să reamintim cititorului — care, desigur, o cunoaște din presa vremii, din serialul de televiziune și din cartea cu același nume, Washington în spatele ușilor închise, **din al cărei titlu, evident, ne-am inspirat și noi — că era vorba despre spionarea de către specialiști trimiși de republicani a convorbirilor purtate la sediul electoral al democraților.**

În sfârșit, credem că pasajele privindu-l pe președintele Comitetului pentru căi și mijloace din Camera Reprezentanților Wilbur Mills îi vor putea provoca cititorului interesante reflecții despre rolul jucat de personalități în istorie, fără a-i crea falsa impresie că, pe termen lung, istoria poate fi decisă de egoul unui asemenea personaj.

Nixon nu vrea să telefoneze unui congresmen

Sprijinul pentru dezvoltarea relațiilor comerciale venit din partea Administrației a îndemnat Ambasada română să treacă la acțiune. La începutul lunii august 1971, Bogdan s-a întâlnit cu Wilbur Mills și a insistat pentru luarea în discuție a acordării clauzei către România. Peste trei săptămâni, Gheorghe Ioniță, consilier al Ambasadei, a luat prânzul cu Arthur Downey, unul dintre asistenții lui Sonnenfeldt. Ioniță dorea ca președintele Nixon să accepte să se acorde credite Eximbank pentru România. La 15 septembrie, Bogdan a luat și el masa cu Sonnenfeldt, iar peste două zile l-a întâlnit pe Nixon în Biroul Oval. Nu avem acces la documentele referitoare la discuția lor, dar Bogdan în mod sigur a vorbit despre creditele Eximbank și despre clauza națiunii celei mai favorizate. Ambasadorul putea aminti câteva acțiuni de cooperare reușite între oamenii de afaceri americani și industria română. Corning Class și o întreprindere subsidiară a lui International Telephone and Telegraph construiseră deja fabrici în România și se desfășurau negocieri cu Boeing pentru achiziționarea unor aparate de zbor și cu Gulf Energy and Environmental Systems pentru un reactor nuclear.

Între 19 și 22 octombrie, o delegație reprezentând Conferința Națională a guvernatorilor din Statele Unite a vizitat România. Membrii ei s-au întâlnit cu oficialitățile române pentru a sonda în ce măsură statele lor puteau profita de pe urma comerțului cu România. La 4 noiembrie, Ioniță l-a invitat pe Herbert Stein, membru al Consiliului consilierilor economici ai Casei Albe, la un prânz la Ambasada română. Ioniță s-a scuzat pentru amânarea vizitei lui Manea Mănescu în Statele Unite și a arătat că președintele consiliului economic ar dori să se întâlnească cu colegii lui Stein în luna martie 1972. Totodată, diplomatul român l-a rugat pe Stein să îl convingă pe președinte să extindă acordarea de credite Eximbank și României.

Dar eforturile Ambasadei române erau minate de politica internă dusă de Ceaușescu. Ziarele americane au început să publice articole despre măsurile de instaurare a unui cult al personalității. *Christian Science Monitor* scria, de exemplu, că fiecare ediție a *Scânteii* tipărea o cuvântare a lui Ceaușescu ce număra peste 5 000 cuvinte zilnic. În schimb, intelectualii

români — în primul rând cei care erau în dezacord cu guvernul — erau siliți să își publice lucrările în Vest. La o plenară a partidului din noiembrie 1971, Ceaușescu a reluat principalele teme ale *Tezelor din iulie*, reamintindu-le celor prezenți că „orice personalitate nu se poate realiza decât într-o strânsă legătură cu partidul", iar acesta se afla „sub conducerea secretariatului".

Bogdan și Ioniță au reușit, cu mari eforturi, să mai reducă din efectele negative provocate de articolele din presa americană. La 22 noiembrie 1971, Nixon le-a răsplătit strădaniile. El a anunțat că consideră în interesul Americii ca Eximbank să garanteze, asigure și să acorde credite pentru cumpărarea sau închirierea oricărui produs ori serviciu către România. În anul următor, România avea să negocieze tranzacții în valoare de peste 11 milioane dolari cu Eximbank. De asemenea, S.U.A. — deși nu puteau sprijini în mod formal România, întrucât nu-i acordaseră clauza națiunii celei mai favorizate — au ajutat-o, prin „consultări neoficiale", să se alăture GATT, la 14 noiembrie 1971.

Dar eforturile Administrației de a depăși stadiul unei politici externe bipolare în favoarea uneia multipolare demonstrau că atenția Washingtonului avea să se focalizeze pe evoluțiile de la Moscova și Beijing, iar Bucureștiul avea să își piardă din importanță. Corneliu Bogdan era conștient de acest lucru și lucra din greu ca să mențină în atenția oficialităților de la Washington problema acordării clauzei României. Exista și un interes economic, pe măsură ce volumul schimburilor comerciale sporea: în 1970, 42% din exporturile românești către S.U.A. fuseseră taxate la cote superioare față de mărfurile similare provenite dintr-o țară care beneficia de clauză; în 1972, procentul se va ridica la 75%. Bogdan a încercat să discute cu Mills, dar fără prea mult succes. Potrivit ambasadorului, președintele Comitetului pentru căi și mijloace „habar nu avea unde se află România". Mai mult chiar, „nu știa nici măcar ce înseamnă clauza națiunii celei mai favorizate; el își închipuia că era un tratament preferențial" Bogdan s-a străduit să îi explice că în ciuda denumirii, era vorba doar de a obține condiții egale de export. Cum discuțiile cu Mills nu duceau prea departe, Bogdan a obținut sprijinul lui David Abshire, asistentul secretarului pentru relațiile cu Congresul. Abshire a insistat pe lângă Mills să sprijine acordarea clauzei României, dar fără prea mare succes. Mills vroia să îl sune președintele Nixon personal ca să îi ceară sprijinul pentru România. O asemenea procedură i-ar fi gâdilat ego-ul. În plus, așa cum spunea Herb Stein, Mills vroia să candideze la alegerile prezidențiale din 1972 și se temea că intervenția lui în favoarea unei țări comuniste i-ar fi îndepărtat pe alegători. Nixon însă nu avea nici cea mai mică intenție să îl sune personal pe Mills. Prioritățile președintelui erau călătoria la Beijing și întâlnirea de la Moscova, plus alegerile prezidențiale care se apropiau.

Între timp, Consiliul consilierilor economici ai Casei Albe a fost de acord să se întâlnească cu Manea Mănescu. Când acesta a sosit în S.U.A., Bogdan dorea ca și președintele să îl primească pe trimisul român. El spera că Nixon putea fi convins, în cursul convorbirii, să intervină personal pe lângă Mills. Numai că Nixon era foarte preocupat să nu stânjenească evoluția procesului de destindere cu Moscova. Vizita pe care o făcuse în 1969 în România aproape întrerupsese relațiile Washingtonului cu Moscova și nu dorea ca această situație să se repete. Destinderea în relațiile cu U.R.S.S. era un obiectiv prea important pentru a fi compromis susținând în mod deschis acordarea clauzei pentru România, cel mai rebel satelit al Moscovei. Totuși, stăruința lui Bogdan a învins și președintele a acceptat să îl vadă pe Manea Mănescu, la 21 martie 1972.

Dar în cursul acestei întrevederi, președintele nu a dat vreun semn că avea de gând să intervină personal pentru a ușura obținerea clauzei de către România. Conștient că timpul se scurgea rapid în defavoarea țării sale, Bogdan a încercat o nouă variantă. I-a cerut ajutorul secretarului de stat Rogers. Acesta a fost de acord și, la 22 martie, i-a scris lui Mills o notă în care arăta că Administrația „ar fi favorabilă și ar sprijini legislația" care să-i acorde președintelui autoritatea de a negocia un acord privind acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate României. Dar Rogers nu era Nixon, așa că Mills a refuzat să schițeze vreun gest. Ca lucrurile să se complice și mai rău pentru Bogdan, Peterson i-a notificat, la 23 martie, lui Flanigan că până când președintele nu-și schița planurile privind reforma comerțului, Departamentul Comerțului nu va adopta o poziție în problema clauzei.

La 1 aprilie, șansa României de a obține clauza se evaporase. Bogdan se pregătea să meargă la București. Dar înainte de a pleca, Clifford Evans, corespondentul din Washington al lui RKO General Broadcasting Corporation, i-a luat un interviu. Ambasadorul i-a spus lui Evans că spera ca acordarea clauzei să se facă „foarte rapid". România nu cerea „să i se dea de pomană sau filantropie. Noi cerem doar o relație reciproc avantajoasă". Câteva zile mai târziu, Bogdan ateriza la București pentru o binemeritată vacanță. Nu avea cum să anticipeze că vor mai trece încă trei ani înainte ca României să i se acorde clauza. O amânare de trei ani, provocată de ego-ul lui Mills și de preocuparea lui Nixon pentru o destindere în relațiile cu rușii.

Între timp, Ceaușescu continua politica sa îndreptată către toate azimuturile, dar cu mai multă prudență. Nu

dorea să fie izolat, acum când destinderea din relaţiile sovieto-americane nu-i mai lăsa acelaşi spaţiu de manevră. Ţara datora deja mari sume Vestului pentru creditele obţinute anterior. O cale de rezolvare era sporirea exporturilor şi reducerea importurilor. Pentru a pune în aplicare noul său program comercial, Ceauşescu a etichetat România „ţară în curs de dezvoltare". Ea putea primi astfel un regim comercial preferenţial din partea multor naţiuni occidentale, inclusiv S.U.A. În plus, România putea pătrunde mai uşor pe pieţele din Lumea a treia, o zonă pe care Ceauşescu tocmai începuse să o exploreze. Acţiunile sale în Africa îl puneau în competiţie cu Moscova. Iar în martie, Ceauşescu a cerut — era pentru prima oară când o ţară comunistă o făcea — un regim preferenţial din partea Pieţei Comune.

Ceauşescu privea cu suspiciune întâlnirea la vârf Nixon-Brejnev. Liderul român se temea ca România să nu devină un pion de sacrificiu în relaţiile sovieto-americane. De altfel, Wilbur Mills refuzase cererile Casei Albe de a se introduce în Congres o legislaţie privind acordarea clauzei pentru Uniunea Sovietică. Dacă el nu răspunsese la presiunile Casei Albe în favoarea Moscovei, era clar că nu avea să o facă mai bucuros pentru România.

Dacă am fi cheltuit mai mult...

Conştient că Ceauşescu era deranjat de evoluţia evenimentelor, Nixon l-a trimis pe secretarul de stat Rogers la Bucureşti, în prima săptămână a lunii iulie. Preşedintele dorea să îl asigure pe liderul român că îmbunătăţirea relaţiilor americano-sovietice nu avea să se facă în detrimentul celor americano-române. Totuşi, Rogers i-a explicat, de asemenea, lui Ceauşescu că nu era posibil să se acorde României clauza în acel an, pentru că

Ambasadorul Corneliu Bogdan credea ferm că dacă România ar fi „cheltuit mai mulţi bani pentru a realiza un lobby în Congres, am fi putut obţine clauza"

Mills era de neclintit. Şi a încheiat cu un mesaj din partea lui Nixon. Statele Unite acordau „o mare preţuire" relaţiilor lor cu România şi aveau „să facă totul pentru a asigura dezvoltarea lor" în viitor.

La 7 noiembrie 1972, Richard Nixon obţinea un nou mandat, cu 60,8% din voturile exprimate. Dar aproape imediat au început şi problemele. În octombrie, anunţarea veştii că războiul din Vietnam avea să se încheie foarte repede a estompat primele anchete întreprinse de Senat în afacerea Watergate. Dar războiul nu dădea semne să se încheie, pentru că nici americanii, nici nord-vietnamezii, atunci când căzuseră de acord să o facă, nu luaseră în calcul reacţia celor din Vietnamul de Sud. Liderul acestuia, Nguyen Van Thieu, a reuşit să provoace stoparea convorbirilor dintre Kissinger şi Le Duc Tho, la 13 decembrie. Cinci zile mai târziu, Nixon a ordonat reluarea bombardamentelor asupra Vietnamului de Nord. Totuşi, la 2 ianuarie 1973 convorbirile de pace au fost reluate la Paris şi, la 27 ianuarie, s-a semnat acordul de pace. La 29 martie Vietnamul de Nord a eliberat prizonierii de război americani şi S.U.A. au început retragerea trupelor.

Nixon dorea să introducă în Congres, în 1973, profitând de încetarea războiului din Vietnam, legislaţia privind comerţul Est-Vest. Ceauşescu şi Corneliu Bogdan se numărau printre oamenii pe care o asemenea decizie îi făcea fericiţi. Relaţiile americano-române continuaseră să crească. La 15 decembrie 1972 România devenise primul stat est-european care intrase în Fondul Monetar Internaţional şi devenise membră a Băncii Internaţionale pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare.

În paralel, Ceauşescu a căutat să îmbunătăţească şi relaţiile cu U.R.S.S. El fusese la Moscova, în decembrie 1972, pentru a participa la celebrarea celei de a 50-a aniversări a creării statului sovietic. În timpul discuţiilor avute cu Brejnev, Ceauşescu l-a asigurat că România era hotărâtă să participe la acţiunile economice comune stabilite la reuniunea CAER din luna iulie, acel an. Ceauşescu nu uitase însă lecţia Cehoslovaciei. România adoptase o lege a apărării care prevedea — la fel ca în cazul lugoslaviei — participarea întregului popor la lupta de apărare.

Decizia Administraţiei de a trata global problema acordării clauzei, pentru toate ţările comuniste, i-a determinat pe Bogdan şi pe alţi congresmeni să îşi înteţească eforturile ca România să fie tratată ca o entitate aparte. La 18 ianuarie, Findley, împreună cu alţi şapte congresmeni — toţi membri ai Comitetului Camerei reprezentanţilor pentru căi şi mijloace — a iniţiat Actul privind relaţiile comerciale cu România, care însă n-a fost vreodată luat în dezbatere. După cum ne-a povestit Bogdan, decizia lui Nixon de a căuta „soluţii globale" a pus capăt procesului de „diferenţiere" a României. În ciuda simţămintelor personale ale lui Nixon, România nu era din punctul de vedere al noii legislaţii privind comerţul, decât încă o ţară comunistă. Şi Bogdan credea că dacă România ar fi „cheltuit mai mulţi bani pentru a realiza un lobby în Congres, am fi putut obţine clauza". ■

(Va urma)

Introducere şi versiune românească: Cristian POPIŞTEANU şi Dorin MATEI

IMAGINEA GENERALULUI CHARLES DE GAULLE ÎN ROMÂNIA

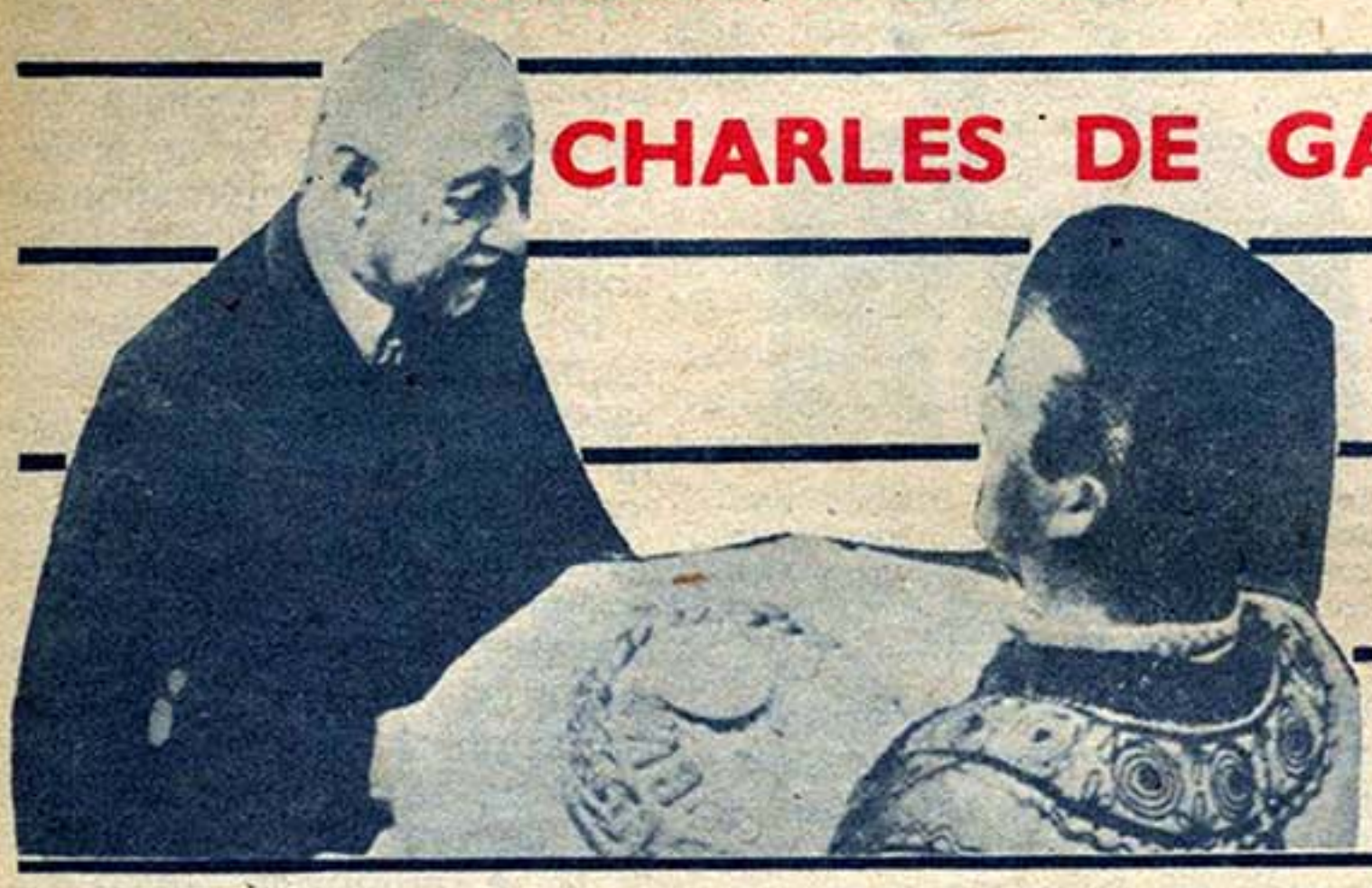

NICOLAE FOTINO,

CRISTIAN POPIŞTEANU

„Je suis heureux d'être venu" (Sunt fericit că am venit).*

Aceste cuvinte cu care generalul de Gaulle își începea alocuțiunea radiotelevizată din seara de 18 mai 1968, înaintea încheierii vizitei sale oficiale în România, rezumă cum nu se poate mai bine propria sa apreciere față de imaginea despre sine, întâlnită în această țară. Și era firesc să fie așa. Președintelui celei de-a V-a Republici franceze i se făcuse în România o primire de o căldură și de un entuziasm ieșite din comun. Urmărind cele câteva sute de vizite oficiale la nivel de șefi de stat sau de guvern desfășurate în România în ultimii 45 ani, se impune evaluarea că — deocamdată — venirea generalului de Gaulle în România în luna mai 1968 a generat o stare de bucurie atât de sinceră și generală, încât este greu să o supraapreciezi. Ea a depășit chiar sentimentul unanim de veselie pe care l-a trezit vizita președintelui american Richard Nixon, care avea să aibă loc peste un an (1-3 august 1969). Dacă vizita lui Nixon însemna pentru populația Bucureștiului (singurul oraș românesc vizitat de președintele american) primul contact masiv și relativ liber cu un lider american care aducea cu el mirajul puterii, bogăției și democrației republicii drapelului înstelat, vizita lui de Gaulle dădea naștere sentimentului speranței în reînnoirea unor relații tradiționale, prietenești, despre care fiecare copil din România îți poate vorbi. Existența puternicelor afinități de cultură și civilizație, originea comună a limbii, suferințele comune îndurate în cele două războaie mondiale toate acestea făceau ca în ochii opiniei publice românești vizita de cinci zile a președintelui de Gaulle să semnifice un nou început între Franța și România, o adevărată deschidere spre Occident și, în primul rând, spre Europa.

Și nu trebuie să uităm că, în 1968, România avea de 20 ani un regim politic comunist, iar dictatorul doborât de la putere în decembrie 1989 era în acel moment[1] singurul care practica un joc politic sensibil diferit de al tuturor conducătorilor celorlalte țări socialiste din Europa centrală și răsăriteană, atât față de Moscova, cât și față de puterile occidentale. Cartea independenței față de U.R.S.S. pe care Nicolae Ceaușescu o juca în acel moment, conducând din 1965 o țară din care trupele sovietice fuseseră retrase încă din 1958, îl făcea să anunțe cu autoritate că nu participă la nici un fel de manevre militare ale Tratatului de la Varșovia pe teritoriile altor state; îl făcea apt să fie implicat în stabilirea contactelor americano-vietnameze pentru primele tratative de pace dintre cele două părți de la Paris din mai 1968. Îl făcea să-și asume responsabilitatea stabilirii de relații diplomatice normale cu Bonnul, cu Spania lui Franco, să păstreze și să dezvolte relațiile cu Israelul în contrast cu aliații săi din lumea socialistă care, după războiul de 6 zile au întrerupt relațiile cu acest stat. Îl punea în situația de a fi socotit la Washington un potențial canal politic între Statele Unite și China și, în sfârșit, îl va aduce, în august 1968, la apogeul credibilității și prestigiului politic în țara sa și în lume prin refuzul de a lua parte la invadarea Cehoslovaciei de către armatele a 5 state din Tratatul de la Varșovia, în frunte cu U.R.S.S., și de a se opune acestei brutale și

* Comunicare prezentată la colocviul *De Gaulle și secolul său*, ținută la Paris între 18 și 24 noiembrie 1990, la sediul UNESCO, sub auspiciile Institutului Charles de Gaulle, și publicată de revista trimestrială *Espoir*, nr. 89 (decembrie 1992) a Institutului Charles de Gaulle din Franța.

[1] În mai 1968, Nicolae Ceaușescu nu era *încă* stăpân absolut al partidului și statului comunist român — el era secretar general al *Comitetului Central* al P.C.R., și președintele *Consiliului de Stat*, urmând ca abia ulterior să ajungă secretar general *al partidului și președinte al republicii.*

cinice intervenţii militare care a dăunat enorm popoarelor Cehoslovaciei şi evoluţiei europene şi mondiale spre destindere.

Aproape nimeni nu vedea atunci în Nicolae Ceauşescu pe despotul care-şi va condamna propriul popor la teroare, frig, foamete, distrugere biologică şi izolare internaţională şi pe care acelaşi popor român îl va răsturna definitiv de la putere la 22 decembrie 1989, odată cu întregul regim comunist din România.

Aşadar, erau pe deplin îndreptăţite bucuria şi speranţa poporului român de a vedea în vizita generalului de Gaulle o invitaţie spre ziua de mâine, mai liberă şi mai prosperă, mai apropiată de Franţa şi, deci, de Europa occidentală. Şi era pe deplin îndreptăţit generalul de Gaulle să meargă la Bucureşti şi în celelalte oraşe ale României spre a lansa chiar acolo, în răsăritul continentului, ideile sale despre o singură Europă de la Atlantic la Ural, pentru a lansa chiar acolo, într-o ţară care ajunsese după cel de-al doilea război mondial sub regim comunist, ideile cooperării general-europene, ale destinderii internaţionale, ale libertăţii şi democraţiei, pledând pentru o apropiere franco-română.

În plus, opinia publică românească aprecia nu doar faptul că, după U.R.S.S. (1966) şi Polonia (1967), România era cea de a treia ţară din sistemul socialist vizitată de general, dar şi împrejurările particulare în care această călătorie avea totuşi loc, în vreme ce la Paris se desfăşurau evenimente dramatice ce aveau să intre în istorie drept „Le Mai '68". În acest sens, amintim că atât Georges Pompidou, cât şi André Malraux, pe care unul dintre autorii acestei comunicări (Cristian Popişteanu) a avut onoarea de a-i cunoaşte şi de a-i întâlni în mai multe rânduri chiar în acele momente mi-au spus că în timpul voiajului în România, generalul se afla în contact telefonic cu Parisul de mai multe ori pe zi şi că, apreciind importanţa vizitei, s-a căzut de acord ca ea să aibă totuşi loc şi să se desfăşoare normal. Întâlnindu-l pe premierul Georges Pompidou şi pe ministrul de externe francez Maurice Couve de Murville în Iran, în aprilie 1968, am aflat atât despre dramatismul situaţiei din Franţa cât şi de decizia generalului de a merge sigur în România.

Pentru a rezuma, am dori să prezentăm succint ecoul de presă al vizitei din mai 1968 în România. Toate cotidianele din ţară, începând cu *Scînteia* şi *România liberă,* au publicat, zi de zi, între 14 şi 20 mai 1968, numeroase reportaje, fotografii, reviste ale presei franceze. Au fost prezentate in extenso *toate* alocuţiunile generalului care, pe lângă cuvântarea de la sosire şi toasturile oficiale, a rostit un discurs în Marea Adunare Naţională, un altul la Universitatea din Bucureşti, cuvântări la o adunare populară la Craiova, precum şi în oraşele Piteşti, Slatina, Târgovişte, Găeşti, Balş, Topoloveni, Ploieşti. Ceremonia sosirii şi plecării, ca şi primirea la Marea Adunare Naţională, au fost radiotelevizate în direct, iar restul vizitei prezentată pe larg în emisiunile de radio şi televiziune.

La rândul ei, presa culturală *(Gazeta literară, Magazin istoric, Flacăra, Contemporanul, Lumea, Secolul XX)* a dedicat pagini întregi personalităţii generalului de Gaulle, sub semnătura unora dintre cei mai cunoscuţi scriitori, comentând, de asemenea, *Memoriile de război,* precum şi paginile dedicate generalului de către André Malraux în *Antimémoires.*

Afirmând că vizita generalului de Gaulle în România (prima vizită a unui şef de stat francez) a reprezentat un adevărat triumf personal şi un imens prestigiu recucerit pentru Franţa (în termenii acordurilor semnate la Bucureşti, mii de specialişti români au plecat la specializare în Franţa, iar în capitala României s-a deschis un centru cultural), trebuie să adăugăm că atât generalului cât şi doamnei Yvonne de Gaulle le-au fost adresate numeroase scrisori din partea cetăţenilor români, între care unii solicitau diferite intervenţii pe lângă statul român, inclusiv, în unele cazuri, dreptul de a părăsi temporar sau definitiv România, spre a se stabili în Franţa.

Am dori să atragem atenţia asupra altor cinci elemente care, pe lângă succesul acestei vizite, concură spre crearea acelei imagini cu totul excepţionale pe care generalul o are în mintea şi sufletul românilor.

1. Desigur că, datorită alianţei româno-franceze şi a legăturilor strânse pe plan militar între cele două ţări, în sferele statului major al armatei române, precum şi la Şcoala Superioară de Război, numele lui de Gaulle a început să fie cunoscut din anii premergători celui de-al doilea război mondial, în special ca autor al studiilor *Le Fil de l'épée* şi *Vers l'armée de métier,* lucrări însă puţin ştiute chiar în Franţa, cu atât mai pu-

ţin în România.

2. Lucrând la această comunicare, am descoperit un ofiţer român, generalul în rezervă Polihron Dumitrescu (1890-1978), care a fost coleg cu generalul de Gaulle la cursurile de specializare de la Şcoala Superioară de Război din Paris.

3. Numele generalului de Gaulle a început să devină familiar publicului românesc odată cu *Apelul* din 18 iunie 1940. Dar înainte de a semnala reacţia presei române la acest apel, să amintim că într-un cotidian din Bucureşti, *Semnalul,* apărea la 16 iunie 1940 pe pagina întâi o fotografie a generalului, urmată de un lung articol în pagina 2 sub titlul: *Generalul de Gaulle - părintele spiritual al armatei motorizate,* în care se sublinia „faima sa ca scriitor militar, unul dintre primii tehnicieni militari ai epocii noastre".

Începând din 20 mai 1940 şi până la sfârşitul războiului, numele lui de Gaulle a fost nelipsit din presa românească. Amintim doar titlurile sub care a fost publicat *Apelul* din 18 iunie 1940: *Apelul generalului francez Degaulle la postul de radio Londra (Universul* — cel mai răspândit cotidian românesc al acelor ani); *Un mesagiu al generalului francez Degaulle (România); Declaraţiile făcute la postul de radio Londra de generalul Degaulle (Timpul).* Toate aceste titluri au în comun o ortografiere greşită a numelui de familie al generalului, sub forma *Degaulle,* datorită, după părerea noastră, transcrierii într-un singur cuvânt a numelui auzit la radio. În zilele şi lunile următoare, presa română anunţa formarea Comitetului Franţei libere şi apoi a Comitetului Naţional Francez, destituirea generalului de Gaulle de către guvernul mareşalului Pétain etc., etc.

În august 1944, presa română anunţa, de asemenea, eliberarea Parisului, formarea noului guvern provizoriu al Republicii franceze, atentatul de la Notre Dame contra generalului de Gaulle. În total, în ziarele din capitala României, numele generalului de Gaulle a fost scris de 1 293 ori în anii celui de-al doilea război mondial. O sursă extrem de importantă prin care numele şi acţiunea generalului de Gaulle în fruntea rezistenţei franceze antihitleriste devenise cunoscut opiniei publice româneşti în anii războiului erau emisiunile postului de radio BBC, urmărite în România de zeci de mii de ascultători, între care şi autorii acestei comunicări.

4. Presa română din anii 1945, 1946, 1947 a reflectat diferenţiat activitatea generalului de Gaulle în fruntea guvernului francez. Ziarele democrate, ca şi organele partidelor istorice din România (Partidul Naţional-Liberal şi Partidul Naţional-Ţărănesc) scriau despre confruntările din guvernul francez favorabil generalului, în vreme ce ziarele comuniştilor şi aliaţilor acestora îl criticau şi denunţau pentru autoritarismul său de pe o poziţie apropiată de cea a Partidului Comunist Francez. Deşi în perioada „traversării deşertului" (1947-1958), numele generalului a fost puţin pomenit în presa comunistă din România, ministrul român la Paris, Mircea Bălănescu, a primit în 1956 însărcinarea din partea Ministerului de externe de la Bucureşti de a-i face o vizită pentru a prezenta omagii generalului şi doamnei de Gaulle *(Magazin istoric,* nr. 9/1984).

Odată cu revenirea sa la putere, în mai 1958, mass-media din România a adoptat o atitudine rezervată la început, dar la puţin timp net favorabilă, atitudine care amintea de elogiile aduse generalului în 1954 pentru poziţia sa în ceea ce priveşte Comunitatea Defensivă Europeană. În deceniul 1959-1969 nu s-au înregistrat critici faţă de generalul de Gaulle în presa română, care a acordat spaţii largi, favorabile, punctelor sale de vedere în aproape toate problemele internaţionale şi, în special, politicii sale de independenţă. De pildă, în plin conflict ideologic chino-sovietic, presa română saluta cu multă satisfacţie reluarea relaţiilor Franţei cu China.

5. După referendumul din aprilie 1969 şi plecarea lui de Gaulle de la preşedinţia Franţei, tonul presei române a continuat să-i fie favorabil, chiar elogios. În vara anului 1969, la Bucureşti a apărut, în Editura Politică, volumul I al *Memoriilor de război,* care s-a bucurat de un imens succes de public şi de critică. În anii '70 şi '80, Asociaţia de drept internaţional şi relaţii internaţionale (A.D.I.R.I.) din Bucureşti a stabilit relaţii de colaborare ştiinţifică cu Cercul de studii gaulliste de la Strasbourg, condus de profesorul Jean Paul Bled, la ale cărui colocvii au participat şi autorii comunicării de faţă, precum şi mulţi alţi istorici şi politologi români. În 1986, la Bucureşti, s-a ţinut un colocviu bilateral româno-francez organizat de A.D.I.R.I. în cooperare cu Cercul de studii gaulliste din Strasbourg, consacrat activităţii generalului de Gaulle la care, de asemenea, semnatarii acestei comunicări au prezentat referate ştiinţifice.

În sfârşit, revista *Magazin istoric* — o revistă similară celor franţuzeşti *Historia* şi *L'Histoire* — îşi ţine de peste 20 de ani cititorii la curent cu diferite aspecte ale personalităţii generalului. Începând chiar cu numărul 1 din 1967 *Magazin istoric* a publicat zeci de articole, evocări şi studii despre de Gaulle, semnate de Gaston Palewski, John Colville, Jean Mauriac, Jean Aubertin, André Malraux, Mircea Bălănescu, François Kersaudy ş.a.

Este credem un caz unic, în afara Franţei, când o revistă de istorie acordă consecvent un asemenea spaţiu unei personalităţi franceze. Noi am făcut-o pentru că generalul de Gaulle înseamnă mult mai mult decât o simplă personalitate. El încarna un anumit spirit — al rezistenţei antifasciste —, o anumită epocă — a reconstrucţiei naţionale —, o anume atitudine — a demnităţii umane. ■

DE LA REICHSTAG LA BUNDESTAG (II)

DUMITRU HÎNCU

Izbucnirea crizei economice mondiale din 1929 a întrerupt brusc dezvoltarea Republicii de la Weimar care, între 1925 şi 1928, dăduse temeiuri de speranţe în afirmarea unui stat german democrat şi viguros. Iar guvernul de coaliţie, prăbuşit în 1930, a însemnat şi ultimul guvern al republicii parlamentare.

Lunga noapte

Azi, la distanţă de peste şase decenii, reculul istoric face ca eşecul lui să pară parcă şi mai derizoriu şi lipsit de sens. Ruptura coaliţiei a fost, într-adevăr, determinată de imposibilitatea de a se ajunge la un compromis într-o problemă fără miză politică decisivă, şi anume aceea de a se stabili dacă fondul asigurărilor de şomaj, aflat în dificultate, trebuia salvat printr-o minimă creştere a cotizaţiilor ori, dimpotrivă, printr-o reducere, şi ea neimportantă, a preţurilor.

Coaliţia s-a destrămat atunci când o propunere de compromis, avansată de cancelarul Brüning şi sprijinită de partidul centrist *(Zentrum)*, democraţi şi partidul populist naţional-german, a fost respinsă de grupul parlamentar social-democrat. În consecinţă, cabinetul Brüning care guverna fără să dispună de o majoritate în Reichstag, n-a putut domina criza, populaţia a fost cuprinsă de disperare şi, în alegerile pentru Reichstag din 14 septembrie 1930, naţional-socialiştii, care până atunci avuseseră numai 12 deputaţi, au câştigat 112 mandate. În anii următori, efectele crizei economice au fost tot mai severe. În 1932, în Germania erau 6 milioane de şomeri. Fărâmiţat în grupuleţe rivale, Reichstagul pierduse orice autoritate, părăsind practic scena politică. Guvernul Brüning şi cele succesive depindeau acum, de fapt, mai ales de bunăvoinţa lui Hindenburg, preşedintele Reichului. Ele guvernau pe baza articolului 48 din Constituţie, prevăzut pentru cazuri excepţionale. Republica parlamentară devenise o „autocraţie prezidenţială".

În această fază finală a Republicii de la Weimar, un rol extrem de nefast l-a jucat guvernul von Papen, înscăunat în 1932. El a ridicat interdicţia care lovise până atunci S.A.-ul (batalioanele de asalt naziste) şi a demis guvernul prusian, condus de social-democraţi, unul dintre ultimile bastioane ale democraţiei

Clădirea Reichstagului în două ipostaze: arzând, în urma incendierii ei de către hitlerişti, în februarie 1933 (sus) şi în ruine, în mai 1945

germane. La alegerile pentru Reichstag din 31 iulie 1932, N.S.D.A.P.-ul a smuls 230 mandate, iar la 30 ianuarie 1933, Hindenburg l-a desemnat pe Hitler cancelar al Germaniei. În noaptea de 27 spre 28 februarie a izbucnit primul incendiu al Reichstagului și flăcările care au distrus atunci sala de ședințe și au țâșnit prin cupola edificiului lui Walot au luminat prohodul republicii și al democrației.

Și totuși, la alegerile din 5 martie 1933, desfășurate sub teroarea batalioanelor S.A. și S.S., N.S.D.A.P.-ul nu întrunise decât 43% din voturi. El nu dobândise deci majoritatea de care avea nevoie Hitler spre a impune adoptarea legii deplinelor puteri *(Ermächtigungsgesetz)*, ce trebuia să scoată din circuit Reichstagul și să deschidă drumul sistemului unipartid. Ceea ce naziștii nu reușiseră însă prin alegeri, aveau să realizeze prin teroare. Deputații comuniști și o parte din cei social-democrați au fost arestați sau au trebuit să se ascundă; deputații altor partide au fost intimidați sau li s-au promis onoruri. Și astfel, în ședința Reichstagului din 23 martie 1933, numai deputații social-democrați rămași în libertate au votat împotriva acordării deplinelor puteri lui Hitler. Președintele partidului social-democrat, Otto Wels, a ținut un memorabil discurs de opoziție, dar aceasta a fost doar o unică și palidă lumină în acea clipă de întuneric a istoriei germane.

Reichstagurile „alese" în 1935 și 1938 n-au mai meritat acest nume. Deputații în uniformă nu mai erau decât un decor pentru sinistrele reprezentații ale dictatorului. Rolul lor se rezuma doar la a asculta, a aplauda și a zbiera imnurile naziste, în cel mai scump cor pe care l-a cunoscut vreodată Germania.

Iar ceea ce a urmat se știe. Către finele celui de-al doilea măcel mondial, la începutul lui mai 1945, Reichstagul se afla din nou în centrul luptei pentru Berlin dintre ultimii fanatici hitleriști și masivele avangărzi ale armatei roșii. Negre și sfârtecate, ruinele sale se ridicau însingurate deasupra unui imens câmp de surpături ce se întindea între Tiergarten, Coloana Victoriei și poarta Brandenburg. Și au rămas așa până când, după lucrări de reconstrucție ce au durat 14 ani, între 1957 și 1971, edificiul și-a putut relua vechea menire — la exact 100 de ani de la întemeierea primului Reich.

În 25 ani, 8 699 ore și 17 minute de dezbateri

Recónstruit cu multă râvnă și cu nu mai puțină cheltuială, fostul Reichstag este socotit astăzi o expresie a uni-

O lecție de civism și de diplomație
TITU MAIORESCU LA BERLIN

Cariera diplomatică a lui Titu Maiorescu a fost foarte scurtă: a început și s-a terminat la Berlin, după numai trei luni. El a ajuns în capitala Germaniei către jumătatea lui aprilie 1876 și a părăsit Berlinul la 18/30 iulie, dar demisia din post și-o dăduse încă la 2/14 iulie același an.

Propunerea de a deveni agent diplomatic la Berlin i-a fost făcută de Ion Bălăceanu (Magazin istoric, **nr. 8-10/1988), după căderea guvernului Lascăr Catargiu (în care Titu Maiorescu fusese timp de doi ani ministru al cultelor și instrucțiunii publice). Se afla într-o situație dificilă nu numai sub acest raport, ci și sub acela al relațiilor foarte încordate cu soția, de care mai apoi s-a și despărțit. Principala lui misiune era încheierea unui acord comercial cu țara în care fusese acreditat.**

Titu Maiorescu n-a izbutit, însă, să-și îndeplinească misiunea din cauza prea scurtului timp pe care i-a avut la dispoziție. Căci în mai, odată cu căderea efemerului guvern I.E. Florescu, s-a întors în țară, dar la rugămintea lui M. Kogălniceanu, proaspăt ministru de externe în noul guvern Manolache Costache Epureanu, a plecat din nou la Berlin.

Bine primit în societatea berlineză, unde avea multe relații, pe care se pricepea să le cultive, agentul diplomatic român s-a întâlnit de multe ori, atât în reuniuni mondene, cât și cu ocazii oficiale, mai cu seamă cu Joseph Maria von Radowitz, pe care-l cunoscuse bine la București, unde cel din urmă fusese consul general al Prusiei (Magazin istoric, **nr. 2-4/1992). „Mereu cu Radowitz, care — a notat, de pildă, Titu Maiorescu în** Jurnalul **lui — prin felul lui amabil (așa cam studențesc) te câștigă".**

Unele din aceste întrevederi cu von Radowitz au fost însă, într-adevăr, revelatoare prin spiritul în care își înțelegea Maiorescu misiunea de agent diplomatic, aflat exclusiv în serviciul țării sale și nu al unor coterii politice și trecând deliberat peste simpatiile și opiniile sale prea bine cunoscute și mereu afișate. Ele ne sunt cunoscute, de pildă, și prin două documente provenite de la Titu Maiorescu însuși. Este vorba, mai întâi, de o telegramă, reprodusă incomplet în culegerea Documente oficiale. Neutralitatea României, **București, 1876 și preluată, tot trunchiat, în** Războiul pentru independență, **vol. 1, partea a III-a, pp. 184-185, publicat în 1954. Un al doilea, aflat în păstrarea Arhivei Ministerului de externe, îl dăm publicității acum pentru prima oară, în traducere, întrucât originalul a fost redactat în limba franceză.**

D.H.

tății țării și a faptului că ea se dorește a fi un modern stat de drept, întemeiat pe echitate. Dar el nu e și sediul Parlamentului Republicii Federale, care își desfășoară (încă) lucrările la Bonn, unde s-a stabilit după cel de-al doilea război mondial, în circumstanțe ce trebuie măcar sumar evocate spre a circumscrie mai exact esența noului sistem parlamentar german.

După totala prăbușire a celui de-al „Treilea Reich", întreaga putere politică în Germania a fost, mai întâi, asumată de puterile aliate victorioase. Apoi, treptat, autoritățile militare au numit primari și consilieri ai landurilor, iar după o vreme și șefi de guverne. În felul acesta, în diversele landuri ale Germaniei occidentale — zona sovietică de ocupație a avut cu totul altă evoluție — a început să se înfiripe un embrion de viață statală. Landurile au adoptat constituții, au ales parlamente regionale *(Landtaguri)* și au putut accede la guverne democratic răspunzătoare. Până în 1948, landurile din zona franceză de ocupație nu aveau dreptul de a coopera între ele, în timp ce în zona americană a fost constituit încă din 1945 un consiliu al landurilor — *Länderrat* — de fapt o conferință a primilor lor miniștri, sprijinită de o infrastructură compusă din comisii și dintr-un comitet permanent. În zona britanică a fost format, în 1946, un consiliu de deliberare zonal — *Zonenbeirat* — conceput parte ca un consiliu al landurilor componente, parte ca un parlament, dar funcționând, totuși, doar ca un organ consultativ al autorității militare. În 1947, pentru a face față cu mai mult succes acutelor probleme de gestiune, zonele americană și britanică s-au reunit într-o sferă economică comună, așa-numita „Bizonă", având în frunte mai întâi un consiliu executiv, iar din 1948 un consiliu al landurilor și un consiliu administrativ.

Paralel cu aceste evoluții, mai mult pe plan economic și administrativ, în toate zonele de ocupație s-au refăcut ori s-au înființat noi partide politice, circumscrise mai întâi câte unui land sau câte unei zone, până când, odată cu întemeierea republicii federale, pe baza Constituției, a ansamblului constituțional prevăzut de ea și, în speță, a legii electorale, în 1949 a fost ales primul Bundestag al noii Germanii. Acum există o întreagă literatură de specialitate asupra funcționării acestuia, cu capitole consacrate fiecărei legislaturi, fiecărui organism și fiecărui moment revelator al unei istorii ce a depășit patru decenii. Dintr-o dare de seamă statistică oficială ceva mai veche, putem afla, de pildă, că „reunit acum 25 ani, la 7 septembrie 1949, Bundestagul german a fost foarte activ. În sfertul de secol care a trecut, au fost

---

6/18 iulie 1876

Nr. 307

Domnule Ministru,

Am avut cinstea să vă telegrafiez o parte a convorbirii pe care am avut-o astăzi ,cu d. von Radowitz. Dați-mi voie ca, prin această scrisoare, să adaug alte amănunte ce nu-mi par potrivite a fi transmise prin depeșă.

L-am găsit pe d. von Radowitz neplăcut surprins de alegerea d. C.A. Rosetti la președinția Camerei. El nădăjduise, mi-a spus, că vor avea întâietate elemente mai moderate.

Eu i-am răspuns că evoluția politicii noastre interne era o consecință firească a regimului constituțional și că nu era nimic uimitor în împrejurarea că, după 6 sau 7 ani de guvern conservator, acum era la putere un partid mai avansat și că, de altminteri, situația noastră internă era un obiect de mare interes pentru noi, dar în mai mică măsură pentru străinătate.

— Aveți perfectă dreptate, s-a grăbit să-mi spună d. von Radowitz; departe de noi ideea de a dori să ne amestecăm indiferent în ce mod în disputele voastre interne. Dacă v-am vorbit, a fost doar având în vedere poziția voastră internațională, iar aceasta trebuie să ne intereseze, mai ales într-un astfel de moment. În acest sens, trebuie să vă spun că guvernele marilor puteri nu au încredere în cele ce se întâmplă la dumneavoastră. Numele d-lui Brătianu și al lui C.A. Rosetti sunt de natură să vă lipsească de simpatiile puterilor, pe care — trebuie s-o spun — le-ați dobândit până acum pe merit, prin atitudinea cu adevărat înțeleaptă și corectă în chestiunea orientală.

I-am replicat că această atitudine înțeleaptă a continuat, ba chiar s-a accentuat sub guvernul actual și că d-nii Brătianu și Rosetti sunt înainte de toate buni patrioți, ce vor acționa întotdeauna, neîndoios, în interesul țării lor.

Dl. von Radowitz:

— Da, dar modul în care acești domni înțeleg interesul țării lor nu va putea avea — după părerea noastră — decât urmări supărătoare pentru această țară și este de regretat — acum vorbesc din punctul de vedere al României — că în momentul unei crize orientale voi nu aveți la București guvern ai cărui membri, în totalitatea lor, să poată inspira încredere. Dacă puterile vă sunt în acest moment favorabile, aceasta se datorește faptului că ele se reazemă pe două „coloane" de politică internațională posibilă la voi. E vorba, mai întâi și în primul rând, de prințul Carol, care a apreciat întotdeauna cum trebuie situația țării voastre în raport cu

dezbătute 2 886 legi. Cele 1 445 şedinţe în plen au durat 8 699 ore şi 17 minute. Pentru a lua în discuţie probleme speciale şi de amănunt, deputaţii au participat la 19 073 şedinţe ale comisiilor. Spre a le uşura cunoaşterea problemelor, deputaţilor le-au fost puse la dispoziţie 26 197 tipărituri. Ei au adresat guvernului 34 479 interpelări".

Dar şi pentru perioade mai recente s-ar putea cita performanţe similare. Însă aceasta este doar latura spectaculară, anecdotică a unei foarte laborioase activităţi care, în cursul anilor, a impulsionat transformarea unei ţări distruse într-una din cele mai mari puteri economice ale lumii, ţinând în acelaşi timp mereu trează voinţa de a crea şi apoi de a menţine o ordine fundamental democratică, exprimată într-un sistem instituţional ce traduce şi protejează un ansamblu de valori. Cum a izbutit Bundestagul să facă toate acestea?

Răspunzând într-un rând la o întrebare oarecum similară, Helmut Schmidt, fostul cancelar, a explicat că Bundestagul şi-a putut îndeplini misiunea numai pentru că a fost, în acelaşi timp, un for de discuţii politice, un for legislativ, un creuzet de guverne şi un controlor al guvernelor şi administraţiei. Ni se pare, totuşi, că întrebarea ar mai putea avea şi o continuare, anume: ce mecanisme pune în mişcare Bundestagul, spre a-şi împlini misiunea de organ suprem al puterii de stat, cum îl defineşte Constituţia germană.

În calitatea mai sus definită, Bundestagul nu poate fi subordonat nici unui alt organism şi nu poate primi directive din partea nimănui; de aceea, spre a-şi îndeplini rolul, el are propriul său regulament de funcţionare care, cu unele mici modificări, datează din anul 1951. Şi plecând de la acelaşi postulat, Bundestagul îşi creează propriile sale organisme de conducere şi funcţionare.

Astfel, *preşedintele Bundestagului* este ales, prin vot secret, pe durata unei legislaturi şi nu poate fi schimbat. Spre deosebire de tradiţia britanică a Speakerului Camerei Comunelor, el nu trebuie să fie neutru sub raport politic, încât poate participa la dezbateri şi la vot. El reprezintă Bundestagul în stat şi în exterior, veghează la respectarea onoarei şi a drepturilor Bundestagului, conduce dezbaterile, se îngrijeşte de buna lor desfăşurare, poate chema la ordine pe vorbitori, poate exclude din şedinţe pe deputaţii recalcitranţi sau, la rigoare, să întrerupă şedinţele şi să interpreteze regulamentul atunci când apare o îndoială. Preşedintele Bundestagului este a

---

Europa. Şi, apoi, de persoana d. M. Kogălniceanu la Ministerul de externe. Noi ştim că d. Kogălniceanu este un om de stat în accepţiunea europeană a cuvântului, care înţelege ca şi noi bazele politicii moderne şi ale cărui înaltă inteligenţă şi principii de ordin economic sunt o garanţie pentru guvernele ce au de a face cu voi.

I-am amintit că tocmai A.S. Prinţul nostru, în care —, lucru ce nu putea lăsa loc niciunei îndoieli — puterile au o atât de mare încredere, a agreat un guvern cu d. Brătianu, că d. Kogălniceanu a acceptat să fie coleg cu d. Brătianu şi că, deci, etc., etc.

Radowitz:

— Perfect! Atâta vreme cât guvernul rămâne în această compoziţie, merge. Dar noi ne temem că „roşii" vor dobândi întâietatea şi atunci să nu vă faceţi iluzii: noi îi cunoaştem pe aceşti domni de la primul lor guvern şi de la intrigile lor sub guvernul Ion Ghica şi mai ştim şi că la vârsta lor nu te schimbi în 5 ani.

După care a revenit la politica dumneavoastră şi mi-a repetat că toate guvernele, cu excepţia sârbilor — „care şi-au pierdut bunul simţ" —, vă vor fi recunoscătoare pentru atitudinea plină de tact şi prevedere.

— O nouă dovadă, a sfârşit el prin a-mi spune, este memoriul asupra cererilor voastre la adresa Turciei. L-am citit cu toată atenţia şi acum suntem pe cale să ne înţelegem cu Rusia şi Austria în legătură cu doleanţele voastre[1]. Eu găsesc memoriul cât se poate de moderat şi — după părerea mea personală — îndreptăţit în ceea ce cere. Nu pot decât să-l sfătuiesc pe d. Kogălniceanu să rămână pe drumul pe care atât de fericit a pornit. Şi, mai ales, fără grabă şi fără să se lase antrenat de curentul prea vijelios al Camerei voastre.

Terminând această relatare a unei părţi din lunga convorbire pe care am avut-o cu d. von Radowitz, completată de altfel prin depeşa mea nr. 226, sper ca prin acest raport să nu-mi atrag nemulţumirea dumneavoastră. Eu nu mă pot considera aici decât un interpret fidel a tot ce aflu important pentru ţara noastră şi, ca atare, mă cred obligat să vă comunic exact toate aprecierile de oarecare interes pentru guvern... Ştiţi că d. von Radowitz face autoritate la Berlin în tot ceea ce priveşte România, Turcia şi Grecia şi că modul lui de a vedea în aceste probleme devine modul de a vedea al împăratului şi al prinţului Bismarck ■.

---

[1] D. d'Orbeil şi contele Karolyi au venit în mod special să-mi solicite exemplare ale memoriului, care face senzaţie aici. Acesta a fost şi motivul care m-a făcut să cer telegrafic expedierea mai multor exemplare [în nota sa, Titu Maiorescu se referă la memoriul din 15/27 iunie 1876, cunoscut mai ales sub numele de *Cele şapte puncte - n.r.*].

treia persoană în stat ca însemnătate, după președintele federal și acela al Bundesratului. Prin tradiție, el este desemnat de cea mai importantă fracțiune parlamentară.

Vicepreședinții sunt și ei aleși pe durata unei legislaturi. Numărul lor este stabilit printr-o înțelegere între diversele grupări parlamentare (nu este deci fix), ceea ce îngăduie și opoziției să participe la funcțiile de conducere. Vicepreședinții sunt egali între ei, iar principala lor îndatorire este de a-l reprezenta pe președinte, atunci când acesta nu-și poate exercita prerogativele. În sfârșit, președintele mai este ajutat la conducerea ședințelor de doi secretari — aleși prin bună înțelegere între grupurile parlamentare — care întocmesc lista vorbitorilor și numără voturile.

Un organism specific Bundestagului și considerat foarte important în derularea activităților sale este așa-numitul sfat al bătrânilor *(Ältestenrat)*, care nu este, totuși, alcătuit din cei mai în vârstă membri ai forului legislativ, cum s-ar putea crede din denumirea lui, ci din președinte, vicepreședinți și 23 de membri desemnați de grupurile parlamentare, în funcție de importanța lor numerică. Acest sfat, care se reunește în fiecare zi de luni din săptămânile când au loc dezbateri în plen, fixează ordinea de zi a lucrărilor, durata ședințelor, decide dacă propunerile legislative sunt ori nu întemeiate, căror comisii ale Bundestagului trebuie ele înaintate spre examinare și, în caz de divergențe, ce comisie trebuie să aibă cuvântul hotărâtor. Când deciziile din *Ältestenrat* sunt luate în unanimitate, nu mai încape nici o îndoială că ele vor fi riguros respectate de plenul Bundestagului, indiferent dacă este vorba despre durata unei ședințe, despre timpul afectat unui grup parlamentar sau despre acceptarea ori respingerea unor intervenții în afara ordinei de zi. Și, invers, ceea ce „sfatul bătrânilor" respinge în unanimitate nu va avea multă vreme nici o șansă de a fi luat în considerare de plenul adunării.

Din 1933, Hitler are puteri depline de la Hindenburg (dreapta) și împuterniciri speciale de la Reichstag

Mulțumită acestor atribuții, membrii *Ältestenratului* dobândesc o greutate *în sine*, care face din ei cei mai influenți membri ai Bundestagului. Mai mult, activitatea lor este considerată atât de importantă, încât ei sunt chiar retribuiți de către grupurile parlamentare.

Proceduri și organisme

Dezbaterile Bundestagului sunt, din principiu, publice. Această publicitate a dezbaterilor este considerată una dintre cele mai importante tradiții parlamentare, prin opoziție cu practicile absolutismului, ce dorea să-i țină departe pe supuși de participarea la treburile cetății. Și numai în cazuri excepționale și cu aprobarea a cel puțin două treimi din deputați se poate decide evacuarea publicului.

Hotărârile Bundestagului sunt luate prin majoritate simplă. Pentru ca votul să fie valabil se cere, deci, ca în sală să fie prezenți jumătate plus unu din numărul deputaților. În caz de paritate, proiectul de lege aflat într-o asemenea situație este considerat respins. Pe de altă parte, votul este considerat valabil și fără respectarea prevederii de mai sus, dacă el nu este contestat înainte de a se trece la scrutin. Cu alte cuvinte, o lege este considerată adoptată, indiferent dacă la vot au participat 150, 200 sau 450 deputați, dacă scrutinul nu a fost contestat în prealabil. Contestația trebuie sprijinită de cel puțin cinci deputați. Dacă însă biroul Bundestagului socotește ca întrunit cvorumul necesar, contestația este respinsă. În caz că ea este admisă, președintele ridică imediat ședința și anunță data și ordinea de zi a viitoarei întruniri, când se va proceda și la o nouă votare. La fel se întâmplă și atunci când, la numărarea voturilor exprimate, se constată neîntrunirea cvorumului cerut.

Există însă cazuri pentru care Constituția germană prevede în mod expres prezența unei *majorități absolute* sau a cel puțin 249 deputați ca, de pildă, la alegerea primului ministru și a unei majorități de *două treimi*, deci 331 voturi, pentru modificarea unor prevederi constituționale.

În mod normal, deputații Bundestagului votează prin ridicarea mâinii. Dacă inter-

vine un dubiu, votul se repetă prin ridicarea sau rămânerea în bănci a deputaților. Această ultimă procedură este chiar obligatorie la votul final al unei legi. În fine, și tot pentru spulberarea unei îndoieli asupra exactității numărării voturilor exprimate, se poate trece și la o altă procedură, ceva mai complicată: deputații ies din sală și revin... prin trei intrări diferite, deasupra cărora se așază inscripțiile: „da", „nu" sau „abțineri". Alegerea primului ministru se face însă prin vot secret. Iar în anumite cazuri — când procedura este cerută de cel puțin 26 deputați, câți sunt necesari spre a constitui în Bundestag un grup parlamentar — se poate apela și la votul nominal: deputații își exprimă votul prin buletine cu numele și opțiunea lor („da", „nu" sau „abținere").

Pe de altă parte, Constituția germană (art. 38, paragraful 1, alineatul 2) prevede că deputatul este subordonat numai conștiinței sale. De aici derivă principiul că fiecare deputat este, în persoana sa, în primul rând, un reprezentant al întregii națiuni și nu al unei părți a acesteia: land, circumscripție electorală, partid politic, grup economic, organizație sindicală sau confesiune religioasă. Și, de aceea, toți deputații sunt socotiți egali între ei și trebuie să-și îndeplinească misiunea pentru care au fost aleși în totală independență față de orice colectivități și față de orice voință străină. Sau, cum atât de sugestiv a formulat această idee juristul Friedrich Giese: „Fiecare poate ține seama de interese speciale numai în măsura în care ele se împacă în conștiința sa cu interesele generale ale națiunii".

În practică, însă, deputații sunt — și vor fi întotdeauna — și exponenții unui partid, de care sunt legați și față de care sunt îndatorați. Iar influența lor în parlament atârnă în bună măsură de poziția pe care o ocupă în partidul pe care-l reprezintă și în fracțiunea parlamentară din care fac parte. Adevăr care decurge din însăși împrejurarea că partidul este acela care i-a recomandat alegătorilor. Discuția asupra relației dintre deputat și partidul sau grupul parlamentar din care deputatul face parte ar putea fi, de altfel, mult prelungită. Cert este însă că nici unul dintre ele nu este un organism al Bundestagului — și al nici unui alt parlament —, întrucât nu acesta le numește și le dă directive.

Principalele organisme ale Bundestagului sunt comisiile sale parlamentare, al căror număr poate varia de la o legislatură la alta. Până în 1969 au mai existat, de pildă, comisii pentru reparațiile de război, pentru cei alungați de la căminele lor și refugiați etc. care, ulterior, și-au pierdut utilitatea. Dar și astăzi se mai afirmă în Germania că ar fi prea multe comisii, încât aproape fiecare deputat trebuie să facă parte din trei sau patru. Cu excepția, totuși, a personalităților politice de marcă — cum au fost odinioară Strauss sau Herbert Wehner — cu multiple alte obligații, iar acum deputații desemnați de Bundestag să facă parte din parlamentul european de la Strasbourg.

În sfârșit, există unele comisii considerate atât de importante, încât partidele țin ca membrii lor să nu mai fie incluși în altele. Comisii de primă însemnătate sunt recunoscute cele pentru problemele de apărare, de politică externă, de comerț, de validare, imunitate și regulament, de petiții, precum și așa-numita comisie permanentă care funcționează și între legislaturi, dar care până acum s-a întrunit totuși foarte rar.

Președinția și vicepreședința comisiilor Bundestagului sunt demnități foarte râvnite, datorită însemnătății și autorității politice pe care le conferă. De aceea, nici un nou venit într-o legislatură nu se va gândi că ar putea accede la ele. De altminteri, în Germania se consideră că un proaspăt deputat are nevoie de cel puțin doi ani spre a se familiariza cu funcționarea tuturor ruajelor Bundestagului, a căilor și potecilor ce asigură legătura cu ministerele și cu birocrația.

În fine, toate comisiile pot organiza și subcomisii, după cum se pot înființa și comisii speciale sau comisii de anchetă.

Șapte legislaturi — 3 233 legi

Element preluat din sistemul legislativ american, unde așa-numitele *hearings* constituie cel mai răspândit mijloc de exercitare a controlului parlamentar și de informare, și comisiile Bundestagului pot organiza audieri publice. Deși inițial privită cu oarecare rezerve, metoda s-a vădit însă a fi atât de eficientă cu ocazia unei audieri, cu o durată de trei zile, organizată în martie 1966 de către comisia specială pentru reforma dreptului penal în legătură cu delictele politice, încât și alte comisii, și în primul rând cea de politică internă, i-au urmat exemplul. Iar astăzi audierile publice se numără printre cele mai indispensabile instrumente ale travaliului parlamentar. Încât dacă în prima legislatură a Bundestagului n-a fost înregistrată nici una, în cea de a șasea (1969-1972) au fost consemnate nu mai puțin de 80. Evident, nu toate comisiile apelează la ele în aceeași măsură; unele, cum sunt comisiile pentru regulamentul de funcționare, pentru probleme externe, pentru buget și pentru petiții, nu recurg chiar deloc la această metodă, dar nu dintr-o repulsie de principiu, ci mai ales din cauza obiectului activității lor.

La audieri sunt invitați să-și expună opiniile specialiști în materia luată în dezbatere, savanți în anumite discipline și reprezentanți ai unor interese specifice ce oferă sugestii care, cum s-a văzut cu diverse prilejuri, pot economisi mult timp și inutile discuții, mai cu seamă atunci când conducătorii comisiilor stăpânesc bine arta guvernă-

rii lor.

După cum afirmă Heinz Rausch, autorul unei remarcabile lucrări despre *Bundestag și guvernul federal* (München, editura H. Beck, 1976, 354 pp.), audierile în comisii și-au dovedit îndeosebi utilitatea în cazul inițiativelor legislative guvernamentale. Cum guvernele țin în mod necesar seama în elaborarea unei legi de diverse centre de interese (patronale, sindicale, regionale, ecologice etc.) și se consultă cu reprezentanții lor la întocmirea textului pe care urmează să-l prezinte Bundestagului, rolul acestuia este de a-l cerceta părticică cu părticică, de a-i descoperi eventualele părți slabe sau capcane, întrucât odată cu adoptarea sa el preia și o parte din răspundere. Or, audierile organizate de comisii constituie tocmai modalitatea care permite, în ultimă instanță — prin exprimarea unui mare număr de opinii autorizate — posibilitatea armonizării unor interese speciale cu acelea ale întregii colectivități. După care venită în fața plenului Bundestagului, legea este dezbătută în cadrul a trei lecturi, amendată, aprobată sau respinsă.

Ordinea de zi a Bundestagului este adoptată — cum am văzut — de *Ältestenrat*, dar ordinea vorbitorilor este fixată de președintele Bundestagului. Tot acesta poate aproba eventuala intervenție a unui ministru, după cum Bundestagul poate și solicita în mod expres prezența unuia sau a mai multor membri ai guvernului în cadrul dezbaterii unor proiecte de legi sau în orele destinate interpelărilor.

Durata intervenției unui vorbitor nu trebuie să depășească, în genere, 15 minute, dar grupurile parlamentare pot cere ca unul din vorbitorii lor să aibă dreptul la 45 minute, iar la rigoare chiar și mai mult. Când un vorbitor încearcă, însă, să depășească durata prevăzută, președintele are dreptul de a-l avertiza și, la nevoie, de a-i retrage cuvântul. Vorbitorul poate fi apostrofat în timp ce-și rostește cuvântarea și i se pot pune și întrebări, dar numai în măsura în care el o îngăduie. Și totuși, în presa germană apare frecvent reproșul că Bundestagul ar fi „mut", „leneș", că își face prea puțin simțită prezența. Sau, cum s-a exprimat un comentator: „În Bundestag sunt prea puțini cei care vorbesc prea mult și prea mulți cei care vorbesc prea puțin".

La o cercetare mai atentă se poate constata, însă, că reproșul e nemotivat, că Bundestagul nu e deloc „leneș" dar a putut ocaziona această remarcă pentru că cea mai mare și mai importantă parte a activității sale se desfășoară în comisii, deci în afara privirilor marelui public și a presei. Fapt care l-a și îndreptățit pe un analist să remarce că se pare că ar fi destul de mulți cei care regretă vremea când parlamentul era „o moară dé măcinat vorbe".

Iar datele statistice pe care ni le oferă impresionanta lucrare *30 Jahre Bundestag* (30 ani de Bundestag), întocmită de Peter Schindler (editor: Bundestagul german, Bonn, 1979, 504 pp.) sunt și ele cât se poate de elocvente pentru a releva că reproșul mai sus pomenit nu se rezuma pe fapte, ci pe impresii și, poate, și pe dorința de a epata și a recolta aplauze ușoare. Într-adevăr, numai în primele șapte legislaturi, deci între 1949 și 1976, Bundestagul a dezbătut și adoptat 3233 legi. Ceea ce, trebuie să admitem, denotă o activitate extrem de fecundă și de laborioasă. ■

(Va urma)

1403-1406. ÎN SOLIE LA TIMUR LENK

CLAVIJO

Există o indisponibilitate istorică a Europei de Vest de a înţelege ce se întâmplă în realitate în Europa de Est, cauzată în mare măsură de incapacitatea Orientului de a pune într-adevăr în pericol şi acea parte a Europei. Toate răbufnirile Orientului s-au oprit la porţile Vienei. Din raţiuni ce ţin, cred, în primul rând de probleme de logistică, respectiv de sufiu. Singura ameninţare mai serioasă pentru Europa de Vest a reprezentat-o stăpânirea arabă în Spania. Dar atunci când statul arab era puternic, Spania constituia doar o provincie de margine, puţin interesantă pentru autoritatea centrală. Iar Spania emirilor independenţei (din 756) şi apoi a califilor (din 929) nu mai reprezenta o ameninţare reală pentru Occident. Este firesc deci ca, atunci când arde o casă în capul satului — nu casa ta, nici măcar casa unui vecin — să nu te agiţi prea mult. Ce se întâmpla în Europa de Est nu prezenta un interes major. Cu atât mai mult cu cât locuitorii ei erau mai ales ortodocşi, adică un soi de păgâni.

Sigur, a existat o teamă continuă faţă de pericolul ce venea din Orient. Istoricul francez Jean Delumeau a consacrat subiectului — de fapt, el analiza doar teama resimţită faţă de otomani — 14 pagini, într-o carte despre Teama în Occident, **care numără, fără Indice, 599 pagini. Dar a fost un sentiment pe care îndrăznesc să îl numesc platonic, în ciuda intensităţii aproape paroxistice atinse în anumite momente. Reacţia tipică a Occidentului a fost să trimită „delegaţii" în Asia — solii mai mult sau mai puţin oficiale, care să încerce să afle cum stau lucrurile şi să povestească la întoarcere ce au reuşit să înţeleagă — iar către Europa de Est să trimită „ajutoare". În prima categorie s-a înscris şi solia călugărului flamand Rubrouck, pe care am prezentat-o cititorilor revistei** Magazin istoric **(nr. 3, 4/1988). Din cea de a doua făceau parte mai ales cruciaţii. Trimişi de acasă, adesea, mai curând din dorinţa de a scăpa de ei, odată ajunşi în faţa inamicului, despre care nu ştiau mare lucru, cavalerii piereau eroic. Occidentul discuta mult, se zbătea mult, dar nu făcea aproape nimic, pentru că nu avea de ce. Ceea ce se întâmpla în Europa de Est era prea departe pentru a determina mobilizarea unor eforturi semnificative. O ambasadă, o cruciată păreau suficiente.**

Un astfel de moment, când interesul Occidentului a sporit brusc, a survenit la sfârşitul secolului XIV şi începutul secolului XV. Statul otoman, condus de sultanul Bâyezid I (1389-1402), aflat în plină expansiune spre linia Dunării, a obţinut în 1396 o mare victorie la Nicopole în faţa cruciaţilor europeni. Victoria a avut efecte politice asupra statelor est-europene şi psihologice pentru Europa de Vest. Au urmat asediile otomane asupra Constantinopolului şi fuga împăratului Manuel II, în 1399, care a cerşit apoi, timp de

doi ani, fără rezultat, sprijin la curţile vest-europene. Salvarea i-a venit din evoluţia pe care au luat-o evenimentele în Asia.

După ce cucerise Transoxiana, Huarizmul, Iranul, India septentrională, Mesopotamia, Armenia, Caucazul, Timur Lenk se apropiase de Anatolia. Confruntarea între sultanul otoman şi Timur era inevitabilă. Ea a avut loc la 20 iulie 1402, lângă Ankara, şi s-a soldat cu înfrângerea lui Bâyezid I (Magazin istoric, nr. 8/1971). Perioada care a urmat este importantă şi pentru istoria noastră. Timp de aproape 10 ani, domnul Ţării Româneşti, Mircea, a dominat scena politică sud-est europeană. Iată cum îi caracteriza dr. Tahsin Gemil politica: „Mircea cel Mare a promovat un adevărat program de surpare a puterii otomane. Loviturile sale au vizat elementele de bază ale edificiului politic otoman. Procedând în acest mod, domnul român a dat dovada unei remarcabile pătrunderi în esenţa fenomenului otoman, el fiind de fapt singurul principe european care a realizat la timp adevăratele dimensiuni ale crizei otomane, contribuind consecvent şi substanţial la agravarea acesteia. Poate tocmai de aceea s-a impus Mircea în primul rând aprecierii vechilor cronicari otomani, care, sintetizată de Leunclavius, a căpătat forma: «cel mai viteaz şi cel mai ager dintre principii creştini»". Dar principalele state creştine care puteau întreprinde ceva, Veneţia şi Ungaria, au compromis, prin politica lor, orice idee de luptă comună contra otomanilor. Iar interesul statelor creştine din vestul Europei s-a oprit la strângerea de informaţii, despre ceea ce se petrecea, fără a întreprinde vreo acţiune concretă. O jumătate de secol mai târziu, Constantinopolul cădea în mâna otomanilor.

Iată deci contextul în care pleca, în 1403, spre Timur Lenk, solia lui Clavijo. Cu un an înainte, regele Castiliei şi Leonului, Henri III, străbunicul Isabelei a Castiliei, trimisese alţi doi soli către Orient „să cerceteze şi să raporteze asupra puterii şi tăriei de care dădeau dovadă, pe de o parte acel Timur Beg şi pe de altă parte sultanul turc Ildirim şi să noteze câţi oameni au fiecare de partea sa şi deci care dintre cele două părţi ar putea câştiga în bătălie". Cei doi l-au întâlnit pe Timur în tabăra sa de lângă Ankara. După victoria din 20 iulie, înainte de a reveni în iubitul său Samarkand, a trimis o solie de răspuns către Spania, cu daruri bogate. Regele spaniol a expediat în 1403 pe şambelanul său, Clavijo, pe călugărul Alfonzo Paez şi pe Gomez de Salazar, membru al gărzii regale — cu care s-a reîntors şi Muhammad, trimisul lui Timur — către tabăra învingătorului de la Ankara. Călătoria de la Cadiz la Samarkand a durat aproape 15 luni, cu o oprire de 5 luni la Constantinopol. Clavijo ne-a lăsat o descriere importantă şi foarte semnificativă a situaţiei marelui oraş. Solii l-au părăsit în noiembrie 1403, dar din cauza vremii neprielnice au fost siliţi să revină la Constantinopol. Poate că acelei neplăcute întâmplări îi datorăm singura descriere occidentală a Samarkandului din vremea lui Timur, căci dacă reuşeau să-şi ducă la îndeplinire planul iniţial, l-ar fi întâlnit pe suveran în tabăra sa de pe malurile Araxesului. În primăvara lui 1404, călătorii noştri au reluat voiajul prin Trebizonda şi Arzindjan. Aici am oprit firul relatării, pentru acest prim episod.

Câteva cuvinte despre scrierea lui Clavijo. El şi-a redactat relatarea la scurtă vreme după ce a revenit în Spania, în 1406. Cartea a circulat în mai multe copii. În 1582 a fost tipărită ediţia princeps, azi o raritate. În 1782, Antonio de Sancha a scos o a doua ediţie. Pornind de la cele două texte, I. Sreznevski a alcătuit o ediţie bilingvă — în spaniolă şi rusă — tipărită în 1881. Am folosit pentru fragmentele pe care le înfăţişăm cititorilor revistei Magazin istoric versiunea în limba engleză a lui Guy Le Strange — tipărită prima oară în 1928 —, care a confruntat textul stabilit de Sreznevski cu două manuscrise (unul din secolul XV, celălalt din secolul XVI) aflate la Biblioteca naţională din Madrid. Pentru a uşura lectura cititorului, conform unui vechi obicei al revistei, nu am marcat întreruperile prin puncte de suspensie.

Constantinopolul

La Sfânta Sofia există multe încăperi şi cisterne şi camere sub nivelul pământului, lucrate într-o manieră minunată vederii[1]. Zidurile exterioare sunt toate o ruină şi felurite uşi care dau în biserică au fost zidite de curând sau blocate de prăbuşirea pietrelor. În subsolul Sfintei Sofii se află o imensă cisternă. Se zice că este atât de necuprinsă, încât 100 galere ar putea pluti uşor acolo. Şi de-ar veni zi după zi călătorul să privească tot ce poate, i-ar mai rămâne lucruri noi pentru ziua următoare. Putem adăogi aici că Sfânta Sofia are acoperişul învălit în întregime cu foi de plumb. În sfârşit, trebuie să se ştie că biserica mare este un sanctuar inviolabil, în care orice criminal, fie el grec prin naştere sau de obârşie străină, chiar de ar fi comis un furt, o tâlhărie sau un omor, de-şi găseşte refugiu acolo, nu mai poate fi scos cu forţa. Oraşul Constantinopol este împrejmuit cu un zid solid şi înalt, apărat de multe turnuri puternice şi înalte. Zidul are trei laturi. Pe două părţi, mărgineşte Marea [de Marmara şi Cornul de Aur], pe cea de a treia parte se află uscatul. La unghiul cel mai îndepărtat de Mare[a de Marmara şi supraveghind Cornul de Aur] se

[1] Pentru monumentele oraşului aşezat pe două continente, rugăm cititorul să consulte relatarea călătoriei făcută de Iancu Cerchez şi publicată în nr. 2/1993.

află o înălțime pe care este construit Palatul Imperial [Blachernae]. Deși lungimea zidurilor este foarte mare și spațiul împrejmuit întins, orașul nu este peste tot foarte populat. Se află în interiorul său multe dealuri și văi unde poți întîlni câmpuri cu grâne și grădini și între ele sunt cătune și mahalale.

Peste tot locul în oraș sunt multe palate mari, biserici și mănăstiri, dar multe dintre ele se află acum în ruină. Este însă limpede că în trecut Constantinopolul era una dintre cele mai nobile capitale ale lumii. Ei spun că și acum numără între zidurile sale 3 000 biserici, mari și mici. Sunt multe fântâni și izvoare cu apă dulce. În această parte a orașului de sub Biserica Sfinților Apostoli, se întinde din deal în deal, pe deasupra caselor și grădinilor, apeductul lui Valens, ce aduce apă folosită la udarea grădinilor. În fața Constantinopolului se găsește orașul Pera și între cele două este portul [Cornului de Aur]. Grecii nu cunosc orașul cu numele de Constantinopol, așa cum suntem noi obișnuiți să îi spunem, ci îl numesc, în mod obișnuit, Estombol.

Pera este doar un mic târg, dar foarte populat. Este împrejmuit de un zid puternic și are case faine, toate bine construite. Este locuit de genovezi și se află sub ascultarea Genovei. Casele se înșiră pe malul mării, atât de aproape de acestea, încât între apă și zidul orașului abia este spațiu cât să treacă puntea unei corăbii. Aici zidul se întinde de-a lungul țărmului pe o anumită lungime și apoi urcă panta dealului, spre locul unde, în vârf, străjuiește un foarte înalt turn.

Brațul de mare [Cornul de Aur] ce separă Pera de Constantinopol este îngust. Aici se află portul pentru ambele orașe și după părerea mea este cel mai sigur și mai minunat din lumea întreagă. Este ferit de vânturi din toate patru părțile și orice corabie intră acolo se află la adăpost de atacul dușmanului, căci acesta nu poate pătrunde înăuntru, desigur dacă Pera și Constantinopolul sunt hotărâte, amândouă, să îl apere. În partea cealaltă a Constantinopolului [peste Bosfor] destul de aproape, se află teritoriul turcesc. Multe barcaze trec în fiecare zi din Constantinopol și Pera dincolo, în țara turcilor, la Skutari. Orașul Pera a intrat prima oară în posesia genovezilor în felul următor. Ei au acceptat să cumpere de la un anume împărat al Constantinopolului un lot de pământ, cât putea înconjura o piele de bivol, tăiată în fâșii. De îndată ce și-au întemeiat orașul și au construit casele, au purces să ridice, cu meșteșug, două ziduri care să închidă cele două cartiere alăturate. Și aceasta s-a îndeplinit mai curând cu forța, decât prin drept sau consimțământul împăratului. Cu toate acestea, Pera încă aparține împăratului: doar moneta bătută de el este folosită acolo și el are jurisdicție asupra întregului oraș. Genovezii își numesc orașul Pera, dar grecii îi spun Galata. Acolo erau mulse [turmele duse la pășune], iar laptele adus la Constantinopol pentru vânzare; și din acest motiv i-au zis locului Galata, căci cuvântul înseamnă „loc de muls“ în spaniolă, din moment ce în grecește „gala“ înseamnă „lapte“. Se împlinesc acum în jur de 96 ani de când a fost întemeiată Pera.

În semn de cinstire pentru noi

Noi am rămas la Pera din acea miercure [24 octombrie] a sosirii noastre, până marți, 13 noiembrie, și în tot acest timp n-am aflat să plece vreo corabie pentru Trapezunt, în care să ne urcăm și noi. Iarna se apropia deja și în acel anotimp Marea Neagră era extrem de periculoasă pentru navigație. Dornici să evităm vreo altă amânare, am hotărât să închiriem pe contul nostru o galiotă.

Am trecut în Marea Neagră printre cele două castele, fiecare în vârful câte unui deal, ce străjuiesc poarta mării. Unul dintre ele este cunoscut cu numele de Karaol-ul [sau turn de pază] Greciei și celălalt drept Karaol-ul Turciei. Castelul de pe malul grecesc este acum demolat și abandonat, dar cel de pe malul turcesc are o garnizoană completă. Aici, în mare, între cele două castele, a fost construit un alt turn, care se ridică din apă, în vreme ce la piciorul castelului din Turcia se află o stâncă pe care s-a construit un alt turn și un zid le înconjură pe amândouă. Se spune că pe vremuri se obișnuia să fie întins un lanț de la Castelul din Grecia la cel din Turcia, căci fuseseră construite în zilele de demult, când grecii stăpâneau ambele țărmuri ale Bosforului.

[Tot drumul pe mare au avut de înfruntat furtuna. Până la urmă, au naufragiat pe coasta Asiei Mici, au găsit o altă corabie cu care au revenit la Constantinopol, unde au petrecut iarna. La 20 martie 1404, la ora vecerniilor, au pornit din nou la drum. De Paște anului 1404, se găseau la Ineboli].

Lângă acest oraș [Ineboli] se află dealuri mari și pe unul dintre acestea se ridică o cetate puternică, numită Cinolis, în care stăpânește un musulman, pe nume Isfendiyar. El este unul dintre cei ce dețin mult pământ prin jur, pentru care plătește tribut lui Timur. În cuprinsul stăpânirii lui sunt folosite monetele lui Timur. Stăpânul Isfendiyar nu se găsea atunci în cetatea sa, dar cel ce îi ținea locul, aflând că suntem soli în drum spre Timur, a coborât deîndată să ne salute. Mai târziu ne-a trimis o oaie, pâine și vin.

În lunea următoare, care pica în ziua de 31 martie, am plecat [din Ineboli] și pe la ora vecerniilor ne aflam în portul unui oraș al turcilor, numit Sinope, unde am azvârlit ancora. Acel oraș aparținea lui Isfendiyar. Când am coborât pe țărm, am aflat că nobilul Isfendiyar nu era acolo, găsindu-se într-un

oraș la trei zile depărtare de Sinope, în altă parte a stăpânirii sale, cunoscută și sub numele de Kastamuni. Și am mai aflat că se găsea acolo ca să adune aproximativ 40 000 oșteni, cu intenția de a porni războiul contra [prințului Süleymân Çelebi], fiul fostului sultan al Turciei, acum dușmanul său, din moment ce el, Isfendiyar, devenise vasalul lui Timur. Motivul pentru care acest nobil devenise, recent, din proprie inițiativă, vasalul lui Timur era acesta: fostul sultan Bâyezid — cel pe care îl supusese Timur [în bătălia de la Ankara], îl omorâse pe tatăl lui Isfendiyar, luându-i toate pământurile, în vreme ce Timur, după ce îl înlăturase pe Bâyezid, îi înapoiase toate acele pământuri lui Isfendiyar.

[La 11 aprilie] am intrat în portul Trebizondei. Aici, genovezii au o cetate frumoasă, ce se află în afara zidurilor orașului și acolo ne-am aflat adăpost, după ce am coborât pe țărm. Genovezii ne-au primit în mod cât se poate de onorabil. [La 4 mai, duminică], am ajuns în orașul Arzindjan, la vremea vecerniilor. În aceeași seară, guvernatorul orașului ne-a trimis multe feluri de mâncare gătită, cu mulțime de fructe, vin și pâine. Luni dimineața, tot din porunca guvernatorului, ni s-a dat o sumă de bani și ni s-a spus că la fel vom primi în fiecare zi, cât vom rămâne în oraș, pentru cheltuielile noastre. La prânz, guvernatorul a trimis după noi, aducându-ni-se cai de călărie și fiind însoțiți de un număr de oameni.

Guvernatorul ne-a întrebat întâi de sănătatea regelui, stăpânul nostru, și apoi, în semn de cinstire pentru noi, a luat o cupă de argint umplută cu vin și ne-a întins-o cu propriile mâini fiecăruia, rugându-ne să bem din ea. Guvernatorul a oferit-o pe rând și însoțitorilor săi. Fiecare dintre cei cărora li se oferea cupa se ridicau și, îngenunchind în fața lui pe ambii genunchi, o primeau, luând-o cu amândouă mâinile. A primi sau a ține cupa cu o singură mână ar însemna lipsă de respect față de guvernator; doar atunci când o primește de la un egal al său poate un om să ia cupa cu o singură mână. Fiecare se ridica, se retrăgea un pas sau doi și îngenunchea din nou, având grijă să nu întoarcă cumva spatele stăpânului său. După ce bea vinul, trebuia să se ridice și să îngenuncheze din nou de trei ori, atingând pământul cu genunchiul drept. După ce toți cei prezenți primeau astfel de băut din mâinile guvernatorului, slujitorii aduceau animale de povară purtând cutii de lemn în spate, în care alimentele erau gătite, cu ajutorul unor plite portabile, în oale de cupru. Apoi ei descărcau animalele, așezând mâncărurile pe tăvi rotunde făcute din cositor, fiecare sprijinită pe propriile picioare. Mai socoteau aproape 100 boluri de fier, toate de formă rotundă și destul de adânci. Adevărul este că îmi aminteau de chivărele pe care le poartă cavaleriștii noștri. Pe fiecare din tăvile pomenite mai înainte, ei serveau bucăți de mâncare. Pe boluri, cât și sub ele, pe tăvi, ei puneau o pâinică. În fața guvernatorului și a noastră, cei trei soli, au întins o față de masă din mătase. Oaspeții s-au strâns în jurul bolurilor și tăvilor cu mâncare și, așezându-se pe pământ, au început să mănânce, fiecare având cuțitul și lingura lui de lemn. Doar în fața guvernatorului stătea un slujitor care îi tăia carnea. Se aflau de față doi nobili, pe care guvernatorul i-a invitat să vină să mănânce cu el, din farfuria lui. Și orezul și supa le mâncau din aceleași boluri, cu aceeași lingură, luând pe rând.

Pe când mâncau astfel, a sosit un tânăr turc, un băiat de vreo șapte ani, însoțit de zece bărbați. Toți erau călări.

În p. 64: *când l-a văzut Clavijo, apeductul lui Valens încă mai era utilizat pentru transportul apei folosită la udarea grădinilor. Azi, din el au mai rămas doar impozante ruine*

În 1403, „castelul" de pe malul asiatic al Bosforului, ce străjuia intrarea dinspre Marea Neagră, avea „o garnizoană completă"

Guvernatorul i-a primit cu curtenie, așezându-l pe băiat alături de el. Era nepotul acelui Isfendiyar, stăpânul din Sinope. Băiatul se întorcea din tabăra lui Timur și, odată cu el, a venit știrea că Timur îi poruncea lui Isfendiyar să îi dea jumătate din pământul său tânărului, care era băiatul sorei lui Isfendiyar.

Bâyezid nu auzise de Timur

Acum, în ceea ce privește cauza neînțelegerii și a războiului ce a urmat între Timur și sultanul turc Bâyezid și care a dus la bătălia de la Ankara, subiectul principal de dispută s-a aflat în legătură chiar cu faptele lui Taharten, fostul stăpân și conducător al ținutului Arzindjan. Acest lucru va fi pe larg explicat deîndată, căci este într-adevăr de mare importanță. Pe vremea când Timur [invadase pentru prima oară Asia Mică] el asediase și capturase orașul turcesc Sivas, o fortăreață ce aparținea sultanului [Bâyezid] și o transformase în ruine. Drept răspuns, sultanul [Bâyezid] a pornit atunci și a luat orașul Arzindjan [de la prințul armean Taharten], cucerindu-l cu forța. Când Timur l-a înfrânt pe sultan[ul Bâyezid, la Ankara], a recucerit Arzindjanul și, instalând o garnizoană, l-a luat în stăpânire. Se povestește că după ce s-au petrecut toate acestea, locuitorii musulmani au căutat motiv de ceartă creștinilor din oraș și au făcut plângere că prințul Taharten fusese mult mai îngăduitor cu aceștia din urmă decât cu ei, pentru că îi ocrotise în mod special. Mai mult, ei au afirmat că bisericile creștine erau mai mari decât moscheile lor. Se spune că Timur ar fi trimis după Taharten, înfățișându-i plângerea musulmanilor. Taharten i-a răspuns că era adevărat că i-a favorizat pe creștini pe tot cuprinsul țării lui, căci, a spus el, ei îi aduceau venituri prin comerțul lor. Timur a dat poruncă să fie adus un anume preot al bisericii ortodoxe, care era privit ca un șef între creștini. Datorită urii pe care Timur o avea față de grecii din Constantinopol, cât și față de genovezii din Pera, el a poruncit ca acest preot al creștinilor să-și schimbe deîndată credința și să devină musulman. Dar omul nu a consimțit nici în ruptul capului. Pe loc, Timur a poruncit să fie trecută prin sabie toată populația Arzindjanului. Atunci, prințul Taharten l-a implorat să aibă milă, oferindu-se, dacă Timur le cruța viața, să-i dea un dar de 9 000 aspri. Plătind Taharten acea sumă din partea creștinilor, Timur s-a potolit, dar a poruncit ca toate bisericile creștinilor să fie demolate. De asemenea, a mai pus stăpânire pe cetatea [de pe malul sudic al râului], din fața orașului [aflat pe malul nordic] ce poartă numele Camag, încredințând-o spre apărare unuia dintre ceagataii săi. El a procedat așa văzând că cetatea era un loc extrem de puternic, care controla întregul oraș și păzea toată zona învecinată, căci prin Arzindjan călătoreau multe caravane încărcate cu mărfuri, venind dinspre Siria și îndreptându-se spre Turcia.

Deci, ca să revenim la cauzele care l-au adus pe Timur în Asia Mică, ele au fost următoarele. Sultanul [Bâyezid] devenise în ultima vreme foarte dornic să stăpânească toată acea regiune și, mai ales, să fie stăpânul puternicei cetăți Camag, pe care Taharten o păstra cu multă gelozie. De aceea, sultanul Bâyezid a trimis o solie la Taharten cerându-i să-i plătească tribut și să-i predea cetatea Camag. La aceasta, Taharten i-a răspuns că i-ar plăti de bună voie tribut, recunoscându-l pe sultan drept stăpânul său, dar că nu îi dă cetatea Camag. Curând i-a sosit răspuns lui Taharten că ar face mai bine să le dea pe amândouă, altfel își va pierde întreaga stăpânire. Taharten auzise deja despre Timur și faptele lui de vitejie și cum purtase război în Persia, unde toți prinții persani i se supuseseră. De aceea, Taharten a trimis soli la Timur cu daruri și scrisori, implorându-l să-i vină în ajutor contra turcilor, oferindu-se să treacă el și tot ținutul său în slujba lui Timur. Acesta a trimis un sol la sultanul Bâyezid cu scrisori, în care îl informa că prințul Taharten devenise supusul și vasalul său. Drept urmare, pentru propria lui onoare, el, Timur, nu putea permite să i se aducă vreo atingere lui Taharten.

Bâyezid nu auzise nimic despre Timur până la acea oră și își închipuia că nimeni în lume nu îi putea fi egal, el fiind sultanul turcilor. Furia sa la venirea trimisului tătar a fost deci cumplită. El a răspuns că se minunează foarte că poate exista un om atât de lipsit de minte, care să îi trimită un asemenea mesaj, căci el, sultanul, poate să facă ce vrea cu Taharten, așa cum va proceda cu oricare alt om din univers. Și pentru ca Timur să nu mai fie robul unor asemenea închipuiri, el, sultanul, va porni în căutarea lui, indiferent unde s-ar întâmpla să fie, îl va înfrânge și îl va lua captiv, iar pe cea dintâi soție a lui o va lua printre roabele sale. Primind mesajul, Timur s-a hotărât să-i facă sultanului dovada puterii prin luptă.

Am zăbovit în orașul Arzindjan până joi, 5 mai, când am plecat de acolo. Drumul nostru a trecut peste mai multe lanțuri de munți înalți, lipsiți de păduri. La amiază am ajuns în orașul Hoy, unde am aflat că sosise deja un sol pentru Timur, din partea sultanului [mameluc Nasâr-ad-Din Faradj al] Egiptului, care călătorea însoțit de 20 călăreți și 15 cămile. Între darurile pe care sultanul le oferea lui Timur, se numărau șase struți aduși din Egipt; de asemenea o sălbăticiune numită *djornufa* [adică girafă], ciudat alcătuită, necunoscută nouă. ■

(Va urma)

Prezentare și versiune românească: Dorin MATEI

VIKINGII INVADEAZĂ FRANŢA

MAURICE DRUON,
membru al Academiei Franceze

Normanzii (Magazin istoric, **nr. 9/1971, 11/1974, 12/1979**) — **„nortmanni" în izvoarele epocii — îşi ziceau ei înşişi vikingi, adică „luptătorii mărilor". Porniţi din Scandinavia, aceşti piraţi ai nordului au ajuns în secolul XI până în sudul Italiei, unde au înfiinţat o serie de formaţiuni politice. Invaziile normande, ce au marcat istoria Europei secolelor IX-XI, se împart în trei ramuri principale.**

Normanzii din Suedia, sau varegii, au pornit din zona Mării Baltice, infiltrându-se în estul continentului european. În anul 860 au atacat chiar Constantinopolul — capitala imperiului bizantin — şi puţin a lipsit ca să îl cucerească.

Vikingii din Norvegia şi-au îndreptat expediţiile lor mai ales spre Scoţia şi Irlanda.

În ceea ce îi priveşte pe danezi, ei au jefuit mai întâi Belgia, apoi au debarcat pe ţărmurile Mînecii. Bine organizaţi, extrem de disciplinaţi, profitând şi de slăbiciunile evidente ale regatului franc, au întreprins expediţii îndrăzneţe dirijate tot mai adânc în interiorul imperiului carolingian. Într-adevăr, Ludovic cel Pios (814-840), urmaşul lui Carol cel Mare (768-814), Magazin istoric, **nr. 8/1970, preocupat să-şi împartă cât mai bine imperiul între moştenitorii săi, n-a mai opus o rezistenţă deosebită vikingilor. După moartea sa, fiul cel mare Lothar, care moştenise titlul imperial, a încercat să-şi impună voinţa în faţa fraţilor săi, Carol Pleşuvul şi Ludovic Germanicul. Înfrânt în 841, Lothar a fost obligat să accepte tratatul de la Verdun (843) prin care fostul imperiu carolingian era, de fapt, împărţit în trei. Lothar a păstrat titlul imperial — cu rol pur formal — şi stăpânirea Italiei, Carol Pleşuvul a primit cea mai mare parte a Franţei de azi, iar Ludovic Germanicul — aşa cum sugerează şi supranumele său — Germania.**

Pe fundalul acestor lupte fratricide, vikingii au atacat în 841 oraşul Rouen, jefuindu-l şi incendiindu-l. În anul 843 a fost rândul oraşului Nantes să fie devastat. Au urmat apoi cele patru expediţii dirijate contra Parisului. Ultima dintre ele, cea din 855-886, este descrisă în articolul publicat de academicianul Maurice Druon — secretar pe viaţă al Academiei Franceze, bine cunoscut cititorilor români din traducerea ciclului Regii blestemaţi — **în revista franceză** Historia, **pe care îl reproducem în continuare, cu subtitlurile redacţiei** Magazin istoric.

Şapte sute de corăbii pe Sena

În anul 845, de sărbătoarea Paştelui, 120 corăbii daneze au sosit în faţa Parisului. Populaţia s-a refugiat la sate, oraşul a fost prădat şi obligat să se răscumpere. Îndepărtându-se, corăbiile, pline până la refuz, se cufundau în apă sub greutatea prăzii; normanzii luau cu ei, printre altele, frumosul acoperiş din bronz al bisericii Saint-Germain-de-Doré.

Parisul a fost ocupat din nou în timpul sărbătorilor de Crăciun din anul 856. Normanzii se aflau de-acum peste tot. După ce au trecut strâmtoarea Gibraltarului, au debarcat în Camargues, au urcat pe fluviul Ron, au trecut în Italia şi au ocupat Pisa.

Şi pentru a treia oară, în 861, o expediţie normandă a devastat Parisul. Jefuiţi de trei ori în 15 ani, lăsaţi tot de atâtea ori fără apărare, parizienii ştiau că nu mai au nimic de aşteptat de la Carol cel Pleşuv. Şi-au pus speranţa în Robert cel Puternic, fost conte de Tours, care îşi exercita autoritatea în întregul ducat cuprins între Loara

Ludovic cel Gângav (877-879) încearcă, fără succes, să-i respingă pe invadatori (sus)

În urma tratatului franco-normand din 911, Rollon devine primul duce al Normandiei (în imagine: botezul său)

și Sena, de la ocean până la comitatele Nevers și Auxerre. Acesta era în același timp un bun administrator și luptător. A dus o adevărată bătălie împotriva normanzilor, dar a fost ucis în luptele de pe Loara, în anul 866.

Ce a făcut în tot acest timp sinistrul Pleșuv care primise povara conducerii Franței? În imposibilitate să oprească tâlhăria și să găsească remediul foametei din propriile sale stăpâniri, incapabil să se facă ascultat și să apară ca un adevărat rege, el și-a trimis armatele împotriva fratelui său, Germanicul, a pretins să preia succesiunea lotharingiană[1], a năzuit la tronul Italiei, a ordonat să i se scoată ochii fiului său bănuit că urzește un complot împotriva lui și, în sfârșit, a obținut coroana imperială.

Parizienii au putut observa de la distanță pe Carol cel Pleșuv care cucerise o victorie la Angers. Dar el nu a știut să exploateze acel succes pentru a ocupa tronul imperial vacant. Apoi l-au văzut, tot din depărtare, cum ingnorând o nouă debarcare a normanzilor la gurile Senei, a alergat după succesiunea renană și cum a fost din nou înfrânt.

Nemaiavând încredere decât în ei înșiși și în contele lor, Eudes, fiul lui Robert cel Puternic, parizienii au refăcut zidurile romane din jurul orașului. Pentru a apăra accesul pe cele două poduri, au construit „cetățui" din lemn, prevăzute cu o gardă permanentă.

Au efectuat parizienii degeaba lucrările de apărare? Se părea că normanzii au uitat pentru câțiva ani de bazinul Senei. Au preferat să se așeze în Anglia, unde regele Alfred le-a cedat în cele din urmă o parte din teritoriile sale, sau au continuat să jefuiască regiunea Provence.

Dar, începând din anul 880, o parte din normanzii din Anglia, plecați de pe malurile Tamisei sub conducerea șefului lor, Siegfried, s-au îndreptat din nou spre continent. Într-o primă expediție, ei au urcat pe râul Escaut, înaintând până la Gand. În anul următor, s-au aflat la Cambrai și Amiens. Pierderile mari pe care le-au suferit într-una din bătălii i-au determinat să reia lupta în Lorena.

În vara anului 885, Siegfried a ajuns pe mare la Rouen, la cucerit și a început să înainteze de-a lungul Senei.

La Paris, cartierele mărginașe au fost evacuate, populația îngrămădindu-se în insulă, unde s-au adus și tezaurele mănăstirilor, osemintele sfinților și averile particulare.

La 26 noiembrie, Siegfried, căruia i s-a alăturat încă o parte a normanzilor veniți de pe Loara, a ajuns la podurile Parisului, cu cele șapte sute de corăbii ale sale, șapte sute de prore cu capete de dragoni. Această flotă, după cum afirmau contemporanii, acoperea două leghe de fluviu.

Un asediu de zece luni

Siegfried nu a cerut orașului să capituleze; el vroia numai ca parizienii să distrugă Marele Pod, pentru a permite corăbiilor sale să treacă. Parizienii știau însă cât valora cuvântul normandului, mai ales când acesta se sprijinea pe 30 000 luptători cu căști de fier pe cap, cu figuri feroce și niște mâini hrăpărețe.

Pentru prima oară, locuitorii unui oraș din Occident, fără nici un ajutor, nici regal, nici imperial, în loc să se supună, în loc să se răscumpere sau să fugă, s-au opus normanzilor. Contele Eudes, episcopul Gozlin și poporul au luat această hotărâre de comun acord.

Asediul Parisului a durat zece luni. Retrași pe malul drept, în suburbia Saint-Germain-l'Auxerrois, normanzii și-au construit berbece și mașini de război.

Primul asalt împotriva Marelui Pod a fost lansat la 31 ianuarie 886, și repetat la 1 și 2 februarie, când bombardamente cu ghiulele de piatră și săgeți cu foc au provocat incendii care au pârjolit cetățuia, tunurile din lemn și clădirile din insulă.

Urgiilor războiului li s-au adăugat calamitățile naturale. Creșterea apelor Senei, la 6 februarie, a distrus Podul cel mic, care lega orașul de malul stâng, și a dat posibilitatea inamicului să pună mâna pe una din cele două cetățui. Apele au crescut în mod primejdios, facilitând asediatorilor apropierea de zidurile de apărare. Luptele se dădeau cu picioarele în apă. S-a declanșat și foametea. Dar cele șapte sute de corăbii ale lui Siegfried au rămas totuși în aval.

În acest timp, coroana imperială trecea de la Carol cel Pleșuv la cel Bâlbâit și de la Bâlbâit la cel Gras. Așa încât lui Carol cel Gras i-a trimis contele Eudes mesageri, care, în cursul nopții, au plecat din Paris pe furiș, înotând, pentru a cere ajutor și alimente.

Împăratul a trimis două expediții, prima comandată de ducele Henri de Saxa, care s-a mulțumit să facă o breșă în blocadă, să predea alimente orașului, dar a evitat să dea cea mai mică bătălie. Cea de-a doua expediție a eșuat chiar sub ochii asediaților.

Contele Eudes a continuat să respingă atacurile, urcându-se el însuși pe ziduri și făcând încercări eroice de a ieși din împresurare pe unicul pod. Într-o noapte, el a reușit să fugă din oraș, ajungând călare în Germania, unde se afla în acel moment împăratul, pentru a-i face reproșuri și pentru a-l determina să intervină personal.

Carol cel Gras a pornit la luptă fără tragere de inimă, dar cu o armată atât de numeroasă încât atunci când ea a apărut coborând de pe înălțimile Montmartre-ului, normanzii au intrat în panică și și-au mutat tabăra pe malul stâng. Chiar dacă-i plăcea puterea, Carol se temea de riscuri. În afară de aceasta, el

[1] După moartea lui Lothar, în anul 855, posesiunile i-au fost disputate de frații săi.

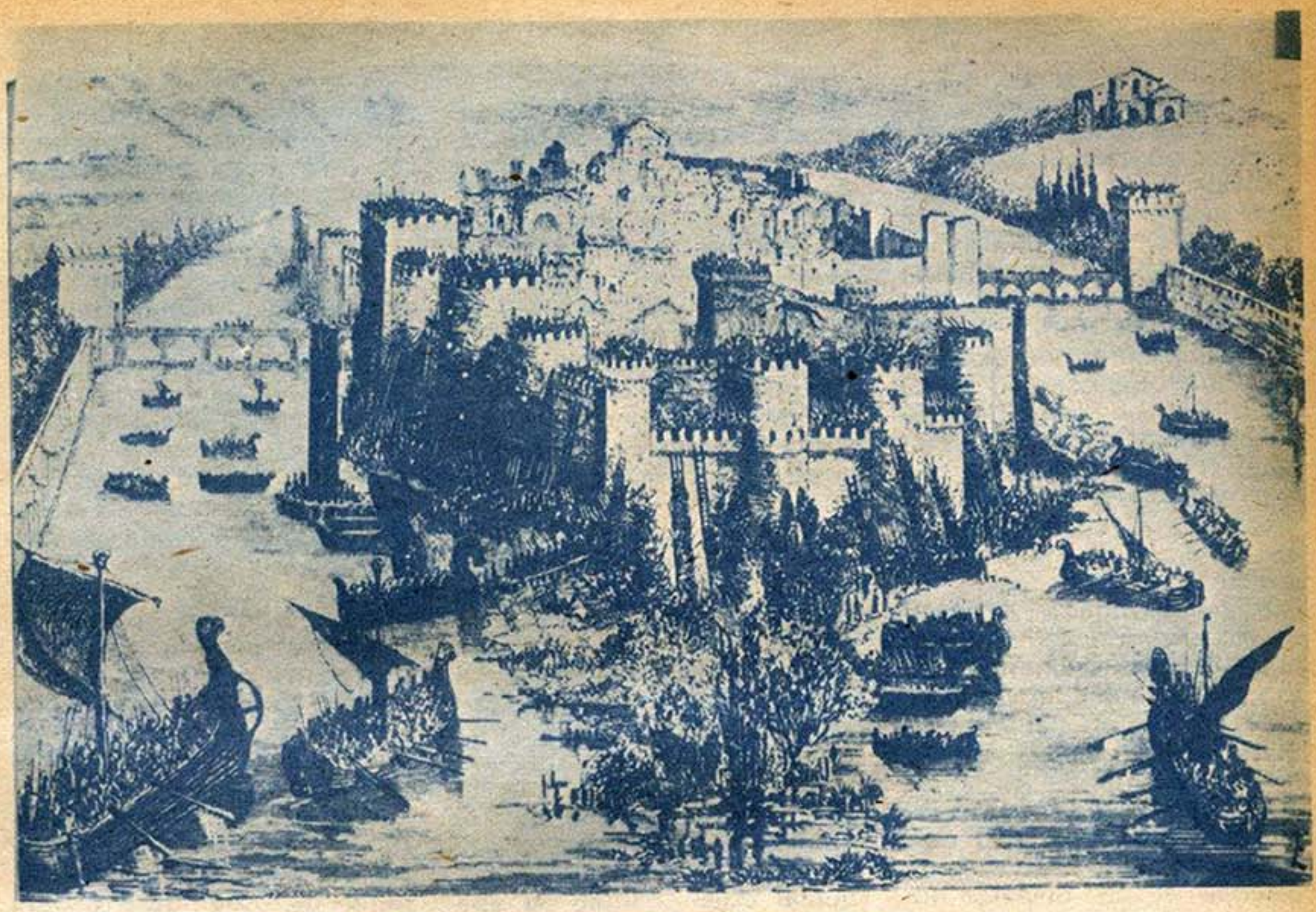

Atacarea Parisului de către normanzi, imagine din sec. XIX

era bolnav de epilepsie. În loc să pornească lupta, în care avantajul său numeric era incontestabil (armata sa era de patru ori mai mare decât a adversarului), el a preferat să negocieze cu Siegfried, garantându-i libera trecere, atât la dus cât și la întors, pentru a se deplasa în Bourgogne și pentru a-l jefui liniștit. Acționând astfel, împăratul se credea un politician desăvârșit. El trăia cu impresia că se va putea servi de normanzi pentru a lecui Bourgogne-ul de veleitățile sale de independență și pentru a opri expansiunea noului regat de Arles, care se întindea de-acum de la Alpi la Munții Ceyeni și de la Munții Jura la Marea Mediterană.

Normanzii se retrag

Parizienii nu au judecat evenimentele cu atâta subtilitate. Ei au constatat că împăratul a venit doar pentru a oferi normanzilor ceea ce ei 1e refuzau de zece luni: distrugerea Marelui Pod. În plus, împăratul i-a promis lui Siegfried șapte sute de livre de argint atunci când se va retrage, ca dar de adio.

Contele Eudes a refuzat, în numele Parisului, acest târg, care nu era decât o lașitate și o trădare.

Împăratul a ridicat atunci din umerii săi mari, iar normanzii epuizați, s-au hotărât în sfârșit să se retragă. Au tras cu brațele pe mal cele șapte sute de corăbii-dragon și le-au împins pe roți de lemn pentru a le da din nou la apă, o leghe mai sus.

A fost pentru prima și ultima oară când o escadră, pentru a se deplasa de la înălțimea actuală a podului Iena la aceea a podului Austerlitz, a trecut prin Champ-de-Mars, prin câmpia Grenelle și prin apropiere de Saint-Germain. La reîntoarcere, după ce făcuseră ca sărmanul Bourgogne să aibă cea mai rea iarnă pe care a cunoscut-o vreodată, ei au trebuit să acționeze la fel.

Pe cât a fost de încântată populația de rezistența contelui Eudes, pe atât a dezgustat-o incapacitatea și lipsa de vlagă a împăratului. Atunci când, 18 luni mai târziu, Carol cel Gras, destituit de dieta de la Tribur, a murit fără urmaș, dar nu fără pretendenți la succesiune, „regatele care au fost sub dominația sa — scria un cronicar — s-au fărâmițat, fiecare căutând să-și pună un rege ales dintre proprii cetățeni".

Episcopii, conții și seniorii convocați în adunare au refuzat să transmită suveranitatea unui prinț de neam german, și în februarie 888, la Compiègne, au ales rege pe apărătorul lor, contele Eudes de Paris.

Un secol înaintea strănepotului său, Hugues Capet, Eudes a fost primul rege care poate fi numit cu adevărat al Franței. ■

Traducere de
Dan GHIBERNEA

CEILALŢI VIKINGI

Timp de veacuri, ei au adus groaza în Europa şi chiar azi vikingii sunt consideraţi întruchiparea barbarilor setoşi de sânge. Dar la 15 noiembrie 1992 s-a închis la „Altes Museum" din Berlin o expoziţie ce a prezentat adevărata faţă a unei civilizaţii necunoscute. Căci poporul ale cărui contacte au ajuns până în Rusia şi în Orient nu se pricepea numai la meşteşugul războiului. Vikingii au fost negustori talentaţi, au creat o artă strălucitoare şi au cunoscut principii democratice.

Prima apariţie a vikingilor în istorie se înregistrează la 8 iunie 793, când, înarmaţi cu topoare şi săbii, în armurile lor de piele, au debarcat pe mica insulă Lindisfarne, din faţa coastei de est a Angliei, au atacat biserica de pelerinaj „St. Cuthbert", i-au ucis pe călugări şi preoţi, au jefuit biserica şi au dispărut tot atât de repede cum veniseră.

Istoricii au studiat de ce la sfârşitul sec. VIII vikingii au ieşit atât de exploziv din teritoriul lor. Se pare că mai mulţi factori au acţionat concomitent, între care: populaţia a sporit, din cauza îmblânzirii climei; religia războinică destina un loc în Walhalla celor căzuţi în luptă. Se apreciază că „Vikingr" (războinici de pe mare) ajunseseră la o populaţie de două milioane.

Pe ambarcaţiunile lor au înconjurat în 794 Scoţia, ajungând până în Irlanda. Au jefuit, în cursul acestor expediţii, tot ce puteau căra pe corăbiile lor rapide. Numai în cursul unui singur secol au prădat din Anglia 27 000 funzi argint, 17 milioane monede. În 845 vikingii au ajuns pe Sena, până la Rouen şi Paris. De acolo au jefuit 7 000 funzi argint. În regiunea Bordeaux ei au controlat comerţul cu sare, o materie primă pe atunci cu aceeaşi importanţă ca azi ţiţeiul. Au depopulat regiuni întregi, au pustiit câmpuri.

De altfel vikingii nu căutau să dea vreo explicaţie religioasă expediţiilor lor de jaf. De aceea totdeauna au fost consideraţi cruzi, sângeroşi, fără morală şi fără cultură, modele de veşnice brute în cărţile de istorie. Au fost înfăţişaţi purtând un coif cu două coarne de vacă. Dar niciodată adevăraţii vikingi nu au purtat asemenea coifuri. Pe lângă demonizare exista şi o altă latură. Pentru adepţii superiorităţii rasiale a germanilor, vikingii, cruzi, viteji şi disciplinaţi, erau predestinaţi să conducă lumea. Acesta a fost şi modelul naziştilor. De realitatea istorică nimeni nu părea însă să se intereseze. Chiar în Scandinavia vikingii au fost transfiguraţi sau damnaţi până în veacul nostru.

Abia săpăturile întreprinse la Traelleborg, în Danemarca, au condus la o altă apreciere, nouă şi mai nuanţată, a acestui popor. Vikingii nu au fost numai cruzi „bandiţi de apă sărată" — cum erau numiţi în Anglia — ci, aşa cum am afirmat la început, negustori iscusiţi, meseriaşi îndemânateci şi colonizatori curajoşi. Multe descoperiri au confirmat această nouă viziune.

Consiliul Europei şi Consiliul Ministerial Nordic au organizat în comun cea mai cuprinzătoare expoziţie despre vikingi alcătuită vreodată; 617 obiecte, între ele multe dintre cele mai preţioase piese ale muzeelor din 15 ţări, revelează, sub titlul „Vikingi, varegi, normanzi", adevăratul chip al unei civilizaţii multă vreme neînţelese. O mulţime de obiecte de podoabă arată că vikingii au fost şi excepţionali giuvaergii. Sculpturile lor în lemn şi fildeş cu motive din fabule sunt expresia artistică a lumii lor spirituale.

Din păcate, din această expoziţie lipsesc simbolurile epocii vikingilor, corăbiile. Probabil că a fost prea riscantă aducerea preţioaselor nave din muzeele lor din Norvegia şi Danemarca. Numai văzându-le s-ar putea înţelege performanţa aproape de neimaginat a acestor oameni. Ceea ce uimeşte în primul rând la corăbii este dimensiunea lor redusă. Este aproape de neimaginat că în aceste nave, în majoritate de numai 20 metri lungime şi 3-4 metri lăţime, erau aşezaţi până la 30 oameni, pentru a traversa furtunosul Atlantic de Nord.

Mai remarcabile sunt numeroasele avantaje ale acestor corăbii din stejar sau molid. Ele erau suficient de plate pentru râuri, dar cu un pescaj adecvat, pentru a transporta până la 30 tone încărcătură în Islanda. În aceste corăbii puteau fi încărcate şi vite: hoardele de călăreţi unguri, care luptau în serviciul vikingilor, erau transportate peste mare împreună cu animalele lor. Dacă era necesar să se ierneze departe de casă, nava uşoară era trasă pe uscat, răsturnată şi astfel... devenea o casă.

Bordul corăbiei fiind destul de jos, încărcarea şi descărcarea se desfăşurau repede; pe de altă parte, el era suficient de înalt pentru valurile Atlanticului. Datorită carenei, nava era atât de elastică, încât se adapta uşor valurilor. Echipajul putea acţiona nava prin vâsle, printr-o pânză dreptunghiulară sau prin amândouă mijloacele simultan. Catargul era situat exact la mijloc, aşa că se putea naviga înainte sau înapoi. Nimeni, în afară de vikingi, nu avea pe atunci o navă atât de complexă şi nici un alt popor nu era atât de mobil.

Vikingii i-a izgonit pe locuitorii Islandei, eremiţi irlandezi, care navigaseră din patria lor în mici bărci cu vâsle, până aproape de cercul polar. După două generaţii existau 30 000 oameni în văile din jurul „golfului fumului", Reykjavik. Viaţa lor din acea regiune se mai vede şi azi în roditoarea vale Thjörsa.

(Continuare în p. 76)

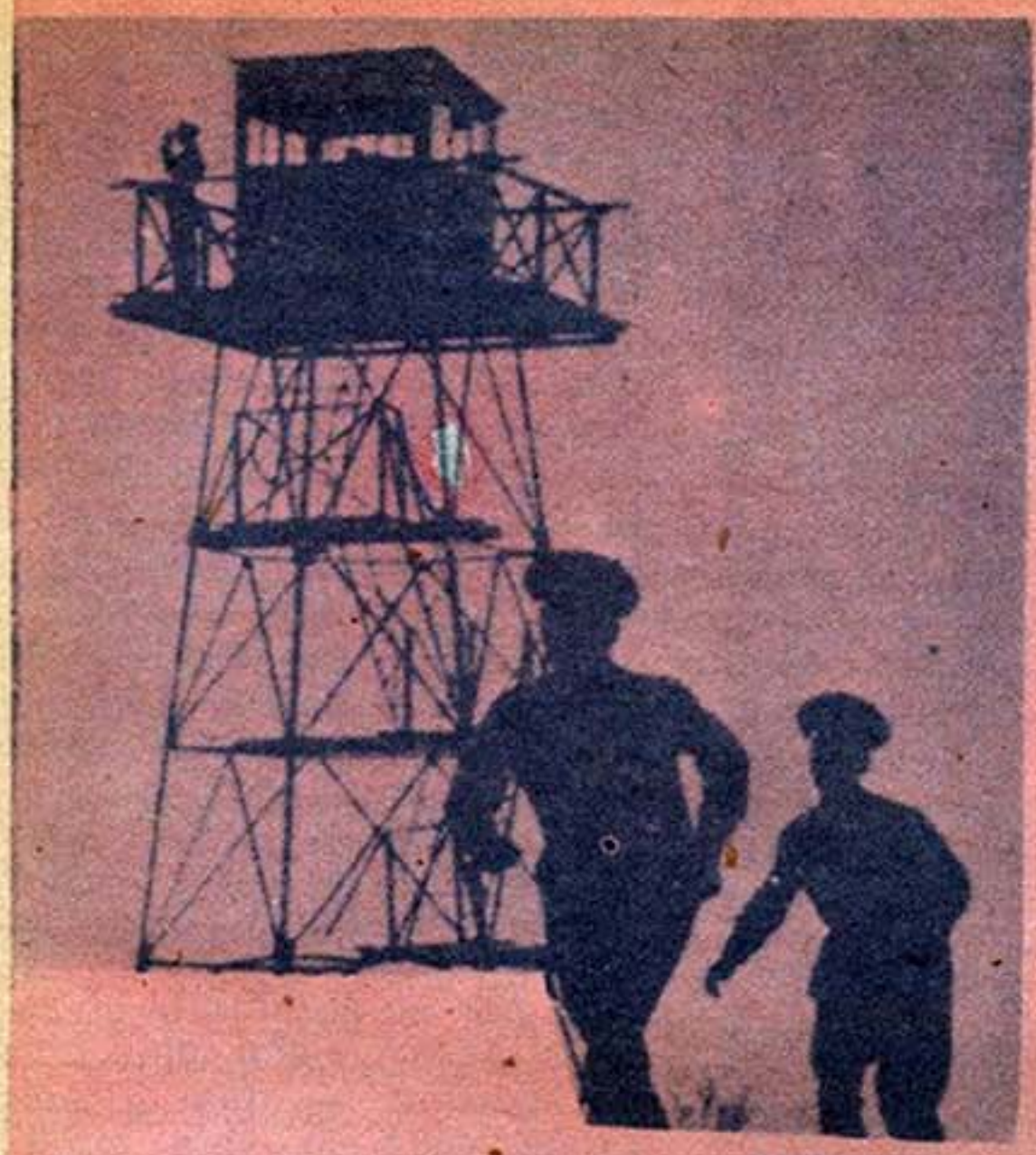

OPERAŢIA „URSUL“ EŞUEAZĂ

În numărul său din 29 ianuarie 1939, cotidianul englez News Chronicle **anunţa: „Agenţia Tass transmite că, la 25 ianuarie, trupe de grăniceri ale R.S.S. Gruzine au ucis trei indivizi care încercau să treacă graniţa venind din Turcia. Cei trei erau troţkişti şi se bucurau de sprijin fascist. Asupra celor trei s-au găsit pistoale, grenade de mână şi hărţi detaliate ale locului. Scopul grupului criminal era asasinarea lui I.V. Stalin, aflat la Soci. Grănicerii au fost înştiinţaţi însă în timp util despre acest plan criminal şi i-au ucis pe complotişti. Comisarul poporului pentru afaceri externe, M. Litvinov, a înaintat o notă de protest guvernului turc, pentru că Turcia a devenit baza unor acţiuni de provocare antisovietice“.**

Cât adevăr şi cât fals conţinea acest comunicat al agenţiei Tass?

Aflăm din dezvăluirile făcute peste 50 ani, în paginile revistei Soverşenno sekretno **(nr. 6/1991 şi 5/1992) — pe baza cărora este întocmit articolul de faţă —, dezvăluiri ce aparţin publicistului Vladimir, Ţvetov şi colonelului KGB Nikolai Ciumakov. Ei au investigat circumstanţele în care s-a urzit şi a eşuat acest atentat la adresa dictatorului de la Kremlin.**

Arikura execută ordinul

În zilele de 12 şi 13 noiembrie 1938, la Berlin, în hotelul „Kaiserhof“, a avut loc o consfătuire a tuturor ataşaţilor militari japonezi acreditaţi în ţările europene. S-au dezbătut probleme legate de acordul de la München, de Pactul tripartit, de noul rol al Japoniei pe vechiul continent. După încheierea consfătuirii, ataşatul militar nipon la Berlin, general-maior Iudziro Okabe, l-a invitat la cină pe Mitiu Arikura, colegul lui ce conducea ataşatura militară japoneză la Istanbul. Arikura a fost extrem de surprins de cele aflate în seara aceea, de 13 noiembrie. Era vorba despre asasinarea lui Stalin! Ba, mai mult, ataşatul militar din Turcia, adică el, trebuia să participe la organizarea atentatului. De fapt, îl realizau ruşii, dar ajutorul dat de niponi era atât de substanţial, încât Japonia era complice directă a asasinilor.

Japonia este ocupată cu războiul cu China. Ce se va întâmpla dacă rolul ei în organizarea atentatului ar ieşi la iveală? Este oare pregătită pentru a face faţă unor acţiuni de răspuns din partea U.R.S.S., ce putea oricând ataca în Manciuria? Aceste gânduri îl munceau pe Arikura. Dar ordinul era ordin. Aşa că, la scurt timp, Arikura i-a expus lui Okabe un plan potenţial de pătrundere a grupului terorist în Uniunea Sovietică. Ataşatul militar nipon studiase în profunzime situaţia de la graniţa turco-sovietică, întrucât, în analizele Marelui Stat Major, U.R.S.S. era considerat, potenţial, inamicul principal în războiul pentru care se pregătea ţara, pe toate fronturile.

Cum vedeau realizat concret atentatul organele de informaţii militare nipone? În ce condiţii?

Lui Stalin îi plăceau grozav băile de la izvoarele Maţesta, suburbie a staţiunii Soci. Stătea şi câte cinci ore acolo. Nu se dezbrăca niciodată în faţa unor priviri străine. De aceea, în camera de baie, rămânea totdeauna singur. Doi membri ai gărzii personale erau plasaţi pe coridor, la intrarea în cameră de baie. Încă doi se aflau la capătul coridorului, ce dădea într-un hol ce se oprea în uşa de la camera destinată personalului de serviciu. Înainte să vină Stalin, cei aflaţi în corpul de clădire al băii erau evacuaţi, iar baia verificată atent. În timp ce Stalin făcea baie, nimeni nu avea acces pe coridor.

Şi totuşi, exista un punct slab în sistemul de securitate. Îl descoperise Ghenrih Liuşkov, şeful Direcţiei Extremul Orient din NKVD, comisar al securităţii statului, fost şef al Direcţiei Azov-Marea Neagră din NKVD, raionul Soci aparţinând de această ultimă Direcţie.

Apa de la izvorul de hidrogen sulfurat intra în clădirea băii printr-o ţeavă. Noaptea presiunea curentului de apă se diminua. Nivelul apei cobora până la o jumătate de metru şi putea ajunge chiar până la acumulatorul de apă subteran. Suprafaţa lui era de aproximativ 100 metri pătraţi.

Înălțimea — vreo 3 metri. În colț, în podea, se afla o gură de canal, la care nu era greu de ajuns. Ea dădea într-o debara, unde se păstrau măturile, cârpele, gălețile, folosite la curățirea băii. Ușa din debara comunica cu camera de serviciu, iar aceasta din urmă cu boilerul. Acolo se găseau doi tehnicieni. Erau singurii pe care garda lui Stalin nu îi alunga, în timp ce „tătucul" făcea baie.

Pe baza schițelor întocmite de Liușkov — care, între timp, trecuse granița la japonezi de teamă că va fi „epurat" de Stalin, altfel zis trimis în lagăr, ca mulți alți colegi de-ai săi din NKVD, despre a căror soartă Liușkov era foarte bine informat — s-a construit macheta corpului de clădire al băii, în mărime naturală. Grupul de conspiratori, conduși de Liușkov, a repetat de nenumărate ori pătrunderea în baie prin acea gură de canal și lichidarea celor doi tehnicieni din camera boilerului. Toți cei din grup s-au instruit în mânuirea mecanismelor din camera boilerului. Până la sosirea lui Stalin, temperatura și presiunea apei trebuiau păstrate fără nici un indice modificat, pentru a nu alarma personalul de serviciu.

Fugind de Ejov

Asasinatul urma să se desfășoare în felul următor: în așteptarea lui Stalin, doi din grup, purtând halatele tehnicienilor lichidați, deschideau chepengul din debara. Prin el pătrundea în camera de serviciu restul membrilor grupului. Garda de la uși sărea imediat cu cuțitele. Atrași de zgomotul încăierării, alți doi membri ai gărzii se deplasau în fugă de la intrarea în camera de baie a lui Stalin, la capătul coridorului, spre camera de serviciu. Acolo erau întâmpinați cu focuri de armă. În caz extrem, erau uciși cu o grenadă. Garda din hol, care nu vedea cele ce se petreceau pe coridor (pentru că acesta era dispus în unghi drept cu holul), alerga în camera de baie, alertată de împușcături. Lungimea coridorului din hol până la cotul lui era de două ori mai mare decât de la cot la ușile de la camera de serviciu. De aceea, complotiștii ajungeau la cotul coridorului înaintea membrilor gărzii, iar când aceștia ar fi apărut, în mare grabă, asasinii i-ar fi împușcat de la foarte mică distanță. Nu mai rămânea decât ca Stalin să fie lichidat în camera de baie, cu un pistol sau o grenadă. La antrenamente, grupul atinsese perfecțiunea. Executa ca un automat toate fazele operației, denumită „Ursul". În nouă cazuri din zece, garda a întârziat în reacțiile ei.

Pentru că Liușkov a refuzat să se sinucidă...

Dar din cine era formată această echipă a morții și unde se pregătise ea? După cum am văzut, se afla sub conducerea unui ofițer din serviciile de informații sovietice, care își oferise serviciile japonezilor. „Pe 13 iunie, la ora 5.30, comisarul securității statului de rangul 3 Liușkov, șeful Direcției Extremul Orient din NKVD, simțind primejdia, în condițiile cruntei «epurări» ce se desfășoară în U.R.S.S. și cu scopul de a fi protejat de statul nostru, a trecut granița manciuriano-sovietică, în raionul orașului Consiun. Liușkov este arestat de paza de frontieră a [statului marionetă] Manciukuo". Semna această știre, datată 1 iulie 1938, „Secția de informații a Ministerului de Război al Japoniei".

Deci, la 1 iulie 1938, Tokio recunoștea oficial că șeful Direcției Extremul Orient din NKVD trecuse granița manciuriano-sovietică. Cele mai mari cotidiene nipone, agențiile de informații și presa din emigrație au difuzat atunci pe prima pagină această știre de senzație. Pentru serviciile de informații nipone Liușkov era, evident, o comoară de exploatat, în vreme ce pentru Stalin el reprezenta o mare pierdere.

Unii istorici sovietici care au călătorit la Tokio în anii '70 au aflat de la colegii lor niponi despre operația „Ursul", dar nu și cititorul sovietic al acelor vremi, care abia de curând — mai precis prima oară în vara anului 1991, apoi, cu mai multe amănunte, exact un an mai târziu — a luat cunoștință despre încercarea spionajului militar nipon de a-l lichida pe Stalin.

Din dosarul lui Liușkov, întocmit de Secția 5 a Direcției 2 a Marelui stat major al armatei japoneze (secție ce se ocupa cu informațiile militare, politice și economice despre U.R.S.S.), aflăm că Liușkov se născuse în anul 1900, participase la revoluția din octombrie, în 1919 intrase în Ceka, apoi luptase contra trupelor generalului Denikin în războiul civil, iar în 1936 devenise șef al Direcției Azov-Marea Neagră din NKVD, din august 1937 fiind șeful Direcției Extremul Orient din aceeași instituție.

În mai 1938, Liușkov aflase de la un prieten sus-pus din NKVD că Stalin ordonase să fie arestat. Ejov trimisese în delegație la Habarovsk, unde se afla sediul Direcției Extremul Orient din NKVD, doi oameni cu această misiune. Liușkov îl nemulțumise pe „tătuc" pentru că, primind ordin să demaște cât mai multe elemente „de dreapta" din Statul major al armatei speciale din Extremul Orient, comandată de generalul Blücher — el însuși ulterior victimă a epurării — Liușkov nu prea găsise ce să raporteze

la Moscova: nici calomnii despre Blücher, nici suficienți nemulțumiți de regim, drept care Stalin și Ejov trăseseră concluzia că omul lor din Extremul Orient acționa de conivență cu „dușmanii poporului". Trebuia deci să aibă aceeași soartă cu ei.

Din stenograma interogatoriului luat lui Liușkov de colonelul T. Tanaka, de la secția informații a Statului major al armatei nipone din Manciuria, japonezul a aflat că în timpul activității sale la Habarovsk, din august 1937 până în iunie 1938, fuseseră arestați, pentru crime politice, 2 000 persoane, iar 7 000 fuseseră împușcate. Extrem de puțin, față de media pe țară, a precizat Liușkov. Ceea ce nu a plăcut la Moscova, trezind suspiciuni.

Desigur că japonezii au aflat de la Liușkov aspecte interesante privind pregătirea de luptă și planurile armatei speciale din Extremul Orient, măsurile de pază a frontierei de stat, situația economică a raioanelor din Extremul Orient, date despre rețeaua de spionaj sovietică în Manciuria. Din păcate, Liușkov nu știa cine conducea această rețea. Rezidenții se subordonau direct Moscovei. La Habarovsk, unde se primeau radiograme cifrate, se cunoșteau numai numele conspirative: Leo și Kao, iar Liușkov presupunea că ultima este femeie. Leo furniza Moscovei informații privindu-i pe imigranții ruși în Manciuria, iar Kao era legat de Partidul Comunist Chinez și coordona lupta antijaponeză din zonă.

Într-un colț ascuns al portului Istanbul

După trei săptămâni de interogatorii la secția informații a Statului major al armatei japoneze din Manciuria, Liușkov a fost trimis în mare secret în Japonia, iar după conflictul de frontieră de la lacul Hasan[1], în Europa, pentru că deja nu mai era necesar serviciilor de informații nipone. Cel puțin aceste date au circulat în presă despre spionul sovietic. După care i s-a pierdut urma.

Orașul Dairen (Talien), cartierul de bogătași Hosigaura. Aici locuia președintele firmei „Dairen consu", Haruiosi Sanada, colaborator al secției de informații a armatei nipone din Manciuria, căpetenia organizației naționaliste „kinkikai", socotită la Dairen o bandă de gangsteri. Într-o noapte, la vila lui Sanada și-a făcut apariția Liușkov, întâlnindu-se cu alți doi colaboratori ai serviciilor secrete japoneze, însărcinați să selecționeze și să-i pregătească pe

... de soarta lui s-a ocupat generalul nipon Gendzo.

asasinii lui Stalin, imigranți ruși veniți din Harbin: A. Varski, B. Bezîmenski, N. Lebedenko, L. Malhak, I. Smirnov, M. Surkov, I. Zelenin. Între ei era, bineînțeles, și Liușkov. El îl ura personal pe Stalin, care îl obligase să-și părăsească țara. În plus, soția și copilul lui, rămași în mâinile „tătucului", nu avuseseră nici o scăpare. Ceilalți șase ruși s-au angajat în operația „Ursul" din ostilitate față de comunism și față de statul creat pe ruinele imperiului.

Cei șapte, plus un japonez, Hasebe, au primit pașapoarte pentru Italia, unde circulau cu treburi comerciale. Aproape toți, de altfel, erau funcționarii unor camere de comerț sau ai unor firme ce se ocupau cu negoțul. Îmbarcați pe „Asia-maru", cei șapte ruși și japonezul au trecut prin Hong-Kong, Singapore, Colombo, Alexandria etc. fără să coboare de pe navă, pentru a nu atrage atenția.

La 17 ianuarie 1939, „Asia-maru" a ancorat în portul Neapole. Echipa, așteptată cu mașini, a fost transportată la un hotel, timp în care s-au obținut vize de la Ambasada Turciei pentru trecerea frontierei. A doua zi, atașatul militar nipon la Istanbul, Mitiu Arikura, a primit de la Neapole o depeșă cu următorul conținut: „La 19 ianuarie, ora 2.30, vaporul «Talles» va transporta la Istanbul șapte saci cu boabe de soia manciuriană. Rugăminte de a-i primi". Arikura a așteptat nava cu un cuter în largul mării. Rușii și japonezul însoțitor au fost transbordați în cuter, care a acostat într-un colț ascuns al portului. Cei șapte, ajunși cu mașinile la un hotel de mâna a doua, s-au schimbat, îmbrăcându-se în haine pregătite de Arikura, echipament de munte, și și-au verificat pistoalele și grenadele.

Întâmpinați cu focuri de armă

Pe teritoriul Turciei, operația se desfășura conform planului lui Arikura. Pe 24 ianuarie, dimineața, echipa s-a deplasat la 20 km de graniță, unde a poposit într-un han obscur. Seara, grupul a pornit spre graniță pe un traseu stâncos, cu pante abrupte, pe malul pârâului Cioruh, ce tăia frontiera și se vărsa în Marea Neagră, la sud de Batumi. Granița urma a fi depășită printr-un fel de tunel în stâncă, pentru a evita posturile de grăniceri sovietici.

Totul a decurs conform planului, până în clipa când grupul a ieșit din acel tunel, unde a fost așteptat... cu focuri dense de mitralieră. Lebedenko, Malhak, Surkov s-au prăbușit imediat. Restul

[1] Între 29 iulie și 11 august 1938, trupele japoneze au atacat Uniunea Sovietică în zona lacului Hasan, ceea ce a provocat o puternică ripostă sovietică, ducând la înfrângerea agresorilor.

au reușit să fugă. Grănicerii sovietici fuseseră avertizați.

La scurt timp, atașatul militar nipon la Berlin primea telegramă: „Sakura a eșuat". Dacă trecerea frontierei reușea, Arikura i-ar fi trimis colegului său mesajul „Crizantema a înflorit".

Pe 28 ianuarie 1939, grupul rămas a izbutit să revină la Istanbul. Din zi în zi era așteptat protestul guvernului sovietic adresat guvernului turc, pentru provocări la graniță.

Misterul descoperirii operației de către sovietici nu a putut fi dezlegat decât cu ajutorul unor investigații speciale. Bezâmenski, unul dintre rușii echipei, avea obiceiul să-și facă singur țigări. Trăgea de două-trei ori, după care lăsa țigara în scrumieră sau o arunca acolo unde se afla. Era cunoscut pentru obiceiul lui, ca, de altfel, și pentru mirosul lui neplăcut. Japonezii au avut mare grijă ca, tot timpul drumului, grupul să nu fie văzut, să nu intre în contact cu nimeni, așa încât securitatea și secretul operației „Ursul" să fie perfect asigurate. Dar nu s-au gândit că Bezâmenski lăsa mesaje în resturile de țigări pe tot traseul parcurs, mesaje cum era cel găsit de serviciile secrete nipone în coșul de gunoi dintr-un restaurant: „Urmărește-ne". Abia mai târziu, după eșecul operației, au înțeles că fumătorul înrăit trădase secretul.

Care a fost soarta ulterioară a lui Liușkov? Recente descoperiri în arhivele KGB din Extremul Orient, Direcția Habarovsk, făcute publice în presa rusească de colonelul Nikolai Ciumakov, autorul culegerii de mărturii *Varianta de rezervă*, ne aduc informații proaspete. După evenimente, a locuit, sub numele de Maratov, la Tokio, într-o vilă bine păzită, lucrând la „Biroul pentru studierea Asiei de Răsărit", aflat sub conducerea Secției 2 (informații) a Marelui stat major nipon. Uneori, revenea incognito în Manciuria, participând la elaborarea unor planuri de acțiuni subversive împotriva U.R.S.S. În septembrie-octombrie 1944, de pildă, se afla la Harbin, iar la sfârșitul lui iulie 1945, a fost trecut la dispoziția misiunii militare nipone din Dairen, lucrând în sprijinul armatei din Manciuria.

După intrarea trupelor sovietice în Manciuria, căutarea lui Liușkov s-a precipitat. Unitățile de contrainformații ale Frontului Baikal erau pe urmele lui, ca și grupurile operative ale organelor teritoriale ale securității statului din direcțiile de grăniceri. Dar fostul șef al misiunii militare nipone din Dairen, anchetat de sovietici la 25 noiembrie 1945, a povestit că, la 15 august, generalul Ianagita Gendzo, șeful statului major al apărării peninsulei Guandung, a hotărât singur soarta lui Liușkov: dacă refuză sinuciderea, să fie lichidat. Patru zile mai târziu, convocat la Dairen, pentru a fi pus în situația de a opta între sinucidere și fugă — cum i s-a spus lui — Liușkov a preferat să nu se sinucidă, semnându-și deci sentința la moarte: a fost împușcat cu un „Browning" și incinerat sub numele de funcționarul japonez Iamaguchi Tosikadza, un sinucigaș. Era 20 august 1945. Peste două săptămâni Japonia, urma să capituleze. ■

Florentina DOLGHIN

CEILALȚI VIKINGI

(Urmare din p. 72)

care în 1104 a fost acoperită cu cenușă din erupția vulcanului Hekla. În 1939, arheologii au dezgropat resturile bine păstrate ale unei gospodării. S-au făcut și încercări de reconstituire a altora. Pereții clădirilor au doi metri grosime.

Începând din 930, vikingii se adunau în râpa Algmannagja de la Thingvellir, un loc din munți considerat magic, reunindu-se în Althing, adunarea legislativă. Acolo se pronunțau sentințe și erau proclamate noile legi. Nici un rege nu mai poruncea supușilor săi ca în patrie, Norvegia. Până azi islandezii sunt mândri de această democrație timpurie *[Magazin istoric*, nr. 6/1985, 6/1989].

Probabil că primul european care a pus piciorul în 992 pe solul american a fost Leif, fiul lui Erik cel Roșu, cu 500 ani înaintea lui Columb. Așa cum dovedesc cele mai noi descoperiri arheologice de la vârful de nord al New Foundland, vikingii au construit acolo nouă case, patru șoproane pentru bărci, grajduri și forje. După trei ani ei au părăsit locul, din cauza permanentelor atacuri ale indienilor, mult superiori numericește.

Vikingii din Suedia s-au deplasat spre sud-est, au vâslit pe râurile din Rusia, au tras kilometri întregi corăbiile pe role de lemn până la Volga și Nipru, pe care au coborât până în Marea Neagră, spre Constantinopol și chiar până la Bagdad. Acolo au schimbat sclavi, blănuri și argint contra mătase și alte țesături prețioase.

Pe cât de dramatic a intrat acest popor în istoria europeană, pe atât de puțin spectaculos s-a încheiat epoca lui. Mai ales în sudul bogat, cuceritorii s-au amestecat repede cu populația locală. Micul stat etnic pur, atât de modern azi în Europa, nu era atunci un model. În Italia de sud, în Normandia și în Sicilia, vikingii au constituit societăți înfloritoare, fără să pozeze în stăpâni coloniali. În Rusia vikingii au format repede clasa dominantă, tocmai pentru că popoarele slave i-au împins în această poziție. Ulterior ei au devenit victima succesului lor. Au fost atât de numeroase contactele lor cu Occidentul creștin, încât Europa și-a încorporat până la urmă pur și simplu poporul ce venise din frig. ■

A. SPIEGLER

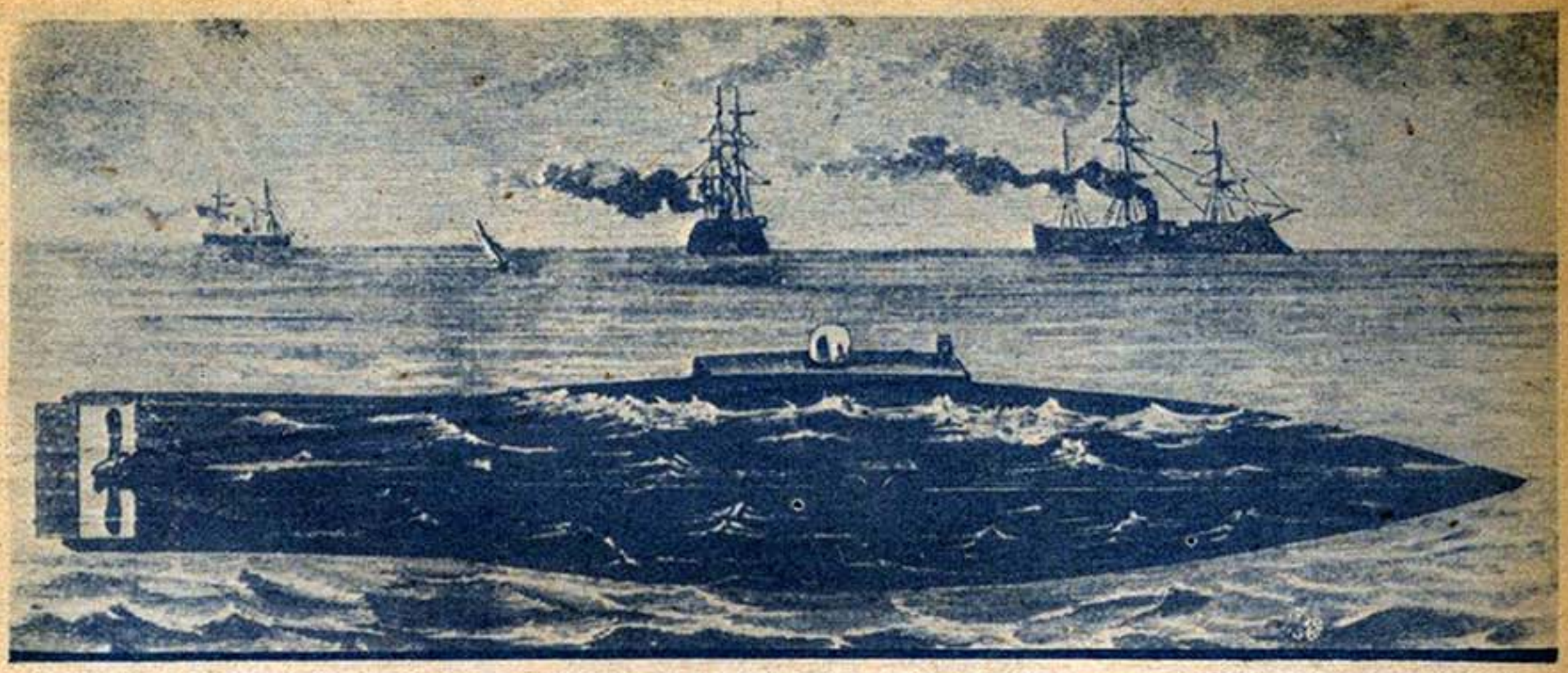

DIN ISTORIA SUBMARINULUI

CAMIL BUSQUETS I VILANOVA

Ce este un submarin? Întrebarea poate părea lipsită de sens, căci oricine ştie că este vorba despre acea navă care navighează în adâncurile mărilor şi oceanelor. Numai că specialiştii în construcţii navale fac o netă deosebire între submarin **— care poate naviga sub apă, în mod independent de lumea exterioară — şi** submersibil **— care, navigând la suprafaţă, se poate scufunda ocazional, fiind însă obligat să revină periodic la suprafaţă pentru a-şi completa rezervele de combustibil şi de oxigen. Deci, potrivit acestei definiţii riguroase, termenul de submarin se poate aplica doar navelor cu propulsie nucleară, singurele care pot naviga — cel puţin teoretic — pe timp nelimitat sub apă, fără a fi obligate să revină la suprafaţă. Primul submarin nuclear a fost lansat la apă în S.U.A. şi purta un nume celebru: „Nautilus", în amintirea omonimului său din romanul lui Jules Verne, intitulat** 80 000 leghe sub mări. **Termenul submarin este însă atât de adânc înrădăcinat în uzul cotidian — el fiind aplicat şi navelor de uz paşnic folosite în cercetările ştiinţifice subacvatice — încât am renunţat în prezentarea ce urmează la diferenţierea pe care o fac specialiştii scrupuloşi ai subiectului.**

Să urmărim în continuare câteva momente din drumul lung şi anevoios pe care l-a parcurs omul până la realizarea acestui vis: navigaţia, pe timp cât mai îndelungat, sub luciul mărilor şi oceanelor[1].

„Impropriu pentru ţări civilizate"

Izvoarele antice ne-au transmis ştiri sporadice despre maşinării complicate, capabile să se scufunde şi să sabordeze corăbiile inamicului. Ele sunt menţionate de exemplu cu ocazia bătăliei din Tir (332 î.e.n.) dintre Alexandru cel Mare şi fenicieni, sau în vremea războaielor punice.

În evul mediu, cercetările n-au progresat prea mult. Abia în anul 1538 un izvor contemporan menţiona efectuarea unor experienţe de navigaţie submarină, pe râul Tajo, la care era prezent şi regele portughez. Sistemul folosit — împrumutat de la unele popoare africane — era extrem de rudimentar: un flotor format dintr-un burduf fusiform, pe care se culca „navigatorul"; el respira printr-o tulpină de bambus.

Numeroase încercări au avut loc în Anglia. Englezii — vital interesaţi în protejarea insulei lor împotriva unei posibile invazii, care nu ar fi putut veni decât pe mare — au încurajat pe străinii ce doreau să îşi experimenteze prototipurile, dar mai ales şi-au pus în aplicare propriile lor idei. Astfel, în anul 1620, un olandez pe nume Cornelius van Drebbel a supus unor probe, pe râul Tamisa, o navă din lemn, care era propulsată în imersiune cu ajutorul a 12 vâsle izolate etanş. Alimentarea echipaju-

[1] Articol reprodus, într-o formă prescurtată şi cu subtitlurile redacţiei noastre din revista spaniolă *Historia y vida*.

În imagine: submarinul Nordenfelt

Cornelius van Drebbel...

lui cu aer se realiza prin intermediul catargului — scobit în interior — de care se prindea vela ce propulsa nava atunci când naviga la suprafață. Peste 127 ani, un englez, Symons, construia tot din lemn o navă propulsată de numai patru vâsle, dar a cărei imersiune era controlată cu ajutorul unor burdufuri. Experimentele menționate mai sus n-au avut, desigur, urmări practice imediate. Ele stau mărturie dorinței de cunoaștere ce l-a caracterizat dintotdeauna pe om și curajului de care au dat dovadă inventatorii, căci mulți dintre ei și-au pierdut viața în timpul acelor încercări.

Destul de repede — din păcate — noua invenție a fost integrată arsenalului militar. Primul submarin despre care știm că a efectuat, în imersiune, o misiune de luptă a fost realizat de americanul David Bushmell, în anul 1776. Construit din lemn, căptușit cu tablă de cupru, el avea o formă ovoidală — de aici și porecla sa: *Turtle* (Broasca țestoasă) — și era propulsat cu ajutorul unei elice pusă în mișcare de forța umană; pentru manevrarea lui se foloseau cârme verticale. Transporta o încărcătură explozivă de 70 kg pulbere, care putea fi fixată pe carena navei inamice, într-o scobitură efectuată cu ajutorul unei coarbe speciale. Atacul pe care *Turtle* l-a întreprins în timpul războiului de independență al coloniilor americane (1775-1783), contra navei engleze *Eagle* (Vulturul), a eșuat, căci carena acesteia avea bordajul din plăci de cupru, împotriva cărora coarba s-a dovedit ineficace. Dar submarinului i s-au adus apoi îmbunătățiri, care l-au transformat într-o redutabilă armă de atac.

Printre cei care au contribuit în mod decisiv la dezvoltarea lui, s-a numărat și Robert Fulton. Celebrul inventator — el era autorul faimosului *Clermont*, primul vas cu aburi, realizat în anul 1807 — și-a oferit serviciile sale Directoratului francez, încă din anul 1797. Planul său a fost acceptat, dar probele practice nu au fost suficient de convingătoare. Câțiva ani mai târziu, Napoleon Bonaparte i-a alocat 10 000 franci pentru a desfășura noi experiențe. Marina franceză a socotit însă invenția lui drept un „mijloc de luptă trădător și impropriu pentru țări civilizate" și a blocat proiectul. Disprețuit în Franța, neîntâlnind destulă receptivitate nici măcar în Anglia, Fulton a plecat în S.U.A. Aici, având la dispoziție mijloace bănești suficiente, a construit un nou submarin — botezat *The Mute* (Mutul) — a cărui propulsie urma să fie asigurată de o mașină cu aburi. Moartea sa a întrerupt experimentările.

...și submarinul său cu vâsle

În anii care au urmat, submarinul a înregistrat noi progrese. Un spaniol, Narciso Monturiol, a reușit să se scufunde cu submersibilul său, ce avea un deplasament de 65 tone și un echipaj format din 12 persoane, în 31 minute, până la 18 metri. În timpul încercărilor, a atins adâncimea maximă de 30 metri și a rămas în imersiune până la opt ore. Câțiva ani mai târziu, englezul Garrett a reușit să navigheze sub apă, timp de trei ore, cu o viteză de aproximativ patru noduri (un nod = 0,514 m/s). Tot el, în colaborare cu suedezul Nordenfelt, a instalat, pentru prima oară, un tub lans-torpile pe un submarin. Plasat în exteriorul corpului navei, tubul folosea torpile Whitehead. Sfârșitul secolului XIX a marcat și apariția primului submarin propulsat, în imersiune, doar cu ajutorul unui motor electric. Invenția aparținea unui marinar spaniol și experimentul a avut loc în anul 1890, în portul Cadiz.

La cumpăna dintre secolele XIX și XX, submarinul și-a făcut definitiv intrarea în marina de război a marilor puteri navale. La început, el a

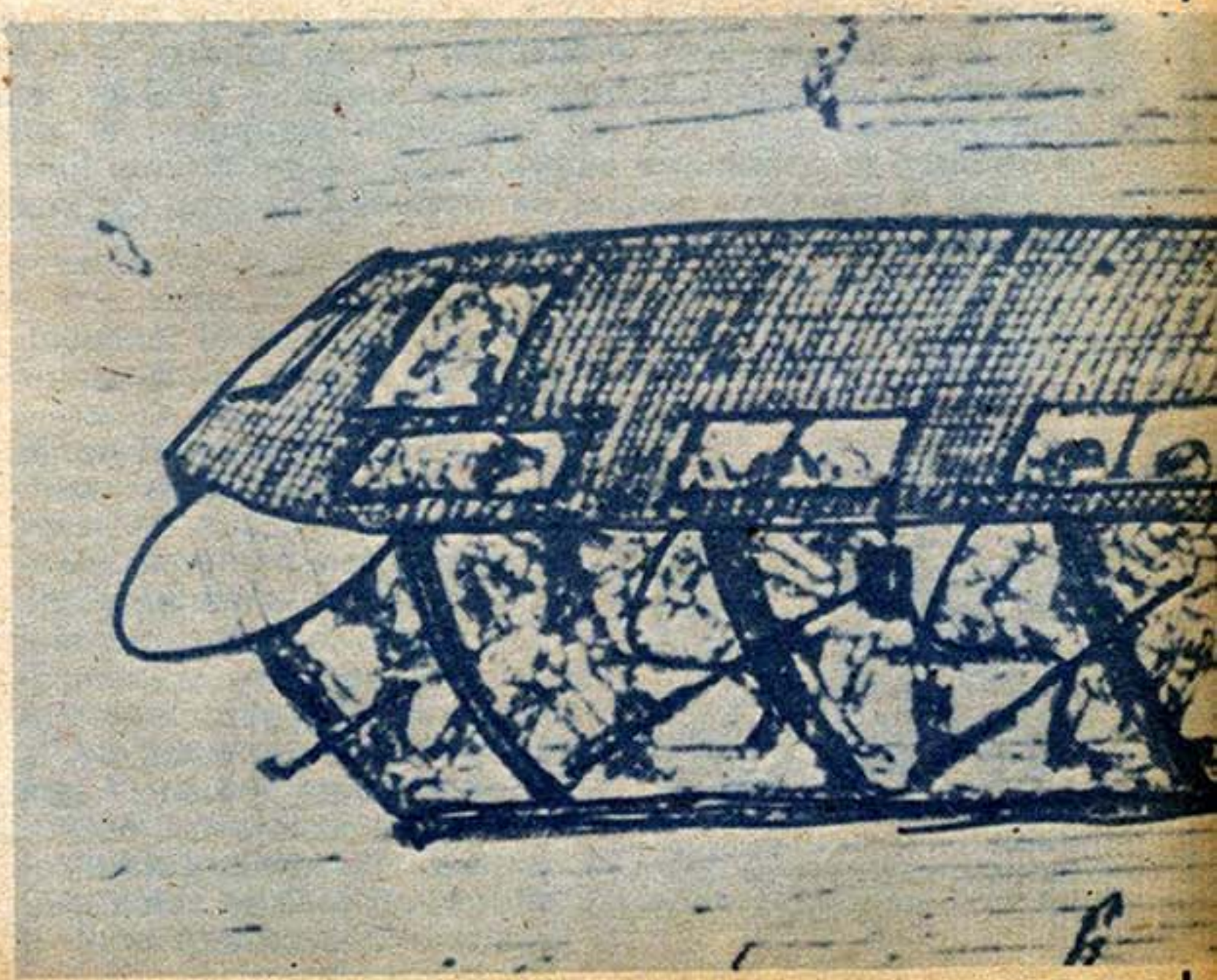

fost aproape fără excepție propulsat cu aburi. Perfecționarea motoarelor Diesel a determinat demontarea incomodelor și zgomotoaselor cazane cu aburi, care au fost înlocuite cu un sistem mixt de propulsie: motor Diesel pentru navigația la suprafață și motor electric pentru cea în imersiune.

„Haite de lupi"

În preajma primului război mondial, Franța dispunea de cele mai multe submarine (123); era urmată de Marea Britanie (98), S.U.A. (53), Germania (30) și Italia (20). Se conturaseră deja și orientările strategice în privința folosirii noii arme de luptă. Astfel, germanii optaseră pentru tipul de navă cu mare autonomie și viteză mai redusă, capabil să desfășoare misiuni la mare depărtare de bază, în largul oceanului, unde trebuia să intercepteze convoaiele inamicului, formate de regulă din vase comerciale mai lente. Englezii se orientaseră spre un tip de submarin cu caracteristici opuse: autonomie redusă și viteză sporită, care să îi permită să coopereze cu flota de suprafață, și o mare putere de foc pentru a putea ataca eficient navele de linie dușmane.

În timpul primului război mondial, noua armă și-a dovedit pe deplin eficiența. În special flota germană de submarine — care a însumat, până în 1918, 739 unități construite — și-a atras o tristă faimă. Două dintre acțiunile ei au avut un ecou deosebit, prin consecințele pe care le-au implicat. Prima — desfășurată de U-9, comandat de locotenentul de navă Otto Weddingen — a avut loc la 22 septembrie 1914 și s-a soldat cu scufundarea, în mai puțin de o jumătate de oră, a trei crucișătoare cuirasate engleze: „Cressy", „Aboukir" și „Hogue". Cea de-a doua acțiune a stârnit indignarea opiniei publice, căci victima trimisă pe fundul oceanului de către U-20, pe 7 mai 1915, era pachebotul „Lusitania"[1]. Au pierit atunci 1 198 persoane.

[1] Abia acum aproximativ 10 ani s-a confirmat faptul că pachebotul „Lusitania" transporta o mare cantitate de muniții, trecută în declarația de bord drept „blănuri și brânzeturi". Germanii avertizaseră pe cei ce urmau să se îmbarce că se expuneau unui atac submarin, dar presa engleză și cea americană au calificat drept propagandă de război acest avertisment. Explozia lăzilor cu muniție explică rapida scufundare a navei.

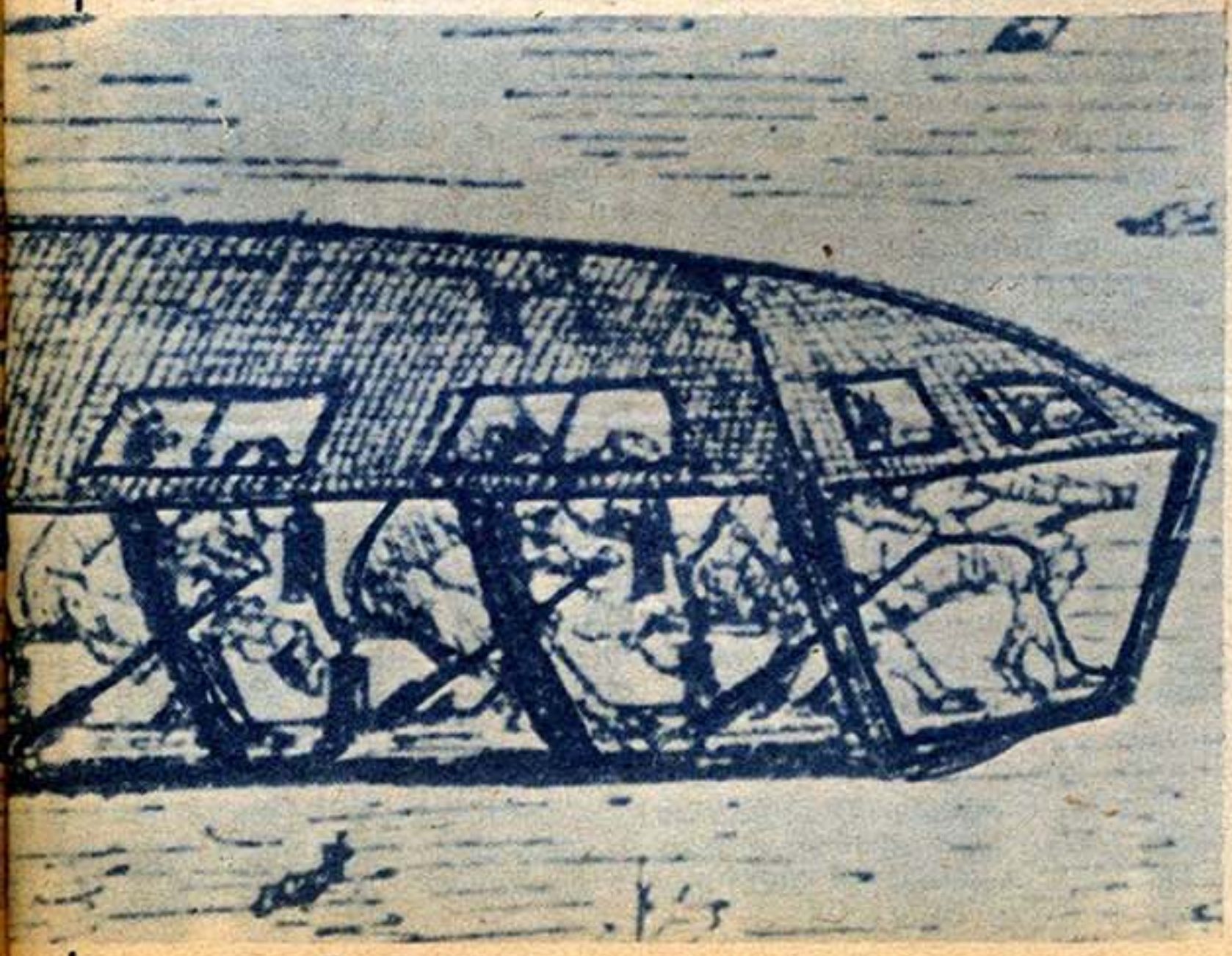

Robert Fulton

Pierderile provocate marinei comerciale britanice de către submarinele germane în prima conflagrație mondială s-au cifrat la 13 000 000 tone. Și la această cifră trebuie adăugate cele 1 000 000 tone scufundate sau avariate de minele marine plasate de submarinele germane special echipate în acest scop. Abia într-un târziu au realizat britanicii faptul că, organizând deplasarea navelor comerciale în convoaie protejate de o escortă puternică, puteau limita pierderile. Pentru a combate cu eficiență submarinele germane, englezii au recurs și la o stratagemă. Au camuflat vase militare, special echipate pentru lupta antisubmarin, în vase comerciale — de preferință petroliere, ținta predilectă a nemților — care simulau adesea și o pană de motor. Comandantul german care zărea prin periscop o asemenea navă zăcând neajutorată în largul oceanului, nu se temea să iasă la suprafață și să o atace cu tunul aflat la bord, pentru a economisi prețioasele torpile. Abia când submarinul se apropia la o distanță convenabilă, „victima" se transforma în „vânător", iar succesul era, de obicei, deplin.

În perioada interbelică — profitând de învățămintele desprinse din confruntările abia încheiate — fiecare dintre marile puteri navale și-a mărit și perfecționat flota de submarine. Submarinul a câștigat în viteză — atât la suprafață, cât și în imersiune

—, în autonomia de deplasare și și-a mărit puterea de foc. Au fost cazuri când s-au instalat pe submarine piese de artilerie de 305 mm, rezervate până atunci doar cuirasatelor sau bateriilor de coastă.

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial a surprins nepregătite principalele state beligerante. Astfel, amiralii germani Raeder și Dönitz alcătuiseră un plan de dezvoltare al flotei de submarine care trebuia să se încheie abia în anul 1945. În septembrie 1939, Germania nu dispunea decât de patru duzini de submarine, efectiv mult prea mic față de sarcinile ce-i reveneau. În plus, bazele lor se găseau în Marea Nordului și pentru a ieși în Oceanul Atlantic, ele trebuiau să navigheze prin ape controlate de englezi.

Treptat însă, flota germană de *U-boot*-uri s-a organizat și a trecut la atac. Drept răspuns la tactica adoptată de britanici de a forma convoaie apărate, germanii au adoptat procedeul atacului în „haite de lupi". Submarinul care intercepta un convoi îi transmitea, prin radio, poziția către alte unități și, după ce se strângeau mai mulți, loveau în grup. Atacurile aveau loc, de obicei, noaptea. Unii comandanți de submarine au imaginat tactici noi. Cea mai răspândită a fost inițiată de Otto Kretschmer; el naviga în imersiune înaintea convoiului, până ce acesta îl ajungea din urmă. Noaptea, se ridica la suprafață, în mijlocul navelor inamice, deschidea focul cu tot armamentul din dotare, apoi, profitând de zăpăceala pe care o provocase, se retrăgea și naviga cât mai departe, cu viteză maximă și pe cât posibil la suprafață.

Pentru a mări performanțele submarinelor lor și a contracara acțiunea aparatelor de detecție, germanii au adoptat o serie de dispozitive. „Schnorkel"-ul a fost la origine o invenție olandeză, dar cei care au făcut-o operativă, prin anii 1943-1944, au fost germanii. Dispozitivul permitea alimentarea cu aer a motoarelor Diesel și în timpul imersiunii. Folosirea lor permitea submarinului să atingă o viteză sporită de deplasare, căci motoarele electrice utilizate până atunci pentru propulsia sub apă dezvoltau o viteză redusă.

Un „ucigaș tăcut"

Gazele ce rezultau erau evacuate spre suprafață prin intermediul unui tub care depășea cu puțin nivelul apei și era prevăzut în capăt cu o valvă ce împiedica pătrunderea apei în interior. La început, navigația cu acest dispozitiv a fost un adevărat coșmar, căci în agitatele ape ale Atlanticului de Nord — unde operau de regulă submarinele germane — valva se închidea tot mereu. Drept urmare, motoarele aspirau aerul din interior, presiunea atmosferică scădea brusc, iar gazele arse se răspândeau prin toate compartimentele navei. Nici măcar medicii germani n-au fost în stare să explice cum de supraviețuiau echipajele în asemenea condiții.

Spre sfârșitul războiului, nemții au construit un nou tip de submarin, de mari dimensiuni, destinat operațiunilor de lungă durată din Oceanul Atlantic. El era capabil să rămână în imersiune vreme de câteva zile, fiind prevăzut cu un model perfecționat de „schnorkel", avea o viteză sporită și datorită unor adaptări speciale la motoare, era greu detectabil de navele din escorta convoaielor. Atacul putea fi efectuat fără ridicarea periscopului, cu ajutorul unor aparate de ochire care țintеau pe baza zgomotelor emise de navele aflate în mișcare.

La suprafață, noul submarin era însă greu manevrabil și în timpul curselor de probă a provocat dese coliziuni. Multe exemplare aflate în probe s-au reîntors, din acest motiv, înapoi în docurile șantierelor. Practic, un singur submarin de acest tip, „U-2511", a reușit să efectueze o ieșire operativă.

Japonezii, care au urmărit un obiectiv identic cu cel al germanilor — să atace și să scufunde cât mai multe vase aliate — și-au creat și ei o flotă de submarine. În a doua parte a războiului, submarinele japoneze au primit o misiune nouă, izvorâtă din realitățile teatrului de luptă din Pacific: aprovizionarea garnizoanelor izolate, rămase în urma înaintării trupelor americane.

Flota franceză de submarine s-a împrăștiat imediat după încheierea armistițiului cu Hitler. O parte a navelor au trecut de partea aliaților, altele au fost scufundate de aceștia ori s-au sabordat (*Magazin istoric*, nr. 1/1972). Englezii și americanii nu au dezvoltat mari flote de submarine. Primii s-au orientat — ca și în primul război mondial — spre nave rapide, destinate patrulării în jurul insulelor britanice și unor operațiuni de comando. Americanii au obținut, probabil, cel mai bun raport între tonajul submarinelor angajate și cel al vaselor scufundate. Dar trebuie subliniat faptul că o contribuție însemnată la succesul lor și-au adus și forțele antisubmarin ale japonezilor, care n-au excelat niciodată, iar spre sfârșitul războiului au dispărut aproape complet.

Încheierea marii conflagrații mondiale a marcat începutul unei noi ere în istoria submarinului. Odată cu apariția primului submarin atomic, visul strategilor militari părea a se fi împlinit. Astăzi „Nautilus" nu mai este decât o piesă de muzeu între alte exponate găzduite de „Smithsonian Institution" din Washington. Din păcate, zeci de mii de savanți au lucrat la realizarea unor tipuri perfecționate ale acestui „ucigaș tăcut" care să poată lansa cât mai multe rachete, cu o putere de distrugere sporită. Ce efort risipit în van și care ar fi putut fi utilizat cu mai mult folos în atâtea alte domenii vitale pentru om! ■

Traducere de:
Ana VĂDEANU

Încă din 1914, în cadrul unui program naval determinat de intensele înarmări din Europa, marina română a comandat în Italia — pe lângă patru contratorpiloare — și un submarin ce urma a fi construit la Spezia. Era vorba despre un submarin mic de 145 tone, dar prin intrarea Italiei în război, în mai 1915, comanda nu s-a finalizat. În 1916, statul român a făcut o nouă comandă, de astă dată în Franța, pentru un submarin de 350 tone, depunând casei constructoare Schneider și un acont de 1 milion lei aur. Războiul a întârziat însă mult construcția, iar

aceeași școală au fost pregătiți și ofițerul mecanic șef al navei, precum și un maestru mecanic.

Dar nici această comandă nu s-a finalizat, renunțându-se la ea tot în 1920. Motivația a fost atât de ordin financiar (numeroase datorii de război ce trebuiau achitate de statul român), cât și faptul că la Conferința de pace de la Paris (1919) se propusese desființarea armei submarine.

Conferința pentru limitarea armamentelor navale ale celor cinci principale flote militare din lume, ce a avut loc la Washington în 1921-1922, nu

și că oriunde ar fi fost bazat submarinul — Sulina, Mangalia — ar fi avut nevoie de stație electrică pentru acumulatori, de atelier de pregătire a torpilelor, de cazarmă pentru echipaj.

Construcția celor două nave a fost repartizată de statul italian șantierului Quarnaro din Fiume (astăzi portul croat Rjeka). Drept urmare, în iunie 1927, o „Comisie română de supraveghere" a plecat la Fiume. Ea cuprindea ofițeri și maiștri destinați viitoarelor echipaje și era prezidată de căpitan comandorul Gh. Koslinski, inițiatorul introducerii armei subma-

DELFIN'UL

La 6 iunie 1930, de vârstă școlară fiind, am asistat la lansarea Delfinului. L-am văzut zvâcnind de pe cală cu un dinamism care prevestea parcă viitoarea sa carieră. În orice caz, evenimentul la care asistam era o etapă importantă în realizarea unei dorințe și a unei ambiții: modernizarea marinei române prin introducerea unui nou tip de navă — submarinul.

NICULAE KOSLINSKI

atunci când nava a fost gata, a fost rechiziționată de marina franceză. Abia în 1920, în contextul lichidării comenzilor de material militar făcute de România în Franța, a fost trimis la Paris locotenent comandorul Gheorghe Koslinski, pentru încheierea tratativelor de achiziționare. Ministerul marinei franceze a acceptat toate cererile românești referitoare la piese de schimb, armament și unele modificări tehnice impuse de diferența de salinitate dintre Marea Mediterană și Marea Neagră, iar ofițerul român a urmat școala de navigație submarină de la Toulon. În

a dus însă la interzicerea submarinelor, ba mai mult, acestea deveniseră un fel de „armă a săracului" și toate marinele mici și mijlocii și-o doreau.

În 1927, trecând la completarea vechiului său program naval din 1914, marina română a comandat din nou în Italia, pe lângă cele două contratorpiloare restante, și un submarin. Tipul ales a fost cel care se dovedise mai utilizat în cursul războiului: submarinul torpilor de tonaj mijlociu. În mod logic, s-a comandat totodată și o *navă bază*, dat fiind că la Constanța nu exista arsenal naval

rine în marina noastră.

Șantierul Quarnaro nu mai construise până atunci submarine mijlocii. Ofițerii și maiștrii români au stat zi de zi în haine de lucru pe calele șantierului, familiarizându-se cu construcția acestui tip de navă, cu agregatele și instalațiile de la bord și urmărind îndeaproape respectarea prevederilor din caietele de sarcini.

Soluția constructivă a *Delfinului* — cum s-a numit primul submarin român — a îmbinat în planuri de esență germane (submarinele germane se dovediseră în cursul războiului ca fiind cele mai

eficiente) elemente de tehnică italiană și franceză; totodată s-a urmărit înzestrarea navei cu agregate din cele mai noi: periscoape Zeiss, torpile Whirehead, tun naval și antiaerian Bofors, acumulatori tip Tudor de la fabrica din Monza.

La 3 noiembrie 1929, nava bază *Constanța*, prevăzută să deservească trei submarine, a fost lansată la apă. La 6 iunie 1930, cum aminteam la începutul acestui articol, a fost lansat și *Delfinul*, dar el va rămâne încă departe de apele românești o bună perioadă de timp.

În iunie 1931, sfârșind probele de recepție, nava bază a plecat spre țară. Avea 1 609 tone (2 200 la plină încărcătură) și o viteză de 13 noduri pe oră. A făcut călătoria de la Fiume în 115 ore, fără escală, ajungând la Constanța în ziua de 20 iunie și dovedind o bună „ținută la mare".

Delfinul nu era însă gata. S-a dat o păsuire de șase luni șantierului, dar nici în decembrie 1931 nu s-a putut ajunge la recepția navei. În această situație, statul român a rechemat comisia de supraveghere, a reziliat contractul și a dat în judecată șantierul, cerând despăgubiri. Procesul s-a judecat la Tribunalul Ilfov și a dat câștig de cauză statului român. Dar conform legislației italiene, sentința unei instanțe străine împotriva unei întreprinderi italiene nu putea fi aplicată fără avizul statului italian.

Nou-născutul avea totuși... 9 ani!

Și lucrurile au rămas așa mai bine de trei ani. Cu sau fără proces, marina română rămânea tot fără submarin. În august 1935, o inițiativă diplomatică a înlesnit reluarea tratativelor cu șantierul printr-un inginer naval, care a constatat că submarinul fusese bine întreținut, urmând a intra în probe. De altfel, din costul total de 150 milioane lei, 135 milioane fuseseră plătite. În octombrie, nava bază, care, între timp, fusese folosită ca navă școală, a făcut o călătorie de instrucție pînă la Fiume, având la bord și comisia de recepție. Probele n-au corespuns în întregime, dar proba principală de rezistență, efectuată la 16 noiembrie și în cursul căreia submarinul a coborât până la adâncimea de 82 metri, a dat satisfacție. Apoi, până în primăvară, șantierul a rezolvat problemele tehnice restante la bord și, la 9 mai 1936, în cadrul unei solemnități la care participau și reprezentanți ai marinei italiene, delegatul marinei române, comandorul Victor Schmidt, a preluat submarinul, ridicând la bord pavilionul românesc.

Delfinul avea un deplasament de 650 tone la suprafață, 900 tone în imersiune și era dotat cu șase tuburi lanstorpile de 533 mm, un tun naval și antiaerian de 102 mm și un periscop Zeiss. Viteza de 14 noduri la suprafață îi era asigurată de motoare Diesel de 1 600 cai putere, iar cea de 9 noduri în imersiune îi era dată de motoare electrice alimentate de o baterie proprie de acumulatori; nava avea o autonomie de marș de 10 000 de mile. Echipajul urma să fie compus din 40 oameni: 6 ofițeri, 26 maeștri și subofițeri și 8 marinari. Un ușor defect de stabilitate în imersiune fusese compensat prin adăugirea unei mici suprastructuri spre pupa („cocoașa"). Pe turelă se găsea deviza: *Audaces Fortuna Juvat* (Norocul ajută pe cei îndrăzneți).

După încă trei săptămâni de stat la Fiume, pentru amarinarea echipajului, însoțit de nava bază, *Delfinul* a plecat la Napoli, pentru a-și lua torpilele. Sub comanda primului său comandant, căpitanul Victor (Niță) Voinescu, a ajuns la Constanța în ziua de 27 iunie 1936, iar la 15 august, cu prilejul Zilei Marinei, a fost încadrat oficial în Divizia de mare.

Pentru marina română înzestrarea cu un submarin, navă cu un grad special de tehnicitate, însemna un motiv de mulțumire și mândrie. Dar la nouă ani de la punerea sa pe cală, *Delfinul* era destinat să rămână înainte de toate un submarin școală. Așa a și fost, alcătuind, împreună cu nava bază, o unitate aparte a Diviziei de mare, la care, în 1940, aveau să se adauge și primele trei vedete torpiloare.

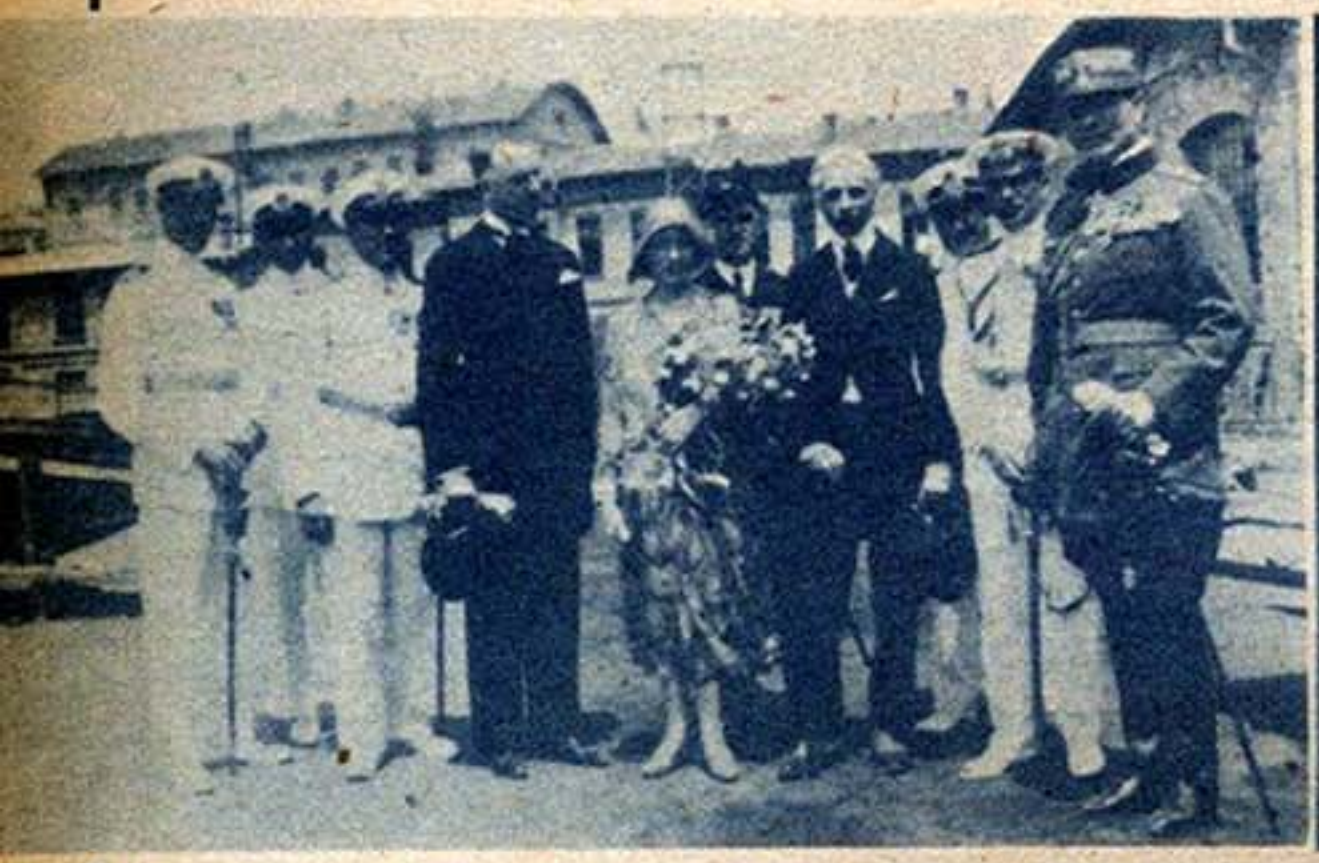

Fiume, 1930: grupul oficialilor civili și militari români în prezența cărora Delfinul *a fost lansat la apă*

Echipajul navei (5 noiembrie 1941)

Se poate spune deci că arma submarină a pornit-o de la început bine la noi: s-au întocmit instrucţiuni şi regulamente tehnice şi tactice pentru întrebuinţarea navei, personalul era de acum format la Fiume şi, astfel, în 1937, pe temeiul unui contract încheiat cu Uzinele metalurgice din Reşiţa, s-au putut comanda alte două submarine, în ţară, la şantierul naval din Galaţi.

În iunie 1940, cu prilejul ultimatumului sovietic *(Magazin istoric,* nr. 6/1990) solicitând cedarea Basarabiei, *Delfinul,* aflat la Constanţa, a fost trimis în larg, spre a fi ferit de eventualele bombardamente aeriene. A fost rechemat însă după scurt timp, ca urmare a rezolvării crizei politice. Tot la Constanţa s-a aflat *Delfinul* şi la 22 iunie 1941, când, prin începerea ostilităţilor cu U.R.S.S., a fost trimis într-o primă misiune de supraveghere în largul coastei. S-a întors după câteva zile, fără să fi văzut altceva decât semnalizări ale unor nave ce se apropiaseră de litoralul românesc în noaptea de 25/26 iunie *(Magazin istoric,* nr. 6/1991). Locul său şi al navei bază — la dana zero de la capătul digului mare — era însă destul de expus bombardamentelor aeriene. La 3 august, o schijă i-a găurit turela şi „Grupul submarin-vedetă" s-a mutat provizoriu în bazinul gării maritime.

În crucierile sale operative, *Delfinul* a folosit două echipaje, care s-au alternat lunar sub comanda căpitanului (ulterior locotenent-comandor) Corneliu Lungu şi a căpitanului Constantin (Bibi) Costăchescu.

Misiunea: navă în viaţă

În a doua sa misiune, *Delfinul* (comandant C. Lungu) a fost trimis, între 10 şi 20 iulie, în bazinul răsăritean al Mării Negre, la 40-50 mile sud de Feodosia (în Crimeea). Nu a întâlnit nici o navă mai mare şi a avut de înfruntat şi o furtună. La plecare şi la întoarcere a dat însă peste submarine sovietice în observare la coasta românească.

O lună mai târziu, între 10 şi 20 august, a primit misiunea să intercepteze transporturile sovietice legate de asediul Odessei, în vestul coastei Crimeei. Marea era însă intens supravegheată de hidroavioane şi submarinul a fost obligat să intre des în imersiune. Nave mari nu a observat, iar la 20 august o torpilă i-a trecut pe aproape[1]. Instrucţiunile sale operative prevedeau de altfel evitarea oricărui atac, a oricărei acţiuni care i-ar fi pus în primejdie siguranţa. Rolul său de bază trebuia să fie acela de „ship in being" (navă în viaţă), care numai prin simpla sa existenţă să impună flotei care stăpâneşte marea măsuri de siguranţă, întreţinând starea permanentă de primejdie submarină în tabăra inamică.

În această idee, în timpul celei de a patra misiuni a *Delfinului* (3-19 septembrie), în largul coastei nord-caucaziene, comandantul Lungu a evitat judicios în două rânduri (la 10 şi la 16 septembrie) angajarea în acţiuni cu escorte militare, care ar fi dus, probabil, la pierderea navei proprii.

Marinarii români aşteptau însă mult de la *Delfinul,* cunoscând seriozitatea pregătirii sale de luptă. Dar, aşa cum avea să relateze mai târziu unul dintre secunzii săi, Al. Marinescu, după primele sale crucieri, *Delfinul* s-a dovedit un submarin oarecum învechit. Timpul de intrare grabnică în imersiune depăşea cu mult un minut, reâncărcarea bateriei de acumulatori la suprafaţă nu se putea face din mers (ca la submarinele germane), manevrele sub apă erau îngreuiate de defectul de stabilitate; până la urmă avea să se renunţe la una din torpilele pupa. Toată luna octombrie 1941, submarinul a stat în revizie tehnică la Constanţa.

La 5 noiembrie 1941, însă, aflat în sudul Crimeei, pentru interceptarea transporturilor spre Sevastopol, *Delfinul* a zărit prin periscop o navă ce

În larg

Căpitan C. Costăchescu la periscop

[1] Fusese lansată de submarinul M-33.

venea dinspre est spre Ialta. Nava părea neescortată, dar a schimbat de drum și submarinul a manevrat spre a se plasa spre coastă, unde detecția sub apă era mai puțin probabilă. La ora 08.43 a lansat o torpilă cu tubul nr. 6 pupa de la cca 800 m distanță. Explozia torpilei a fost urmată de o explozie și mai puternică, datorită fie unei căldări, fie unor muniții aflate la bord. Văzută de aproape prin periscop, nava inamică păruse foarte mare; în realitate, a fost un vas de transport — *Uraleț* — de 1 975 tone, care înainte de a se scufunda a tras cu armament automat de la bord. Derobând spre sud, submarinul a recepționat abia la ora 09.46 primele impulsuri de perifon ale urmăritorilor pe carenă. Acțiunea de grenadare a început apoi la ora 10.30 și a durat până la 18.40. Inamicul a efectuat 23 atacuri, înregistrându-se între 80 și 90 de explozii de grenade antisubmarine. Comandantul submarinului C. Costăchescu a dispus oprirea tuturor instalațiilor de la bord pe timpul perifonărilor inamice și câștigarea unei imersiuni cât mai mari. *Delfinul* a coborât la peste 80 m, presiunea apei făcând să scârțâie tablele balasturilor. Pentru menținerea moralului echipajului, căpitanul Costăchescu a ordonat păstrarea deschisă a porților transversale etanșe dintre cele cinci compartimente ale navei, spunând: „Ori scăpăm toți, ori ne ducem toți".

După un timp, care pentru cei de la bord a părut o veșnicie, grenadările s-au rărit treptat. Seara a putut ieși la suprafață pentru reîncărcarea bateriei și a transmite, printr-o radiogramă, că a lansat o torpilă.

Scăpase de Scylla, dar nu și de Charybda. În largul coastei turcești a fost surprins, la 6 noiembrie, de o furtună care era să-l scufunde. Vremea rea arătându-se de durată, a luat apoi drum de întoarcere spre Constanța, unde, tot pe furtună, a ajuns în ziua de 7 noiembrie.

Pentru flota sovietică a Mării Negre, acțiunea *Delfinului* la Ialta putea fi privită ca o simplă torpilare reușită, așa cum, realizaseră până atunci de mai multe ori și submarinele proprii. Dar Flota Mării Negre a U.R.S.S. intrase în război cu 47 unități și avea tradiție în operațiile cu submarine încă din primul război mondial. Pentru marina română, la primul atac de submarin, la prima torpilare, acțiunea dovedea că pregătirea armei sale submarine era la nivelul performanțelor mondiale. Acestea au fost și considerentele pentru care căpitanului Constantin V. Costăchescu i s-a oferit ordinul „Mihai Viteazul".

Drumul spre... muzeu

În perioada imediat următoare, iarna s-a dovedit adversarul principal al navei. Furtuna a adus-o de mai multe ori înapoi în port, abia în primăvara 1942, *Delfinul* putând fi din nou trimis în larg. Noua misiune s-a desfășurat în timpul asediului german al Sevastopolului și la ea au participat și vedete torpiloare germane și submarine de buzunar italiene.

În perioada 18-26 mai, *Delfinul* nu a întâlnit nici o navă între colțul de sud al Crimeei și coasta anatoliană, zonă supravegheată de hidroavioane. Ultima misiune operativă a submarinului a avut apoi loc între 25 iunie și 3 iulie, aproape de coasta Crimeei. La bordul său se afla și scriitorul de mai târziu Constantin Virgil Gheorghiu, care a consemnat: „Sevastopolul nu se vede... Trăim însă în apele lui, care sunt ca un cazan al iadului... Căpitanul [Costăchescu] mi-a arătat cu degetul un punct ca o vâlvătaie: acolo e Sevastopolul. N-am reușit să văd nimic, decât o pată de lumină care dogorea noaptea ca o flacără de aur".

Evacuarea cetății de către comandamentul sovietic era supravegheată necontenit pe mare de avioane și unități sovietice antisubmarine. La bordul *Delfinului*, care a trebuit să stea 108 ore în imersiune, s-au înregistrat 542 explozii de bombe și grenade antisubmarine...

După înapoierea din această misiune, submarinul a rămas în port la Constanța până în toamnă. În octombrie 1942, prin sosirea în Marea Neagră, pe calea Dunării, a primelor submarine germane din Flotila 30 — care avea să numere șase unități —, *Delfinul* și-a încheiat de fapt cariera sa operativă. Executase 8 misiuni de război și își îndeplinise cu prisosință rolul de „ship in being". A fost trimis pentru reparații generale la Galați, unde a ajuns la 24 noiembrie.

În 1944, spre a fi ferit de bombardamentele aeriene, a fost remorcat pe Dunăre în sus cu șantierul naval mobil, până la Islaz, unde avea să fie luat de marina sovietică, la 19 septembrie 1944. Restituit marinei române, împreună cu alte unități, la Galați, la 12 octombrie 1945, *Delfinul* era de-acum înainte o navă depășită de progresele înregistrate în domeniu în cursul celui de-al doilea război mondial. Pe de altă parte, tratatul de pace de la Paris din 10 februarie 1947 interzicea României să mai posede submarine militare. Nava a rămas, totuși, cu personal tehnic la bord. Reparațiile s-au reluat în 1952 și în 1954; după ce se făcuseră probe pe Dunăre, nava a fost trimisă la baza navală Mangalia pentru instrucție (comandant cpt. R.3 Ilie Ștefan). A făcut apoi câteva imersiuni în lac și mare, dar apărând infiltrații de apă în corpul rezistent, a fost ținut în continuare numai în bază. În 1959 a fost clasat, urmând a fi dat la tăiat. Străduința șefului de stat major al marinei, contraamiral Victor Bogdan, de a fi păstrat ca navă istorică într-un viitor muzeu naval a găsit înțelegere la Ministerul apărării naționale, dar nu și la conducerea de atunci a statului. Ca urmare, *Delfinul* a fost demontat. Totuși, zece ani mai târziu, motoarele sale au ajuns până la urmă la Muzeul Marinei Române din Constanța. ■

RĂSCOALA LUI HOREA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN

ORIZONTAL: 1) Conducător al răscoalei din 1784, cu rol de „vicecăpitan", iobag din Cărpiniș – printre numeroasele nemulțumiri ale țăranilor era și lipsa dreptului de a paște aceste animale pe pășunile domeniului. 2) Miner român din Băița care a activat în calitate de căpetenie a răscoalei în comitatul Hunedoarei (Ioń) – Barbu Catargi – Legea străbunilor noștri. 3) Pana lui Nicola! – Forța motrice a răscoalei, ridicată la luptă pentru libertate socială și națională. 4) Supus al comitelui baron Bornemisza care, ca atâția alții, a mărturisit autorităților despre robota excesivă a țăranilor (Nicoară) – Lup decapitat în... luptă! – Necazuri fără de sfârșit! 5) Care va să zică. 6) În fruntea națiunii! – Individ – Cută! – În centru la Vața! 7) Prin tulnice și cornuri transmiteau din munte în munte semnalul de alarmă sau de adunare a locuitorilor din Apuseni. 8) Radio, lungime medie! – Nume italian – În partea de vest a Devei! 9) Localitate în Zarand unde au avut loc lupte înverșunate între răsculați și nobili – Bietul lăutar cântat de Goga. 10) Macagii – Domeniu proprietate a familiei Bannfy pe care s-au așezat ca jeleri Horea și alți moți, în căutarea unor condiții de viață mai bune. 11) Taxe în natură impuse iobagilor, deși pământul lor, steril, muntos, nu producea bucate nici pentru nevoile proprii – Numele adevărat al conducătorului principal al răscoalei, Horea zicându-i-se pentru că „horea" (cânta) frumos din fluier.

VERTICAL: 1) Căpetenie din Zarand, pe numele lui adevărat Gheorghe (Giurgiu) Marcu, fiu de iobag din satul Vaca de Criș – Din comitatul Hunedoarei răscoala s-a extins și în această parte a Transilvaniei. 2) Unul din cei doi fii ai lui Horea – A renunța la tron. 3) Viță (fig.) – La porțile Vienei! – Gornic din Râu Mare, mai apoi căprar și căpitan, prezent în răscoală în mai multe părți (Ursu). 4) Domn al Țării Românești a cărui „neadormită purtare de grijă" față de țărani avea drept scop prevenirea unei răscoale asemănătoare aceleia din Transilvania – Ocupată în parte! – Pârât la centru! 5) A rememora. 6) Orașul principal al domeniului Zlatna spre care s-a îndreptat o parte din ceata răsculaților după prestarea jurământului la Păltiniș – Mica Ștefania! 7) Subalterni ai lui Horea, numiți de el sau aleși de popor, însărcinați cu organizarea și înarmarea

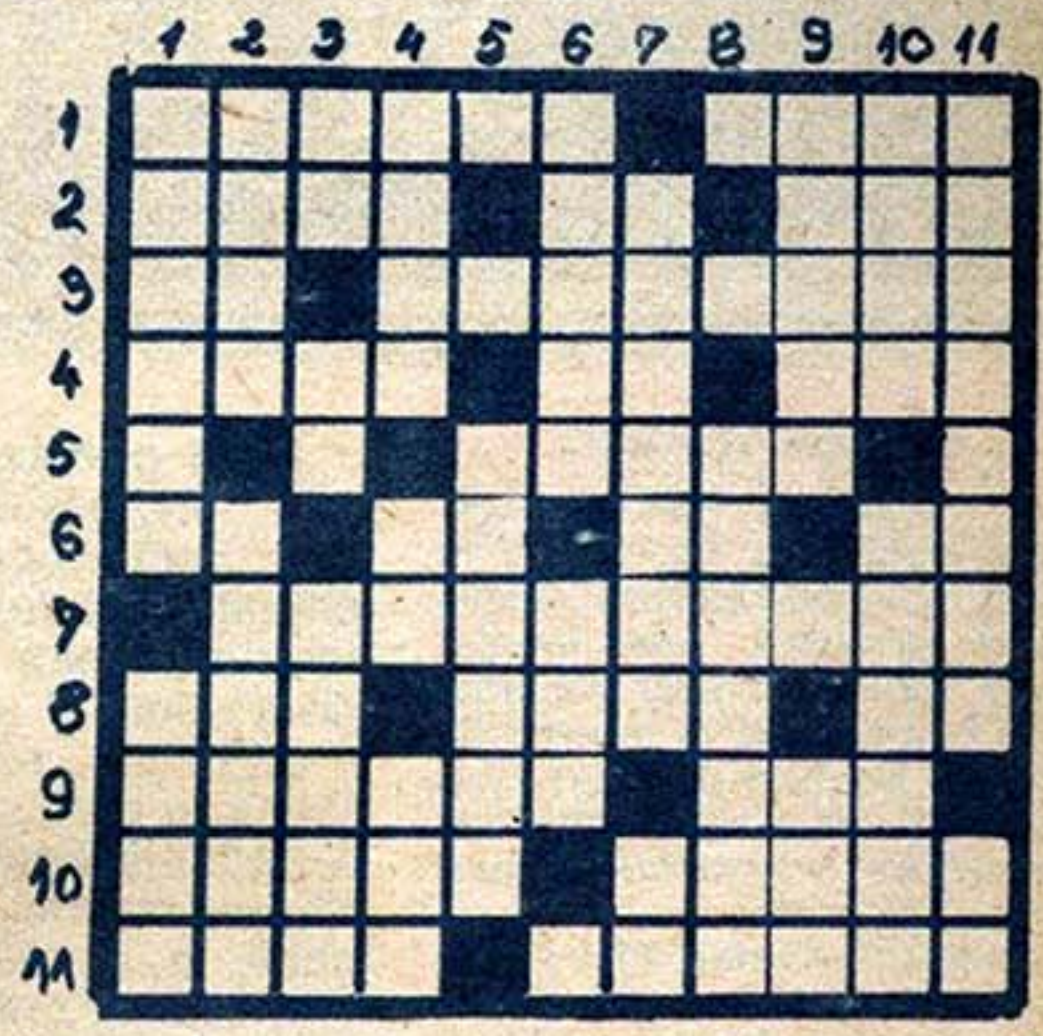

cetelor în sate (sing.) – Capul lui Giurgiu! 8) Religia unică, instrument politic de dominație a Habsburgilor asupra românilor din Transilvania (masc.). 9) Nevasta lui Horea – Apel la... catalog! 10) Motive – Teatrul principal al răscoalei de la 1784, ținut în care nici până astăzi nu s-a stins ecoul: „Pân'a fost Horea-mpărat/ Domnii nu s-au desculțat/ Nici în pat nu s-au culcat/ Prânz la masă n-au mâncat ". 11) Cumplitul sfârșit constând în zdrobirea cu roata de jos în sus la care au fost supuși Clośca și Horea la Alba Iulia la 28 februarie 1785 în fața a 6 000 de țărani – Suflet suav!

Dicționar: LEX, NEC, ADI, NINO, NIA

Radu STOIANOV — Fundulea,
Petrache MUREȘ — Vișeu de Sus

Soluția careului *Tezaure geto-dace: PIETROASELE – ARGINT – INEL – STEA – OCNE – E – AA – RUNIC – AG – R – MAL – ORALA – IUO – CABALIN – TIMIȘ – IB – Ț – GAG – OALĖ – UA – R – RAR – ANAM – AVAR – UNICAT – MODELAT – ERE*

Soluția jocului publicat în nr. 4/1993, p. 93
VLAICU VODĂ
(V/LA/I/CU/V/O/DĂ)

MAI 1943

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Prefectura **Poliţiei Capitalei comunică că, vineri 14 mai, în penitenciarul Jilava sunt executaţi, prin împuşcare, doi periculoşi răufăcători condamnaţi la moarte de Curtea Marţială pentru furturi săvârşite în timpul orelor de camuflare a luminilor şi port ilegal de armă.**

● În urma **referatului întocmit de I. C. Marinescu, ministrul justiţiei, printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri, publicat în** Monitorul oficial, **nr. 116, din 20 mai 1943, este retrasă cetăţenia română unor persoane care, aflate în străinătate, „desfăşoară — cum se exprimă comunicatul dat spre publicare ziarelor — o activitate primejdioasă intereselor fundamentale ale statului român". Cei în cauză sunt: Marcu Beza, fost consilier cultural al legaţiei române din Londra; Matila Costiescu Ghica, fost consilier cultural al aceleiaşi legaţii; C.M. Laptev, fost ministru al României la Londra; D. Dimăncescu, fost ataşat de presă al legaţiei române din Londra; Gheorghe Illescu, fost căpitan şi ataşat militar ajutor; Miron Grindea, publicist; A. Mezincescu, fostă dactilografă a consilierilor culturali români la Londra; Gh. Dumitrescu şi Eugen Botez, arhitect. Comunicatul mai prevedea şi confiscarea întregii averi mobile şi imobile a persoanelor menţionate.**

● Serviciul **britanic de informaţii transmite că H. Mor-**

În primăvara lui 1943, întreaga presă şi opinie publică românească îl comemorează pe episcopul român unit din Blaj, Ioan Inocenţiu Micu Klein (1692-1768), cărturarul ce şi-a închinat viaţa luptei pentru drepturile românilor din Transilvania. Istoria luptelor politice ale românilor nu se poate scrie fără amintirea numelui lui. Marea iubire a lui Inocenţiu Micu Klein pentru neamul său reiese şi din epistola adresată nunţiului papal din Viena în care scrie: „Tot ce pot face pentru bunăstarea clerului şi a naţiunei noastre asuprite spre mărirea lui Dumnezeu şi binele Sfintei biserici, nu m-aş îndoi un singur moment a o îndeplini, chiar şi cu vărsarea sângelui meu propriu".

Cu acest prilej, *Revista Fundaţiilor Regale* din luna mai reproduce un amplu fragment dintr-un articol al ziaristului Corneliu Coposu, apărut în gazeta *Ardealul,* pe care-l reluăm la rândul nostru: „Marele arhiereu este şi autorul celui dintâi program politic al românilor din Ardeal. În cele douăzeci şi patru de petiţii îndreptate către împăratul de la Viena, Inocenţiu a pus temei crucial luptei noastre, care a rodit, după şaptesprezece decenii, la Alba Iulia şi care ne-a dat România Mare.

Episcopul Micu este acela care a aşezat ciocnirile surde dintre românii băştinaşi şi neamurile venetice — care constituite în «naţiuni precepte» îi asupreau — în cadre constituţionale, fixând pe temeiul drepturilor firii şi ale autohtoniei revendicările juste care aveau să fie programul sacru al Partidului Naţional Român din Ardeal.

Roadele mai apropiate ale titanicelor eforturi închinate neamului de către acest martir scump al tradiţiei noastre s-au arătat în revoluţia lui Horea, în *Supplex libellus valachorum* şi pe Câmpia Libertăţii din Blajul ctitoriei sale, la 1848.

Intransigenţa şi violenţa acţiunilor sale i-au clătinat scaunul vlădicesc şi i-au schimbat sfinţita cârjă episcopească cu un toiag de pribegie.

Nedreptăţit la Curtea Vienei — încheie Corneliu Coposu — Inocenţiu Micu a plecat la Roma să caute acolo o rază de dreptate pentru poporul său. Cei şapte ani de zadarnică aşteptare au pus capăt zilelor chinuite ale acestui sfânt al dreptăţii româneşti"[1].

---

[1] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare şi din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanţelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat şi noi această datare de epocă.

Un surâs
în...
plină primăvară

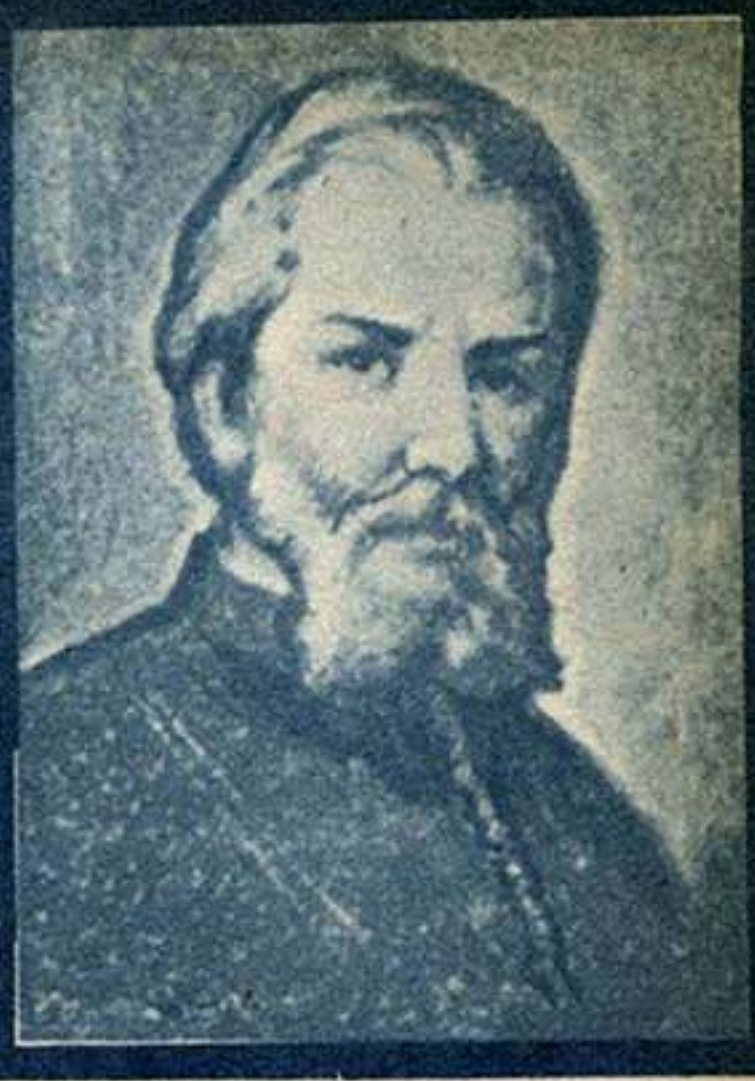

Un tribun
al luptei
românilor
ardeleni
pentru
drepturi naționale:
Ioan Inocențiu Micu Klein

Și tot în *Revista Fundațiilor Regale*, recenzând un studiu al lui Marcel Romanescu intitulat *În jurul lui Tudor Vladimirescu*, se subliniază elementele mai puțin convenționale ale portretului făcut de autor eroului oltean, reproducând, spre convingere, un amplu citat: „O inteligență neobișnuită, capabilă să asimileze nu numai limbi și texte de pravili, dar chiar forme de civilizație mlădioasă, ce rezultă din stilul său cuviincios, fără să poată ascunde totuși o fire aspră, aplecată spre observație și critică. Tudor nu este un ambițios; de la 1808 s-a mulțumit cu rangul mărunt de sluger, iar când intră în București, în fruntea a 16 000 de panduri, nu aspiră să ajungă Domn, ci numai să obție mai multă omenie pentru popor. Însușirea de căpetenie este însă acel spirit de cinste și dreptate, mai ales față de cei mici. E fără îndoială un gospodar harnic, măsurat, poate chiar ursuz; dar are totodată mobilitatea negustorului oltean, ceea ce-l face să afle credit chiar la Viena. Tudor nu e nici țărănist, nici xenofob. Nu e țărănist fiindcă are îndărăt un întreg partid de boieri patrioți, nu numai la București, dar în Gorjul lui, în Mehedinți, unde a stat atâta vreme, la Craiova și chiar în Romanați. De asemenea, avea o serie de prieteni printre negustori. Și iarăși Tudor nu e xenofob, fiindcă în oastea lui erau nu numai români, ci bulgari și sîrbi, fără să mai vorbim de prietenia lui cu arnăuții și cu eteriștii".

Marți, 26 mai 1943, în cadrul unei ședințe solemne, Academia Română l-a primit ca membru pe istoricul Gheorghe I. Brătianu. În discursul de recepție, noul academician afirmă, printre altele: „Istoria acestui neam nu este un joc al întâmplării, un capriciu al norocului, risipit în clipa însăși în care s-a înjghebat, efectul unei tranzacții vremelnice în ciocnirea de interese ale marilor imperialisme ce tind numai la stabilirea între ele a unor zone de neutralizare și de echilibru. Nu este o «Românie a Congresului», singura ce vor să admită istoricii unei țări vecine, ci o Românie întemeiată pe truda a două milenii care a clădit aci, pe temelii și mai vechi, singurul popor al Europei ce a păstrat nu numai graiul și datina, dar și numele Romei. Iar câmpul ce l-a cuprins în dezvoltarea sa acest proces uriaș de devenire istorică, peste peninsula dintre cele trei mări de la Miazăzi și Răsărit, a pătruns adânc în valea mijlocie a Dunării străbune și a apelor adunate de ea, revărsându-se ca valul secolelor în nesfârșitul fără timp și spațiu al stepei de la marginea Asiei. Peste această moștenire, croită pe măsura vremurilor de întemeiere a noroadelor continentului, s-au revărsat în acest colț al răutăților urgiile purtătoare de toate vânturile potrivnice ale soartei. Și astfel istoria — o isto-

Cronică măruntă

rison, ministrul de interne al Angliei, anunță în Camera Comunelor anularea măsurii de interzicere a sunării clopotelor. Măsura a fost introdusă în iunie 1940 și n-a cunoscut decât câteva rare cazuri de excepțare a aplicării ei.

● Vlada Karastoianova, **fiica generalului Petrov, fost președinte de consiliu și ministru de război al Bulgariei, mort în 1942, este acuzată de înaltă trădare de Curtea Marțială din Sofia și condamnată la moarte.**

Din fericire pentru ea, Vlada Karastoianova se află însă la Londra, unde este crainică la emisiunile bulgare ale B.B.C.-ului.

● Rectoratul **Universității din București aduce la cunoștința „d-relor studente" din anul II al facultăților de Drept, Litere, Filosofie și Științe că în vara 1943 vor presta munci de folos obștesc sub controlul Consiliului de Patronaj.**

Ca atare, sunt chemate să se prezinte pentru înscriere la sediul Direcției Pregătirii Cadrelor din Consiliul de Patronaj. De altfel, același lucru sunt invitate să-l facă și „d-rele studente" de la Academia Comercială, Academia de arte frumoase, Conservatorul de muzică și artă dramatică, Academia de Educație Fizică, Școala Politehnică și Școala Superioară de Arhitectură.

● Un nou **decret lege pentru activarea producției, regi-**

MAI 1943

Tribuna corpului diplomatic la defilarea de 10 mai din București (în primul rând: primul din stânga, A. Cassulo, nunțiul apostolic, și al treilea, în uniformă, Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la București)

Cronică măruntă

mul prețurilor, reprimarea speculei ilicite și a sabotajului economic, prevede, în unele cazuri, aspre sancțiuni și pentru unele categorii de consumatori. Astfel, articolul 33 specifică: „Comit delictul de sabotare a economiei naționale consumatorii care: 1. Fac aprovizionări de mărfuri sau alimente în cantități superioare celor stabilite prin legi sau deciziuni; 2. Oferă sau acceptă un preț superior prețurilor maximalizate; 3. Se folosesc fără drept de bonuri sau cartele de produse sau mărfuri. Aceste infracțiuni se pedepsesc cu internarea într-un lagăr de muncă de la o lună la cinci ani".

● Iernile **foarte geroase petrecute pe front de ostași, nu rareori sub cerul liber, au permis cercetării științifice medicale o sumă de concluzii interesante. Astfel după cum arată** Timpul, **din 4 mai 1943: „Cu toate că este cel mai sensibil organ extern, ochiul suportă mai bine frigul decât nasul, urechile și obrazul, fiind înzestrat de natură cu un sistem de încălzire perfectă. Acest «calorifer» al ochiului este o rețea de mici vase sanguine care străbate întreg globul ocular și este menținută activă cu ajutorul lacrimilor. Lacrimile au aceeași temperatură cu sângele, 36-37 grade. Pe măsură ce crește frigul, activitatea glandelor lacrimale se accentuează, menținând și pentru ochi temperatura corpului. Ochiul poate îngheța când**

rie aspră — ne-a strâns neamul în jurul cetății ce l-a adăpostit în timpuri de restriște ale cărui ziduri de munți i-au așezat pe frunte cea mai mândră dintre coroane dar și cea mai autentică, pentru că nu a fost nevoie — pentru a o purta — nici de a răstălmăci inscripții, nici de a plăsmui hrisoave".

Cu prilejul unei noi sesiuni generale a Academiei Române, istoricul Vasile Netea face în revista *Vremea*, din 23 mai, considerații asupra rolului și activității înaltului for științific în grelele împrejurări prin care trece țara: „Fără a atrage un public prea numeros, asistența ședințelor publice reprezintă însă un auditoriu select, preocupat profund de nivelul activității științifice a reprezentanților elitei noastre culturale. Acestei asistențe nu i s-a refuzat deci prilejul de a participa la deslușirea unor însemnate probleme din domeniul fiziologiei, etnopedagogiei, istoriei, sociologiei și filologiei. Decepționați nu se vor fi aflat astfel decât iubitorii de comunicări și dezbateri literare. Într-adevăr, din cele douăzeci și nouă de comunicări publice făcute în acest an de la tribuna Academiei, nici una nu a pornit din compartimentul literar. Timp de douăsprezece luni, ascultătorii comunicărilor academice nu au primit nici o indicație literară, nici o lămurire, nici un îndemn în această direcție. Tot atât de nedreptățiți se vor fi aflat și cititorii de publicații literare ale Academiei Române. Din cele patruzeci și șapte de memorii publicate în *Anale*, abia trei aparțin Secțiunii literare (dintre care una abia aparține literaturii propriu-zise, *M. Dragomirescu: Vasile Alecsandri în poezia universală).* În timp ce secțiunea istorică e reprezentată prin douăzeci și șapte de membri, iar cea științifică prin șaptesprezece.

Cu cât se vor fi simțit mai satisfăcuți, însă, iubitorii de istorie, intelectualii preocupați de problemele trecutului nostru militar și politic. Nouăsprezece comunicări au venit dintr-o asemenea direcție.

Circumstanțele în care ne aflăm sunt concludente pentru a lămuri și justifica interesul Academiei pentru lucrările și studiile cu caracter istoric".

Sub titlul *Viața la Washington*, în același număr de revistă, *Vremea* oferă cititorilor ei un tablou sugestiv al vieții din capitala americană aflată în război. Citățm: „După aproape un an și jumătate de la intrarea Statelor Unite în război, fizionomia Washingtonului s-a schimbat cu totul, dat fiind faptul că 800 000 de funcționari au fost chemați în interes de serviciu acolo.

Capitala federală posedă 20 de hoteluri de prim rang, reprezentând un total de 6 500 camere astfel că, până acum doi ani,

Veniți
la Roata
Norocului!

Ion Petrovici (x), ministrul culturii naționale, întâmpinându-l în Gara de Nord pe Iosif Sivak (xx), ministrul culturii slovace

orice nou sosit în oraș nu avea decât greutatea alegerii. Astăzi poți să fii miliardar și totuși să ai riscul de a nu găsi o cameră, dacă nu ai reținut-o din vreme, telegrafic.

Într-un deceniu — din 1930 până în 1940 — cifra populației a crescut de la 176 285 la 663 153, pentru ca în primele opt luni ale anului 1941 să sporească cu încă 120 000 persoane.

Washingtonul este acum al șaselea sau al șaptelea oraș al Statelor Unite, la egalitate cu Baltimore și Boston. Vechea concepție americană, potrivit căreia capitala americană trebuia să fie un oraș provincial cât mai mic, cât mai liniștit, nu mai aparține prezentului. Multe birouri s-au instalat la imobile disponibile și chiar în barăci.

Pentru a asigura viața materială a noilor imigranți, numărul restaurantelor a trecut de la 595 la 1 034.

Pentru a asigura eleganța lor, numărul «saloanelor de înfrumusețare» a trecut de la 291 la 690, căci majoritatea imigranților sunt femei și fete. Ele vin de pretutindeni să lucreze în birourile din Washington.

În familii, lumea se restrânge și subînchiriază una sau mai multe camere. O cameră cu două sau trei locatare costă, inclusiv pensiunea, 40 de dolari pe lună de persoană. În medie, însă, salariile funcționarilor sunt de 120 până la 150 dolari pe lună, din care trebuie să se îmbrace, să se hrănească, să plătească chiria".

Iată, în încheiere, alte câteva știri care reține atenția cititorului în mai 1943: în penultima zi a lunii mai, la Ministerul culturii naționale, se întrunesc comisiile pentru decernarea premiilor naționale pentru literatură dramatică românească și muzică românească. Comisia premiului pentru dramă este alcătuită din: Liviu Rebreanu, Victor Eftimiu, Mihail Sorbul, Camil Petrescu, V. Voiculescu ș.a. Din comisia pentru muzică fac parte: George Enescu, Tiberiu Brediceanu, Sabin Drăgoi, Mihail Jora, Constantin Brăiloiu, Emanoil Ciomac. Secretarul ambelor comisii este scriitorul Ion Pas.

În urma discuțiilor, cele două comisii hotărăsc ca premiul național pentru dramaturgie să fie atribuit lui Mircea Dem. Rădulescu, iar cel pentru muzică compozitorului Sabin Drăgoi. În cadrul unei impunătoare solemnități, o delegație a Academiei Române încredințează Universității din Parma bustul de marmură al stolnicului Constantin Cantacuzino. Bustul învățatului român este așezat în „sala celor 40", numită așa întrucât cuprinde chipurile a 40 de mari cărturari europeni care și-au făcut studiile în faimoasa universitate. ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

temperatura externă scade sub -35 grade".

● Orașele **italiene cel mai greu lovite de bombardamentele aliate sunt înscrise în tabloul de onoare al mutilaților de război. Primele orașe astfel distinse sunt Torino și Genova. În mai 1943, anunță agenția „Rador", aceeași onoare este extinsă și asupra orașelor: Neapole, Palermo, Cagliari, Messina și Trapani.**

● Conform **unei dispoziții a Subsecretariatului de Stat al Aprovizionării, începând cu 11 mai 1943, restaurantele de orice categorie din întreaga țară vor servi obligatoriu, în zilele de miercuri și vineri ale fiecărei săptămâni, numai mămăligă sau cartofi în loc de pâine. Proprietarii localurilor în care se vor constata abateri de la această dispoziție vor fi sancționați în conformitate cu prevederile legii sabotajului.**

● Serviciul **britanic de informații difuzează o declarație a lui Anthony Eden, ministrul englez de externe, conform căreia războiul aerian împotriva Germaniei naziste și al aliaților ei va suferi o nouă intensificare. Anthony Eden declară: „Pentru Germania, cel mai bun lucru este bombardamentul de zi și de noapte, necruțător, neîntrerupt oră de oră. Acesta este programul pe care l-am pregătit. Germania va fi bombardată nu numai fără întrerupere, ci și în toată întinderea ei". Același program urmează a fi aplicat și față de Italia.**

ISTORIA ȘI ȘCOALA

Primim noi și noi vești din partea prietenilor și cititorilor noștri din școlile și institutele de învățământ superior ale țării, venite pe adresa acestei rubrici care, din octombrie 1992, le aparține pe deplin.

Este un dialog pe care îl dorim mereu viu, interesant, atractiv, cu știri și informații privind predarea istoriei în școală, manualele și programa, activitatea cercurilor de istorie, difuzarea revistei în școlile și localitățile respective, sugestii privind acțiunile întreprinse de Fundația Culturală Magazin Istoric în stimularea și ajutarea elevilor și studenților pasionați de fascinantul univers al Muzei Clio.

Mulțumim tuturor celor care ne scriu, care sunt alături de noi, care contribuie la popularizarea și răspândirea Magazinului istoric **în rândurile celor mai tineri cititori ai noștri.**

Să parcurgem câteva dintre cele mai noi scrisori sosite pe adresa acestei rubrici.

ISTORIA ȘI ȘCOALA

DIN CLASELE V-VIII

Dl. prof. *NICOLAE PANCU*, de la *Școala generală din com. Vedea, jud. Giurgiu*, ne împărtășește câteva dintre opiniile d-sale privind numărul de ore afectate predării istoriei în clasele V-VIII.

„Citesc revista *Magazin istoric* încă din 1970, am aproape toată colecția revistei, am învățat foarte mult din revistă și pentru aceasta vă mulțumesc foarte mult. Am apreciat întotdeauna materialele și informațiile prezentate, modul de prezentare și încă o dată vă felicit pentru aceasta. Nu trebuie să vă faceți mustrări de conștiință pentru perioada trecută, în special 1980-1989, când în revistă au apărut materiale despre N. Ceaușescu. Acest lucru s-a întâmplat peste tot și oricum nu a fost prezent mai mult în *Magazin istoric* decât în alte reviste; important mi se pare că, pe lângă aceste articole inevitabile, au apărut foarte multe lucruri bune, iar revista a continuat să existe. Într-un număr recent ați scris despre caietele *Magazin istoric*. De aceea vă rog, dacă le tipăriți, să mă considerați abonat la ele, deoarece doresc să le am. Fiind un mare pasionat de istorie, în special de istorie contemporană, solicit în măsura în care este posibil să fie date mai multe materiale despre aceasta, atât despre țara noastră, cât și despre lumea înconjurătoare, și în special despre al II-lea război mondial și perioada de după acesta, acum când arhivele devin tot mai accesibile. În legătură cu predarea istoriei în școala generală, propun ca în actuala perioadă de tranziție și în condițiile în care gimnaziul rămâne de 4 ani, clasele V-VIII, istoria să fie structurată astfel:

V — Istorie universală, antică și medievală — 3 ore/săptămână

VI — Istorie universală, modernă și contemporană — 2 ore/săptămână

VII — Istoria românilor, antică și medievală — 2 ore/săptămână

VIII — Istoria românilor, modernă și contemporană — 2 ore/săptămână".

Vom transmite celelalte considerații ale d-lui prof. Pancu specialiștilor din cadrul Ministerului învățământului.

IARĂȘI MANUALELE DE ISTORIE

Iată și două scrisori semnate de doi elevi pasionați de istorie.

Din *Călărași*, ne scrie *OANA MÂȚU*, care se recomandă drept o... viitoare „fidelă cititoare".

„Mă număr printre cititorii care au descoperit de curând interesantele documente pe care le oferă *Magazinul istoric*. Am început să cumpăr revista din iunie 1992. Am 17 ani și doresc să urmez Facultatea de drept. Istoria și engleza sunt obiectele mele de studiu preferate. Ceea ce m-a determinat să vă scriu sunt două cărți ale căror titluri și autori le-ați publicat în numărul din luna septembrie la rubrica *Cărți sosite la redacție*. Este vorba despre *Mareșalul Ion Antonescu. Secretele guvernării*, apărută la Editura Românul (București, 1992) și de o altă carte ce mă interesează teribil de mult și pe care aș achiziționa-o la orice preț: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Țepeș*, de Kurt W. Treptow".

I-am răspuns, desigur, Oanei.

Iată și o scrisoare din *Sibiu*, scrisă —

după cum ne încredințează semnatarul ei — „cu toată prietenia de care sunt în stare". „Mă numesc *BRANEA CONSTANTIN* și sunt elev în clasa a XII-a. Citesc cu mare interes revista dumneavoastră, lună de lună, și pot spune sincer că este singura publicație care-mi place cu adevărat. După terminarea liceului o să dau examen la Facultatea de științe juridice din orașul meu. Una din probe constă în examinarea cunoștințelor candidatului despre istoria românilor. Eu învăț istoria românilor din manuale de istorie pentru gimnaziu și liceu. În momentul de față întâmpin greutăți din cauza a două chestiuni al căror răspuns este foarte important pentru mine, răspuns pe care nu-l pot afla satisfăcător în manualele de istorie pe care le am. În primul rând, răscoala din 1907; și a doua problemă: campania anti Bela Kun din Ungaria. Consider (și sunt convins că nu numai eu) că manualele nu tratează suficient de explicit aceste două subiecte, de aceea vă rog (și cred că mulți alții doresc la fel) următorul lucru: revista dumneavoastră să ofere un răspuns concret, sigur și concis în legătură cu aceste episoade ale istoriei noastre.

Dacă cumva ați putea prezenta în paginile revistei subiectele care s-au dat la examenul de istorie pentru facultățile de drept și istorie, cred că ați face un mare serviciu unui mare număr de tineri. Acestea sunt rugămințile pe care le adresez (și cred că nu numai eu) în speranța că ele vor fi îndeplinite de către dumneavoastră".

Mulțumim pentru gândurile exprimate de cei doi noi prieteni.

DAR FRĂȚESC

Dl. profesor *ION SOIU*, președintele Fundației „Nova Civitas", din *Cristian, jud. Brașov*, ne scrie despre o frumoasă inițiativă a d-sale și a elevilor școlii din Cristian:

„Sunt profesor de istorie la școala din Cristian — Brașov. Inutil să vă spun că *Magazin istoric* a fost, pentru mine și elevii mei, un al doilea manual. Tocmai de aceea, în cadrul cabinetului de istorie, am alcătuit mai multe rânduri de colecții, din care, câteva, le-am dus, ca dar frățesc, Societății «Mihai Eminescu» din Cernăuți, spre a le răspândi în satele din jur".

În continuare, ne sunt relatate unele momente din activitatea Muzeului local de istorie, înființat în 1973 „prin efortul comun al elevilor, părinților și bunicilor", și care este organizat pe următoarele secții: Istorie (arheologie, numismatică, tehnică, învățământ, arme și medalii), Etnografie, Viață Spirituală, Eroi, Arhivă.

Felicitări prietenilor noștri din Cristian pentru frumoasele lor realizări în cunoașterea istoriei și popularizarea *Magazinului istoric!*

„GAZETA ȚĂRANILOR"

Dl. prof. *IOAN VALESCU*, de la *Școala din com. Mușătești, jud. Argeș*, ne semnalează împlinirea, la 8 noiembrie 1992, a 100 ani de la apariția *Gazetei țăranilor* (1892-1930), scoasă de Constantin Dobrescu-Argeș și Al. Valescu în com. Mușătești-Argeș.

Fondurile necesare cumpărării tipografiei și editării gazetei au fost adunate din donații ale unor cadre didactice și ale episcopului Ghenadie al Argeșului. Iată cum consemnează începuturile publicației Al. Valescu, în însemnările sale inedite.

„Am mers la Curtea de Argeș la episcopie unde am fost foarte prietenos primiți de Ghenadie. După ce Dobrescu i-a amintit planul ce urmăream înființând Societatea pentru Cultura țăranilor, așa cum se hotărâse la întrunirea cu învățătorii, Ghenadie ne-a adus din o altă cameră 10 hârtii de câte 100 lei și, fiind eu arătat de Dobrescu drept casier al Societății, mi-a încredințat mie banii. Zâmbind m-a amenințat că aceștia sunt bani călugărești și de nu-i voi întrebuința cinstit, voi avea pedeapsă de la Dumnezeu. I-am făgăduit că voi fi cinstit și am plecat cu toții de la episcopie, Dobrescu cu banii la București, iar noi ceilalți la casele noastre.

La câteva zile mă pomenii la Mușătești cu pictorul Marinescu-Vâlsan cu o scrisoare de la Dobrescu vestindu-ne că a cumpărat tipografie, dar mai trebuie cel puțin 500 lei pentru ambalatul și transportul ei și al personalului ce angajase, sumă pe care i-am agonisit-o cum am putut. Alți 500 lei îi dădusem împreună cu cei ai învățătorilor. Tipografia ce cumpărase Dobrescu fusese a unui tipograf din Târgoviște și, acesta murind, stătuse înmagazinată într-o casă fără nici o întrebuințare.

Sosind la Mușătești toate edecurile tipografiei împreună cu un tipograf de elită numit Mircea Ionescu, fost șef de atelier la Tipografia Statului, cu un mașinist și cu alt personal, am instalat-o într-o casă fostă han, în fața casei lui Dobrescu, așezată la întretăierea șoselelor Curtea de Argeș-Câmpulung și Pitești-Brădet (pe locul unde se află azi localul agenției P.T.T Mușătești — *n.n.).*

După o înțelegere cu episcopul Ghenadie, în ziua de 8 noiembrie (st. v.) 1892 s-a făcut cu mare pompă inaugurarea tipografiei, solemnitatea fiind prezidată de acel inimos prelat, suflet de român, viguros și prezentabil, care timp de doi ani de zile a dat mereu ajutorul său moral și material pentru susținerea Gazetei".

Despre activitatea lui Constantin Dobrescu-Argeș și a colaboratorului său, Al. Valescu, revista noastră a publicat, sub semnătura d-lui Romus Dima, un serial în nr. 9-11/1987, 2-5, 7-9/1988.

GUVERNE ŞI GUVERNANŢI

Continuăm prezentarea sintetică a biografiilor foştilor preşedinţi al Consiliilor de Miniştri din România modernă, precizând încă o dată că aceste „voci" conţin doar datele esenţiale privitoare la viaţa şi activitatea acestor personalităţi.

ŞTEFAN GOLESCU. Cel mai mare dintre fiii lui Dinicu şi ai lui Zoe Golescu s-a născut în 1809, la Câmpulung, jud. Muscel. În 1826 a fost înscris la pensionul lui Rodolphe Töpffer din Elveţia. Întors în ţară în 1829, a intrat în armată. Aghiotant al domnitorului Alexandru Dim. Ghica, căpitan în 1834, a fost avansat maior în 1836. În 1841 a părăsit cariera militară, iar în 1845 a intrat în comitetul de conducere al Asociaţiei literare.

Membru în Comitetul revoluţionar, Ştefan Golescu a participat la pregătirea şi desfăşurarea revoluţiei din 1848; la 9 iunie a fost ales în guvernul proclamat la Islaz, apoi titular al Departamentului dreptăţii (11 iunie) în Guvernul provizoriu al Ţării Româneşti. După înăbuşirea revoluţiei, a luat calea exilului, apărând pe diferite căi revendicările legitime ale românilor. A revenit în ţară în iulie 1857, angajându-se în mişcarea unionistă; deputat şi secretar al Divanului ad-hoc din Muntenia (1857).

Imediat după Unire, a fost trimis ca emisar diplomatic pe lângă Conferinţa puterilor garante de la Paris, în vederea recunoaşterii dublei alegeri. Este numit (9 aprilie 1859) de domnitor în Comisia Centrală de la Focşani. Preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de interne al Ţării Româneşti (12 mai-11 iulie 1861). Liberal radical, Ştefan Golescu s-a aflat printre liderii coaliţiei politice care a acţionat în vederea îndepărtării lui Al. I. Cuza. Prefect al judeţului Iaşi (martie 1866); deputat şi senator.

După aducerea principelui Carol, a fost ministru al afacerilor străine (1 martie-5 august 1867); preşedinte al Consiliului de Miniştri (17 august 1867-29 aprilie 1868), ministru de interne (17 august-13 noiembrie 1867) şi ministru al afacerilor străine (1 noiembrie 1867-30 aprilie 1868; ad-interim 1-12 noiembrie 1867). A încetat din viaţă la 27 august 1874, la Nancy (Franţa).

NICOLAE GOLESCU. Fratele lui Ştefan Golescu, s-a născut în 1810, la Câmpulung, jud. Muscel. Ca şi fratele său, a urmat cursurile pensionului Rodolphe Töpffer din Elveţia (1826); s-a întors în ţară în 1829, iar în anul următor a intrat în armată. Aghiotant al domnitorului Alexandru Dim. Ghica, fiind avansat la gradul de maior (1834) şi colonel (1839); locţiitor de agă, s-a ocupat în calitate de procuror de procesul participanţilor la mişcarea din 1840; în 1841, după proces, a demisionat din armată. A fost director al departamentului treburilor din lăuntru până în aprilie 1847.

Nicolae Golescu s-a implicat în pregătirea revoluţiei, în timpul căreia a fost numit ca titular la departamentul treburilor din lăuntru în Guvernul provizoriu al Ţării Româneşti (11 iunie 1848) şi membru al Locotenenţei domneşti (28 iulie 1848). După înăbuşirea revoluţiei, aflat în exil, a acţionat în favoarea drepturilor românilor, prin memorii şi intervenţii pe lângă cercuri politice influente din Franţa, Anglia şi Turcia. Revenit în ţară în iulie 1857, s-a angajat în mişcarea unionistă: deputat şi vicepreşedinte al Divanului ad-hoc (1857), deputat în Adunarea electivă (ianuarie 1859) şi potenţial candidat la domnie.

După Unire, a fost numit în guverne ale Ţării Româneşti: ministru de interne (25 ianuarie-27 martie 1859); preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de război (28 mai-5 iulie 1860). Preşedinte al Comisiei Centrale de la Focşani (25 mai 1861-25 ianuarie 1862). Dobândeşte gradul de general, dar este îndepărtat din armată, în mai 1863. Liberal radical, s-a aflat printre liderii coaliţiei politice

care l-a îndepărtat pe Al. I. Cuza; membru al Locotenenței domnești (11 februarie-10 mai 1866). A fost ales inspector general al Gărzii orășenești (14 mai 1866) și a făcut parte din Constituanta din 1866; deputat și senator în mai multe rânduri. Președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al afacerilor străine (1 mai-16 noiembrie 1868). A încetat din viață la București, în 10 decembrie 1877.

DIMITRIE GHICA. S-a născut la 31 mai 1816. Era fiul cel mai mic din prima căsătorie a lui Grigore Dim. Ghica, domnitorul Țării Românești (1822-1828), cu Maria (Marghioala) Hangerli. Acesta a fost motivul pentru care, mai târziu, avea să fie cunoscut și sub numele de Beizadea Mitică. Trimis de mic în străinătate, a învățat la școala de cadeți din München, reușind să termine ultimele opt clase în cinci ani (1828-1834). La cererea țarului Nicolae I, a servit în Rusia în cadrul cavaleriei imperiale (1835-1837). S-a retras din armată, după care a întreprins călătorii prin Europa, reîntorcându-se în țară la sfârșitul anului 1846.

A fost atras de ideile înnoitoare ale vremii; a susținut material Societatea studenților români de la Paris și a sprijinit unele din acțiunile Comitetului revoluționar din Țara Românească întreprinse la Constantinopol. În 1848 s-a aflat la Brașov, declarându-se împotriva metodelor revoluționare, fiind adeptul reformelor treptate. Căimăcămia l-a numit (30 decembrie 1848) în comisia pentru ajutorarea refugiaților transilvăneni. A ocupat funcții în administrație: membru al Curții de Apel (1854), prefect de Poliție (1855-1857), primar al Bucureștilor (1857); reales de patru ori până în 1861.

În 1857 a fost ales deputat în Divanul ad-hoc și în ianuarie 1859 în Adunarea electivă munteană. A fost numit președinte al Curții de Apel (1859). A făcut parte din mai multe guverne ale Țării Românești: ministru al cultelor și instrucțiunii publice (17 octombrie-23 noiembrie 1860); ministru de finanțe (30 aprilie-11 mai 1861); președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne (19 iulie-11 decembrie 1861). Om politic de orientare conservator-moderată, s-a aflat printre cei care au acționat în vederea înlăturării lui A.I. Cuza, fiind numit ministru de interne (11 februarie-10 mai 1866) în guvernul instituit de Locotenența domnească; a făcut parte din Constituanta din 1866.

Președinte al Consiliului de Miniștri (16 noiembrie 1868-27 ianuarie 1870) și ministru al lucrărilor publice (16 noiembrie 1868-27 ianuarie 1870; în perioadele 16 noiembrie 1868-26 august 1869 și 24-27 ianuarie 1870 a deținut portofoliul în calitate de ad-interim), titular la departamentele afacerilor străine (16 noiembrie 1868-26 august 1869), justiție 21-24 ianuarie 1870) și interne (21-24 ianuarie 1870).

A fost ales în mai multe rânduri deputat și senator; în 1876, s-a numărat printre fondatorii formației politice conservatoare din jurul ziarului *Pressa*, pentru ca în 1881 să se înroleze în Partidul Național Liberal. S-a remarcat ca efor al spitalelor civile (din 1868), acționând pentru reconstruirea Azilului „Elena Doamna", ridicarea palatului Băilor Eforiei și înfrumusețarea orașului Sinaia. A încetat din viață la 18 februarie 1897, la București. Nicolae Iorga i-a schițat un portret semnificativ într-o singură frază: „Fiu de domn, dar cu un trecut aproape revoluționar la 1848 și în epoca Unirii, în orice caz om care trecuse dincolo de margenile ideilor obișnuite ale beizadelelor și feciorilor de boieri mari de pe vremea lui".

SUVERANII ROMÂNIEI

Programul politic adoptat de cele două Divanuri ad-hoc în 1857 prevedea, în perspectiva schimbării complete a statutului internațional al țării: *„prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare de ale Europei, și ai cărei moștenitori să fie crescuți în religia țării"* (vezi întreaga problematică a rosturilor prințului străin, în *Magazin istoric*, nr. 4-6/1978).

Între 2 și 8 aprilie 1866 s-a desfășurat plebiscitul prin care poporul român a fost chemat să se pronunțe *„dacă voește să suie pe tronul ereditar al Principatelor-Unite pe principele Carol-Ludovic de Hohenzollern, sub numele de CAROL I"*. Rezultatul a fost de 685 969 voturi pentru și 224 contra.

Născut la 8/20 aprilie 1839, cel de al doilea fiu al lui Carol-Anton, principe de Hohenzollern, și al Josephinei, principesă de Baden, Carol a depus, la 10 mai 1866, jurământul de credință în fața Adunării deputaților: *„Jur a fi credincios legilor țării, a păzi religiunea României, precum și integritatea teritoriului ei, și a domni ca domn constituțional"*. Jurământul a fost reînnoit la 30 iunie 1866, după adoptarea legii fundamentale a statului român: *„Jur a păzi Constituțiunea și legile poporului român, a menține drepturile lui naționale și integritatea teritoriului"*.

La 3/15 noiembrie 1869, principele Carol s-a căsătorit cu *Elisabeta* (17/29 decembrie 1843-18 februarie 1916),

Carol I

Ferdinand I

Carol II

Mihai I

principesă de Wied. Din această căsătorie a rezultat un singur copil, sfârșit prematur, principesa *Maria* (27 august 1870-28 martie 1874).

După războiul de independență, prin hotărârea Consiliului de Miniștri, principele Carol a primit, la 9 septembrie 1878, titlu de *„Alteță Regală"*, iar la 14 martie 1881, Parlamentul a votat în unanimitate legea prin care *„România ia titlul de regat. Domnul ei, Carol I, ia, pentru sine și moștenitorii săi, titlul de rege al României"*. Prin aceasta — se remarca în raportul Consiliului de Miniștri pentru sancționarea legii —, *„România, constituită în Regat, completează și încoronează opera regenerării sale. Ea își dă un nume, care este în acord cu poziționea ce a dobândit ca stat independent"*. Încoronarea a avut loc la 10 mai 1881, suveranilor fiindu-le înmânate coroanele confecționate din oțelul unui tun capturat în războiul din 1877-1878 de la trupele otomane.

În lipsa unui descendent direct, pe baza art. 83 din Constituție, FERDINAND, (12/24 august 1865-20 iulie 1927), nepotul de frate al regelui Carol I, a fost declarat, la 18 martie 1889, moștenitor prezumtiv al Coroanei, Alteță Regală și Principe al României. Ferdinand era cel de-al doilea fiu al lui Leopold, principe de Hohenzollern, și al Antoniei, sora regelui Pedro al Portugaliei. La 29 decembrie 1892, el s-a căsătorit cu *Maria de Edinburg* (3/15 octombrie 1875-18 iulie 1938), nepoata reginei Victoria a Marii Britanii. Din căsătoria lor au rezultat mai mulți copii: CAROL (3 decembrie 1893-3 aprilie 1953), *Elisabeta* (1894-1956, *Maria* (1900-1961), *Nicolae* (1903-1977), *Ileana* (1909-1991) și *Mircea* (1913-1916).

La o zi după moartea lui Carol I, la 28 septembrie 1914, Ferdinand a depus jurământul în calitate de rege al României. După războiul de întregire, la 15 octombrie 1922, în Catedrala ortodoxă din Alba Iulia a avut loc ceremonia încoronării regelui Ferdinand I și a reginei Maria ca suverani ai României Mari.

A urmat o criză dinastică, provocată de viața particulară dezordonată a principelui moștenitor Carol. După ce a fost soluționat episodul căsătoriei sale morganatice din 3 august 1918 cu Ioana (Zizi) Lambrino, prin anularea unui act contrar statutului Casei Regale, principele Carol s-a căsătorit la 10 martie 1921 cu principesa *Elena a Greciei* (1896-1982); și această căsătorie avea să fie însă anulată prin divorțul pronunțat la 21 iunie 1928. Din această căsătorie, la 25 octombrie 1921, s-a născut fiul lor MIHAI.

Legătura extraconjugală de notorietate publică a lui Carol cu Elena Lupescu[1] și noua sa renunțare la calitatea de moștenitor al tronului au dus la *„Actul de la 4 ianuarie 1926"*: Adunarea Națională Constituantă a proclamat pe Mihai moștenitor al tronului, a instituit o Regență (alcătuită din principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și prim-președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție, Gheorghe Buzdugan), pentru eventualitatea că Mihai ar ajunge pe tron înaintea majoratului. Acest lucru s-a și întâmplat, după moartea regelui Ferdinand I, la 20 iulie 1927 (despre Regență și activitatea ei, vezi *Magazin istoric*, nr. 7-10/1986).

Încălcându-și obligațiile asumate, Carol s-a întors în țară, inaugurând restaurația. Întrunit la 8 iunie 1930, Parlamentul a decis anularea „Actului de la 4 ianuarie 1926", Carol fiind proclamat rege, iar fiul său Mihai a primit titlul de Mare Voievod de Alba Iulia. Domnind sub numele de Carol II, autorul restaurației a instituit, la 10 februarie 1938, regimul de autoritate personală, sfârșindu-și domnia în condiții dramatice pentru el și pentru țară, la 5 septembrie 1940, când a fost silit să renunțe la prerogativele regale în favoarea fiului său.

În dimineața de 6 septembrie 1940, noul rege, Mihai I a depus jurământul: *„Jur credință națiunii române. Jur să păzesc cu sfințenie legile statului. Jur să păzesc și să apăr ființa statului și integritatea teritorială a României. Așa să-mi ajute Dumnezeu"*.

La 30 decembrie 1947, sub presiunea și amenințările unui guvern comunist, în condițiile prezenței masive a trupelor sovietice în țară și a faptului că în urma înțelegerilor dintre marile puteri România fusese inclusă în zona de influență și dominație a U.R.S.S., Mihai I a fost obligat să abdice.

Documentare întocmite de:
dr. Ion MAMINA

[1] De altfel, la 5 iulie 1947, Carol s-a căsătorit oficial cu Elena Lupescu.

DIALOG CU CITITORII

Primim, din Timişoara, **trista veste că unul dintre pasionaţii şi statornicii cititori şi prieteni ai** Magazinului istoric **MENDEL FISCHMAN, a încetat din viaţă.**

Revista noastră pierde pe unul dintre cei mai devotaţi popularizatori ai ei în rândurile cititorilor timişoreni. Ani şi ani de zile, cu o tenacitate şi dăruire care nu erau diminuate de trecerea anilor, octogenarul Mendel Fischman, a răspândit Magazinul istoric **în instituţiile, întreprinderile, şcolile şi liceele timişorene, atrăgând noi şi noi cititori, noi şi noi abonaţi. Veştile primite de la dânsul întotdeauna însemnau pentru noi confirmarea faptului că, acolo, la Timişoara, cineva ne iubeşte.**

Multe dintre colecţiile cititorilor noştri din Timişoara îşi datorează astfel continuitatea zelului celui care a fost Mendel Fischman. Între filele lor se află, de acum încolo, şi amintirea acestui devotat prieten şi susţinător al revistei noastre.

PROFESORUL G. ALEXIANU

DI. RADU TURTUREANU, veteran de război, din Baia Mare, **ne împărtăşeşte un gând:** Am citit cu sufletul la gură în nr. 1/1993 **Cronica tragică (1 iunie 1946)** şi am privit consternat, cu adâncă emoţie, cele şapte fotografii realizate cu prilejul execuţiei mareşalului Ion Antonescu şi a celorlalţi trei parteneri de suferinţă: Mihai Antonescu, Gheorghe Alexianu şi Constantin Z. Vasiliu. Aşa precum precizaţi „sunt documente istorice de mare dramatism şi... de extremă demnitate", mai ales în ceea ce îl priveşte pe mareşal, pe care am avut cinstea să-l văd de-aproape cu prilejul inspecţiei sale, în vara anului 1943, făcută Rgt. 8 vânători din Cernăuţi, unde fusesem concentrat, mai târziu mobilizat, ca sublocotenent (rezervă) comandant de pluton.

Student al prof. Gh. Alexianu la Universitatea din Cernăuţi în anii 1932-1935, dl. Turtureanu, evocă personalitatea profesorului de drept constituţional: Momentul culminant al vibraţiei mele sufleteşti, de răscolitoare aduceri aminte, că nu pot fi exprimate în cuvinte, a fost cel care mi-a înfăţişat imaginea fostului meu eminent şi distins profesor de drept constituţional la Universitatea din Cernăuţi, Gheorghe Alexianu (ulterior rezident regal al Bucovinei, apoi guvernator general al Transnistriei), în fotografia nr. 2, alături de mareşal; în foto nr. 3, al doilea, în şir, după mareşal; în foto nr. 4, al doilea de la stânga la dreapta, în faţa stâlpului de execuţie. Îl văd şi acum prin sita negurii lăsată de tăcerea anilor, plimbându-se alene de colo-colo pe podiumul din faţa catedrei, cu mâinile la spate, într-o ţinută impecabilă şi demnă ce-ţi impunea respect, perorând cu voce clară, autoritară şi convingătoare, la cursul său de drept constituţional (public). La terminarea orei de curs, părăsea amfiteatrul cu paşi hotărâţi, solemn, salutând cursanţii.

Corespondentul nostru ne relatează încă o amintire:

Am în faţă cererea, originală, din (Cernăuţi) 12 ianuarie 1939, adresată Excelenţei Sale domnului Rezident Regal al Ţinutului Suceava — Cernăuţi care nu era altul decât prof. Gh. Alexianu. Solicitam să fiu înscris la un concurs pentru ocuparea unui post ce urma să se ţină la Directoratul Financiar Cernăuţi, al cărui termen de înscriere expirase. Cu cererea în mână, am fost introdus în audienţă de către şeful de cabinet în biroul său din impunătorul Palat Administrativ din Cernăuţi. M-a ascultat cu bunăvoinţă, în picioare, după care înapoindu-mi cererea (rămasă neînregistrată) m-a îndemnat să plec liniştit. Într-adevăr, intervenise telefonic pe lângă Comisia respectivă, fiind înscris la concurs. Mai târziu, din ziarul **Glasul Bucovinei** care publicase rezultatul concursului, am aflat că printre cei 21 reuşiţi mă număram şi eu, fiind numit în post prin decizia ministerială în mai 1939.

SOLICITĂ NR. 1/1993

Întrucât mai mulţi corespondenţi ne-au scris că nu şi-au putut procura numărul 1/1993 **şi nici noi nu mai avem la redacţie exemplare disponibile, le publicăm aici adresele, în speranţa că, cu ajutorul dv. stimaţi cititori, vor putea intra în posesia exemplarului lipsă din colecţiile personale: GHEORGHE ALBU,** str. Lăcrămioarelor, nr. 1, sc. A, et. III, ap. 19, Braşov; **TUDOR OLTEAN,** aleea Vrancea, nr. 2, ap. 11, Tîrgu Mureş; **DUMITRU STREILEŢI,** str. 20 Decembrie 1989, nr. 32, Lugoj, jud. Timiş.

„LICEULUI ÎN CARE AM ÎNVĂŢAT..."

D-na EUGENIA MARIA MARELA, din Blaj, **după ce ne comunică unele neplăceri întâmpinate în primirea abonamentului la revista noastră — pe care le-am semnalat la Rodipet SA —, ne împărtăşeşte şi un frumos gând al d-sale, pentru care o felicităm.**

Dar să urmărim cele scrise:

La decesul meu, predau toată biblioteca mea personală de istorie şi colecţia revistei liceului unde am învăţat şi unde am predat tot adevărul, cu riscul de a nu fi avansată dar cu conştiinţa curată. Am lăsat ţării oameni de caracter şi cu cunoştinţe temeinice.

N ÎN LOC DE R

DI. col. r. DICU NICOLAE, din Bucureşti, **ne semnalează că** în numărul pe luna ianuarie a.c., în articolul **Generalul Ion Emanoil Florescu...,** de prof. Radu Florescu, la pag. 8, coloana din mijloc, ultima frază, se arată: „Realizarea unităţii de comandă şi restructurarea forţelor militare ale Ţării Româneşti şi ale Moldovei, pentru a fi cotropite...", când cuvântul corect era **contopite.**

Aveţi dreptate. Aşa a şi fost scris cuvântul în manuscris. Dar în procesul de culegere şi tipărire, litera „n" a devenit „r". Drept pentru care facem cuvenita rectificare.

CONTENTS (Romanian History) Al.I. Cuza — 120 Years from His Death; Evocations by M. Kogălniceanu and Th.C. Văcărescu • **V. Cândea** A Precious Manuscript, from Nicolae Mavrocordat's Library to the Louis XV's One • **P. Cernovodeanu** Glimpses from the Phanariote Morals and Manners Chronicle • **Gh. David** Representations of Boyards and Their Wifes: Princess Maria • **N. Răduică** Ştefan Cantacuzino writes to the Jerusalem Patriarch • **M. Ştefan** Communist Terror in the Army • **C. Aioanei, C. Troncotă** 1948-1964. The Hell of Communist Dungeons (III) • **Mihai Antonescu** Unknown Diplomatic Conversations (1940-1944; II) • **Al. Iacovachi** Encounters with I.I.C. Brătianu (III) • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** The Seventies. Bucharest — Washington, Behind Closed Doors (V) • **C. Popişteanu, N. Fotino** The Image of General de Gaulle in Romania • **D. Hincu** Titu Maiorescu in Berlin • **N. Koslinski** The „Dolphin" Submarine • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) AL.I. Cuza — 120 ans depuis sa mort — souvenirs de M. Kogălniceanu et Th.C. Văcărescu • **V. Cândea** Un manuscrit valoreux de la bibliothèque de Nicolae Mavrocordat dans celle de Louis XV • **P. Cernovodeanu** La chronique des moeurs phanariotes • **Gh. David** Images des boyards et des leur femmes: la princesse Maria • **N. Răduică** Stefan Cantacuzino au patriarche de Jérusalem • **M. Ştefan** La terreur communiste dans l'armée • **C. Aioanei, C. Troncotă** 1948-1964. L'enfer des prisons communistes (III) • **Mihai Antonescu** Pourparlèrs diplomatiques inconnus (1940-1944; II) • **Al. Iacovachi** Rencontres avec I.I.C. Brătianu (III) • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Les années 70. Bucarest-Washington. Derrière les portes closes (V) • **C. Popişteanu, N. Fotino** Image du général de Gaulle en Roumanie • **D. Hincu** Titu Maiorescu à Berlin • **N. Koslinski** Le sousmarin „Delfinul" • A Bucarest, il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) Ал. И. Куза — 120 лет со дня смерти; воспоминания М. Когэлничану и Л. К. Вэкэреску • **В. Кында** Драгоценная рукопись библиотеки Николае Маврокордата в библиотеке Людовика XV • **П. Черноводяну** Летопись фанариотских нравов • **Г. Давид** Барины и барыни: княгиня Мария • **Н. Рэдуйкэ** Штефан Кантакузино к патриарху Иерусалима • **М. Штефан** Коммунистический террор в армии • **К. Аиоаней, К. Тронкотэ** 1948-1964. Ад коммунистических тюрем (III) • **Михай Антонеску** Неизвестные дипломатические переговоры (1940-1944; II) • **Ал. Яковаки** Встречи с И.И.К. Брэтиану (III) • **Дж. Ф. Хэррингтэн, Б. Дж. Кэртней** 70-ые годы: Бухарест–Вашингтон. Позади закрытых дверей (V) • **К. Попиштяну, Н. Фотино** Образ генерала де Голля в Румынии • **Д. Хынку** Титу Майореску в Берлине • **Н. Кослински** Подводная лодка „Делфинул" • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) Al.I. Cuza — 120 Jahre von seinem Tode. Wachrufen von M. Kogălniceanu und Th.C. Văcărescu • **V. Cândea** Ein wertvoller Manuskript aus Nicolae Mavrocordats Bibliothek • **P. Cernovodeanu** Aus der Chronik der phanariotischen Sitten • **Gh. David** Gestalten von Bojaren und Bojarinnern: Prinzessin Maria • **N. Răduică** Ştefan Cantacuzino an den Jerusalemer Patriarch • **M. Ştefan** Die kommunistische Terror in der Armee • **C. Aioanei, C. Troncotă** 1948-1964. Die Hölle der kommunistischen Gefängnisse (III) • **Mihai Antonescu** Unbekannte diplomatische Unterredungen (1940-1944; II) • **Al. Iacovachi** Begegnungen mit I.I.C. Brătianu (III) • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Die 70-er Jahre. Bukarest-Washington. Hinter den geschlossenen Türen (V) • **C. Popişteanu, N. Fotino** Das Enscheinungsbild General de Gaulle in Rumänien • **D. Hincu** Titu Maiorescu in Berlin • **N. Koslinski** Unterseeboot „Delfinul" • In Bukarest,vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) Al.I. Cuza — 120 años desde su fallecimiento — evocaciones de M. Kogălniceanu y Th.C. Văcărescu • **V. Cândea** Un manuscrito de la biblioteca de Nicolae Mavrocordat, hallado en la de Luis XV • **P. Cernovodeanu** De la crónica de las costumbres fanariotas • **Gh. David** Rostros de boyardos y boyardas: La principesa María • **N. Răduică** Stefan Cantacuzino se dirige al Patriarca de Jerusalén • **M. Ştefan** El terror comunista en el ejército • **C. Aioanei, C. Troncotă** 1948-1964. El infierno de las cárceles comunistas (III) • **Mihai Antonescu** Conversaciones diplomáticas desconocidas (1940-1944; II) • **Al. Iacovachi** Encuentros con I.I.C. Brătianu (III) • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Los años '70. Bucarest-Washington. Detrás de las puertas cerradas (V) • **C. Popişteanu, N. Fotino** La imágen del general De Gaulle en Rumanía • **D. Hincu** Titu Maiorescu en Berlín • **N. Koslinski** El submergible „El Delfino" • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1,
sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-88IX

Lei 175

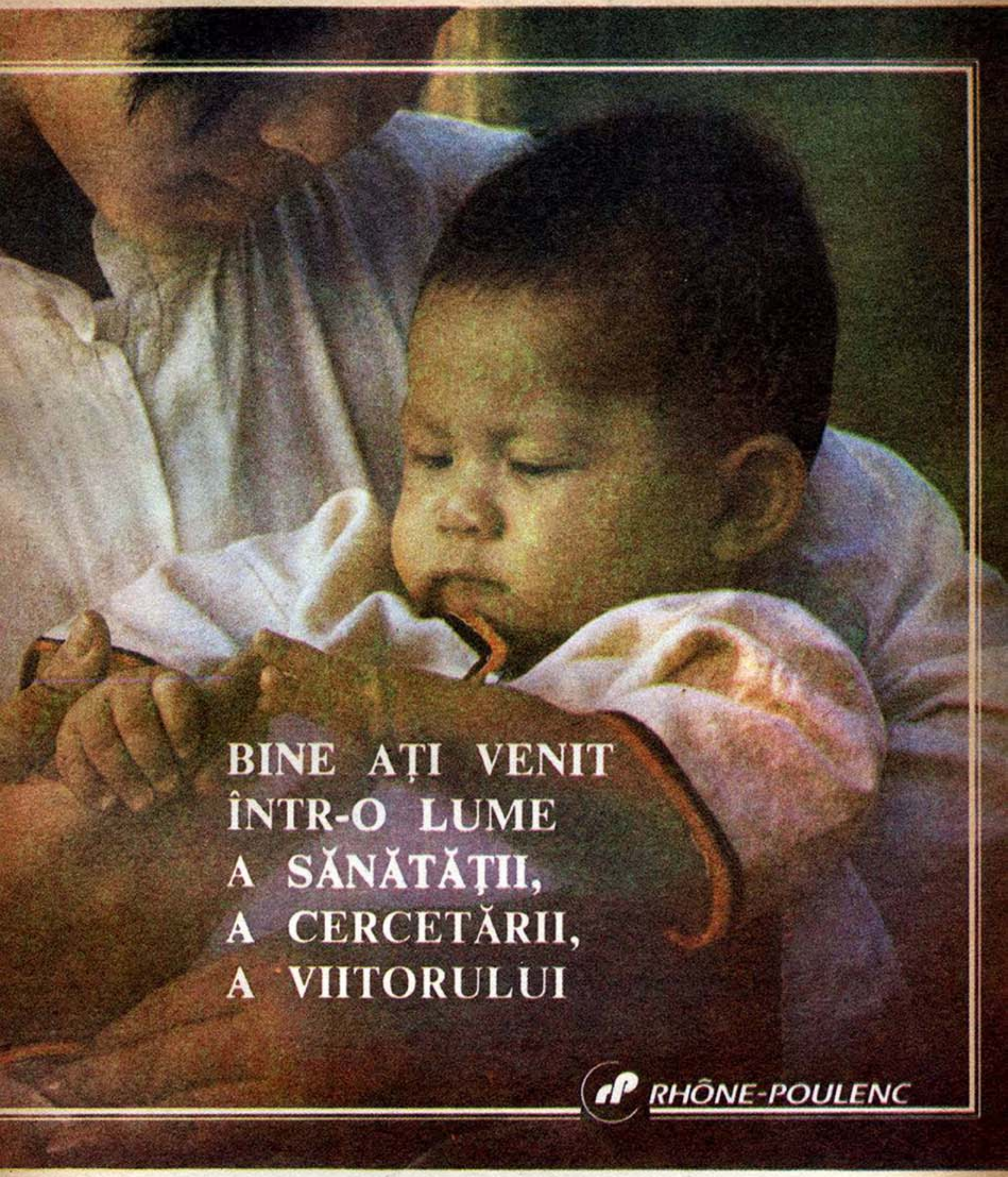
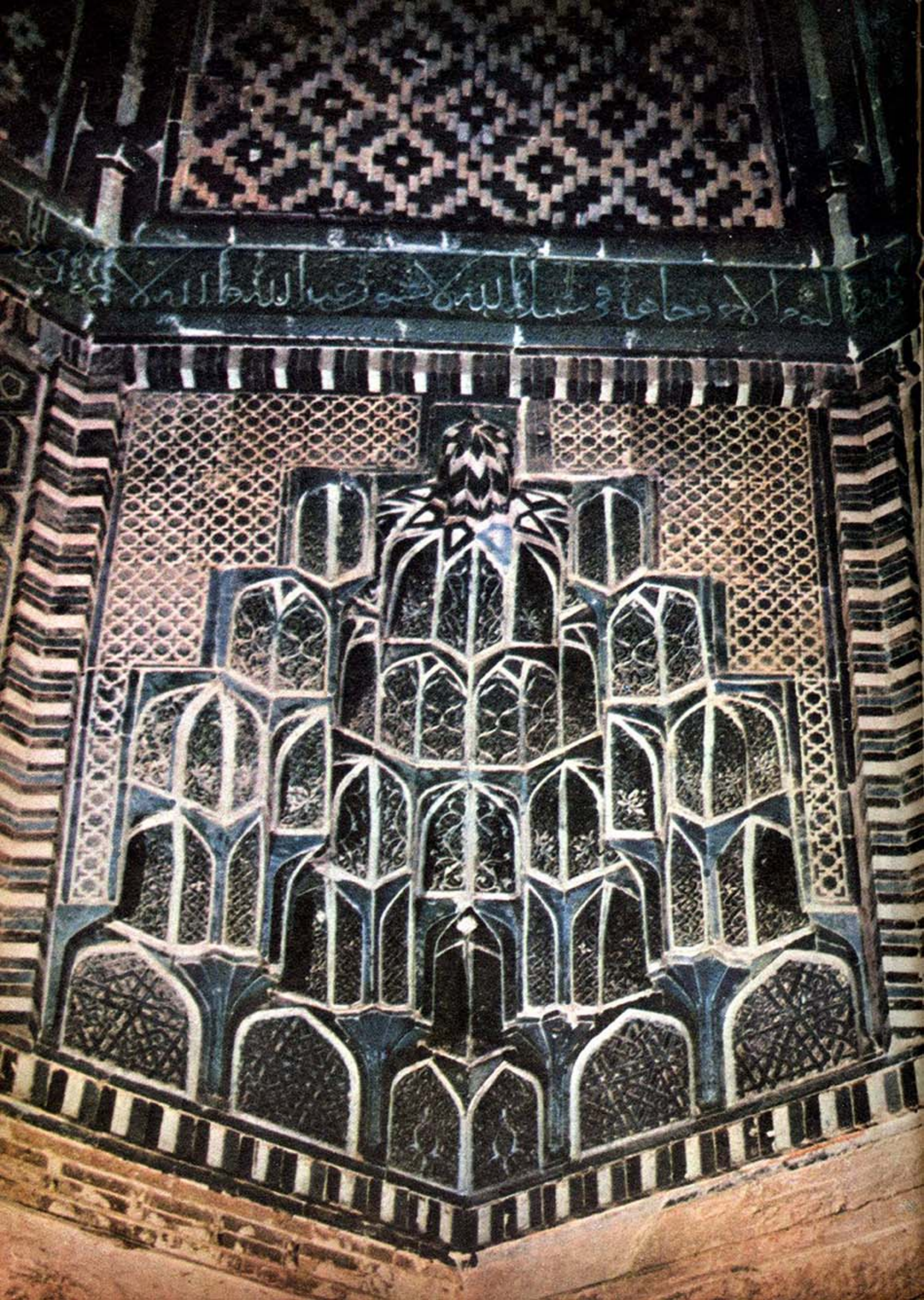
RHONE-POULENC RORER, **unul dintre primele 10 grupuri farmaceutice din lume, desfășoară cercetări în șase domenii terapeutice esențiale: cardiovascular, maladii infecțioase și SIDA, sistemul nervos central și dureri, cancer, astm și alergii, metabolism al oaselor și reumatologie. Șapte noi medicamente vor fi în curînd comercializate în lume, iar alte cîteva sînt în curs de omologare.**